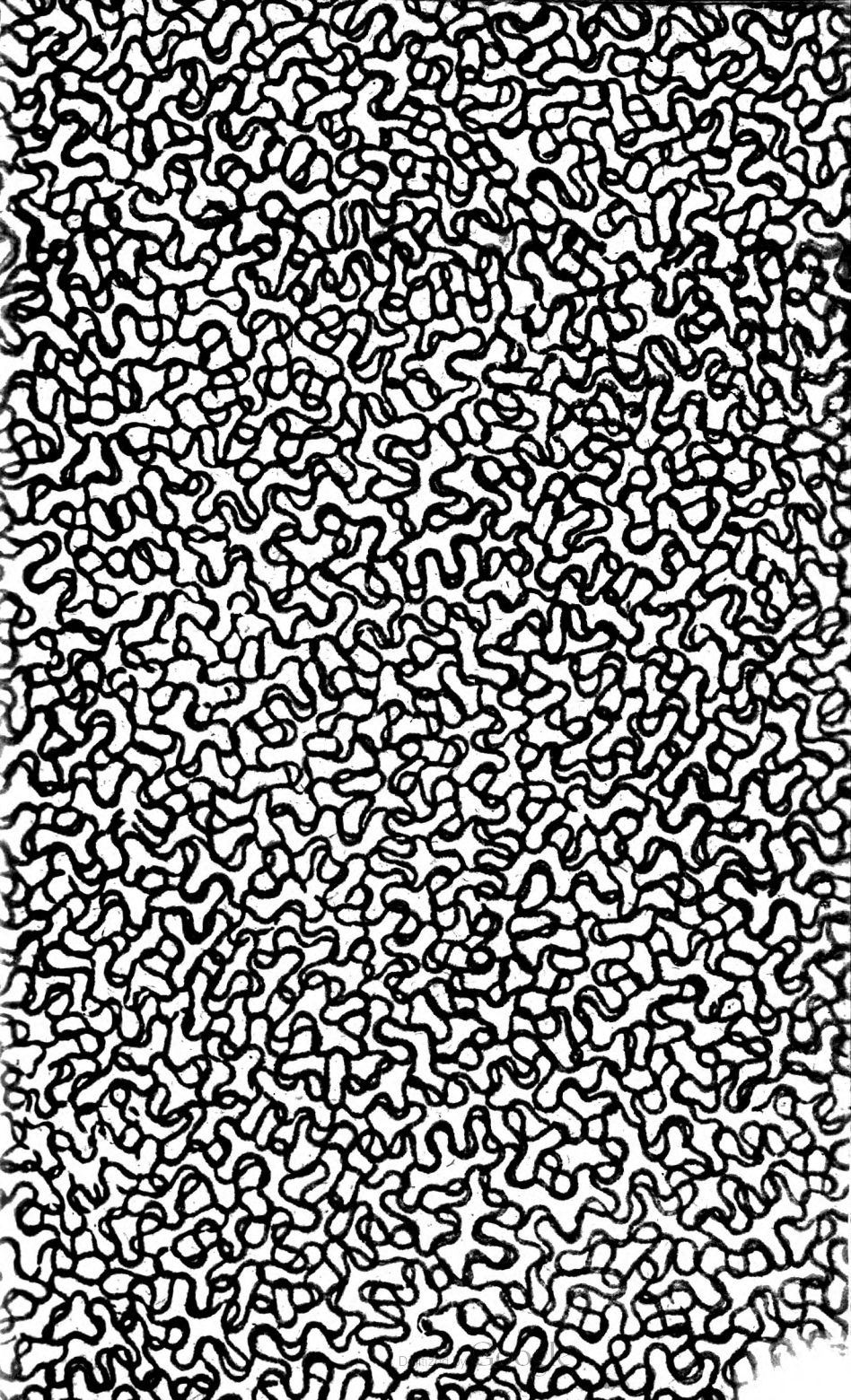

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

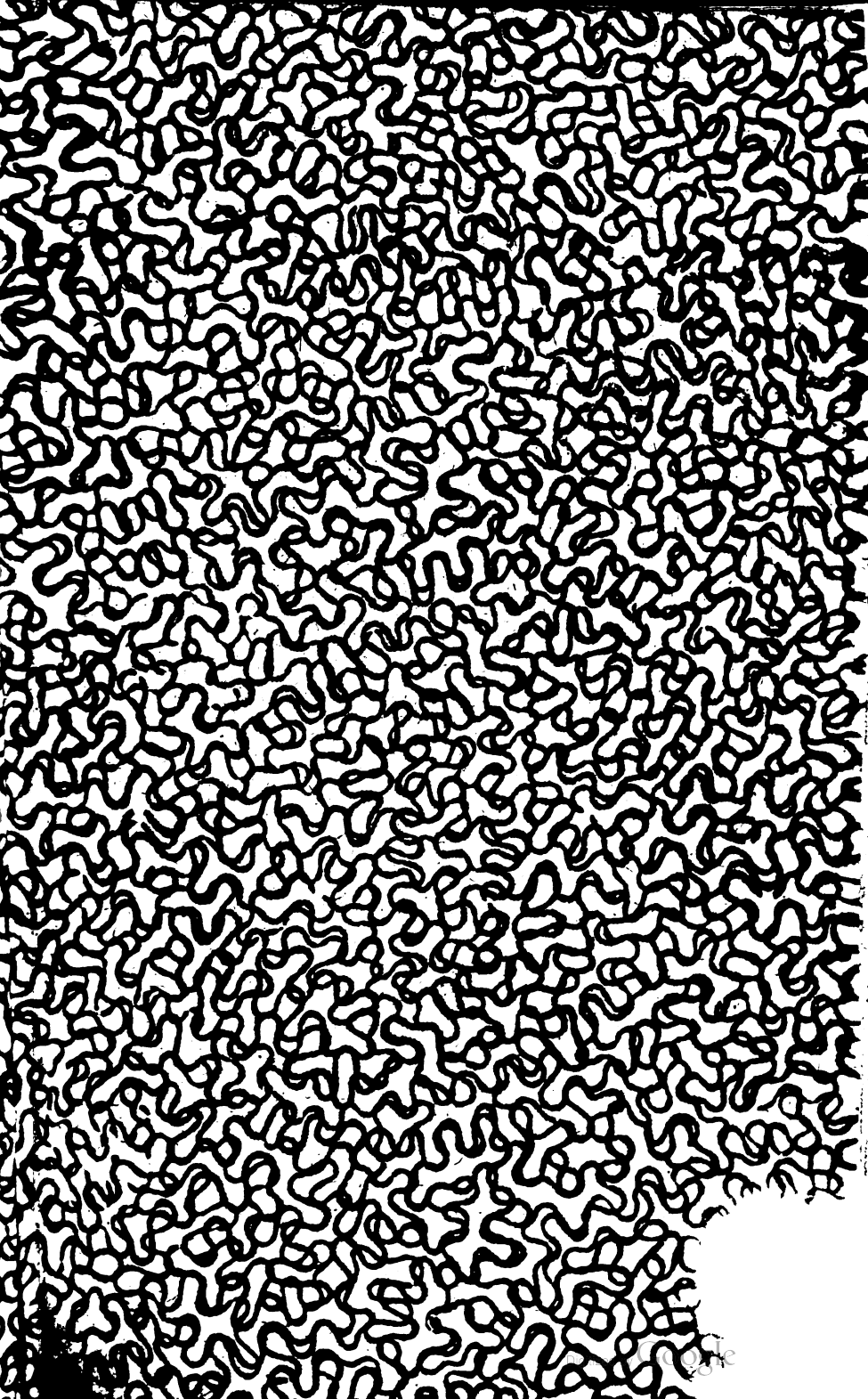

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

MAGYAROK'
EREDETE
A' RÉGI
ÉS
MOSTANI MAGYAROKNAK
NEVEZETESSEBB TSELEKEDETEIVEL
EGYÜTT.

ELSÖ KÖNYV.

A' Magyarok Eredetéről, és azoknak emlékezetesſebb tselekedeteiről, a' Nemzetnek kezdetitől fogva III-*dik* András Királyig.

Írta
SZEKÉR JOÁKIM
Sz. Ferentz Szerzetében lévő fel-ſzentelt Pap; előbb a' Tudákoſſágnak és Böltselkedésnek, utóbb pedig a' ſzentſéges Theologiának Tanittója, és ugyan ezen ſzentebb Tudománynak Baccalaureussa.

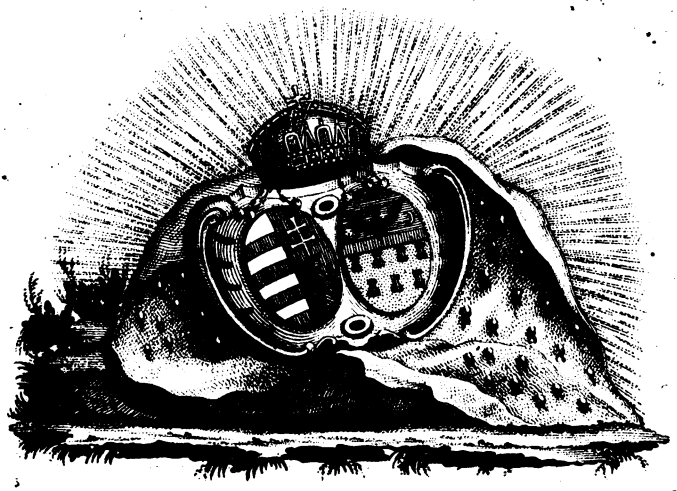

Pozsonban és Komáromban.
Wéber Simon Péter költſégével és betüivel 1791.

Digitized by Google

Ezt hunyorgó szemmel az irigy nézheti:

Révai Miklos, Holmi nevezetü verseiben 114. lev.

Digitized by Google

NAGY ÉRDEMÜ

'S FÖ TISZTELENDÖ

VAJDA SÁMUEL

SZ. ANIÁNUSTÓL

bevezetett

TIHÁNYI APÁTUR ÚRHOZ

AJÁNLÓ LEVÉL.

Digitized by Google

Digitized by Google

FŐ TISZTELENDŐ URAM!

Midőn Munkámnak első zsengéjét Nagy Tiszteletű Neved alatt az okos Világ eleibe ereszteni bátorkodom, úgy tselekszem, mint ama' vitézségre el-tökéllett Katona Ujontz, midőn a' Marsnak piartzára ki akar állani, ha lehet, olly régi próbált, és látott Vitéz mellé kaptsollya magát, a' kinek mint példája, mint védelme által a' győzedelemnek ditsőségére emeltessék.

Esméretes, tudom én, már régen Fő Tiszteletdő Uram a' Magyar-Világ előtt a' Te Neved,

mint

mint a' benned meg-élemedett böltsesſégedrè , mint pedig azt ki-nyilatkoztató Magyar munkáidra nézve, mellyekben a' Magyart nem tsak gántsot nem esmérö Magyarſágra; hanèm igaz erköltsre-is oktatod.

Ne gondold azt Fö Tiſztelendö Uram, hogy azon Ditsöſéges Neved, melly valaha Országunkban ſzélessen el-terjedett, midön a' Tihányi Hegyen lévö Klastromban Sz. Benedek' Szerzetes Fiait mint Érdemes Apátur 27 eſztendökig kórmányoztad, most, midön a' Szombathelyi la-

pos

Digitized by Google

pos Tartományban tsendes magánosſágban élſz, homályban borúlt vólna; hidd-el, hogy a' kik eddig velem együtt távúlrúl tiſztelték Nevedet, most közelről tsudállyák kereſztényi 's Papi erkőltsödet, és a' Te meg-híggadt tiſzta bőltsesſégedet.

Ezt látván, midőn Munkámnak első zsengéjét, mellyet Magyar Nemzetünk Eredetéről, 's annak több viſzontagſágairól írtam, Magyar Nemzetem kezében adom, ámbár nem ketlem, hogy azt kedves Hazám-fini olly ſzívvel olvasandják, a' mi-

nő

Digitized by Google

nő egyenes ſzívvel kezekbe nyújtom, bátrabb lépéssel állhatok mindazonáltal elől, ha Munkátskámat, a' Te Nagy Tiſzteletü Nevednek óltalma alatt Házám-fiai kezében adhatom, mint ſem, ha olly mellettem alló bajnok nélkül kellene írásomat a' próba kőre ki-tenni. Ezt hogy nékem meg-engedted, hóltig való hálá-adásra engem le-köteleztél, a' ki vagyok

Nagy Nevednek

örökös Tiſztelője
P. Szekér Jodkim.

Digitized by Google

ELÖL-JÁRÓ BESZÉD.

Magyar Nemzetünknek eredetéröl, 's annak kezdettöl fogva a' mi idönkig esett viſzontagſágairól, két Könyvben ſzorított írásomat hogy közre botsássam, öſztönt adott több Érdemes Ditsö Hazánkfiainak ditséretes példája, a' kik Anya-nyelvünknek elöbb-mozdíttására ſerényen iparkodnak: mellyért azoknak hamvát a' jövendö idö hálá-adó emlékezettel fogja tiſztelni.

Ezen írásra alkalmatosſágot nyújtott egy tsendes eſztendö, mellyben Papi kötelesſégemen kívül, minden más Hivatal-

béli

Digitized by Google

béli terhtöl ment lévén, annyira való üres idő nyújtatott, mellyben Nemzetünk' eseteiről néhai elmélkedéseimet Anya-nyelvünkön papírosra tehetném, és azt más hiteles Íróknak könyveiből meg világosíthatnám.

Vóltak tudni-illik mind ezen Első, mind pedig a' Második könyvemben, azokon kívül, a' kiket némelly helyeken meg-nevezek, Út-mutatóim következendők: *Béla Királyunk nevetlen Iró-deákja*, *Bélius Károly András*, *Bonfinius Antal*, *Cornides Dániel*, *Desericius József Innocentius*, *Dugonits András*, *Forgách Ferentz*, *Horányi Elek*, *Istvánfi Miklós*, *Kaprinai István*, *Katona István*, *Kázi Ferentz*, *Kéza Simon*, *Kerchelich Adám Bóldizsár*,

Digitized by Google

zsár, Palma Károly Ferentz, Péterfi Károly, Pray György, Severini János, Salagi István, Timon Sámuel, Turótzi János. Ezeknek nevit ide függesztettem, mivel midön ezeknek bizonyságával élek, ugyan ezeknek többszöri nevezésével munkám folyását félbe szakasztani, és az által Olvasóimnak unakozást okozni nem akartam. Ezekből tehát leg-inkább Nemzetünk' eredetit, 's annak változó eseteit szedegettem, rendbe raktam, és a' mit unalmas olvasással sok könyvekbe kellene nyomozni, itt a' mennyire lehetett, rövid, de értelmes le-írással elöl adtam.

Nem írtam én ezt azon bölts emberek' kedviért, a' kik elött ezen tudomány szinte olly ismeretes, mint a' magok tulajdon ábrázattya;

sem

Digitized by Google

ſem azok kedviért, a' kiknek mind értékek vagyon, a' ſok és nagyobb könyveknek megſzerzésére, mind idejek azoknak olvasására, mind pedig elégſégek azoknak értésére; hanem azokért, a' kik ezek nélkül ſzükölködnek, leg-inkább, a' kik elött a' Deák nyelv valamennyire esméretlenebb.

Haſznosſabb léſzen, vélem én, ha az Aſzſzonyi-rend, más erkölts pazarló könyvek helyett illyetén elme tápláló, és okosſágot élesíttö dolgok olvasásában tölti unalmas óráit. És ez vólt, meg vallom igazán, második okom, hogy ezen munkának rajzolását magamra vettem.

Az egéſz munkát két Könyvre, mind a' két Könyvet több Szakaſzokra, Szakaſzokat pedig több réſzetskékre, mint annyi ſzekre oſztottam

Digitized by Google

tam fel, minden íznek tetejébe függeſztvén azon nevezetessebb dolgot, mellyről abban emlékezet vagyon; némelly ízeket pedig emlékezetes fel-jegyzésekkel tóldottam-meg, a' végre, hogy a' beſzédnek folyását hoſzſzas közbe-vetéssel meg ne homályosítſam.

Semmi nevezetesſebb Hadakozását Nemzetünknek el-nem halgattam, hanem annak okait, helyit, ki-menetelit, és annak eſztendeit-is tsak nem mindenütt fel-írtam. Noha némelly ütközetek fel-tételében talán nem olly eleven le-írással éltem, a' minőt Olvasóim tőlem várhattak vólna, némellyekben még-is ugyan azok kívánſágának, vélem, meg-feleltem.

Midőn Királlyainkról ſzóllok, Orſzáglások kezdetének eſztendeit az elsö ízben, melly

Digitized by Google

melly azon Királyról szóll, halálának esztendeit pediglen az utólsó ízben mindenkor fel lehet találni. Nem külömben a' Királynéknak, és a' Királyi magzatoknak nevei és Házassági ugyan azon utólsó ízben fel-találtatnak.

Nemzetünk eseteit úgy emlegetem, hogy a' mellett a' Magyar Anyaszentegyházat illető nevezetessebb dolgokat feledékenységben ne hadjam. Nem egyenes tzélom ugyan ezen munkámban a' Magyar Anya Szentegyházat illető dolgokról szólliani, teszek mindazonáltal éröl-is némelly fel-jegyzéseket addig-is, míg ezekröl fel-tett szándékból való írásra tollat készíthetek.

Az írásban esett hibátskák, és talán nem minden Olvasónak szája ízihez készített Magyar ki-

Digitized by Google

ki-mondásaim, munkámat valamennyire megszennyesíttik ugyan, abban még-is bizonyos vagyok, hogy Magyarságom sokaknak minden unalom nélkül tetszésére lészen. De ki-is az, a' ki mindenekben mindeneknek tetszése szerént szóllott vólna?

Kellene még azokról-is emlékezetet tennem, a' kik munkámot előbb hogy sem látták vólna, már rostába tették; arról tettek tudniillik ítéletet, a' mit még nem-is láttak, kezekbe sem vólt; de ezeket, 's ezekhez hasonló embereket, azon versetskének olvasására igazíttom, mellyet Révai Miklóstól egybe szedett *Holmi* nevezetű Versekből, könyvem elö-levelére óldalast függesztettem. —

Azom-

Digitized by Google

Azomba kegyes Olvasó! ítéljed munkámat valamint tetſzik, arra még-is kérlek, hogy mivel ennek írására leg-inkább Hazámnak 's Magyar nyelvemnek tiſzta ſzeretete vezetett, ha nem betsüled-is írásomat, betsüllyed leg-alább Hazámhoz 's Nemzetemhez való igaz ſzívemet, és Anya-nyelvemhez való ſzeretetemet. Élj egésſégben, 's Munkámat jó kedvel olvasd.

Írtam Szombathelyen Vasvármegyében
Július Hólnapnak 5. napján
1790. eſztendőben.

ELSŐ

Digitized by Google

ELSÖ-KONYV.

A' Magyarok' eredetéröl, gyarapodásáról, Birodalmáról és annak változásairól.

ELSÖ SZAKASZ.

Mellyben foglaltatik a' Magyarok' eredete, gyarapodása, Nap-Keleti Birodalmának Kezdete, és abban esett változások a' Nemzetnek eredetétöl fogva, Europában való elsö ki-jövetelekig.

§. 1.

A' Magyar Nemzetnek eredete.

Azoknak bölts vélekedesét követvén, a' kik a' Magyarok' eredetének fel-találásában bizonyosabb nyomozásokkal éltek, (*a*) vélem, hogy a' Magyar Nemzet Noé Pátriárkának Jáfet nevezetü fiától, a' ki három gyermekei között leg-ifjabb vala, származott légyen, ámbár mások, vagy Nemzetünk ellen való gyülölségtöl, (*b*) vagy a' régiebbektöl vett bizonytalan hagyományoktól (*c*) meg-tántoríttatván, a' Magyarok eredetéröl más vélekedésben legyenek.

Digitized by Google

(a) Mivel illy régi, és esméretlen dologban rút vakmerőség vólna, minden út-vezető nélkül megindúlni, követtem ebben ama' nagy bőltsességű férjfiat Deguinest, a' ki a' Magyarok eredetének fel-találásában az egész okos világnak fáklyát gyújtott, úgy hogy a' minek fel-keresésében sok száz esztendőktől fogva mások kevés hasznnal fáradoztak, azt ő a' Sina-béliek' írásaiban, mellyek a' Párisi Királyi Könyvtartó-házban kezében akadtak, szerentsésen fel-találta, és azokat halhatatlan szorgalommal egybe-szedegetvén, azon Könyvében, mellyet a' *Hunnusok, Törökök, Mógolok* és *Nap-nyúgoti Tatárok* nevezetesebb eseteiről írt vala, a' most folyó századnak közepe táján közre botsátott. A' kinek Frantzia nyelvenn való írásait éles ítélete és bőltsesége szerint meg-rostálgata, és az okos világgal közle ama' ditséretes Hazánk-fia Pray György.

(b) Némellyek tudatlanságból-é? vagy a' mit könnyebben el-lehet hinni, a' Magyarok ellen való gyűlölségből, ugyan azon Nemzetnek eredetéről olly embertelenül vélekedtek, hogy azokat az ördögöktől származtaknak lenni mondanák. Illyen vólt Jornandes, egyéb eránt nem meg-vetendő tudományú Püspök, Kristus születése utánn hatodik században, a' ki az egész dolgot mese módra így adja elől: Filimer, úgy mond, Aldarikusnak, vagy a' mint némellyek nevezik, Andarikusnak Gothusok Királlyának fia, látván, hogy táborában sok boszorkány mesterségű aszszonyok vólnának, a' kik hízelkedésekkel a' katonákot egészen meg-aszszonyosíttanák, és úgy a' katonákban meg-vesztegettetnék a' vitézi erő, őket egybe-gyűjtvén messzire el-üzte a' tábortól; a' kik azutánn Meotis tavának partya körül fel 's alá minden vígasztalás nélkül tsavarogván, a' gonosz lelkekkel, vagy-is hogy Magyarábban ki-mondjam, az ördögökkel öszsze-egyeledtek, és azon magzatok, a' kik ezen szövetségből születtek, vóltak a' Magyaroknak Attyai és szaporíttói. Ezen tsúf vélekedést magáévá

gáévá tette Orosius-is, a' kit azutánn Kéza Simon nagy tudományú Egy-házi ember rövid ugyan, de nyomos okoskodásſal bé-torkolt azon Könyvében, mellyet tizen harmadik ſzázadban a' Magyarok eredetéről írt, azt vetvén eleibe, a' mit az Evangyéliomban olvasunk. Lukáts. 24. réſz. 39. v. *a' léleknek húsa és tsontyai nintsenek.* És János. 3. réſz. 6. v. *a' mi a' testtől ſzülettetett, test az, és a' mi a' lélektől ſzülettetett, lélek az.*

(c) Kéza Simon ez előtt majd közel öt ſzáz eſztendővel írt vala Kún Láſzló Király kedévért egy Könyvetskét, a' mellyben a' Magyarok eredetéről így beſzél: Nemrod, úgy mond, ama' nagy Óriás, a' nyelvek öſzſze-keverése utánn Sénaar mezejéről Evilath földire, a' melly most Persiának mondatik, által költöze, és Eneth nevezetű feleſégétől nemze két férjfi magzatot, egyiknek neve vala *Hunor*, máſiknak *Mogor*; a' kik utóbb Meotis tava környékét válaſztván lakó-helyül, az Alánuſok Dula nevezetű Fejedelmének leányai közzül feleſéget véven magának, a' Magyar Nemzetnek öreg attyai vóltak. Ezen véleménnye Kéza Simonnak olly ſzépenn öſzſze vagyon füzve, hogy abban magam-is örömest vele tartanék, ha a' ſzent Írásból, nevezet ſzerént pedig *Kronika első Könyvének első réſzéből* nem tudnám, hogy Nemrod nem Jáfet, hanem Kám Nemzetſégéből ſzármazott vala; a' Magyarokat pedig minden Szityai népekkel együtt Jáfet Nemzetſégi között kell keresnünk. Többeknek több féle ítélete vagyon a' Magyarok eredete felől, mellyeket ha el-halgatunk-is, ſemmi tsorba nem esik írásunkban.

§. 2.

A' Magyarok Eleinek első lakó-helye.

Ezek, a' Bábel tornya építtése mellett nyelveknek öſzſze zavarása utánn, mellyről a' Sz. História Moyses első Könyvének 11*dik* réſzében emlékezetet

Digitized by Google

téſzen, Senaar Mezeſéről lásſanként nap-kelet felé indúlván, a' világnak azon réſzeit válaſztották első lakó-helyül, mellyet bé-kerítt Nap-nyúgot felöl *Irtiſch*, Nap-kelet felöl pedig *Amur* vize (*d*) és a' Sina, vagy más névenn, *China*-béli Birodalomnak Éjſzak felé nézö ſzomſzéd Tartománnyaiban le-telepedtek, úgy hogy a' Magyarok régiebb' Öseinek első lakó-helyek azon a' tájon vólt, melly a' roppant Sina-béli Birodalomnak határt vet Ejſzak felöl: a' mint érröl több tapaſztalható jelekenn kívül (*e*) bizonyſágot téſznek ugyan azon Birodalomnak régi dolgokról való fel-jegyzései. A' le-telepedett nép elsöben tsak ket réſzre ſzakada, mellynek egygyike Éjſzakra nézö hegyeket, másik pedig Délre fordúló ſzép egyenes földet foglalá-el, úgy, hogy a' Sinaiakkal határos lenne: a' kik a' hegyes Tartományokat válaſztották lakóhelyül, Tatároknak, a' kik pedig a' hegyek lapjánn lévö ſzép mezöſéget bírták, Hunnusoknak, vagy a' mint a' Sina-béliek írásaiban találtatik Hiongnuusoknak hívattattak, ámbár elöbb ez mind a' kettö egy Nemzetſég vala. (*f*)

(*d*) Amur vize más névenn Yamurnak-is neveztetett régenten, de ezen nevet a' mostani Földmeröktöl rajzolt abroſzokonn híjában keresed, mivel most más nevezete vagyon: a' Tatároktól ugyan neveztetik *Sangalien-Ula* névenn; a' Sinaiaktól pedig *Helon-Kiang*, és Japonia felöl két ſzéles folyáson rohan-bé a' Nagytengerben. *Irtisch* pedig több vizekkel öſzſze-zavarodván, az Éjſzaki jeges-tengerbe hömpölyödik.

(*e*) Ha a' Sinaiak ſoha ſzomſzédjai nem vóltak a' Magyarok Hunnus Eleinek, el nem gondolhatom miképp egygyezhet-meg ſok ſzóknak ki-mondásában és azoknak értelmében olly távúl lévö két Nemzetſég: holott ſok ſzó vagyon a' Sinai nyelvben, melly a' Magyarral igen meg-egygyez. Lásſuk:

Magyar

Digitized by Google

Magyar nyelven.	*Sinai nyelven.*
Jó-fi	Jo-ti.
Okos	Ogos.
Jó-van	Go-va.
Hajó	Haj.
Tsont	Tsong.
Ezer	Ezure.
Kék	Geuk.
Öt	Out. *Ez-is úgy mondatik-ki, mint öt.*

Ha pedig azt mondjuk, hogy a' Magyarok régi Attyai, arról a' tájékról ballagtak-ki Európába, ezen szók hasonlatosságának értelmes okát találjuk: mivel tudniillik a' Magyarok a' Sinaiakkal szomszédok lévén, kereskedés, vagy más társaság alkalmatosságával, vagy a' Sinaiak a' Hunnusoktól, vagy pedig ezek amazoktól ezen szókat elõször talán tsak költsön vették, utóbb pedig magokévá tették.

(*f*) Hogy a' Tatárok és Magyarok, vagy-is régen úgy neveztetett Hunnusok egy Nemzetségbõl származtanak légyen, ha semmi más bizonyság-tételünk nem vólna-is, tsak egyedül az-is hitelesé tehetné e' dolgot elõttünk, hogy a' Tatár és Magyar nyelv között, még most-is, ámbár mind a' kettõ sok, és nagy változásokat szenvedett, nagy hasonlatosságot lehet tapasztalni. Ennek hogy bizonyos példáját adjam elõl, ihol egynéhány Magyar, és Tatár szók, mellyek mind a' ki-mondásban, mind az értelemben, nagyon meg-egyeznek.

Magyar nyelven.	*Tatár nyelven.*
Árpa	Arpa.
Búza	Buday.
Fõ *vagy* Fej	Bej.
Kitsin	Kitsik.
Részeg	Eszrig.
Szél	Czel.
Bika	Buka.

Digitized by Google

Tyúk	Tauk.
Ketske	Etschki.
Nyargalok	Jargalu.

Nem tsak egyes ſzókat, hanem több ſzókból álló ki-mondásokat-is találni a' Tatár nyelvben, mellyek a' Magyarral öſzſze-illenek, a' mellyből azt lehet éſzre venni, hogy valaha egy vólt mind a' két nyelvnek és Nemzetnek az eredete.

§. 3.

Az elsö Magyaroknak, vagy-is, akkor úgy nevezetett Hunnusoknak élete, rende és ſzertartása.

A' meg-ſzállott földön, vadáſzattal, és nyájok őrzésével töltötték idejeket. Minden gazdagſágok a' marhák ſokaſágában állott; annak vólt nagyobb az gazdaſága, a' kinek nagyobb, és több vólt a' nyájja. Sátor alatt, avagy kerekekre tsinált házakban laktak, a' mellyeket ha a' ſzükſég, vagy a' Környülállás úgy hozta magával, tovább mozdíthatták. Ha egy határ nem tetſzett, másfelé költöztek. Midön hadba indúltak, nyíl, és kard vólt a' fegyverek; ezekben pedig, már kitsinſégektöl fogva gyakorlották nevendék gyermekeiket. A' kisſebb gyermekeknek, madarak, és egerek ellen naponként kelle nyílazni. A' nagyobb gyermekek, nyúlak, és rók vadáſzattyában tették gyakorlásokat, míglen mint erejek, mint a' nyílazásban való ſerényſégek akkora vólna, hogy hazájok védelmire katonák közzé ſzámláltathatnának. Senki közülök addig ember ſorban nem ſzámláltatott, míglen ellenſéget nem ölt. Feleſégek annyi vólt, a' mennyit kiki eltarthatott. Mint magok között, mint pedig a' ſzomſzéd Nemzetekkel vetett ſzóvetſéget olly híven megtartották, hogy az ö ſzóval tett ígéreteket, esküvés gyanánt vennék minden ſzomſzéd Nemzetſégek. A' tolvajokat és gyilkosokat halállal büntették.

Mind

Digitized by Google

Mind ezeket, rend ſzerént bizonyittyák Sinabélieknek a' Hunnusokról való írásai, a' mellyek annál könnyebben hitelt nyerhetnek tölünk, hogy ezekben nem a' jó baráttyokat, hanem az ellenſégeket ditsérik.

§. 4.

Azoknak áldozattya, és annak ideje és helye.

Minden eſztendőben háromſzor áldozatot tettek, ezt pedig Orſzág gyülésének alkalmatosſágával. Első áldozatnak ideje vólt minden eſztendőben az első hóldnapján. Egybe gyültek tudniillik az egéſz Orſzágnak Nagyjai a' Fejedelem udvarában, és ott a' Közjóról való tánatskozások utánn, Isteneket engeſztelő aldozatot tettek, meg-ölvén valamelly ſzelíd állatot, azt újjonnan illeſztet tüzzel, buzgó fohászkodások között meg-égették. Második egybe gyülések vólt minden eſztendőnek ötödik hóldnapján: ugyan akkor-is, el-végezvén a' tanátskozásokat, az Égnek, Földnek, és a' régi Eleik lelkeinek buzgónn áldoztanak. Harmadik gyülések vólt őſzſzel, a' melly gyülésben ſzámba vétetett az egéſz Birodalomban lévő embereknek, és barmoknak ſzáma. A' gyülésnek pedig Magyar ſzívvel bé-mutatott áldozat vólt a' vége. Ezen fellül a' Fejedelem minden nap, reggel és estve, test őrző Katonáival ki-ment a' tágos mezőre, és ott a' népnek példájára a' fel-kelő 's le-nyúgovó napot imádta. (g)

(g) Nem vólt tehát olly vad terméſzete Ditső Eleinknek, mint ezt némellyek nagy vakmeröſéggel reájok mázollyák. Az írásbéli tudományt és böltseſséget nem nagyra betsülték ugyan, de mégis meg nem vetették. Az erköltsi tudomány pedig, mellyet kézről kézre adott hagyományban igen megtartának, pogány rendtartásokhoz képpest nagy betsűben vólt előttök.

Digitized by Google

§. 5.

Birodalmok ſzaporodván két réſzre oſztatik.

Így élvén annyira el-ſzaporodták a' Magyarok' Elei, hogy már két Birodalom kerekednék azon Tartományból, mellyben magokat bé-félſzkelték vala: *Tatár* tudniillik, és *Hunnus* Birodalom. 'A' Tatár Birodalomnak változásait fel nem jegyzem, mivel ez nem tzélja írásomnák; hanem a' mire fel-tett ſzándékom vezet, a' Hunnusok Birodalmáról 's eseteiről ſzóllok, mivel azon gyökérből tsirázott Nemes Magyar vérünk. Az Hunnusok tehát, így el-ſzaporodván, nem tudom nem elégedtek-é meg akkor bírt Tartományaikkal, vagy hogy talán tsak a' nyughatatlanſág tsiklándoztatta őket, de roſz ſzomſzédok kezdettek lenni: mert a' Sinabéli mellettek lévő, és most-is igen virágzó Birodalmát tsipkedni hezdették, úgy, hogy azon Sinaiak, négy ſzáz húſz mert földni hoſzſzasſágú falat építteni kénſzeríttettek mellyel a' Hunnusok rablási ellen bíztosſabbá tennék Birodalmokat. (*h*)

(*h*) Ezen Sinabéli nevezetes, és egéſz világon elhírcsedett kőfal eránt, három kérdés adja elől magát. *Előſzör*: hogy azt ki építette? *Másodſzor*: Mikor építette? *Harmadſzor*: kik ellen építette? Én mivel itt a' Magyarok eseteiről beſzélgetek, minden vetekedést félre tévén, ezen három kérdésre tsak rövideden így viſzálok: Ezen kőfalat, melly a' Napkeleti tenger partyától fogva, Inchán hegyeinek óldaláig terjed, kezdette építteni Tchao nevezetű fejedelem, és pedig a' Hunnusok ellen. Ezen falat meſzſzébbre építette a' Tatárok rablási miatt Yensi nevezetű Fejedelem, és el-is végezte Kriſztus ſzületése előtt, tsak nem négy ſzáz eſztendővel. Megújította pedig és védelmező tornyokkal megerősítette, ugyan a' Hunnusok ſebes rohanási ellen Chihoamti Sinai Csáſzár, Kriſztus ſzületése előtt két-

ſzáz-

Digitized by Google

ſzáz tíz eſztendővel. Ebből éſzbe lehet venni, minémű értelemmel ſzóllanak, a' kik azt írják, hogy ezen kőfal a' Tatárok ellen építtetett légyen, és egyſzer 's mind, a' kik ezen fal építtésének ditsőſégét Chihoangtí Fejedelemnek tulajdoníttyák.

§. 6.

Hunnusok Birodalmának első emlékezete a' régi írásokban.

Szélesſzen el-terjedett ſzép Tartományaikban, hogy vólt vala Elsö Eleinknek valamelly Fő Urok, és Parantsoló Fejedelmek, nem tsak hihetős dolog, de még kétſéget ſem ſzenved; de ezek a' feledékenyſégnek ſötét Tartományában nevekkel együtt temetve feküſznek: a' mit éppen nem tsudálhatunk, mert magok a' Hunnusok az írás tudáſsal, vagy tanúlással nem ſokat, vagy ſemmit nem gondoltak; nem vólt tehát közöttök olly gondos kéz, mely a' nálok történt jelesſebb dolgokat, Fejedelmeiknek neveit, és azoknak emlékezetre érdemesſebb tselekedeteit írásba tévén, unokáiknak emlékezetében, halhatatlanná tette vólna. Tudtak, igaz dolog, eleget a' kézről kézre adott hagyományokból; de ezeket-is a' népnek annyi változásai, és által költözései között, a' hoſzſzú idő, és feledékenſég, mint a' rozsda a' vasat, meg-veſztegette. A' ſzomſzéd Nemzettſégek közül leg-közelebb vóltak hozzájok a' Sinabéliek, a' kik ámbár mindenkor ſzerették az írásbéli gyakorlást, és a' tanúltt embereket, a' Hunnusoknál történt dolgoknak fel-jegyzésétől mindazonáltal igen meg-kéméllették magokat; ki-vévén azon eseteket, a' midőn a' Hunnusokkal vólt nékik dolgok. Ugyan ezen Sínabélieknek írásaiban tehát a' Hunnusokról elsö emlékezet vagyon kétezer, kétſzáz, hét eſztendővel előbb, hogy ſem Kristus ſzületett vólna, a' mint ezt ſzemessen ki-nyomozta ama' nagy elméjű Deguines.

Digitized by Google

Utóbb azutánn, úgymint egyezer, egyszáz, tizenhat esztendővel Kristus születése előtt, a' Sinaiaktól meg-győzettetvén, a' Niucheensi Tatárokkal együtt szolgálatba estek, és két száz, hat esztendeig a' Sinabéieknek adót fizettek. Ezen hoszszas szolgálatot el-is únták, szégyenlették-is a' Hunnok, noszsza tehát fegyvert ragadnak, és ki-rázván nyakokból a' kelletlen igát, előbbeni szabadságokra viszsza kapaszkodtak, viszsza-is léptek, Kristus születése előtt kilentzszáz, tíz esztendővel.

Teuman.

§. 7.

Teuman Hunnusoknál Fejedelemséget visel.

Leg-első a' Hunnusok Fejedelmi között, a'kikről a' régi írásokban emlékezetet találunk, *Teuman*. Ezen emlékeztető írást pedig nem othon a' Hunnusoknál, hanem a' szomszédba kell keresnünk. Ezen Teuman, a' Magyaroknak, vagy még akkor úgy neveztetett Hunnusoknak Birodalmát Napkeletben nagyon el-terjeszstette. Azomba még-is határt vetett vala néki ama' nevezetes Sínai Fejedelem *Chihoamti* mert ez három száz ezerből álló hadi sereget indítván Hunnusok ellen, Teumánt meg-verte, és a' Hunnusoknak egy szép Tartományát, mellyet Ortusorok földinek neveztek, el-foglalta. Ezt Teumannak, Chihoamti haláláig szomorú szemmel kellett nézni; oda-is kellett engedni, mert viszsza nem vehette, mind addig, mig Chihoamti életével együtt Orszáslását el-végezvén alkalmatosságot nyújtott vólna Teumannak, az el-veszett földnek viszsza-foglalására. Ez így ment végbe: Chihoamti halála utánn, a' Sinabéliek magok között nagy zenebonát támasztottak, kiki a' maga részire akarván húzni a' Birodalmat, nem a' közjóra, hanem a'maga hasznára nézett. Ezt sajdítván Teuman, a' zavaros vízbe kezde halászni, és pedig szerentsésen: mert midőn a' Sinaiak egymás ellen berzenkednek, Teuman ellenek

Digitized by Google

nek vezetvén hadi ſeregit, elsöben, a' minap elveſzett földet viſzſza-nyeri, azután Hoang vizén által tévén hadi erejét, a' nyírott fejü Sinaiakat Magyarosſan meg-öklözte; ezen fellyül az elöbb rajtok uralkodó Bírodalomnak nagy réſzit adózóvá tette.

Meteus.

§. 8.

Teumant a' maga fia Meteus meg-öli, és Bírodolmát el-foglallya.

Teumannak leg-öregebbik fia Meteus vala, a' kire az egéſz Bírodalomnak örökſége nézett. Tudta ezt egy a' Teuman feleſégei közül, a' ki, hogy Meteust a' Bírodalom örökſégéből ki-forgatván, a' maga Fiát azon póltzra ültethesſe, ſemmi mesterséget el-nem múlatott, hogy Meteus Teuman elött gyülölſégbe hozhaſſa. Szerentsés vólt az Aſzſzony iparkodásának kezdete: mert Teuman, feleſéginek hízelkedésétöl meg-gyözettetvén, Meteust Kezeſſégbéli zálogúl az Yeucheni Tatár Tartományba küldé. Midön Meteus az említett Tatároknál zálogba vólna, Teumán véletlenül fegyvert fog ellenek, nem más véget, hanem hogy öket boſzúſágra gyullaſztván, Meteusnak, a' ki zálogúl kezekben vólt, megölésére hozza. Bé is tellyesedett vólna Teumannak fiához való kegyetlen ſzándéka, ha Meteus ſajdítván a' veſzedelmet, jó koránn el nem ſzökött vólna. Viſzſza térvén hazájában elsöben-is Teumant, maga tulajdon Attyát meg-ölé, azután a' Királynét Fiával együtt, a' ki ötet olly ſzerentsétlenſégben dönteni ákarta. Végre azoknak-is, a' kik az Attyának kegyetlen tanátsát helybe hagyták, halállal fizetett. És úgy az Attyának Bírodalmát el-foglalta Kristus ſzületése elött két ſzáz tíz eſztendövel.

§. 9.

Digitized by Google

§. 9.

Elöfzör a' Tatárok, azután az Éjfzaki népek ellen hadakozik Meteus.

Meteus, alig yette kezében a' Bírodalmi páltzát, azonnal a' Tatárok mintegy erösfzakkal kerestek okot, hogy ötet háborúfágra indítsák. Vólt Meteusnak egy olly gyors futású lova, a' melly egy nap fzáz ötven Német mért földet el-fzaladott; ezen lónak hírit halván a' Tatárok, követeket küldenek Meteushoz, és általok azon lovat kérték, úgy, hogy ha kérésekkel ellenkeznék, fegyverrel kívánnának rajta bofzfzút állani. Meteus, inkább a' békefséget válafztván, a' lovat a' Tatároknak adta. Nem foká új vakmerösséggel, követek által, egyet a' Meteus feleségei közül kérnek vala az említett Tatárok, magok Fejedelme fzámára. Meteusnak mivel több felefségei valának, nem akarta egy Afzfzonyért az egéfz Bírodalmat veszedelembe hozni, ebben fem akaratoskodott a' Tatárok fzemtelen kérésének. De mennél engedelmesebb vólt Meteus, annál inkább nevelkedett a' Tatárok vakmerösége: harmadfzoris követeket küldének, és egy némelly puszta határt, melly a' Hunnusok Bírodalmát Tatár orfzágtól el-válafztá, de a' Hunnusok hatalmában vólt, kívánnyák vala, hogy a' Hunnusoktól nékik engedtessék. Ezen darab földnek jóllehet femmi hafznát nem vették vala a' Hunnok, hogy mindazonáltal a' Tatároknak több és több mértéktelen kérésekre bátorfág ne adassék, fegyvert rántott ellenek Meteus, és a' Tatár táborral meg-ütközvén réfz fzerént öket fegyverrel el-vefzté, réfzfzerént pedig örökös rabfágba vevé. Ez lett a' kimenetele a' Tatárok nyughatatlanfágának. Azutánn Éjfzak felé való népekre fordíttya fegyverit, és azok közül *Timlim*, *Likuen*, és *Sinli* névü Tartományoknak lakosit magának adózóvá tette.

Digitized by Google

§. 10.

Meteus a' Sinabéliekkel hadat visel, és rajtok győzedelmeskedik.

Többször vólt Meteusnak a' Sinaiakkal viaskodása, többször-is győzedelmeskede rajtok. Leg-nevezetesebb tsatája vólt Kristus születése előtt kétszáz, egy esztendővel, midőn három száz ezerből álló hadi sereget vezete Meteus Sinabéli Birodalom ellen; a' kik el-foglalván Tayuen Városát, minden felől nagy pusztítást tettek. Hallván ezt *Kaoti* Sinabéli Birodalomnak Császára, hatalmas sereggel ellenek indúla; de Meteus magát a' Császárt-is törbe kerítette: mert midőn Kaoti Kémlőket küldene, a' kik Hunnusok táborának környülállásait ki-tanúlnák, koránn meg-szagúlta ezt Meteus; azért, minekelőtte a' kémlők el-érkeztenek, az erősebb férfiakat el-választya a' tábortól, és egy nem messze lévő erdőben lesbe állíttya, hogy valamikor a' szükség úgy hozná magával, elől rohannának. Úgyis történt, hogy Kaotinak Kémlői nagyon meg-tsalattatnának: mivel azt a' hírt vivék a' Császárnak, hogy a' Hunnok tábora kevés, erőtlen, és lankadt népből állana, azért tsak bátran ütne reájok. Megindúlt Kaoti három száz, húszezer néppel, de szérentsétlenül, mert alig kezdének a' viaskodáshoz, azonnal Meteus a' lesbe állított vitézeit elől mozdíttya, és olly erővel kezdi Kaoti táborát ostromlani, hogy kénszerítteték a' Császár egy közel lévő várban magát el-rejteni; de bátorságos menedék helyet ott sem talált vala, mert meg-sajdítván azt az Hunnok, azonnal az egész táborral a' Várat bé kerítik, és olly keményen el-zárják Kaotit a' maga táborától, hogy se a' Császár a' népihez, se a' nép a' Császárnak segítségire nem mehetnének. Illy nagy veszedelemnek közepette mit tselekedjen Kaoti, nem tudja. Fel találta még-is magát: vólt Meteus táborában egy erőtlen vár, tudniillik Me-

teus

Digitized by Google

teus Felesége, ezt kezdé vala üzenetek által vívni és ostromlani Kaoti, hogy a' maga Férjénél Meteusnál lenne közbenjáró; úgy-is lett: mert Meteus, feleségének esedezésére nézve, készakartva olly útat nyita, mellyen Kaoti a' várból kevés katonáival együtt minden akadály nélkül ki-mehete. Magais szégyenlette ezt Kaoti, hogy loppal kelle néki a' várból ki-szökni, azért hogy ezen szégyent le-törölhesse, Meteussal ismét tsak hamar meg akara ütkozni; de ezt a' maga Vezérei tanátstalan hirtelenségnek állítván, javaslották, hogy az ütközetre boldogabb időt várna. Így mind a' két tábor végit szakasztá az ellenkezésnek.

§. 11.

A Sinaiak fortélyal akarják meg-hóditttani a' Hunnusokat.

Nem ment-ki Kaoti fejéből a' boszúálló szándék, ugyan azért újonnan fegyvert akara kapni a' Hunnok fejedelme ellen, de ezt egy a' fö tanátsossai közül nem hagyá helybe; javaslotta inkább, hogy Kaoti inkább fortéllyal, mint sem vérontással kerittené Meteust a' hálóban: e' véget tanátslá Kaotinak, hogy egyiket a' leányai közül adná feleségül Meteusnak, és ennek hízelkedési által arra veheti Meteust, a' mire tetszik. Ezen fellül, ha fia lenne Meteustól, azon gyermeket, mint unokáját, barátság színe alatt hozná a' maga udvarába, és azt ott nevelvén, a' Sinabéli népnek szokásait a' neveléssel együtt öntené belé; majd ebből idövel az következnék, hogy azon gyermek fejedelemségre lépvén, a' Hunnusoknak minden Tartománnyait Sinai Bírodalomhoz kaptsolná, és azokat egy törvény alatt, mellyhez gyermekségétől fogva szokott vólna, kórmányozná. Tetszett ez a' tanáts Kaotinak, de Lieuheva, Kaotinak felesége, a' dolognak környül állását el-változtatván, Meteust rútúl meg-tsalta: mert egy köz rendből való nemtelen, de szép termetü

tû leányzót tzifrán fel-öltöztete, a' kinek Kaoti Tsáſzár Kumtchu nevet adott, a' melly nevezettel tsak egyedûl a' Fejedelmeknek Leányai ſzoktak hivattatni. Ezen leányzót ſok udvarló ſzolgáló leányokkal együtt Meteusnak feleségûl küldé; és úgy Meteus vélvén, hogy Kaoti Tsáſzárnak Leánya adatott vólna néki, frígyet vetett az említett Kaotival.

§. 12.

Meteus Hunnok Fejedelmének haldla.

Ámbár frígyet kötött Meteus a' Sinabéli ſzomſzéd Birodalommal, némellykor még-is pörre fakada. Okot adott erre a' Birodalom határinn lakó embereknek ſok tolvajkodási, és az idegen Tartományban való erőſzakos ragadozási; a' kiket nemtsak meg-nem zabolázа, de titkonn öſztönözе-is Meteus az orozásra. Ezt ortzájára lobbanták ugyan néki a' Sinabéliek, a' kiknek azon orozló rablást ſzenvedni kellett; de Meteusnál kéſz vólt az mentſég, midőn azt viſzánolta nékik, hogy azon kártételek, tudása, és akarattya nélkûl történtenek vólna. Ugyan tsak annyira vitte a' dolgot, hogy az előbb kötött békesség tovább-is meg erősíttetnék; a' melly alig hírdettetett-ki az Hunnusok Tartományaiban, Meteus hoſzſzas Orſzáglása utánn meg-hal. Kristus ſzületése előtt ſzáz hetven négy eſztendővel.

Laocham.

§. 13.

A' Sinai Tsáſzár, Laochamot követſéggel tiſzteli.

Laocham Meteusnak fia válalá-fel Attya halála utánn a' Birodalmat; a' kit Csáſzársága előtt *Ki-jonak* nevezének vala. Ehez, mingyárt Uralkodásának kezdetinn követeket küld vala *Venti* Sinai Csáſzár, hogy nevével az új Méltóságonn örvendezvén, Laochamnak ſzerentsés orſzáglást kívánnának. Ezen fellûl, egy Királyi vérből ſzármazott Kis-

Aſz-

Digitized by Google

Aſzſzonyt-is külde néki feleségül. Szerentséssen végbe ment vólna a' követség, ha *Tchonhangjue*, a' ki a' követségbéli ſzeméllyek között leg fellyebb való vólt, tulajdon fejedelméhez nagy hitetlenséget nem mutatott vólna, midön kéſz akaratból viſzſza nem térvén, Laocham udvarában maradott; a' kinél a' Sinai Udvarnak titkossabb tanátsit ki-nyilatkoztatta. Kevés napok alàtt olly betsületre lépett *Tchonhangjue*, hogy Laocham az ö javaslása nélkül majd ſemmit nem tselekedne. Ez tapaſztalván, hogy fontossak vólnának a' Csáſzár elött az ö mondási, javaslá, hogy a' régi öltözetnek módjában változást tenni ne engedne (*i*) ſok nyomos okokkal meg-mutatván, hogy ha a' puha ſelyem ruhára ſzokni engedné a' népet, a' ki elöbb vadaknak, vagy más állatoknak bőrivel fedezte vala magát, lassanként a' lágy élethez ſzokna, és úgy midön észbe ſem venné, az Orſzág veſzedelemre hajolna. Ne engedné tehát, hogy a' Sinaiaknak gyenge ſelyem ruháji, az ö Tartományaiba ſzokásba jönnének, netalán kemény ruhájokkal együtt a' régi hadi erköltsböl-is ki-vetkeznének. Jól beſzéllett, 's mind igazat mondott ezen Urat-másolö *Thonhangjue*, de nem máshová tzéſzozott mind ezen beſzédivel, hanem hogy a' Hunnusokkal a' Sinaiakat, a' kiktöl ö el-pártult vala, meg-gyülöltesse.

(*i*) Azt veſzſzük itt észbe, hogy a' régi Eleinkben-is, elöbb hogyſem a' Napkeleti Tartományokból ki költöztek vólna, voltak, a' kik a' ſzomſzéd Nemzeteknek ruházattyát ſzokásaikkal együtt bé akarták venni. De ennek ellene állottak mindenkor azok, a' kiknek mélyebb elméjek, és általlátások vólt: ne hogy az idegen ruhának, nyelvnek, és ſzokásoknak béhozása által, elöbb ugyan más ruhába, azutánn más terméſzetbe-is öltözzön a' puha élettöl mindenkor írtózó ditsö Magyar vérünk. Igaz, hogy a' mit a' ſzomſzéd Nemzetekben jobbnak, és haſz-

Digitized by Google

haſznossabbnak látunk, azt haſznossan-is követtyük; de tsupa büſzkeségből, és mintha az idegen Nemzetektől költsön vett ruha, nyelv, és ſzokás díſzesebb vólna, magunk Anya-nyelvit és tsínos öltözetit az idegenért meg-vetni, ſe haſzon, ſe okosság ſoha nem vólt, nem-is lehetett. Díſzes a' Magyar ruha ha ki azt tiſztán hordozza! De még a' Magyar ſzó-is ſzép ám, a' ki azt tiſztán ki-mondja.

§. 14.

Midőn a' Sinaiak tétováznak, Laochám nagy puſztítást teſz Chensy Tartományban.

Azomban Követek érkeznek vala Sinai Birodalomból, a' kiket Laochám az említett új tanátsosnak ingerléséből ſzokott tiſztelettel nem fogada. Okot adott ez nékik, hogy Laochám ellen fegyvert köſzörülnének; de ſerényebb vólt Laochám: mert előbb, hogy ſem képzeni lehetett vólna, Chensy Tartományban roppant ſereggel, melly ſzáz, negyven ezer lovaſokból állott, bé-rohana. Nagy puſztításokat tett az egéſz Tartományban, úgy, hogy *Pinlea* Városában a' Csáſzárnak leg fényesſebb palotáját-is el-rablá, végtére tüzzel meg-emléſzté. Nehéz vólt ezt ſzívelni a' Sinai Csáſzárnak, azért-is maga akará Laochám ellen vezetni a' hadi ſereget; de a' Feleséginek ſopánkodó kérései a' hadba való meneteltől meg-kémélték ötet: azért, a' hadi vezérekre bízá a' fegyver fogást, maga pedig Felesége kérésire othon marada. A' hadi vezérek kéſz akarattal hátráltatták az ütközetet, várván, hogy az ellenség tovább való fáradtsággal meg-lankadna, és úgy könnyebben meg-győzettetnék; ezen várakozásokkal pedig azt nyerték, hogy a' Hunnu-

Digitized by Google

soknak idött engedtek, hogy azon gazdag ragadományt, mellyet Chensy Tartományban öſzſze ſzedtek, ſzerentsésſebben, minden akadály nélkül haza vihetnék. Nem-is történt máskép, mert az Hunnusok ſzép könnyen öſzſze ſzedvén ſátorfájokat, minden gátlás nélkül hazafelé mentek, a' nélkül, hogy a' Sinaiak velek fegyverre kelhettek vólna. Azután-is minden eſztendöben a' Hunnusok meg ſzokták vala látogatni a' Sinai Bírodalomnak határit egy kevés időre, de fegyveres kézzel. Ragadomány nélkül pedig ſoha viſzſza nem tértek, méglen a' Sinaik Laochámmal olly frígyet nem tettek, hogy a' ki a' más Bírodalomnak határában rablani által megy, mind a' két réſzről halállal büntettessék. Ezen békesség tétel utánn Laochám Orſzáglását életével együtt el-végzé. Kristus ſzületése elött ſzáz, ötven nyóltz eſztendövel.

Kiuntching.

§. 15.

Kiuntching ellenkezéssel van a' Sinaiakhoz.

Kiuntchingre ſzállott Laochám az ö Attya halála utánn az Orſzáglás. A' ki az Attya, és Sinabéliek között tett békességet fel-bontván, Chansy Tartományt, harmitz ezerből álló lovas ſereggel rútúl fel-dúlta; nem-is várta, hogy köſzöntésire jöjjenek a' Sinai Bírodalmat védelmezö Katonák, hanem jó koránn öſzſze ſzedett ragadományokkal az egéſz ſereg viſzſza téré a' maga Orſzágában. Minekutánna azomban Kiuntching egy Sinabéli Herczeg-Aſzſzonyt vett vólna Feleségül, békességet tarta az említett Bírodalommal.

§. 16.

Digitized by Google

§. 16.

A' Sinaiak magok ſzerentsétlenségire fel-bontyák a' békességet.

Semmiben nem háborgatta már Kiuntching a' Sinaiakat, hanem ezek magok bontották-fel az egyességet; *Vuti* nevezetü Uj Fejedelemnek csak mind azt ſúgták, hogy fegyvert kötne a' Hunnusok ellen. Reá-is beſzéllették: mert minden hallaſztás nélkül három ſzáz ezerböl álló hadi ſereg gyüjtetik, a' melly három réſzre oſztatott: Egyiket *Hangankou* vezette. Másikat *Likovám.* Harmadikat pedig *Vamkue*, a' ki a' hadat leg-inkább javaslotta. El-érkezének immár Chansy Tartományban, a' hol elsö próbát *Vamkue* akara tenni: hadi tsalárdsággal akarta ez a' forróba döniteni Kiuntchinget, de nem mentki a' pénzire. Ez *Maye* Városának Sántzai között el-rejti az egéſz tábort, azutánn a' Várnak Fö-Kapitányát el-küldé Kiuntchinghez, hogy ezt tsalná a' Várhoz, mintha a' Várat fel akarná néki adni. El-hitte a' Vár Fö-Kapitányának ſzavát Kiuntching, és ſzáz ezer katonát vévén maga mellé, meg-indúla Chansy Tartományban *Maye* Városa felé, ſemmit nem gyanakodván a' tsalárdság felöl. *Vamkue* Hadi vezér azomban elöre tett reménységével Kiuntching Csáſzárt elöbb meg-fogta, hogyſem el-érkezett vólna, de nagyon meg-tsalta a' reménység. Elöbb Koppaſztotta tudni-illik a' maradat, hogy ſem meg-fogta vólna: mert midön az említett vártól éppen nem meſzſzire vólna Kiuntching, látá, hogy a' Sinaiak minden tábori rendtartás nélkül fellyebb 's alább tsavarognának, mint a' dongó legyek, ez, gyanúságot üte Kiuntching fejébe, ha talán, a' mint valósággal úgy-is volt, valamelly tsalfaság nem vólna-é közöttök? nem-is ment tovább, míglen

Digitized by Google

ezt ki nem nyomozta, a' mellynek e' képpen ment végire : a' Katonái egy Százados Tiſztet fogtak vala el a'Sinabéliek közül, és ezt Kiuntching eleibe vezették ! a' kit kérdésre vévén az említett Fejedelem, Kénſzerítté a' Sinai tábor Környülállásainak meg-vallására. Ez mindeneket ki jelentett Kiuntchingnek, hogy melly ſzámú ſereggel, és minémü ſzándékkal jelentek vólna meg, A' jelen lévö veſzedelemröl tudoſíttatván Kiuntching, okossan a' maga táborát viſzſza húzá, és minden kár vallás nélkül viſzſza tért a' maga Bírodalmában. *Vamkeu* Sinai Fö-Vezér pedig, hogy ſzándékát végbe nem vihette, ſzégyenletében magát meg-ölte ; leg inkább, mivel úgy-is tudta, hogy ſzerentsétlen próbatéléért néki, mind hadi vezérnek, a'Sinai Bírodalomnak törvénye ſzerint halállal kellene fizetni. Kevés idö múlván, ismét öſzſze kaptak a' Sinabéliek a' Hunnusokkal, de ugyan tsak akkor-is ezek vóltak a' nyertesek, úgy, hogy *Likovdmot*-is, a' ki az egéſz tábort vezette,el-fogák. Szerentséssebb vólt következendö eſztendöben az had-viselések: mert ſok ezeret rabságba vivén a' Hunnok Tartománnyából, hogy adóssak ne maradjanak, öket keményen meg-verték ; jól lehet, hogy azutánn ezek-is viſzſza adták a' költsönt.

§ 17.

A' Sinaiak haſzontalanul ſzándékoznak a' Hunnok Bírodolmát el-rontani.

Meſzſzebb kezdették már terjeſzteni gondolattyokat a' Sinaiak, és azon munkálkodtak, hogy a ſzomſzéd Orſzágokkal öſzſze kaptsolván fegyvereket, a' Hunnok Bírodalmát egéſzen elrontsák ; ugyan ezen járatban követséget botsáttának Tatár Orſzágban, a' melly Éjſzak felöl határos vala a' Hunnok Bírodalmával. Kiuntchingnek talán tsak meg-ſúgta valaki az egéſz

Digitized by Google

egész titkot, mert vígyázókat állított, a' kik a' Sinai követet, a' ki titkonn a Hunnok Birodalmán, mivel arra sokkal közelebb vólt, által akart menni, meg-ragadnák. Akarattya szerint történt a' dolog: mert a' Sinai követ, kezében került, a' kit rabságban rekeszte Kiuntching nem-is szabadúla onnan ki, míglen Kiuntching Kristus szűletése előtt száz huszonhat esztendővel meg-nem halt vólna.

Ichisieus.

§. 18.

Ichisieus Császárságra lépvén a' Sinaiakkal szüntelen ellenkezésben vagyon.

Ichisieus, a' ki Kiuntchingnek testvér Öttse vala, és *Jutan*, ugyan azon Kiuntchingnek fia között vetekedés támada az Országlásról, Fegyverrel akarta mind a'kettő meg-mutatni az igazságot: és mivel Ichisieus erősebb vólt, övé lett a' Birodalom, Ezen Fejedelemnek sok veszekedése vólt a' Sinaiakkal, sokszor meg-is verte őket; de ők-is viszontag azon vóltak, hogy a' költsönt viszsza adhassák. Leg-nevezetesebb vólt azon ütközettyek, mellyet *Hanhaj* és *Chamo* homokos puszta hegyek között tartottak. Midőn tudni-illik a' Sinai Birodalomban valamelly nevezetesebb kárt tettek a' Hunnusok, az előbb említett puszta hegyek közé szokták magokat venni, mint ama' leg-győzhetetlenebb várba: mivel ezen pusztába valamint lehetetlen embereknek, vagy barmoknak lakni, úgy a' nagy mélségü homok miatt, melly ha a' széltől fel-indíttatik, ezernyi ezer embereket-is el-temet, lehetetlen rajta útazni. Vannak mindazonáltal ezen homokos pusztának Ejszakra fordúló részében olly őszsze Kaptsolt hegyek, mellyek valamennyire a' szelet gátolják, és

Digitized by Google

úgy az említett puſztában útat engednek, jólehet ugyan azt-is igen veſzedelmeſset. Ichisieus tehát Sinai Bírodalomnak *Jumpimfu* Tartományában rablást tévén, az említett homokos puſztában vette magát, vélvén, hogy a' Sinai ſereg, mellyet *Goetcing* és *Kiupi* vezetének vala, nem bátorkodnék ezen veſzedelmes útra ereſzteni magát. Goetcing azomban ſzáz ezerből álló ſeregének felét néki vezeti a' veſzedelmes homokos útnak, mindenütt Ichisieus táborának nyomát követvén. Ezt midön ſajdíttya Ichisieus, hátra hagyván mindent, a' mi katonáit az útban akadályozhatna, eleibe fordúl az utánna ſietö ellenségnek, és nap-keletkor meg-ütközven, egéſz ſetét estéig tartott a' vér ontás, a' nélkül, hogy tudni lehetett vólna, ki légyen a' nyertes. Minek utánna az éjſzakának rémítö ſetétſége el-válaſztotta fegyvert a' fegyvertöl, mind a' két réſz nyúgodalmat engede magának, hogy más nap annál nagyobb erövel kiki ragadná a' fegyvert; úgy-is lett vólna, ha közép éjſzaka támadott ſzél, melly a' Hunnok tábora felé fúj vala, a' homokot, mint ama' ſzörnyü habokat ellenek nem ragadta vólna. Ezt tapaſztalván Ichisieus, a' győzedelem felöl nagyon kétségeskedett, által látván tudni-illik, hogy a' ſzéltöl fel-háboríttatott homok nagyobb veſzedelmére leéndene, hogy ſem az elötte fekvö tábora az ellenségnek. Nem esik még-is kétſégbe a' Nagy lelkü Fejedelem! a bátorságtól veſz tanátsot, és nem várván, hogy a' fel-kelö napnak világoſságától el-árúltaſsék, ſetét éjſzaka meg-újíttya az ütközetet, és az ellenség táborának Közepinn magának fegyverrel útat nyitván a' veſzedelemből ki-menekedett, és minden ſérelem nélkül maga Tartományában viſzſza érkezett; el-veſztvén a' puſztában tizenkilentz ezeret a' katonái közül.

§. 19.

Digitized by Google

§. 19.

Békeſséget akarván kötni, nagyobb ellenkezésben eſik.

Szelídebb gondolatokat forgata már elméjében Ichisieus, és azon kezde munkálkodni, hogy a' Sinai Bírodalommal békeſségre lépheſsen: ugyan azért követeket külde, a' kik ebben eſzesſen munkálkodnának; de meg-tsalta a'reménység, mert a' küldött követeknek ſzokáſokonn kívül a' Sinaiak kevés betsületet adtak, a' békeſségről pedig hallani leg-kevesebbet ſem akartak, máskép, ha tsak a' Hunnok Csáſzára minden Bírodalmával együtt a' Sinaiak hatalma alá magát nem adná, erről hogy végzést tégyenek, két nevezetes Hadi-Vezért Külde Ichisieushoz a' Sinai Csáſzár, a' mellyen ez meg-boſzſzonkodván a' Sinai követeknek egyikét meg-ölette, a' másikát pedig emberségtelenül vasra verette. Ez új okot nyújtott a' zendülésre, a' mellynek mindazonáltal nagyobb vólt a' kéſzülete, mint a' valósága. Ezen változások között Ichisieus életét végezvén az orſzáglást Ougoeire, maga tulajdon fiára hagyja. Kristus ſzületése előtt ſzáz tizen négy eſztendővel.

Ougoei.

§. 20.

Ougoei Bírodalmának kezdete tsendes.

Ougoei Bírodalmának kezdete elég tsendes vala: mivel a' Sinaiak a' Déli Tartományoknak hódíttásában foglalatoskodtak. Ezt ſzerentsésſen végbe vivén, Hunnok ellen fordították az erejeket. Elöſzör ugyan két Fő Hadi-vezér kettős hadi-ſereget vezetett ellenek, a' kiknek minden haſznok nem más, hanem a' nagy únalmas fá-

Digitized by Google

radtſág vólt. Következendö eſztendöben maga a' Sinai Csáſzár-is el-érkezett, ſzáz huſzon négy ezer népet vezetvén, a' ki-is elöre küldött követ által izente Ougoeinak, hogy minden Tartománnyaiban lévö népeivel adná meg-magát, máskép életit ſzerentséivel együtt kotzkára veti. Ougoei midön ezeket hallá, meg-boſzſzonkodván a' követeket békóba vereti, és Tatár orſzágnak *Pai-Kal* nevü tava mellé ſzámkivetésbe küldé. Ez midön hírévé lett a' Sinai Csáſzárnak, tsak hamar viſzſza húzta, nem tudom mi okra nézve, az egéſz táborát. Jó víz vólt ez Ougoei malmára, mert idö engedtetett néki, hogy az ütközethez ſzükséges kéſzületeket tehetne; erre hogy még több idöt lelhesſen, követeket küldé Sinában olly parantsolattal, hogy kéſz akártva kéſedelmeskedvén, úgy füznék a' békesſég felöl való alkut, hogy azomban több ideje lehesſen az ütközethez való kéſzületekre. Ezek még haza ſem mentek, midön a' Sinaiak a' Hunnokhoz viſzontag más rend-béli követſéget küldöttek. De úgy vélem, hogy ez mind a' két reſzröl nem úgy annyira követſég, mint kémlés vólt, hogy annál könnyebben egyik Tartomány a' máſiknak titkos ſzándékát, hadi erejit, és kéſzületit ki-tanúlhaſsa.

§. 21.

A' Hunnok Fejedelme ſzeméllye ſzerint a' Sinai Birodalomba ſzándékozik.

Midön egyik Fél a' máſikat követſégekkel látogatja, a' Sinabéliek azt kívánták Ougoeitöl, hogy a maga tulajdon fiát küldené által kezesſég béli zálogúl: a' mellyre ez nem akart állani, hanem azt jelenté a' Sinai Birodalomból nala lévö követnek, hogy erröl, és a' közönséges jónak több környül állásairól maga ſzeméllye ſzerint akarna

Digitized by Google

na értekezni, és végzést tenni a' Csáſzárral, azért-is, ha menedék engedelmet nyerne, kívánná a' Sinai Csáſzárt tulajdon Birodalmában ſzeméllye ſzerint meg-tiſztelni. Alig jelenté-ki ezen ſzándékát Ougoei, azonnal erről a' követ gyors izenet által tudóſíttya a' Csáſzárt, a' ki minden késedelem nélkül parantsolatot ád, hogy *Siganfu* Városában olly palota készíttetnék, a' melly Keó hatalmas Csáſzárnak illendő ſzállása lehetne. Már mind a' két Fejedelem útra indúlt, hogy az említett helyre mehessen, midőn egy reménltelen eset az egéſz dolgot félbe ſzakaſztá. A' Hunnok követtye a' Sinai Birodalomban úton lévén, nyavalyába esik, és ámbár a' Sinai nemzet ſemmi költséget nem ſajnált, és fáradtſágot el nem mulatott, hogy meg-orvosolhassa, ez mindazonáltal el-nehezedvén meg-hal. Ennek halálát a' Sinaiakra füzte Ougoei, mint ha ők lettek vólna halálának erőſzakos okozói, azonnal félre tévén a' barátſágot, fegyvert ragad; amazok ſem vóltak túnyák magok védelmére, hanem azonnal hadi erőt téſznek a' határokra, hogy a' Hunnok ſebes lépésit hátráltassák; és így egyik ſokat árthatott a' másiknak. (*k*) Ougoei azomba meg-hal Kristus ſzületéſe előtt ſzáz öt eſztendővel, és a' fiára hagyja a' Birodalmat.

(*k*) Több illyen dolgok adják elől magokat, ezen Első Könyvemnek Első Szakaſzſzában, a' mellyek bővebb le-írást kívánnának, úgy, hogy némelly dolgok elől hozásában mint magam, mint pedig Olvasóim Kívánságának-is valamennyire adós maradok: de a' magam hibája nélkül, mert illy régi eseteknek tellyes kimeneteléről a' régiebb írásokban kevés fel-jegyzést lehet találni, a' mint erről már előbb-is pa-

Digitized by Google

naſzkodtam ; olly költeményes környülállásokkal pedig, a' mellyek ſoha nem történtek, igaz feljegyzésemet meg-ſzennyesítteni nem akartam.

Ousuli.

§. 22.

Gyenge korában léſzen Ousuli Fejedelemmé.

Ousuli uralkodott az Attya halála utánn, a' kire hat eſztendös korában ſzállott a' Fejedelemſég. Ennek több ellenſégei vóltak a' maga Bírodalmában, és a' maga nemzete közül, hogy ſem az idegen, és külsö nemzetekböl; a' kik-is ſokat mesterkedtek, hogy a' gyenge Fejedelmet el-veſzejthessék (*l*) de a' hamar el-érkezö halál meg-kémélte ötet ellenſégeinek titkonn való ártalmas ſzándékától; mert valamint gyenge korában kezdett uralkodni, úgy gyenge korában meg-is halt, tudniillik két eſztendeig tartó Csáſzárſága utánn, a' melly vólt Kristus ſzületése elött egy ſzaz két eſztendövel.

(*l*) Ezen Ousuli Fejedelmet, midön Csáſzári Méltóſágra emeltetett vólna, *Uhl-Tanjónak* nevezték ; a' melly nevezèt annyit téſzen, hogy új, vagy ifjú Fejedelem : és talán inkább *Új-Tanjónak*-is mondották ; ezen ſzót pedig *új* a' Sinaiak, a' kiknél ezen fel-jegyzés találtatik, magok módja ſzerint írták *Uhl*, ezt, hogy így vólt, könnyen el-hihettyük, leg-inkább hogy ezen ſzó *új* a' mostani Magyaroknál-is fel találtatik, és pedig azon értelemben, a' minö értelme vólt a' régi Magyar Atyáinknál, a' kik a' nap-keleti Tartományoknak vidékin laktak.

Kiulicho

Digitized by Google

Kiulicho.

§. 23.

Kiulicho léſz Cáſzár a' Hunnok között.

Az elöbbeni gyenge Fejedelmetskének testvére *Kiulicho* nyerte-meg *Ousuli* halála utánn Hunnok között az elsöséget; a' kinek valamint rövid vólt az uraſága, a' melly tsak egy eſztendeig és egynehány holnapig tartott, úgy a' Sinai Bírodalomban tett némelly rablásokon kívül ſemmi nevezetes dolgot végbe nem vitt. Uralkodásának vége lett Kristus ſzületése elött ſzáz eſztendövel.

Tcietihe.

§. 24.

Keményen bánik a' Sinai követtel.

Tcietihe két elöbbeni Cáſzárnak testvére, követte-meg halt Báttyait a' Bírodalomban. Ez erös, és okos férſiú vólt, a' ki látván, hogy a' Sinai ſzomſzéd Bírodalom naponként nagyon terjedvén, a' Hunnusok Bírodalmát végsö veſzedelemmel rettegtetné; egéſz eſzit odá fordíttá, hogy a' Sinaiak hatalmától Bírodalmát menté tehesse: e' véget azon Sinai követeket, a' kiket *Ougoei* vasra rekeſztett, ſzabadságban ereſztvén, ékes, és nagy árú ajándékokkal Tartományokban viſzſza küldötte. Ezek-is hasonló képpen tselekedtek a' Hunnok Követtyeivel, a' kiket ök-is mind ez ideig kötve tartottak; és hogy betsület mutatásban a' Hunnusokat meg-győzhessék, magok részéről való követeket-is küldének *Tcietihe* udvarában, de roſzſzabb kimenetellel, hogy ſem a' kezdete vala: mert el-érkezvén a' Sinai követ *Tcietihe* udvarában, *Goei-*

lit

Digitized by Google

lit, a' ki valaha a' Sinai Bírodalomban Fő-Hadi vezér vólt, az utánn pedig a' Hunnokhoz által ſzökvén *Timlimi* névü Tartománynak kórmányozójává tétetett ; illetlen ſzókkal kezdé vala dorgálni, hogy Urát és Urához való hívségit meg-másolván a' Hunnokhoz által ſzökött légyen. Mind ezeket *Poeilinak* kemény ſzokkal ſzemére hánnya vala a' Sinai követ, jelen léttében a' Hunnus Csáſzárnak, a' mellyen ez annyira meg-neheztele, hogy az említett követet, mint egy farkast, puſzta verembe vettete, a' hol több napokig nem vólt más eledele, hanem tsak azon hó, a' melly a' verembe esett. Ott, minekutánna több napokig éhséget, és hideget ſzenvedett vólna, ki-húzattatott, és *Pai-Kal* névü Tatár Orſzági tó mellé örökös ſzámkivetésre kárhoztattatott.

§. 25.

A' Hunnok kétſzer győzedelmeskednek a' Sinaiakon.

Elég okok vólt már a' Sinaiaknak, hogy a' Hunnok ellen fegyvert emellyenek; de bár a' hüvellyébe hagyták vólna a' kardjokat ; mert ámbár eleintén hizelkedett nékik a' változó ſzerentse, de végtére ugyan tsak a' Hunnusoké lett a' nyereſég. Erre okot adott *Lingus Likuamli* nevezetes Sinai Bírodalombéli hadi-vezérnek fia ; a' ki az Attya taníttása által fegyverhez ſzületett heves indúlattyát annyira ki-mutatta, hogy a' Csáſzár harmitz ezer katonáknak vezérlésit reá bízni nem kételkednék. Erössen viselte magát eleintén a' fiatal hadi-vezér, de azután a' Hunnok Csáſzárja erejének, a' ki ellene nagyobb ſereget vezetett, engedni kénſzeríttetett, úgy, hogy utóllyára ſzük lévén az ütközetnek helye, hátat fordítottak az ellenségnek. A' Hunnok min-

Digitized by Google

mindazonáltal félvén a' hadi fortélytól, nem ſzaladtak meſzſze utánnok, ne talán azon futás által valamelly veſzedelmes helyre tsalattatnának; de nem bánta, ſõt éppen azt akarta Lingus, a' ki már akkor hat ſzáz ezer nyilat ki-lövöldöztetvén, ki-fogyott a' fegyverbõl: meg fúgta ezt egy által ſzökött katona a' Hunnusoknak, azért ezek nagyobb erõvel mint elõbb, utánnok rohannak, és négy ſzázan kívül, a' kik hír mondó képpen Sinába viſzſza ſzaladtak, a' többi fegyverrel meg-eméſztetett; Lingus pedig, hogy a' ſzerentsétlen vezérek törvényes bûntetésit elkerûlje, a' Hunnusokhoz által ſzegõdött, annál nagyobb veſzedelmével a' Sinaiaknak, hogy azoknak minden Hadi tanátsát igen jól tudta, és a' Hunnusoknak ki-nyilatkoztatta. Ebbõl következett, hogy egy eſztendõ mulván, midõn ismét újonnan tapaſztalni akarták a' Sinaiak a' Hunnok erejit, tíz napig tartó verekedés utánn, ezek lennének a' nyertesek. Ennek, mivel tudta a' Sinai Csáſzár, hogy Lingus vólna az oka, annyira fel-háborodott, hogy Lingusnak minden nemzetſégit kardra hányatta, hogy ſenki életbe nem lévén az õ rokonſágából, a' maradékjának magva ſzakadna. *Tcietihe* azomba nem ſokáig örûlt a' Sinaiakonn lett nyereſégnek, mert az ûtközet' ſzerentsés vége utánn, életit-is tsak hamar el-végezte.

Holoko.

§. 26.

Ditsséretesſen vetekednek Tcietihének kétfiai a' Birodalomról.

Két fiat hagyott éltiben maga utánn Tcietihe, kik közûl az öregebbik a' Nap-keleti Tartományokban, az Attya nevével Fõ Kórmányozó

Digitized by Google

zó vólt; az ifjabbik pedig az egéſz Bírodalomban lévö hadi ſeregeknek Fövezérségit viselte. A' Csáſzári hatalomnak törvényesſen az öregebbikre kellett vólna ſzállani; de mivel ez, midön az Attya meg-hala, távúl lévö Tartományban betegen feküve, a' Csáſzári Fö Méltóságra az ifjabbik emeltetett. Kevés napok múlva azomba bizonyos hír futamodik, hogy a' meg-hólt Királynak öregebbik fia ismét életben, és egéſségben vólna. Meg döbbent ezen véletlen izenetre az egéſz Udvar, leg-inkább pedig a' Bírodalomnak azon Fö Emberei, a' kik a' Csáſzár válaſztásának eſzközei vóltak: rettegtek egy réſzröl, ha az öregebbik Királyi Herczeg, a' kinek a' Csáſzári Méltoságban az ifjabbikat eleibe tették; tanátstalan hirtelenkedésekenn nem áll-é boſzſzút? féltek más réſzröl, hogy ne talán a' két Testvéreknek a' Fejedelemségen való viaskodása, a' Bírodalomnak veſzedelmére légyen. De ſe ez, ſe amaz nem történt: mert az ifjabbik, mihent bizonyos lett báttyának életbe létte felöl, azonnal követeket rendele hozzá, a' kik ötet a' Királyi méltóſágra, és a' Bírodalomnak leg-felſégesebb Kórmányozására hívnák; törvénytelen dolögnak állítván, hogy a' midön még Báttya életbe vólna, az elsöség ö mellette, mint ifjabb mellett vólna. Minekutánna illy izenettel el-érkeztek az öregebbik Herczeghez, ez, nem kisſebb emberſéggel vifzánolta az Öttsétöl hozzá mutatott példás betsületet: mert a' Királyi 's Csáſzári Méltóságot Öttsének engedvén, a' követeket illy válaſzſzal ereſzté vala viſzſza, hogy, mivel a' Bírodalomnak Fö Emberei, az Elsö Méltósággal már ötet ékesítették, ebben a' maga akarattyát, ö-is a' népnek akarattyához örömest kaptsollya, és ötet Törvényesen válaſztott Fejedelemnek ismérni, és tartani akarja. De

még

Digitized by Google

még itt sem lett vége ennek a' ritka történetü, és ártatlan veszekedésnek: mert mind addig küldé egyik Fél a' másikhoz a' követséget, és mind addig szorgalmaztattya egyik Fél a' másikat a' Fő Méltóságnak fel-vételére, míglen az ifjabbik tellyeséggel, a'báttyát le-mondván a'reá fűzött Fejedelemségről uralkodni kínszerítette; a'ki hogy Öttsének készakartva való erköltsös engedelmeskedésit valamelly részről meg-jutalmazza. Napkeleti Tartományok Kórmányozó Urává tette, magának pedig a' Fejedelemség fel-vétele utánn *Holoko* nevet valaszta. És így ezen két pogány Herczegek között, sok szelídebb nevelésü Herczegeknek példájára, a'kik, már erőszakkal, már fortéllyal a' királyságot egymás elöl el-ragadni mesterkednek, örökös, és halhatatlan ditséretek re vége szakadott, Kristus születése előtt kilentzven két esztendővel. (*m*)

(*m*) Ezen régi Magyar Eleink véréből származott két egytestvér Hertzegnek halhatatlan érdemü tselekedete, értelmes bizonyságot tesz azon időbéli Magyaroknak ditséretes erköltséről. Észbe veszszük, hogy Ditső Magyar Nemzetünk, nem tsirázott olly vad, és paraszt indúlatú gyökérből, a' mint némelly irígyeink, hogy az érzékenyebb világ előtt Nemzetünket gyülölségbe hozzák, állíttyák. Tsak azt sajnálhattyuk, hogy ezen két nagy érdemü Magyar Hertzegnek nevit, a' feledékenységnek irígy homállya bé-födözte.

§. 27.

A' Leulan Országot Birodalma alá hódíttya Holoko Fejedelem.

Szépen kezdette terjeszteni a' Hunnok Birodalmát, mingyárt királyságának kezdetinn *Holoko*, mert a' Leulának Országát minden fegyver,

Digitized by Google

ver, vagy vér-ontás nélkül Bírodalmához kaptsolta. Mellynek ez vólt a' kezdete, és kimenetele Minekutánna Leulának királlya meg-hala, az Orſzág, a' meg-halt királynak öregebbik fiát válaſztá királynak, a' ki akkor a' Sinai Csáſzár udvarában kezesſégbéli zálogban vala *(n)* Ez, midőn hírül adatott a' Sinai Csáſzárnak, nem tudom mi okra nézve a' Hertzeget nem akará haza ereſzteni az Udvarából, azt vetvén okúl, hogy annyira ſzeretné ötet erköltsös maga-viselésére nézve, hogy lehetetlen vólna Udvarából el-ereſzteni ötet. Ezt meg-hallván *Holoko*, minden hátráltatás nélkül a' meg-halt királynak máſodik ſzülött fiát, a' kit ő haſonló képpen kezesſégbéli Zálogúl mind addig magánál tartott, a' Leulánoknak az Attya helyébe királynak küldé; és így azon Tartományhoz képpest hatalmát mutatván, azt maga Bírodalma alá rekeſzté.

(n) Szokás vólt az minden Nap-keleti Nemzeteknél, hogy a' meg-hódúlt, vagy békeſséget kérő Fejedelmek, azon Udvarba, melly meghódíttá, vagy békeſség kérésre kénſzerítette őket, egygyet a' gyermekeik közúl küldenének kezesſégbéli zálogúl, mellyel le-kötelezve vólnának a' békeſségnek hívebb, és állandóbb meg-tartására. Ezen Napkeleti ſzokást ſok ideig, Európában való ki-jövetelek utánn-is meg-tarták a' Magyarok, azon Népekhez képpest, a' kiket hatalmok alá hódítottak.

§. 28.

Hadat visel a' Sinaiakkal.

Két eſztendeig ſenki nem háborgatta Holokót az Orſzáglásban: mert mind addig a' Sinabéliek nagy tsendesen hadi kéſzületeket tettek.

Ezek

Digitized by Google

Ezek minekutánna kéſzſzen valának, ſzáz harmintz ezerből álló ſereget, három hadi-vezérnek kórmányozáſa alatt, kik között leg-fellyebb való vólt Likuamli, a' Hunnuſok ellen botsátottak. Ezek tsaknem mindenütt nyertesek valának, mivel Holokó az egéſz erejit eleikbe vetni kéſzakartva kéſedelmeskedett; minekutánna azonba meſzſzire bé-jöttek a' Hunnok Orſzágában, és ſok ütközetekben el-fáradván nyúgodalmat akarnának adni magoknak, éppen azt a' környülállást várta Holokó, a' ki az el-fáradott, és meg-ſzakadozott táborát a' Sinaiaknak, ötven ezer emberrel egy éjtſzaka bé ſántzoltatta, hogy ſemmi felé ſzabadon ne ſzaladhatnának; reggel azutánn férſi módon reájok rohant, és olly nagy erövel ostromlotta az ellenſég táborát, hogy tsak nem minnyájokat el-veſztvén, a' leg-Főbb Hadi-Vezért-is Likuamlit elevenen kezére kerítette, a' kit azutánn maga Bírodalmában egy Tartománynak kórmányozójává rendelt. Az ütközetnek ſzerentsétlen vége arra vitte a' Sinaiakat, hogy örömest békeſségre lépnének a' Hunnusokkal. Követek küldetnek tehát mind a' két réſzről: de nem lett jó vége a' követségnek; mert midön Holokó a' Sinaiak követtyeivel a' békeſség kötéſe eránt ſzóval vetekedne, Holokó azt találta ſzó-közbe ſzemekre vetni a' Sinai követeknek, hogy nem győzi eleget tsudálni, hogy nálok ámbár az igazság, erkölts, és minden tudományok nagy bötsüben vagynak, még-is olly emberſég ſzerető Orſzágban a' Csáſzárnak fia a' maga Attya ellen fegyvert mere fogni. Erre a' Sinai követ védelmezni akarván a' maga Fejedelmét, tsak hamar azt viſzánolta, hogy ha az Ő Hertzegjének azon tselekedete, Meteus tselekedetével öſzſze vettetnék, a' ki a' maga Attyát meg-ölte, azutánn a' maga mostoháját Feleségül

Digitized by Google

vette, ollyan külömbség vólna közötte, mint az ember és barom között: nem vólna tehát a' Hunnusoknak illyetén eseteknek tsudálkozására elegendö okok, midön a' magok Fejedelmének udvarában nagyobb, és rútabb történeteket láttak, hogy ſem a' Sinaiaknál. Ezen bátor feleletével a' Sinai követnek, annyira meg-bántódott Holokó, hogy minden kéſedelem nélkül a' Sinai követeket vasra tétette: és így a' békeſségröl való végzés véletlenül fenn akada közöttök.

§. 29.

Kegyetlen áldozatot téſznek a' Hunnusok.

Ezen idö alatt Holokó Tartományában kegyetlen dolgot követett-el az Orſzág népe, a' mellyet, mivel pogány vakſágban tétováztak, felettébb nem lehet tsudálni. Így vólt az egéſz dolog: Holokónak Annya az Öreg Csáſzárné igen nehéz betegſégben esik vala, annak gondviſelöji a' Jövendö-mondókhoz mentek, és tudakozták, ha azon betegſégböl ki-gyógyúlándé az Özvegy Öreg Csáſzárné vagy nem? ha ki gyógyúl, mi némü útonn kellesſék azt megnyerni néki? Történt azomban, hogy Likuamlit, a' Sinaiaktól a' Hunnusokhoz által ſzegödött Fö Hadi-Vezért, Goeli ugyan hasónló Méltóság-béli ember ki-mondhatatlanúl gyülölné: ez, ſokat érö ajándékokkal meg-veſztegette azon babonás Jövendö-mondókat, a' kiknél a' Csáſzárné gyógyúlása felöl kérdés tétetett, hogy a' Csáſzárné betegségének nem más okát adnák, hanem hogy az Iſtenek azért neheztelnének, és azért ereſztették vólna a' Csáſzárnéra a' nyavalyát, hogy Liukamlit, a' Sinaiakkal való ütközetben fogott hadi vezért, a' ki-már most nagy betsületben vólna, és annak rab-társait, mingyárt az ütközet utánn meg-ölvén az Iſteneknek fel-nem áldoztá:

Digitized by Google

ták: nem-is vevéndi viſzſza mind addig kívánt egésségét a' Csáſzárné, míglen azon említett Likuamli áldozatúl meg-nem ölettetik. Ezen mesterſégeſen ki-gondolt babonás hazugſágot mihent hallotta a' köz-nép, fel-zendül, és annál inkább el-hitte, hogy a' régi Hunnoknál ſzokásban vólt a' hadban fogott rabokat, Istenekhez való tiſzteletből meg-ölni, és hálá-adó áldozatúl bé-mutatni. Reá rohannak tehát Likuamlira, és a' Csáſzár akarattya ellen-is emberſégtelenül agyon verik. Meg-tsillapodott azutánn a' köz-nép, de a' beteg Csáſzárné elöbbeni egésségét viſzſza nem vette, ſöt mind a' Csáſzárné, mind pedig maga-is Holokó, a' ki ezen kegyetlen gyilkoſſágnak nagy ellenkezöje vólt, életét végezte. Kristus ſzületéſe elött nyóltzvan ötödik eſztendöben.

Hoyenti.

§. 30.

A meg-hólt Csáſzárjoknak végsö rendelésit a' Hunnok el-valtóztattyák.

Hoyenti Holokónak neveletlen gyenge, fiatskája erösſzakkal Fejedelemmé tétetik az Attya halála utánn, ámbár ez, midön halála elött végrendelést tett, a' maga testvérit, a' ki idejére nézve az Orſzág Kormányozására érdemeſebb, és alkalmatoſabb vólt, kívánta vólna, hogy maga utánn a' Fejedelemſégre emeltetnék. Ezen végsö akarattyát a' meg-hólt Csáſzárnak megvetvén, midön Hoyentit, a' ki ideire nézve gyermek, terméſzetére nézve pedig mint az ingó nád minden felé hajolván állhatatlan vólt, Fejedelemſégre válaſztották a' Hunnuſok, nagyon el-terjedett, és ſzépen virágzó Bírodalmokat tsak nem utólsó veſzedelemben hozták.

Digitized by Google

§. 31.

Hoyenti Uralkoddsának ſzerentsésſebb a' kezdete, hogy ſem a' vége.

Okossan látſzatott Uralkodását Kezdeni Hoyenti: mivel Orſzáglásának kezdetén, a' ſzomſzédokkal való békességnek meg-tartására azt végezte, hogy valakik a' Sinaiak közül a' Hunnuſoknál rab képpen vólnának, minnyájan hazájokban ſzabadon viſzſza ereſztetnének. Viſzſza-is ereſztette minnyájokat, a' kik közül méltó, hogy örök emlékezetben légyen *Vousi* Sinai Követ, a' kit *Tcietihe* Hunnok Csáſzára Pai-Kal tava mellé ſzánkivetésbe küldött vala, és a' kiről már §. 24. emlékezetet tettem. Ez, ámbár türhetetlen ſanyarúságon ment által, úgy, hogy egér húsſal, és vad gyümöltsel, mellyet fellyebb alább talált az erdőben életét táplálni kénſzeríttetett, még-is az ő Fejedelméhez való hívſégét állhatatosan meg-tartotta, példát adván minden következendő időben lévő embereknek, hogy az ő Koronás Fejedelmekhez minémű hittel, és állandó h vſéggel vivſeltesſenek: ſőt midőn ezen Követ ſzámkivetésben lévén hallotta vólna, hogy Vouti Sinai Csáſzár, a' kinek ő a' Hunnuſoknál Követtye vólt, meg-halt vólna, a' világnak azon réſze felé fordúlt, a' merre a' Sinai Bírodalom fekſzik, és az ő Csáſzárának hólta utánn-is hívſégből fakadott igaz könyhúllajtáſokkal áldozott. Hogy tehát ezen örökös ditséretre méltó Követet több rab-társaival viſzſza ereſzſze hazájában, igen böltsen végezte Hoyenti; azt mindazonáltal tanátstalanúl tselekedte, hogy midőn Követek által a' Sinaiakkal a' békesség Kötése munkában vólna, húſz ezer lovas katonákat külde a' Sinai Bírodalomnak határaira, a' kik fegyver villongást mutogatván, félelemben ejtenék, és úgy fél-

Digitized by Google

féltekben a' Sinaiakat könnyebben békeség kötésre vehetnék. Máskép történt a' dolog: mert a' Sinaiak-is el-értették a' tréfát, és hatalmasan kezdik vala magokat védelmezni, úgy, hogy a' Hunnusoknak a' magok Tartománnyában-is szoros vólna az útsza. Több esztendőkig tartott közöttök a' viszszavonás, a' melly idő alatt egyik Fél a' másiknak, ha szerit tehette, örömest ártott. Végtére a' Sinaiaké lett a' győzedelem, midőn öt felől, mindannyi Hadi-vezérekkel reá ütvén a' Hunnusokra, olly prédálást tettek Tartományokban, hogy a' raboknak, és el-hajtott marhaknak számát, a' mellyben a' Hunnok gazdagsága állott, senki meg-nem mondhatta. Több véletlen esetek-is érték Hoyentit, a' kinek az egész országlása tsupa szerentsétlenség vólt; azért a' Sinaiakkal, a' kiket nem kevesé gyülölt, a' kéntelenség vezetésit követvén, békességre lépni szándékozott, de szándékának végit meg-előzte a' reménytlen halál, melly őtet életétől megfosztotta, Kristus születése előtt hatvan nyóltz esztendővel.

Hiuli.

§. 32.

Az özvegy Császárnénak Attya Zenebonát indít a' Sinaiak, és Hunnok között.

Hiuli a' Báttya halála utánn Fejedelemségre lépvén, elsőben-is az özvegy Császárnét a' Tartományok kórmányozásában minden hatalomtól meg-fosztotta, a' melly tselekedetével Hiulinak annyira meg-bántódott az özvegynek az Attya, a' ki a' Hunnusoknál a' Császár utánn második személyt viselt, hogy minden útat keresne a' bosszúállásra: végbe-is vitte ártalomra indúló szándékát nem sokára, mert midőn Hiuli

Digitized by Google

követeket küldene a' Sinai Udvarhoz, a' kik a' két szomszéd Tartománynak békesség szerzésében emberkedve munkálkodnának, az említett özvegy Császárnénak az Attya alattomban Sinába indúla, és előbb oda ment, hogy sem a' Követek el-érkeznének; a' hol el-hitette a' Sinai Udvart, hogy azok a' követek, a' kik nem sokára el-érkezendők vólnának, nem békesség szerző Követek, hanem Kémlők lennének, a' kik tsupán azért akarnák a' Sinai Udvart békesség mutogatásával hitegetni, hogy addig több idejek lenne a' hadi készületeknek végbe vitelére. El-hitték a' beszédit ezen tulajdon Hazáját árúló hazug embernek a' Sinaiak, és az el-érkezett Követeket alá való embertelenséggel fogadván, minden barátságot félre tettek. El-kezdődik a' két hatalmas Udvar között a' villongás, melly midőn több ideig tartana, Hiuli fortélyhoz ragaszkodott: öszsze szedett ez száz ezer lovas legényt, és mintha tsak vadászni akárna, a' Sinai Birodalomnak határi felé sétála, igaz ugyan: hogy vadászni akart, de embereket; azomba nem maradott titokban az ő szándéka, a' mellyet a' Sinai Udvarnál egynehány által szökött hitmásolók ki-nyilatkoztatták. Erről bizonyossá tétetvén a' Sinai Császár, negyven ezer embert a' határok' őrzésére küld, a' kik a' Hunnok' erejét addig-is hátráltatnák míglen nagyobb erővel elől állhatna. De haszontalan lett mind a' Sinaiak félelme, mind pedig a' Hunnok' igyekezete: mert Hiuli, minekelőtte az ellenség határához jutna, meg-halt, és így előbb el-végezte a' vadászatot, hogy sem a' nyilat ki-lőhette vólna. Szerentsétlen vólt ezen Fejedelem minden igyekezetében: mert minden szándéka a' Sinai Uvarnál előbb tudva vólt, hogy sem ő azt el-kezdette vólna tellyesíteni; a' mellynek egész oka vólt

az

Digitized by Google

az elöbbeni Csáſzárnak Özvegye, a' kit a' Fejedelmi páltzától a' rokka mellé külde. Vége lett ezen Fejedelem Uralkodásának, Kristus ſzületése elött hatvan eſztendövel.

Vojenkiuti.

§. 33.

Roſz erköltsének emlékezetit hagyta maga utánn.

Vojenkiuti, a' ki elöbb, midön a' Napnyúgoti Tartományokat a' Csáſzár ſzeméllyében kórmányozná, *Tuchitargnak* hívattatott. Ez, minden törvény ellen a' meg-hólt Csáſzár Fiától, a' kire az örökség nézett, el-ragadta a' Fejedelemséget: ugyan ennek más ditséretit a' régi írásókban nem találluuk, hanem hogy kegyetlen Tyrannus vólt, a' ki tsupa gyanakodásból-is minden mentség-hallás nélkül, ſokakat a' Fö Emberek közül-is meg-öletett. Az Orſzág népének jóſzágát erőſzakosan el-foglalta, azt állítván, hogy az erö, és hatalom egy dolog légyen: azért mivel ö leg-erössebb vólt az Orſzágban, hatalmasan magához húzta másoknak a' jövedelmit. A' hivatalokat azoknak oſztogatta, a' kik ſzája ízire ſzoktak ſzóllani: azért a' hizelkedöknek, a' kik a' rókát jól meg-tudták fejni, leg-jobban vólt a' dolgok. Ennek leg-nagyobb ellensége vólt *Kiheuchám*, az elöbbeni Csáſzárnak a' fia, a' ki mivel a' köz nep elött nagy ſzeretetben vólt, Záſzlót emelt *Vojenkiuti* ellen, és minekutánna, a' népnek ſokasága ötet Fejedelemnek Kiáltotta *Honházi* nevet véve, és ötven ezerből álló ſereget vete ellen Vojenkiutinak, a' kinn minekutánna gyözedelmeskedett, olly kétségbe ejtö ſzorongatásokra vivé, hogy maga magának gyilkosa lenne.

Digitized by Google

Honházi.

§. 34.

A Fejedelemség erdnt nagy hasonlds vagyon a' Hunnusok között.

Vojenkiuti halála utánn Honházi (*o*) kezdette viselni a' Fejedelemséget Kristus ſzületése előtt ötven nyóltz eſztendővel. Ez elsőben-is azt végezte némellyek tanáts adásából, hogy Vojenkiuti Fedelemnek testvére meg-ölettetnék, nè hogy ez valamelly viſzſzavonást kezdene. Hírül adta ezt valaki néki, a' ki a' Csáſzár ellen fegyvert fogván *Pusiutamot* erővel Csáſzárnak tette, néki *Tujen* nevet adván; azutánn egybe kaptsolta vele a' maga erejit, és Honházi ellen hadba keltek, a' kit minekutánna meggyőzték vólna, az egéſz Udvarát fel-forgatták. Nem ſokára *Hukivám* és *Poejlitamho* Fő hadi vezérek hamis árúlkodásának fület nyitván, Napnyúgotnak Více-Királlyát, jóllehet ártatlan vólna, hálá-adatlanúl, és nem kisseb kegyetlenſéggel meg-ölete. Meg-ismérvén azutánn, de már késönn ennek ártatlanságát, a' hamis vádolónak halállal fizetett: de nem mind a' kettőnek, mert *Hukivám* látván, hogy a' társa már tsaptatóba esett vólna, gondot viſelt magára, ſőt a' párt-ütő népnek valamelly réſzit maga mellé véven, Fejedelemnek kiáltotta-ki magát. Mintha ez nem elég zenebona lett vólna, még más ketten-is valamelly réſzit, a' Bírodalomnak el-foglalván, a' Csáſzári Méltóságot magoknak tulajdonították erőſzakosan, kik egyike *Tseli*, másik *Utsie* nevet ada magának, úgy, hogy egyſzerre öt Fejedelmet ſzámlálnának a' Hunnusok, annyi felé ſzaggatta a' Bírodalmat a' magok egyenetlensége. Ezek addig üldözték egy-

Digitized by Google

egymást, hogy ötből tsak kettő maradna, a' kik a' Fejedelemségről viaskodtanak. *Tujen* és *Honházi*: ezek-is végtére öſzſze akaſztván egéſz erejeket, úgy ütköztek-meg, hogy Tujen a' had ba ſzerentsétlen lévén, magát meg-ölte, és Honházit, a' ki törvényes Fejedelem vólt, a' félelemtől meg-mentette.

(o) Ezen Fejedelmet többek írásaiban *Honhánsi* néven neveztetni találom, hogy illy formán írták elsöben-is a' Sinaiak, talán abból következett, hogy ök ezen névnek írását a' magok kimondásához alkalmaztatták. Én ezen nevet Magyarosan írtam *Honházinak*, és ebben talán meg ſem tsalatkoztam, mivel-hogy ezen ſzónak a' Magyar beſzédben bizonyos, és ide illő értelmit találjuk. Ezt annál bizonyosabbnak tarthattyuk, hogy a' Fejedelem, a' ki ezen nevet viselte, valóságos Magyar vólt. Vagyon tehát valamelly hihetős okunk, mellyre nézve ötet Honházinak nevezhettyük.

§. 35.

Honházi az Öttsével viaskodik.

Új vetekedö társai támadtak Honházinak, a' kik mind Honházit félelembe hozták, mind a' Birodalomnak kevés ideig tartó nyúgodalmát fel-zavarták. Egyik vólt *Tujen* párt-ütő Fejedelemnek öttse *Hiſſiunvám*, a' ki a' Fejedelemséget erőſzakosan magának tulajdonítván, *Juntchin* nevet vett. Másik vólt Honházinak testvére *Hotuguse*, a' ki hasonló képpen Báttya ellen támadván *Tchitchi* név alatt Fejedelemséget viselni kezdett. Honházi, hogy az el-ſzakadozott Birodalmat valamiképp tsendeſségre hozhaſſa, el-tökéllette magában, hogy azt a' Sinaiak óltalma alá adván, nékik adózóvá teéndi; ez eránt, hogy a'

Digitized by Google

Sinai Udvarral végzést tenne, elöre küldé a' Fiát, maga pedig utánna siete. *Siganfu* Városában mulatott éppen akkor a' Sinai Udvar, midön Honházi Fiával együtt azon Tartományban érkeze. Hallván ezeknek közel léttit a' Sinai Császár, maga Test-örzö katonáit küldé tiszteletül Honházi eleiben; a' ki a' Császárhoz vezettetvén, nem tsak nagy tisztelettel nem fogadtatott *Sjuenti* Sinai Császártól, hanem drága ajándékokkal azt-is meg-nyerte töle, hogy azonnal tizenhat ezer válogatott katonák adatnának néki segítségül, a' kikkel a' pártosokat engedelmességre kénszeríttené. Honházi példájára *Tchitchi*-is követség által kezdette vívni a' Sinai Udvart, a' kinek követtyei-is nagy emberséggel fogadtattak azon Udvartól, úgy, hogy mind a' két rész kételkedhetnék, mellyik vólna nagyobb kegyelemben a' Sinai Császárnál: de nem sokára ki-emelte Honházit a' kételkedésböl *Tchitchi*, midön ez magát nem tsak a' Sinai Udvar, de az egész világ elött gyülöletessé tette. Nagy háládatlanságot követett ez el, mert elsöben-is a' Sinai Udvartól vitszsza kérte a' Fiát, a' ki ott követség-béli zálogúl vólt; a' kit midön a' Sinai Császár sok ajándékokkal vitszszá küldött, hogy nagyobb betsületet tégyen, egyet a' Fö Hadi Tisztyei közül, kinek *Kieum* vala neve, társúl adá néki; ezen Fö Hadi Tisztet nagy embertelenül, maga nevének örökös betstelenségére meg-ölette *Tchitchi*. Igy fizetett ama' hatalmas Sinai Udvarnak, a' kihez magát több hálá-adó jótéteményekkel le-kötelezni tartozott vólna. Más szívvel viseltetett a' Sinai Udvarhoz Honházi, a' ki azzal fel-bonthatatlan frígyet kötött; mellynek nagyobb erösségére, a' Sinai Császárnak leányát vevé Feleségül; a' ki midön elöbb *Tchaokiun* nevet viselne, a' Napkeleti Nep-

Digitized by Google

Népnek ſzokása ſzerint midőn a' Hunnus Udvarba vitetett, azt *Nemhujuchi* névvel fel-tserélte: meg-is tartotta az említett Udvarral a' barátságot, míglen a' halál életének fonalát el-nem ſzakaſztá Kristus ſzületése előtt harmitz egy eſztendővel.

Fotchulojoti.

§. 36.

Meg-halt Honházi Cſáſzár Feleségeinek példás vetekedése.

Fotchulojoti emeltetett Honházi utánn a' Bírodalomra olly kötéssel, hogy ennek halála utánn az ő öttse *Itutchyasu*, a' kinek az Attya végső rendelése ſzerint a' Báttya előtt kellett vólna Fejedelemnek lenni, bírná az országot. Ez a' végzés lett erántok minekutánna a' Király Feleségei közül kettő, erköltsös vetekedést tarta, mellyben egyik a' másiknak fiára mintegy erőſzakosan tolta az Országlást, ritka példájára az Aſzſzonyi Nemnek, a' melly igen ritkán ſzokta magától el-mellékelni a' méltóságra vezető alkalmatosságot. Lám hogy a' Régi Magyar Aſzſzonyságokban-is vóltak olly nevezetes erköltsſzeretők, a' kiknek halhatatlan tselekedete, Unokájiknak örökös példája lehet!

§. 13.

A' Hunnus Fejedelemnek Követtye álhatatlan a' maga Urához.

El-kezdvén az Országlást *Fotchulojoti*, elsőben-is a' maga Attyának négy Feleségei közül a' leg-ifjabbikat, a' ki Sinai Bírodalomtól való Hertzeg Aſzſzony vólt, Feleségül véve. (*p*) Ez jól-lehet barátſágot tartott a' Szomſzéd Bírodalomnak, keveset hibázott azomban, hogy felnem bomlott közöttök a' jó ſzomſzédſág, a' melly-

Digitized by Google

mellynek oka innét eredett : *Fotchulojoti* Követeket küldött Sinába, nagy árú, és igen betses ajándékokkal, ennek Követtyei közül egy, ſzántſzándékkal el-állván a' maga Fejedelmének hív ſzolgálattyától, a' Sinai Csáſzárhoz akara ſzegödni : a' Csáſzár hogy a' Hunnusok Fejedelme elött ez által valamelly izetlenséget ne okozzon, örömest hallotta azon hitſzegö Követnek pártolásra hajló helytelen ſzándékát. Ez azomba midön azt vallotta vólna magáról, hogy kéſzebb vólna a' maga tulajdon életének végzöje lenni, hogy ſem a' hazájában, a' mellytöl egéſz ſzíve el-idegenedett, viſzſza térni ; reá állott az állhatatlan embernek állandó esenkedésire a' Csáſzár, és meg-engedte, hogy meg-maradhatna a' Sinai Birodalomnak valamelly réſziben; hogy pedig ezen hit-másoló Követnek ſzándéka valamelly ſzínes palástal bé-fedeztetnék, betegſégnek jeleit mutatta külsöképpen, mint ha a' nyavalyától el-bádgyatt tagjai annyira meg-erötlenedtek vólna, hogy ha illy állapotban viſzſza akarna térni hazájában, a' lehetetlenséggel kellene néki viaskodni. Nem vólt még-is ezen fortélly olly titokban, hogy ezt a' Hunnok Fejedelme meg nem ſajdította vólna ; a' melly eset, kevésben múlt-el, hogy fel nem bontotta a' barátſágot. Azomba tíz eſztendeig tartó Uralkodása utánn életét végzé Kristus ſzületése elött huſzon kilentz eſztendövel.

(*p*) Szokás vólt, az a' Napkeleti Fejedelmeknél, hogy valamint magok midön Fejedelemségre léptek, az elöbbeni neveket el-változtatták, úgy midön Feleséget vettek, annak elöbbeni nevét más új névvel fel-tserélték. Ezen ſzokás fenn vólt Európában-is a' Görög Csáſzárok Udvarában, mindaddig, míglen a' Görög Birodalom Török hatalom alá

es-

Digitized by Google

esvén, annak minden törvényit rendtartásaival együtt fel nem forgatta.

Sobiajoti.

§. 38.

Tsendessen Orszdgol.

Sobiajoti az elöbbeni Fejedelemnek öttse, kinek elöbb *Tciemisi* neve vólt, a' Báttya utánn lépett-fel a' poltzra ; kinek nyóltz esztendeig tartó Országlásában semmi nevezetes dolgot nem találni. Ez midön a' Sinai Fejedelemnek tiszteletadására útba vólna, életét bé-zárja Kristus születése elött huszon egy esztendövel.

Toheajoti.

§. 39.

Nyúgodalmassan Uralkodik.

Toheajoti, a' ki elöbb *Tciemotche* néven hívattatot, ez utánn lett a' Hunnoknak Fö parantsolója, a' kinek négy esztendeig tartott tsendes Országlása, a' nélkül, hogy valamelly jelessebb tselekedetit fel-jegyezve találnánk. Életét végzé Kristus születése elött tizen hét esztendövel.

Outchoulieoujoti.

§. 40.

Sinai Csdszdr a' Hunnusokhoz idegenséget mutat.

Outchoulieoujoti, a' ki elöbb *Nangtchijasu* nevet viselt, az öttse utánn Fejedelem lett. Ez midön Uralkodását kezdené, a' Fiát azonnal kezességbéli zálogúl a' Sinai Udvarhoz küldé, a' melly szokást az elötte lévö Fejedelmek-is meg

szok-

Digitized by Google

ſzoktak tartani. Ez vólt tudni-illik a' Sinai Bírodalom kórmányozáſának egy fő ſzertartáſa, hogy a' ſzomſzéd Tartományoknak királlyaitól, a' kikkel frígyet kötöttek, azonnal kezesſégbéli Zálogot kívánnának; közönſégeſen pedig azon kiráiyoknak valamelly magzattyát, a' kikkel frígyet kötöttek; a' kik a' Csáſzári Udvarnál minden tiſzteletben tartattak. El-küldé tehát illy formán *Outchoulieoujoti* is az ő Fiát a' Sinai Udvarhoz, de akkori Csáſzár nem olly hajlandó indúlattal fogadta, minémüt az elöbbeni Csáſzárokban tapaſztaltak; ſöt kívánta, hogy *Tchangje* nevezetü Tartományt, mellynek eddig a' Hunnuſok tsendes birtokában vóltak, a' Sinai Bírodalomhoz kaptsoltatnék; A' Hunnok Fejedelme tudván, hogy ezen Tartományból leg-nagyobb hadi erőt venne a' Bírodalom, a' Sinai Csáſzár kéréſére bé-zárta a' fülit, a' nélkül, hogy ez eránt valamelly viſzálkodás támadna közöttök.

§. 41.

A' Hunnok Fejedelme látogatásdra megy a' Sinai Csáſzárnak.

Ezen idő alatt *Outchoulieoujoti* levél által engedelmet kér vala, hogy Sinában a' Csáſzárnak ſzeméllye ſzerint üdvözléſére lehetne, a' mint már az elöbbeni Fejedelmi a' Hunnusoknak tselekedni ſzoktak: de *Gnaiti* akkori Sinai Csáſzár ezen ſzokást el-akarta rontani, mivel az ollyan látogatásai az Udvarnak nagy költſégbe ſzoktak kerekedni, leg-inkább hogy illyetén üdvözlő látogatáſok akalmatosſágával, drága ajándékot-is ſzokott adni a' látogatónak a' Sinai Udvar: nem ítélte tehát ezt *Gnaiti* gazdaſágnak lenni, azért azt izente a' Hunnok nevezett Fejedelmének, hogy kedves vólna elötte el-tökéllett látogatáſa, de mivel most betegſégbe lévén ſzokott tiſztelettel nem fogadhatná,

jó

Digitized by Google

jó ſzándékával meg-akarna elégedni. Azomban nem a' ſzínzett betegſég vólt az oka, hanem hogy a' tárházat haſzontalan költſéggel terhelni nem akarta. De találkoztak azutánn, kik *Gnaitinak* mást vertek a' fejében, úgy, hogy ſzándékát változtatván, Követek által izenetet tenne a' Hunnok Fejedelméhez, hogy mivel már a' nyavalyának terhe tágúlna róla, nagy ſzerentséjének ismérné, ha Felſéges ſzeméllyit királyi palotájában tiſztelhetné. Vévén az izenetet, azontól, meg nem indúlhata, mivel már ezt nem a' képzett, hanem a' valóſágos betegſég gátolta; mellyből meg-lankadott tagjait minekutánna előbbeni erejére viſzſza hozta vólna, a' Sinai Csáſzárnak tiſzteletére meg-indúlt; a' kit ezen Csáſzár olly nagy pompával várt, és fogadott, hogy látására réſz ſzerint, réſz ſzerint tiſzteletére egy egéſz Orſzág öſzſze futni látſzatott. Ezen látogatást a' Hunnok Fejedelme éppen azon eſztendőben tette, mellyhen a' Máſodik Isteni ſzemély emberré lévén, ſzületése által e' világot meg-látogatta.

§. 42.

Fel-bomlik a' két Udvar között való barátſág.

Sinából viſzſza térvén Hazájába a' Hunnok Fejedelme, azonnal Leányát-is az említett Bírodalomban küldé a' Csáſzárnénak idvezlő köſzöntésére, mellyből kiki azt vélte, hogy ezenkét Udvar között fel-bonthatatlan légyen a' barátſág, de máskép' történt. A' viſzálkodásnak hintője vólt *Mamus* Sinai Fejedelem; a' ki *Gnaititől* erőſzakkal el-ragadván az elsö Méltóſágot, melly kegyetlen terméſzetü lenne, a' Hunnusokkal-is meg-ismértette: a' kik között elsöben viſzſzavonást támaſztott, hogy minekutánna az egéſz népet fel-háborította, a' zavaros vízbe könnyebben halászhasson. Így kezdette hamis mesterſégit:

Digitized by Google

ſégit: Sok ajándékokkal, és több igéretekkel *Honhdzi* meg-halt Csáſzárnak Unokáit a' mostani Fejedelem ellen fel-lázította, vélvén, hogy ha egymást üldözvén meg-erötlenednek, könnyebb léſzen öket a' ſzorosra bé-kerítteni. Ugy-is tett, mert minekutánna több íz-béli ütközettel egymást meg-erötlenítették vólna, három ſzáz ezerből álló tábort ereſztett a' Hunnuſokra, a' kiknek Bírodalmát el-foglalván, azt tizen öt réſzre fel-ſzelte, és *Honházi* Csemetéji között fel-oſztotta. Illy veſzedelmes ſzakadozását látván a' Bírodalomnak *Outchoulieoujoti* ſzomorúſágában meg-halt Kristus ſzületéſe utánn 13. eſztendöben. (*q*)

(*q*) A' Hunnuſok Bírodalma Kristus ſzületése utánn naponként tsökkenni kezdett, míglen az végsö romlásra juta; a' mellyre nem az idegen nemzetek, hanem önnön magok nyújtottak okot. Nem vólt egy értelmek, és egy akarattyok. Nem az Orſzágnak és az egéſz Nemzetnek köz javára, hanem a' magok különös haſznára néztek: ebből nagy hasonlás és viſzſza-vonáſok következtek. Egy más ellen fegyverkeztek, és egymást emészteték. A' ſzomſzéd Nemzeteknek pedig, a' kik a' Hunnok Bírodalmára vágyódtak, az fölöttébb tetſzett, mivel a' fel-ſzakadozott erön könnyebben hatalmaskodhattak. Az egy értelem és köz akarat neveli az Orſzágokat; a' viſzſzavonás, végső romlásra taſzíttya.

Hienle.

§. 43.

Szünteleń való ellenkezésbe vagyon Hienle a' Sinai Tsáſzárral.

Hienlét válaſztották a' Hunnok Mamustól való féltekben Fejedelemnek, mint hogy ezt azon Csáſzárnak kedvébe tenni gondolták, holott Má-

Digitized by Google

Mámusban nagyobb volt *Hienléhez* való álnokság, hogy sem a' szeretet; tsak azt tsudálom, hogy ezt *Hienle* észbe nem vette, jóllehet Mámus rút álnokságának olly értelmes jeleit adta, mellyeknél világossabbakat nem adhata, midőn *Temnak*, *Hienle* Fiának, a' ki a' Sinai Udvarba volt, fejét vétette. Később azutánn ennek-is fel-nyílt a' szeme, és észbe vette, hogy Mámuson nem más, hanem tsak a' barátságnak palástya volna; azért ez-is meg-fordíttá a' Köpönyeget, és *Mámussal* a' mennyire lehetett, meg-ismértette kardjának az élit; nem-is tette le az ellenkezést, míglen életének vége nem lenne, a' melly volt Kristus születése utánn 18-dik esztendőben.

Juus.

§. 44.

A' Sinai Császár Juust le-teszi a' Fejedelemségről.

Juust, *Hienlének* Ottsét választák a' Hunnok Fejedelemnek, a' ki *Jóti* (r) nevet véve magának. Ez mihent Fejedelemségre jutott, azontúl követséget botsátta a' Sinai Udvarhoz, részszerint, hogy azzal barátságot kötne, részszerint pedig, hogy azon drága ajándekokban, mellyeket illyetén követségek alkalmatosságával a' Sinai Udvar adni szokott, részesülhetne. Tudta azt *Mámus*, hogy illyen követségek, és látogatások által ürülne a' tárház, ezt a' szokást nem tsak el-rontani, de a' Hunnok Császárával minden barátságot félbe szakasztani szándékozott; sőt hogy készen lenne az ellenkezés, el-tökéllette magában, hogy Juust le-tasztítaná a' királyi székből. Hozzá kezdett az erőszakhoz, és *Tangot*, a' ki alattomban nagyon tudta tsapni a' levet a' Sinaiknál, Hunnusok Fejedelmivé tette, *Siupu* nevet adván néki. Ezt hogy Birodalmában meg-erősítse, halhatatlan hadi se-

Digitized by Google

reget küldött, ſegítségére; úgy, hogy az egéſz Birodalomban minden rabokat ki-ereſztetett a' tömlötzből, és a' táborba küldé; ezen fellül minden harmintzadik férfiúnak kardot kötött az oldalára, a' kikből olly nagy ſereget állított, mellyhez haſonlóról ſoha nem emlékezett a' Sinai Nemzet. Azomba a' Hunnuſok ſem vették tréfára a' dolgot, a' kik hazájokat, 's igaz Fejedelmeket ſzeretvén Juuś mellett vóltak; ezek-is ugyan tsak férfi módon viſelvén magokat, mind addig rontották Mámus Tartományit, míglen a' maga Orſzága népe nem ſzívelhetvén rút kegyetlenſégit, ellene támadtak, és *Hiuen* által, a' kit Fejedelemnek tettek, Mámust le-taſzították a' királyi ſzékből.

(r) Juus Fejedelem *Jóti* nevet vévén magának, mivel ezen név által engedelmes fiat akart érteni, vélem, hogy nem *Jótinak*, hanem talán inkább *Jófinak* kelletik olvasnunk; mivel a' mostani Magyaroknál-is *Jófi* valamint igaz Magyar mondásnak ésmértetik, úgy nem mást, hanem engedelmes, és jó fiat téſzen.

§. 45.

A' Sinai Birodalomnak igáját a' Hunnok ki-rázzák nyakokból.

Mámus esete által egy kevesſé meg-pihentek a' Hunnuſok, ſőt annyi bátorſágot vettek magoknak, hogy a' Sinai Birodalom igájának le-vetéséről, a' mellynek Honházi ideitől fogva adózók vóltak, gondolkodnának. Nagyon ſegítette iparkodáſokat, Sinaiaknak magok között való egyenetlenſége, a' kik közül *Kuamuti* és *Liufang* a' Birodalomról egymással veſzekedtek. Ez *Juus* Hunnuſok Fejedelméhez folyamodott, a' ki ötet mint Csáſzárt erőſzakossan a' Sinaiak nya-

Digitized by Google

nyakára tolta. De nem vólt állandó a' birodalma; mert *Kuamuti* annak vetekedő társa annyira meg-hüvelyezte ötet, hogy szomorúságában megdermedne. Szégyenlették ezt a' Hunnusok-is, a' kik *Liufangnak* védelmezői vóltak; ugyan azért régi szokások szerint töbszöri rablással és pusztíttással tromfolták-meg a' szomszéd Birodalmat. Az alatt *Juus* életit végzi Kristus születése utánn 46-dik esztendöben.

Punuh.

§. 46.

Juusnak Fia erdnt tett rendeléfei haszontalanok lettek.

Meg-halt Fejedelemnek Fiá *Punuh* vala, a' kinek még-éltében az Országlásra útat illy formánn tsinált vala az Attya: *Tchijasut* a' maga tulajdon Battyát, a' kire mint Napkeleti királyi Helytartóra, a' Hunnok törvényes szokása szerint a' Fejedelemség nézett, *Juus* meg-ölette, hogy ne lenne, a' ki *Punuhot* a' Birodalom el-foglalásában meg-gátolná, de *Tchijasuval* olly magot temetett-el a' földbe, a' mellyből nagyobb Zenebona tsirázott, mintsem ha azt életbe maradni engedte vólna; úgy, hogy a' Napkeleti Hunnusok Birodalmára utólsó romlást hoza; mert *Peus* nevü Hertzeg, *Outchouljoti*, már ez előtt 34. esztendövel meg-halt Császárnak Fia *Punuhval* veszekedni kezdett a' Birodalomról, elöször ugyan szóval, utóbb azutánn fegyverre-is keltek. Szóbéli vetekedések ebből állott; Peus így okoskodott Punuh előtt; A' Fejedelemség vagy azt illeti, a' kinek a' Hunnok régi szokása szerint adatott; vagy pedig az Atyákról örökségül száll a' gyermekekre. Ha ebben a' szokást akarják nézni, mért nem adatott a' meg-halt Fejedelem Öt-

Digitized by Google

tsének? a' kit mint királyi Helytartót illetett szokás szerint a' Birodalom. Ha pedig örökségül száll a' gyermekekre? ö elöbb született Fejedelemtöl, hogy sem *Punuh*: ötet illeti tehát a' Fejedelemség. Okosan vitatta a' dolgot *Peus*, de még-is tsak fegyverrel kellett meg-mutatni az igazságot; igaz, hogy mingyárt az ellenkezésnek szikrája ki nem lobbant, mert el-múlt több két esztendönél, hogy egyik a' másik ellen tsak titkon fújta a' követ, és alattomba rótta egyik a' másiknak tselekedetit a' rovásra, miglen nyilvanságos ellenkezés nem támada köztök.

§. 47.

A' Hunnusok Napkeleti Birodalmának végsö veszedelme kezdödik.

Ezen idö táján nagy tsapások érték minden felöl a' Hunnusoknak utolsó veszedelemre hanyatló Birodalmát Napkeletben. Egy részröl a' nagy ínség ostromlotta azt, midön tudni-illik számtalan sokasságú, és annak elötte soha nem látott férgek lepték-el a' Birodalomnak minden Tartományit, a' mellyek füveket, fákot, és minden veteményeket meg-emésztettek, el-púsztítottak: a' mellyböl olly szükség következett, hogy éhel halóvá lenne az egesz Nemzet, Ezt azutánn a' mirígy halál, de még a' marhák veszedelme-is követte, Így el-pusztúlt Birodalom ellen más részröl fel-zendültek minden szomszéd Tartomány-béli Nemzetek, úgymint a' *Sinaiak*, *Bukariok*, *Keukenok*, *Igurok*, *Tenkiok*, el-annyira, hogy az egész Napkelet a' Hunnusok ellen fegyverbe vólna. Mintha ezen veszély nem lett vólna elég a'Hunnusok Birodalmának le-tapodására, *Punuh* és *Peus* egy-mással való viaskodások által, annak nagyobb pusztúlást okoztak: mert magok között fel-osztván a' Birodalmat,

Digitized by Google

mat, *Peus* a' Déli, *Punuh* pedig az Éjszaki Tartományoknak kormányozását tulajdoníttá magának; és így a' Birodalom két részre szakadott, Déli, és Éjszáki részre. Amazok a' Sinai Császár szárnya alá vették magokat, úgy mindazonaltál, hogy magok tulajdon Nemzetéből vólna királlyok, egész 216. esztendeig Kristus születése utánn, a' midőn több Elöljárók között felosztatott az Ország. Úgy kormányoztattak azutánn több esztendőkig, míglen ki-vetvén nyakokból a' Sinaiaknak erőszakos igáját, több Tartományoknak, és Nemzeteknek kezdői vóltak. Ezekből származtak azutánn a' Törökök-is, (s)

(s) Hogy a' Törökök a' Régi Hunnusok Nemzetéből származtak, 's következendőképpen, hogy a' Magyarokkal egy eredetüek, ez mind a' régi, mint pedig a' mi időnk-béli Böltseknek írásiból igen bizonyos. A' régiek közül nevezem *Porphyrogenitust*, az újabbak közül ama' Nagy érdemű Hazánk Fiát Pray Györgyöt, a' kiknek az, és nem más a' véleménye, hogy egy légyen a' Törökök és Magyarok eredete. Holott magoknál a' Törököknél-is ez a' régiektől Vett hagyomány, hogy a' Magyarokkal egy eredetüek: nem-is viseltetnek semmi Nemzethez olly szíves szeretettel, mint a' Magyarhoz. Miképp fajzottak-el első Nemzőinktől? ez illy formán esett meg: Kristus születése utánn 49. esztendőben a' Hunnok két részre szakadtak Déli és Éjszaki részre §. 47. a' kik a' Déli Tartományt bírták, 216. esztendeig egy Fejedelemtől, a' kit ők *Tanjonak* neveztek kormányoztatott, úgy hogy ez a' Sinai Császár hívségire le-vólna kötelezve; az említett esztendőben a' Sinai Császár maga Udvarában hívatván a' Hunnok Fejedelmit, magát örökösen ott fogta, Országát pedig több gondviselő tisztek között fel-osztotta. Így lakják vala a' Déli Hunnok az *Altai* hegye-

Digitized by Google

ket több eſztendökig, melly idö alatt hadi erejeknek, 's bátorságoknak nem homályos jeleit adták. Ezek közül 550. eſztendö táján *Toumen, Turcus*, vagy-is Török Nemzetet ſzabadságra hozván nagy ditsöségre emelte Asiában: úgy, hogy idö jártával *Geougenoknak* egy réſzit a' Sinai Bírodalomba, más réſzit a' Topai Tatárok földire, harmadik réſzit pedig, a' melly kétſzáz ezer fejböl állott, Europa felé ſzorítván, az egéſz Tartományokat el-foglalták. Ezen Bírodalmat 572. eſztendöben *Topochan* névü Fejedelem két réſzre oſztotta: Napkeleti és nap nyúgoti Bírodalomnak Fejedelmi *Uhlifuchamoknak* neveztettek, a' Nap nyúgoti Bírodalomnak Fejedelmi pedig *Pulichamoknak*. Ez mind a' kettö pedig egy Fö Fejedelemtöl függött. Ugyan ezen Bírodalmat 587. eſztendöben *Chapoli* Fejedelem négy réſzre ſzegte-fel, úgy hogy mind a' Napkeleti, mind a' Napnyúgoti Fejedelemnek még egy kormányozó társat adna, a' kivel fel vólt oſztva hatalma és Bírodalma. A' kik ezek közül Napnyúgot felé laktak, több változások utánn 635. eſztendö táján ismét két réſzre ſzakadtak, mellynek egyike Mike nevü Fejedelmet válaſztván magának *Lop* tava környékinn lévö puſzta földet foglalta-el, a' kik utóbb a' Sinai Bírodalomhoz kaptsolták magokat. A' másik réſz tíz Nemzetségre oſztatott-el, úgy, hogy minden egy Nemzetség, egy bizonyos Fötöl függne, ezek pedig egy Fejedelemtöl; míglen ezek-is magok között való egyenetlenség miatt több réſzre ſzakadván nem kevesen a' Volga vize felé húznák magokat, a' hol a' Patzinakoktól meg-verettetvén egy réſze Persiában költözött, a' kikböl ſzármazott az *Ottomani*, vagy-is most úgy neveztetett Török Bírodalom; másik réſze pedig Europa felé ballagot: ezek vóltak a' Magyarok Nemzöi, a' kikröl utóbb léſzen a' ſzóllás.

Egy

Digitized by Google

Egy vólt tehát ezen két nemzetnek eredete; a' mellyet igen észbe vehettyük a' nyelvnek hasonlatosságából-is. Noszsza ennek bizonyíttására lássunk egynéhány Magyar, és Török szót, miképp egy gyeznek:

Magyarúl.	*Törökül.*
Anya . .	Ana.
Anyam Anynya.	Anamana.
Alma . .	Alma.
Árpa . .	Arpa.
Oroszlány .	Arslan.
Bajusz . .	Biutz.
Bika . .	Buka.
Bozogán .	Puzdogán.
Dolmány .	Tolomán.
Iszom . .	Icmek.
Kapa . .	Kiapa.
Kemény .	Gemeny.
Kapu . .	Kapu.
Kérem . .	Kerem.
Kitsin . .	Kiutcink.
Kisebb . .	Kisse.
Kotsi . .	Kotgi.
Kés . . .	Kesmek.
Noha . .	Nolha.
Oda. . .	Onda.
Szoba . .	Soba.
Szakál . .	Sakál.
Sárkány .	Scharkan.
Szóllani .	Soilemek.
Sok . .	Ciok.
Sátor . .	Tschatur
Tábor . .	Tabor.
Tyúk . .	Tauk.
Tsóka . .	Tschauka.
Vezér . .	Vezir.

Digitized by Google

§. 48.

Napkeletben a' Hunnusok Birodalmának vége ſzakad.

Ez alatt azomban az Éjſzaki Tartományokban lévö Hunnusoknak ſzoros vólt a' kaptza: mert Peus a' Sinai Udvarral együtt abba tették minden mesterségeket, hogy *Punuhot* egéſz népével együtt ki-füstölhesſék a' Napkeleti Tartományokból; végbe-is ment fel-tett ſzándékok: mert két kemény ütközettel annyira meg-rontották az Éjſzaki Hunnusokat, hogy a' Fejedelmek Punuh, futásſal, mellyből ſoha többet viſza nem tért, menthette meg-életét. Ezen ſzerentsetlen ütközet utánn, melly Kristus ſzületése utánn 91. eſztendöben vólt, *Juchukien*, *Punuhnak* öttse lett az el-ſzakadozott Éjſzaki Nemzetnek a' Feje; a' ki a' Sinai Udvárt békeſségért követség által zörgette, de mint haſzontalanúl. El-vólt már végezve reájok az utólsó tsapás, próbát tett tehát fegyver által Juchukien a' Sinaiakkal, mivel kéntelen vólt vele, de ugyan tsak olly ſzerentsétlenül, hogy éltével együtt, Napkeletben lévö Éjſzaki Hunnusok Birodalmát azon ütközetben örökre el-temette, Kristus ſzületése utánn 92. eſztendöben.

§. 49.

El hagyván Hazdjokat Napnyúgot felé indúlnak.

A' Napkeletben bírt Tartományoknak, és abban Uralkodó Fejedelmeknek el-veſztése utánn, a' Hunnusok között minden Nemzetségnek tulajdon Feje vólt, a' kiknek vezérlése alatt lassankint Napnyúgot felé ballagván, ſok tsavargás utánn *Baſchiria* Tartományában, nem meſzſze a' Hyrkanomi Tengertöl, le-telepedtek. Elpuſztúlt tehát jóllehet Napkeletben a' Hunnusok-

nak

Digitized by Google

nak Éjszakra fordúló Birodalma, és mintegy világ-futókká lettek, olly szük mindazonáltal nem vólt nékik Asia, hogy abban szállást nem találtak vólna, söt ugyan csak annak egy szegletében, nevezet szerint pedig Baschiria nevü Tartományban meg húzták magokat, és azt mint sajáttyokat bírták egész 318 esztendeig Kristus születése utánn, a' melly idö alatt, csak akkor nem tettek kárt a' Sina-bélieknek, midön módjok nem esett benne; az említett esztendöben pedig a' Topai Tatároktól a' Volga vize mellé szoríttattak, a' hová annál könnyebben engedték magokat nyomattatni, hogy naponkint szaporodván a' Basehiriai Tartomány szoros vólna nékik: a' hol köz akarattal tanátsot tartván el-végezték magok között, hogy Asiából ki-indúlván, Európában költöznének.

MASODIK SZAKASZ.

Mellyben foglaltatik a' Magyarok' régi Eleinek, Európában való elsö ki-költözése, és ugyan ott a' Hunnusok neve alatt állított Birodalma, abban esett változásokkal együtt.

§. 1.

Az Hunnusok' Europában való készülete.

Minekutánna a' *Topai* Tatároktól meg-veretettek, és a' *Volga* vize mellé szoríttattak a' Hunnusok, azonnal ki nem indúltak Asiából, hanem ott le-telepedvén valamennyire meg-pihentek. 56. esztendeig tartott itt való lakások a' Hunnusoknak: a' melly idö alatt Európában való költözésröl nem csak tanátskoztak, hanem ezen fel-tett akarattyoknak tellyesíttésére min-

Digitized by Google

den rendeléseket meg-is tettek; nevezet ſzerint pedig a' több tsatákban el-ſzélledett húlladékos népet öſzſze ſzedték, és azon ſzáz nyóltz Nemzetſégből, mellyből állott az egéſz bújdosó ſereg, tíz ſzáz nyoltzvan ezer fegyver fogható férfiat állítottak.

Balamber.

§. 2.

Európában való bé-jövetele.

Kéſzen lévén az egéſz bújdosó ſereg, Királynak válaſztották magok közül Balambert (*a*) erös, és feyverhez termett férfiat, a' ki az egéſz népnek vezére és parántsoló Ura lenne. Ugyan ennek vezérlése alatt *Tanai* vizit meg-hatván bé-léptek az új vendégek Európában, Kristus ſzületése utánn *374dik* eſztendöben.

(*a*) Balamber vólt tehát elsö, a' ki a' Magyarok régi Eleinek elsö felekezetit Hunnusok nevezete alatt bé-vezette Európában, nem pedig Attila, a' mint ezt némellyek vagy az igen bizontalan írásoktól, vagy pedig a' tudatlan köznépnek bizontalanabb hagyományitól mag-tsalattatván állíttyák. Több eſztendökig laktak már akkor a' Hunnusok Európában, ſöt ezen bóldog földet-is, mellyen most lakunk, már akkor több eſztendökig bírták, midön Attila ſzületett, és Hunnok Királlyává tétetett, a' mint erröl nem ſoká ſzóllani fogunk.

§. 3.

Pannóniában le-telepednek.

Sok Orſzágokon kellett által menni a' Hunnusoknak, míglen bé-léphettek Pannóniában. Sok ellenkezéseket-is kellett nékik tapaſztalni: minden Nemzetek azomban, a' kiknek Tartományin által mentek, látván Hunnusoknak erejit, és fegyverhez ſzokott vitéz termetit, vagy meg-adták magokat, vagy az Hunnusok' barátſágában, ſzegödtek. Ezek

kö

Digitized by Google

közül vóltak *Alipzurok*, *Alzidzurok*, *Itamarok*, *Tunkassitdk*, *Alánusok*, *Ojztrogothusok*. Ugyan tsak annyira-is szerentsélteték iparkodásokat, hogy kevés esztendök alatt, azon Tartományt, a' mint most Moldva, Oláh, Erdély Országh, és Magyar Országnak Tiszán-túl való része fekszik magokévá tették, és úgy Kristus születése utánn 377*dik* esztendöben Pannoniának nagyobb részit, mellyet mi most Magyar Országnak nevezünk, Birodalmok alá hódították Balamber Királynak okos vezérlése alatt; a' ki 387*dik* esztendeig ditséretesen Kormányozván az Országot, meg-halt.

Karaton.

§. 4.

Theodózius Császár embertelenül bánik a' Hunnok követtyével.

Karatonra szállott Balamber halála utánn a' Királyság; a' kiről mivel kevesen emlékeznek a' történt dolgoknak fel-jegyzöi közül; keveset, és igen kétségesen lehet szóllani. Ennek Királyságában történt nevezetesebb dolgok közül az emlékezetre méltó, hogy ezen Királynak *Dondt* nevü követtyét, Theodózius Császár minden törvény ellen meg-ölette: melly igazságtalan kegyetlenségit hatalmas boszszúállással viszánolta vólna Karaton, ha Theodózius Császár, drága ajándékokkal, boszszúállásra fel-gyúladot haragját le nem tsillapította vólna. Az utánn igen-is nagy barátságba esett Theodóziussal Karaton, úgy, hogy ennek késztetésire, elöször ugyan *Maximus* Császár ellen, az utánn pedig Eugenius ellen Theodózius kedviért fegyverre kelne,

§. 5.

Digitized by Google

§. 5.

A' Kereſztény Hitnek kezdete a' Hunnusoknál.

Azt leg-nevezetessebb dolognak állítom, hogy ezen Király alatt lett az Hunnusok ſzívében a' Kristus Hitinek elsö le-rajzolása, mint egy *397dik* eſztendö tájján; a' mint erröl hiteles bizonyſágot találok Theotimusnál, Sozomenusnál, Orosiusnál és Sz. Hieronymusnál; a' kik közül ezen utólsó így ſzóll azon levelében, mellyet *Létdhoz* írt: *A' Hunnusok tanullyák a' Zsoltárt, Scythiának hidegei a' Hitnek melegségitöl hevülnek.* Ezen idvességes Hitnek pedig elsö rajzolói régi Eleinknél vóltak *Nicetás*: (a' kit Paulinus Nolai Püspök ſok ditséretekkel magaſztal:) és *Teotimus* Tomitanusoknak Püspöke, a' kiknek fáradtſága és fedhetetlen élete által a' Hunnusok közül nem kevesen vezettettek a' Kereſztény törvénynek fel-vételére. Azomban Karaton a' Hunnok Királlya életit 's Királyságát végzi *399dik* eſztendöben.

Uldin.

§. 6.

A' Hunnok Királlya kedvez a' Rómaiaknak.

Uldin vette által *Karaton* utánn a' Királyſágot, a' ki királyſágának kezdetinn a' Rómaiaknak nagyon kezde kedvezni, úgy, hogy azoknak kedviért *Gaina*, Gothus Vezér ellen fegyvert ragadván, az említett Vezért meg-gyözte, meg-ölte, és a' fejét *Arkádius* Csáſzárnak Konstantzinápolyban küldötte. Ezen tselekedetével *Uldin* nem tsak vitézségit mutatta, hanem egyſzersmind Arkádius Csáſzár barátſágában-is magát erössen bé-iktatta; ámbár azutánn *Honóriussal*, *Arkádius*, testvérivel többször ellenkezésben esett. Utóbb ez-

Digitized by Google

ezzel-is barátſágba lépett, mellyet meg-is tartott míglen tíz eſztendeig tartó Királysága utánn életének végére jutna.

Bendekutz.

§. 7.

Aetius Római Vezér a' Hunnusoknál neveltetik.

Bendekutz, a' kinek némellyek *Mundzuk* nevet adnak, 411*dik* eſztendőben emeltetett a' Hunnok Királyſágára. Ennek Udvarában vólt több eſztendőkig kezesség-béli zálogúl ama' nevezetes Aetius, Rómaiaknak leg-híressebb Hadivezére, a' kivel utóbb Atilának nagy, és ketſéges kimenetelű bajvívása vólt. Ez, Bendekutz Udvarában vette a' hadi tudománynak elsö le-rajzolását; a' Hunnusoknak-is köſzönhette, hogy hadi mestersége miatt az egéſz Európában nevezetes lenne.

§. 8.

Bendekutz rendelése.

Semmi nevezetes tselekedetit nem olvassuk *Bendekutz* Királynak. Az néki leg-nagyobb ditséretire vált, hogy olly férfiat Nemzett, a' kinek hadi erejit, és vitézſégét ſemmi régi idö feledékenyſéggel bé nem fedezheti. Ez Atila vólt, a' ki mivel gyenge eſztendejére nézve, midön az Attya haldoklana, elégtelen vala olly tágas Birodalomnak kormányozására, rèndelte, hogy *Oktares* és *Rua* (*b*) maga két testvérei lennének mint Atilának, mint pedig az Orſzágnak gondviselöi, úgy, hogy míglen Atila fel-nevelkednék, az Orſzágot öſzſze kaptsolt erövel és akarattal együtt kormányoznák; a' kik közül azutánn elöbb Oktares, azutánn Rua meg-halván, az Orſzág Atilára Bendekutz fiára maradott.

(*b*)

Digitized by Google

(*b*) Némellyek úgy vélekednek, hogy ezen Hertzegnek neve nem *Rua* vólt, hanem *Ruhás*, és talán jól-is vélekednek: mivel ez magában-is jó értelmü Magyar ſzó; a' régi Eleinknél pedig olly nevezetek vóltak ſzokásban, a' mellyeknek azon ſzeméllyhez illendő értelmek vólt, a' kiknek adattak azon nevek.

Atila.

§. 9.

Atila kezd Orſzáglani.

Mintegy harmintz eſztendős vólt Atila; midőn az Orſzáglás reá, ſzállott, Kristus ſzületése utánn 434. eſztendő táján. Eleintén ugyan *Bledával* a' kit némellyek *Budának* neveznek, az ő testvér Öttsével együtt bírta az Orſzágot; a' kit minekutánna meg-öletett vólna (*c*) egyedül maga parantsolt az egéſz Orſzágban, és nem ſok eſztendők folyása alatt annyira terjeſzté nevének ditsőségét az egéſz világon, hogy kevesen találtatnának mint elötte, mint pedig utánna, a' kik ötet a' hadi erőben és tudományban, és azt mindenütt híven követő ſzerentsében meg-hasonlíthatták vólna. (*d*)

(*c*) Melly okra nézve ölette-meg Atila az ő testvérit Blédát, nem bizonyos. Tudom, hogy az légyen Nemzetünknél a' régiebbek hagyományából vett vélemény, a' mellyet én-is még gyermek koromban elöbb, hogy ſem a' betük olvásását jól esmértem vólna, hallottam, hogy Buda várát építvén Atila, azt maga neveről Atila Városának akará neveztetni, míglen azomban Atila Frantzia Orſzágban hadat viselvén Hazájától távol vólt, Buda az testvére azt Budánának nevezte; mellyért Atila viſzſza térvén annyira megneheztelt, hogy testvérit azonnal kegyetlenſéggel meg-ölte. Másoknak pedig más a' vélekedése. Azt talán

Digitized by Google

talán hitelesſebben mondhattyuk, hogy míglen Atila Frantzia Orſzágban villogtatta fegyverit, addig Bléda az Orſzág népit maga réſzire akarván húzni, Atilát a' királyságból ki-akarta rekeſzteni. Nem-is gondolhattyuk, hogy Atila valamelly tsekély hibáért, tulajdon testvérin olly kegyetlenséget követett vólna-el: ha pedig Bléda valóban azt tselekedte, azon roſz ſzándékával Atilát az egéſz világ elött a' kegyetlen névtöl meg-mentette. Több az egéſz Orſzágnak, hogy ſem egy embernek a' veſzedelme.

(*d*) Nem vólt Atila olly kegyetlen, ſem olly vad indúlatú Fejedelem, a' mint felöle némellyek vélekednek, Sajnálom, hogy ſokann ezen Nagy lelkü Fejedelmünket vad állathoz illendö fene indúlattal bé-mázollyák. Ember ſzeretö vólt ö, kegyes, böv-adakozó, és mértékletes; kár, hogy kereſztény nem vólt. Senkitöl jobban meg nem tanúlhattyuk Atila erköltsit, mint *Priscustól*, a' kit Theodózius Napkeleti Csáſzár *Maximinusſal* követſégbe küldött Atilához, a' kinek Udvarában nem rövid ideig mulatván, több alkalmatosſágokban Atilát jól meg-ismérhette. Ez olly rajzolást téſzen Atiláról, a' mellyet egy Felséges indúlatú Fejedelemben lehet képzeni.

§. 10.

A' Napkeleti Birodalmat adózóvá teſzi.

Tsak nem elsö bajvivása vólt Atilának Thrátzia el-foglalása utánn Ifjabbik *Theodózius* Napkeleti Tsáſzárral, a' kit olly ſzorongatásokban ejtett, hogy Atilától igen terhes kötés alatt békeſséget vásárlani kénſzeríttetnék. Illy kötesſel ment pedig végbe a' frígy, hogy Theodózius minden eſztendöben hétſzáz font aranyat fizetne Atilának; ezen fellül azok, a' kik a' Hunnusok közül

Digitized by Google

közül a' Romaiakhoz által szaladtak, haza küldetnének; nem különben a' rabok-is minden váltság nélkül a' Hunnusoknak viszsza adátnának. Hogy ezen terhes kötésre reá állott Theodózius, nem tsudálhattyuk, mert Atila az egész Thrátziát, *Adrianopolis* és *Heraklea* Városánn kívül el-pusztítván, már Constantzinápoly Városát-is meg-közelítette. Végbe ment illy formánn a' békesség, de nem sokáig ismét félbe szakadott; jóllehet akkor-is Atila vólt a' nyertes, a' kit hogy meg-kélellyen Theodózius Császár, Római Birodalom Vezérinek nevezte ötet, e' mellett esztendönként való nagy adót ígére néki. Biztos vólt azutánn a' Hunnusok fegyverétöl a' Napkeleti Birodalom, mivel Atilának vitéz erejétöl félvén szemesen vígyáztak, hogy valamiben megne bántanák a' Hatalmas Hunnus Nemzetet királlyával együtt.

§. 11.

Napnyúgoti Népek ellen indúl Atila.

Ismérte már Napkelet Atila királynak fegyverit, ugyan ezt tehát a' Napnyúgoti Népekkel-is meg-akarta ismértetni: a' végre halhatatlan tábori sereget öszsze gyüjtvén 451. esztendöben Pannoniából meg-indúla, és Németh Országon minden kár tétel nélkül kerestül vezetvén hadi seregit, midön a' Hertziniai erdöben jutna, ott vastagabb fákot vágattatvan-le, teknyö formára ki-vésette, és mind annyi tsónakokat tsináltata, mellyeken az egész tábórát *Rhenus* vizének tulsó partyára által tétette. Onnand Frantzia Országhoz tartozandó *Bélgiumot* el-lepvén elsöben-is *Metis* városát pusztítá-el.

§. 12.

Digitized by Google

§. 12.

Atila Aetiussal vérontó ütközetet tart.

Metis Városának el-puſztíttása utánn *Aurelia* Városát kerítti-be Atila, a' honnan Sz. Aniánus, ugyan azon Város Püspökének könyörgésit az Isten meg-halgatván, Aetiust, ama', nevezetes Római vezért §. 7. küldé a' meg-ſzállott, és utólsó ſzükſégben lévö Városnak ſegítſégére, a' ki onnan tovább nyomta Atilának erejit. Meg nem tsükkent ezzel Atilának bátorſága, ſött innét nagyobb okot vett az ütközetre; úgy vezette azomba táborát, hogy Aetiust ſeregével együtt veſzedelembe döntse. Leg-alkalmatosſabb helyet talált ehez nem meſzſze *Katalaunum* Városától, a' melly nem Frantzia Orſzágban, a' mint némellyek vélekednek, hanem Kámpániában vólt: ott *Mauriacus* nevezetü mezönn meg-állapodott. Éppen akkor Róma Városa felé ſzándékoza Atila, ezt ſajdítván Aetius, ötet mindenütt gyorsan követte, és az említett mezön maga táborât Atila tábora eleibe vetette, és mind a' két félkeményen bé-ſántzolta magát. Félt tudni-illik Aetius Atila erejétöl és ſzerentséjétöl; Atila pedig Aetiusnak probált bátorságától és hadi mesterségétöl; igaz dolog-is, hogy valamint azon idöben nem vólt ſzéles e' világon tanúltabb és erösſebb Hadi vezér Atilánál és Aetiusnál, úgy olly roppant két hadi ſereget meg-ütköni ſoha annak elötte nem látott a' világ. Hogy Atila félt légyen ütközetnek ſzerentsétlen ki-menetelétöl; tsak abból-is el-hihettyük, hogy minek-elötte reá rohanna Aetius táborára, ſzörnyü nagy tüzet rakatott, a' végre, hogy ha az ellenség eröt venne rajta, azonnal azon tüzbe ugrana, elöbb, hogy ſem ellenséginek kezébe jutna. Ezt jóllehet így el-végezte magában Atila, bel-

Digitized by Google

ſö félelmit mindazonáltal külsö képpen ſzépen el-titkolta, midön Hadi Vezérhez illendö ſzókkal batorítván próbált vitézeit, azokat maga vezette Aetius tábora ellen. Mint egy kilentz óra vala reggel, midön Atila reá ütött Aetius táborára, Aetius-is bátran eleibe állott Atilának, és olly átalkodott erövel viaskodott mind a' két réſz, hogy az el-nyúgodott napnak ſetétſége a' tsata piartzon bé-lepné öket, és még-is egyik Fél a' másikat helyéröl ki nem mozdíthatta. Így megestveledvén, Atila a'maga Katonáit, bé-ſántzolt, és ſzekerekkel, 's kaſzákkal be-kerített táborában viſzſza vezette. Aetius-is hasonlóképpen tselekedett. Attila azomban gyakorta meg-fújatta a' trombitákot, és ütközethez el-kéſzíttetett fegyverekkel lármát üttete, mintha új erö-ſzakkal Aetiusra akarna ütni; holott ez által tsak Aetiusnak ſzándékát akarván ki-tanúlni, ötet egéſz világos virrattig így rettegtette. Midön már a' közelgetö napnak veres ſúgári oſzlatták az Éjſzaknak ſetétségét, és az hajnali világoſság ſzemekben tünne, akkor látták ama' ſok rettenetes hólt testeknek tsoportyait, mellyek az elöbbeni napon tartott ütközetben mind a' két réſzröl öſzſze daraboltattak, és halomban omlottak. Bizonyos ſzámát azoknak tudni nem lehet; némellyek többet, egyebek kevesebbet ſzámlálnak; én azoknak vélekedéséhez ſzabván írásomat, a' kik közép úton járnak, állítom, hogy a' kik mind a'két réſzröl el-estek, két ſzáz ezeren vóltak. Vólt vólna ugyan kedve Atilának újonnan ölbe ſzállani Aetiusſal, de mivel távúl lévö Tartományban vólt, ne talántán el-zárattatnék az úttya, helyeſſebnek lenni ítélte, ha addig bátorságoſſabb helyre viſzſza húzná hadi ſeregit, míglen az ellenségnek földén lévén bé nem zárattatnék; félö-is vólt, ne hogy elei-

Digitized by Google

eleibe tsapván a' Rómaiak, az úttját el-állanák, azért nem ſokat késvén viſzſza tére Pannoniában. (e)

(e) Valamerre mentek a' Hunnusok, Hazájokban viſzſza térvén, minden felől kegyetlen prédálást tettek, úgy, hogy az ő kegyetlenségeknek híre minden felől ſzinte röpülne. Sok kereſztény Atyák a' pogány néptől féltvén leányaik' tiſztaſágának férelmit, Kolónia Városában ſok ezer leányzókat küldének, a' kiknek vezére Sz. Orſola vólt. Ezek már útban lévén a' pogány Hunnusok kezében kerültek, a' kiket a' pogány nép, nem tudom a' Hitnek gyülölségéből-é? vagy tiſztaſágoknak védelmezésiért együl egyig fel-daraboltak. Sz. Orsolának tehát, és az ő ſzüz tarſainak mártyromſága azon időben esett, midőn Átila a' Katalaunomi hartzból Pannoniában viſzſza térne; tudni-illik 451-dik eſztendőben.

§. 13.

Olaſz Orſzág' romlására kéſzül Atila.

Hadi ſeregével viſzſza térvén Atila Pannóniában, míglen a' tél el-folyna, meg-ſzakadozott tábori ſeregit, új katonákot fogadván, helyre állította; hogy majd kikelettel egéſz erejit Olaſz Orſzágra döntse. Igaz dolog, hogy ezen hadi kéſzületre elég okot adott Átilának Aetiuson való boſzſzúálló ſzándék, de azomban Honóriais, Valentinus Csáſzárnak testvér húga titkos izenetekkel nagyon kéſztette Atilát, hogy Báttya ellen fegyvert fogna, ſőt magát-is Atila házaſſágára erőſzakosan ajánlotta, (f) El-kéſzülvén azért Atila mindenképpen az ütközethez, mihent a' kívánatos tavaſz el-érkeze, azontól Olaſz Orſzág felé veſzi az útat. Úttyában elsőben-is *Aquileja* Városát két hólnapi ostrom utánn meg-vette, és el-puſztította.

 (f) Hogy

Digitized by Google

(f) Hogy Honória maga tulajdon Báttya Valentinus Csáſzár ellen gyújtogatta Atilát, boſzſzúállás vólt az oka: mivel tudni-illik Honória, valamelly *Eugenius* nevü Udvari Tiſzttöl megſzeplösíttetett, Valentinus Honóriát mint megveſztegettetett ſzüzet Csáſzári Udvarából ki-rekeſztette. Ezért akarta tehát Honória Valentinusſal öſzſze veſzteni Atilát, hogy illy formán rajta boſzſzút állhaſſon. Más réſzről pedig Ámbár tsak tizenhét eſztendös vala Honória, még-is már elúnta a' pártát, és ízetlen vólt néki a' magányos élet; ugyan azért gyürüt-is külde már elöre Atilának, és magát házaſſágában ajánlván, magával együtt Napnyúgoti Bírodalomnak nagyobb réſzit-is néki ígérte.

§. 14.

Velentze Városának kezdete.

Midön Atilának Olaſz Orſzágban való elérkezésit, és már *Aquileja* Városának el-puſztúlását-is hallották a' környül lévö Városoknak népei, minden jóſzágokkal, és házi tselédjeikkel együtt a' közel lévö tengeri ſzigetekben vették magokat; reménlvén, hogy ott a' tengernek környül folyó vizei Atilának fegyverétöl bíztoſſabban vedelmeznék öket. Itt ſok Fö, közép, és alatson rendek öſzſze verödvén roppant Várost építtettek, mellyet azutánn Velentzének nevezték, és ugyan ezen idöben, és ezen környül állásból vette kezdetit a' nevezetes Velentzei Város, és Közſég, midön a' Hunnusok Olaſz Orſzágot dúlnák 452-dik eſztendöben.

§. 15.

Olaſz Orſzágnak ſok nevezetes Városait puſztíttya Atila.

Tovább lépett hadi ſeregével *Aquileja* elpuſztíttása után Atila, és több Nagy nevü Vá-

ro-

Digitized by Google

rosokat foglala-el, úgymint Vintzentziát, Véronát, Mántuát, Kremónát. Az nevezetes dolog: midön Ravenna Városát vívná, János, azon Városnak Püspöke igen Sz. és példás, életü ember, szentelt papi öltözetben ki-ment a' Városból Atila eleiben, könyörögvén néki, hogy a' várost el ne pusztíttaná, és lakosit el ne veszténé. Meglágyíttá a' Sz. Püspök Atilának szívét, és minden kár-tétel nélkül bé-menvén a' Városban, a' nélkül, hogy valakinek sértésére lett vólna, olly híven meg-tartotta a' János Püspöknek tett igéretit, hogy sem a' Városnak, sem a' benne lévö népnek nem ártana. Azomban hogy meg-mutassa hatalmát, a' Városnak kapuit sarkából kivettetvén katonáival öszsze tipratta. Onnan Mediolánom felé léptetett, a' melly Várost megvévén, midön egy olly táblára akadott vólna, mellyen a' Római Császárok királyi székben ülve vóltak le-írva, elöttök pedig a' Scythák, mint rabok artzra borúlva: azontúl Atila magát le-íratta ugyan azon tábláknak másik felére, mintha ö királyi székben ülne, maga eleibe pedig egynéhány Római Császárokat íratott-le, a' kik Zatskókat tartván kezekben Atila lábához azokból, mint adózó Fejedelmek, aranyat döntöttek. Emilia Tartománynak Városira eresztè azután hadi seregit, mellyel midön Mutina Városának vidékit meg-szállotta vólna, *Geminiánus*, ugyan azon Városnak Püspöke, öreg, és igen jó életü ember a' Város bástyáin fel, 's alá járván bíztatta, és vígasztalta a' Város' lakosit; a' kit midön távúlról látna Atila, tudakozta ki lenne azon öreg ember? és minémü hívatalt viselne? A' Sz. Püspök felele a' bástyáról, hogy ö Isten' szolgája vólna. A' kinek Atila azt viszánolta: Te Isten szolgája vagy, Én pedig Isten ostora vagyok; az engedetlen szolgák pedig, a' kik az ö Urok-

Digitized by Google

nak parantsolattyát meg-vetik, méltán ostoroztatnak. Erre a' Sz. Püspök nagy alázatosſan azt felelte: minden hatalom az Isten kezében, és az Istentöl vagyon, azért ha te magadat Isten ostorának vallod, a' kinek én ſzolgája vagyok, nem állok ellened, nyittasſanak-meg a' Város kapui, és valamit az Isten akar, hogy tselekedj velünk, kéſzek vagyunk hálá-adó ſzívvel venni, és alázatos engedelmesſéggel ſzenvedni. Megnyittatott tehát a' Város kapuja, és Atila bé-ment ſeregével együtt; de a' Városba jutván, mint a' vakok tétovázni kezdettek, míglen minden kártétel nélkül a' Városból ismét ki nem mentenek.

§. 16.

Róma Városának puſztíttáſáról Leo Pápa le-beſzélli Atilát.

Nem vólt más hátra, hanem hogy Róma Városát-is bírtoka alá hódítſa Atila, de ezt végbe nem vihette: mert midön erröl magában tanátsot tartana, ſöt már Róma Városát nagyon meg-közelíttené, *Valentiniánus* Napnyúgoti Csáſzár követeket küld Atila eleibe, a' kik ötet a' Város el-foglaláſáról le-beſzélleńék. A' követſégnek Feje vólt Leo Római Pápa, a' ki azt emlegette leg-inkább Atila elött, hogy minekutánna mindeneket meg-gyözött vólna, gyözné-meg magát, és úgy mutatná magát gyözedelmesnek lenni. Leonak bölts, és hathatós beſzédje annyira vette Atilát, hogy mindenekre, valamiket mondott vala néki, nagy engedelmesſéggel hajolna. Viſzſza-is tért az egéſz táborával Pannóniában, úgy mindazonáltal, hogy a' Rómaiak eſztendön ként adó fizetésre köteleznék magokat, és egyſzer 's mind hogy Honóriát, *Valentinus* Csáſzár húgát, a' kiröl fellyebb emlékeztünk, néki Feleſégül küldenék.

§. 17.

Digitized by Google

§. 17.

Atila halála és temetése.

Minekutánna Hazájában viſzſza tért vólna Atila, még jól meg ſem nyúgoda, már Martziánus Napkeleti Csáſzár ellen akarta vezetni táborát, mivel ez, az adó ſizetésben vonyódni kezdett; de ezen hadi kéſzületit Atilának a' véletlen halál félbe ſzakaſztá; mert *Ilditzion* nevü mátkáját Feleségül vévén, midön velc a' napot, mennyegzös mulatſágok között vígan töltötte vólna, éjtſzakára kelvén, úgy el-aludtt, hogy ſoha többet fel nem ébredne. Sokſzor tudni-illik Atila órrából vér ſzokott folyni, ugyan ezen éjtſzakán-is midön mély álomban vólna, az órra vére meg-eredvén ſzájában folyt, és meg-fojtotta ötet. Történt ez 454-dik eſztendöben Kristus ſzületése utánn. Atila pedig akkor, mint egy ötven egynéhány eſztendös vólt. (g) Teste Atilának hármas koporsóban tétetett; egyik koporsó vólt tiſzta arányból, másik tiſzta ezüstből, harmadik pedig vasból, mellyel Atilának erösſégit és gazdagſágát akarta jelenteni a' Hunnus Nemzet. Setét éjtſzaka titkon temettetett-el, hogy ſenki ne tudná, hol lenne teste el-rejtve, ne hogy valakit a' fösvényſég arra vinné, hogy arany és ezüst koporsója kedviért a' földből ki-ásná ötet. Ugyan ezen okra nézve azokat-is, a' kik ötet földbe rejtették, mingyárt meg-ölték, Elöbb azonban, hogy ſem teste temetésre vitetett vólna, a' Fejedelmit igazán ſzerető Hunnus Nemzettöl nagy ſzomorú *pompa* tartatott néki: (*h*)

(g) Igen gondatlanúl azt mondják némellyek Atila Királyról, hogy ez midön meg-halt, ſzáz, huſzon négy eſztendös lett vólna. Ezt ollyanok állítják, a' kik vagy az történt dolgoknak ideiben, igaz és ſzorgalmatos egybe vetést nem téſz-

Digitized by Google

nek, vagy ollyanokat, a' kik illyen ſzemes ítéletü fel-jegyzéseket tettek, nem olvasták. Hogy Atila midőn meg-halt, hogy nem vólt olly meg-aggott vén ember, ha más okunk nem vólna, abból-is el-hihetnénk, hogy ſzáz huſzon négy eſztendős ember nem igen kap a' házasſágon, leginkább ha már úgy-is vagyon Felesége, miképp Atilának pogány ſzokás ſzerint több Feleſégei vóltak. Tsak el-hiſzem, hogy ha Atila 124. eſztendős törpörödött ember lett vólna, Honória, Valentinus Csáſzárnak húga-is, mint 17. eſztendős, eleven indúlatú Hertzeg Aſzſzony, annyit nem esenkedett vólna Atila házasſága után, a' mint fellyebb láttuk. §. 13.

(*h*) Szükſégesnek ítélem itten a' *Mársnak* kardjáról, melly Atila ideiben találtatott-meg, és ugyan Atilának ajándékúl adatott, emlékezetet tenni. A' régi Scythak valamint *Márst* mint Hadak Istenit a' többi bálvány Istenek között imádták, úgy annak kardját ők nagy tiſzteletben tartották. Ezen kard ſenki nem tudja miképp el-veſzett, úgy, hogy egynéhány ſzáz eſztendeig annak hol léttit ſenki nem tudná: történt azonban Atila Királyſá; ga alatt, hogy egy a' mezőn legelő tehenek közül ſántéttana, ezt látván a' Páſztor, és azt-is, hogy a' vér tsepegve folyna a' tehén lábából, mindenütt a' vér tsöppek utánn indúlván, a' fűben egy kardra akadott, a' melly vólt a' *Mársnak* több ſzáz eſztendők előtt el-tévelyedett kardja. Ezt azután a' tehén páſztor Atila Királynak ajándékozta, a' ki azon kardnak kezéhez vételéből olly képzéseket tett vala magának, mintha az által az egéſz világnak el-foglaláſára hatalom adatott vólna néki. Ki-tudja? talán ha tovább élhetett vólna Atila, talán a' mit képze magának, ſzerentsésſen végbe-is vitte vólna, nem ugyan ezen babonás kardnak ereje, hanem tulajdon vitézsége által. §. 18.

Digitized by Google

§. 18.

A Hunnusok Birodalmának vége szakad Európában.

Három fiat hagyott maga utánn Atila: Ellákot, Dengisiket, és Irnákot. Az vólt Atilának az akarattya, hogy ezek közül egyik, a' ki leg-öregebb vólna, bírná az egész Birodalmat. Erre hogy Ellákot el-készíttené, még éltében A' katzirok' Királlyáva tette; de ezen okos rendelésit Atilának, fel-forgatta *Dengisik*, középső fia, a' ki tsak azt vítatta, hogy mivel születésekre nézve mind a' hárman Atilának fiai vólnának, egyikét úgy illetné az országlás, mint a' másikát: osztatnék azért három részre a' Birodalom. Midőn ezek magok között veteked-vén egyenetlenkednek, ellenek támadtak ugyan azon Nemzetek-is, mellyeket Atila Birodalma alá hódított, Első vólt, a' ki fegyvert rántani bátorkodott, *Adaricus* Gepidák Királlya, a' ki minekutánna harmintz ezer Hunnust le-kontzolt vólna, Ellákot-is, Atilának öregebbik fiát a' hadban meg-ölte. Ezeknek példájára a' Gothusok-is fel-támadtak, a' kik Pannóniát el-foglalván Hunnusokat a' fekete Tenger mellé szorították. Nagy része a' Hunnusoknak Dengisikkel, és Irnákkal még türhető erőben vólt, de azután ezek-is keleptzébe estek: Dengisik ugyan midőn a' Gothusokkal, és Rómaiakkal nem mesz-sze Bátstól meg-ütközne, olly szerentsétlen vólt, hogy *Angastus* Római Fő Vezértől el-fogattatnék, a' kinek feje azután el-vágattatván, Konstantzinápoly Városában fel 's alá hordoztatott. Szerentsésebb vólt Irnach, a' ki meg-maradott kevés népeivel azon földre, melly *Boristenes*, és *Tanai* vize között vagyon, vévén lakását, mintegy Királyi Méltóságot viselt azon kevés Hunnus Nemzet között, mellyel Pannóniából

Digitized by Google

oda költözött. Így dűlt-le kevés eſztendők alatt ama' roppant Hunnus-Bírodalom Európában, mellyet Balamber állított, Atila pedig leg-nagyobb ditsőségre emelt; melly Bírodalom romlásának nem más, hanem Atila fiainak, és azokat követő Hunnusoknak viſzálkodó egyenetlenſége vólt az oka. Fel-állíttatott ezen Bírodalom Európában 374-dik eſztendőben, meg-ſzűnt pedig 469-dikben.

HARMADIK SZAKASZ.

Mellyben foglaltatik az Avaroknak Napkeletből való ki-költözése, Európában való bé-jövetele, és ott állított Bírodalmának változásai.

§. 1.

Az Avarok Napkeletben Orſzáglanak.

Azon idő tájján, hogy a' Hunnusok Bírodalma el-puſztúlt Európában, ugyan azon eredetű Nemzet Avarok neve alatt tsendesſen Orſzáglott nem meſzſze *Sindtól* Asiában. Szépen virágzott jóllehet ezeknek Bírodalma Napkeletben (*Első ſzakaſz §. 47. s.*) de ennek-is magok közőtt való viſzſzavonyás végit ſzakaſztotta, minekutánna magok között való viſzálkodáſsal rést tsináltak, mellyen a' külső ellenség bé-mehetett. Utólſó tsapást tett rajtok *Toumen* Törökök Nemzője Asiában, a' ki az Avarok Bírodalmát Napkeletben egéſzſzen el-törűlte; kik közűl némellyek a'nyertes Fejedelem alatt maradtak; mások Sina-béli Bírodalomba költöztek; egyebek pedig, a' kik előtt útálatosnak látſzott az idegen Nemzet alatt való ſzolgálat, hogy régi ſzabadſágokban élhesſenek Asiától végbútsút venni ſzándékoztak.

§. 2.

Digitized by Google

§. 2.

Napnyúgot felé indúlván bé-jönnek Európában.

El-tökéllett ſzándékok ſzerint, régi lakó helyekből ki-indúlván mintegy két ſzáz ezeren Napnyúgott felé vették útjokat, a' kik Napkeletben való ſok féle tsavargás utánn reá akadtak Atilának maradékira, *Boristenes*, és *Tanai* vizek között való Tartományban, a' kik Európából való ki-ſzoríttások utánn ott le-telepedtek vala, és *Uturgurok*, 's *Kuturguroknak* nevezettek, Atilának *Uturgur*, és *Kuturgur* nevezetű Unokáitól, a' kiket *Irnach* nemzett vala. Ezek közűl ſokan (*a*) az Avarokkal, mint egy vérből ſzármazott néppel egybe ſzövetkezvén Európában viſzſza tértek. 553-dik eſztendőben. Úgy, hogy a' Magyarok Eleinek második béjövetelét, melly *Avarok* neve alatt vólt, ezen eſztendőre függeſzthettyük.

(*a*) Midőn Atilának Uturgur és Kuturgur nevezetű Unokáiból Borystenes, és Tanai vize között az Avarokhoz kaptsolták magokat, és Pannóniában viſzſza tértek, minnyájan azon Boristenes, és Tanai vizek között lévő Tartományból ki nem költöztek; hanem ott magok közűl válaſztván Fejedelmet, régi ſzabadſágokban éltek. Ugyan azon Tartományban, még az Avarok el-érkezése előtt 516-dik eſztendőben, Theofánes bizonyſága ſzerint, *Gordds*, az *Uturgur* nevezet alatt lévő Hunnusok Királlya, *Justinidnus* Csáſzárral frígyet kötvén Konstantzinápolyban meg-kereſzteltetett; a' ki midőn Hazájában viſzſza tért vólna, a' kereſztény Hitről vallást tévén a' Hunnok bálványit döntögetni kezdette. Ezért meg-neheztelvén mind a' nép, mind pedig a' maga testvére *Muager*, Gordást köz akarattal meg-ölték, és Muagert, (talán *Magyart*) helyébe Királynak tették.

Digitized by Google

§. 3.

Pannóniát el-foglallyák.

Pannóniának, mint Atila örökséginek el-foglaláſa vólt az Avarokhoz kaptsolt Hunnusoknak bizonyos tzélja; mellyhez közelítvén, ugyan 553-dik eſztendöben a' Gepidák Királlyát megölték, és azon egéſz Tartományt, mint most Moldva, Erdély, és Oláh Orſzág fekſzik, elfoglalták. Talán tsak tíz eſztendöt ſem töltöttek ottan, midön mint ſzámokra, mint erejekre, nézve ſzaporodván, fegyverrel tágították-meg ſzoros lakóhelyeket; úgy hogy egéſz (most úgy nevezteteti) Magyar Orſzágot, Morvát, Tseh Orſzágnak, és Austriának leg-nagyobb réſzit magokévá tették; és így *Anis* és Albis vizektöl egéſz fekete Tengerig ök parantsolának, jóllehet elöbb ſok féle változásokon estenek által. (*b*)

(*b*) Az Avarok 557-dik eſztendöben Justiniánus Csáſzárhoz követeket küldöttek, a' kik által jó ſzomſzédſágokat ajánlották, ſöt minden esetre kéſz ſegítséget-is igértek, ha eſztendönként való adót a' Csáſzár fizetne nékik. Az Avarok követtye *Kadik* vólt; a' ki midön társaival Konstantzinápoly Városában érkezett vólna, az egéſz Város öſzſze futott tsudállásokra, leg-inkább, hogy az Hunnusokhoz mint termetek, mint viſelettyek hasonló vólna; a' kiknek hajdani hatalmas ereje még akkor-is fenn vólt ſokaknak emlékezetében. Ezen Követeknek kívánſágára reá állott Justinus Csáſzár, talán nem azért, mintha kívánta vólna az Avarok társasſágát, hanem mivel félt azoknak erejétöl. Igazán meg nem tartották a' frígyet az Avarok, mert 558-dik eſztendöben magok mutattak útat a' Kuturguroknak, hogy Thrátziát, melly a' Római Bírodalomnak Tartománya vólt, embertelenül el-puſztíttanák.

Már

Digitized by Google

Már Konstantzinápoly Városának falát meg-közelítették, midőn *Belizárius*, *Justinianus* Császárnak Fő Vezére egéſz a' Dunáig üzte őket, mellyen *Zaberga* az említett Kuturgurok hadi vezére által nem tette katonáit, látván, hogy már veſzedelmen kívül vólna, míglen *Justinianus* réſzéről egynéhány font arany nem adatott néki. 559-dik eſztendőben ismet követeket küldöttek az Avarok Konstantzinápolyban; de ezek kémlők vóltak inkább, hogy ſem Követek: azért *Justinus* Fő Hadi Vezér, Justiniánus Császár parantsolattyából, azon hadi eſzközöktől, mellyeket Görög Országban titkon vásárlottak vala, előbb, hogy ſem a' Dunán által mennének, meg-foſztá őket; a' mellyből bizonyos had Következett vólna, ha azt nem állítván tanátsosnak lenni az Avarok, a' boſzſzúállást bóldogabb időre nem hallaſztották volna. Tsendesſen vóltak azután 565-dik eſztendeig, mellyben *Justinianus* halála után, II-dik *Juſtinus* Császárhoz követeket küldöttek az Avarok, hogy az eſztendő béli adót meg-kernék tőle. Ez, üresſen botsáttá viſzſza a' követeket, mellyért mivel Justinuson való boſzſzú állásra magokat elégteleneknek vélték, Sigibert Frantzia Királyon tőltötték boſzſzújokat Thuringiában. Így ſzámtalan változó esetek között ſok ideig bírták az Avarok az elfoglalt földet.

§. 4.

Nagy Károly Napnyúgoti Csáſzár az Avarokat meg-győzvén, adózóvá teſzi.

Naponként terjedett az Avarok Bírodalma a' Napnyúgoti Tartományokban, neveknek nagy ditsőségével, tovább két ſzáz eſztendőnél, egéſz a' Nagy Károly Csáſzár idejéig; a' ki 791-dik eſztendőben Wormátziában gyülést tartván, ugyan

ott

Digitized by Google

ott az Avarok ellen való ütközetre magát eltökéllette, mellyre jóllehet az nyújtott alkalmatosságot, hogy az Avarok a'magok határát bellyebb és bellyebb tsúsztatták vala Németh Ország felé, melly érant esett vetekedés mivel máskép elnem végezödhetett, fegyverrel kellett törvényt szabni; azomban fö oka ezen Vér-ontó viaskodásnak az vólt, hogy az Avarok naponként öregbedvén erejekben, már, tsak nem az egész Európának parantsolni kezdettek: ezt hogy végbe ne vihessék, a' ditsöségnek tetejéből le akará öket taszíttani Nagy Károly Római Császár. Ezt így vitte végbe: Parantsolta, hogy *Ratisbona* Városában mingyárt tavasznak elein minden hadi tisztek meg-jelennének, azon Városnak határában egybe gyüjtvén hadi seregeket. Megjelent az egész Birodalombéli katonaság, a' kiket Nagy Károly két részre osztott, mellynek egyike a' Dunának Éjszaki, másik pedig Délre nézö partyán folytatná úttyát. Amazt vezette *Theodoricus* Gróf, és *Meginfridus* Károly Császárnak kamarása: Ezt pedig maga Károly Császár. *Anasus* vizéjig ment az egész tábor, és ott meg-állapodván három napig tartó ájtatossággal engesztelték az Istent, hogy bátorságot adna nékik Avarok dühösége ellen. Két határ örzésre épített erösségek vólt az Avaroknak, mellyekben ök Károly táborának el-érkezésit szinte kívánva várták. Vakra fordúlt a' kotzka! midön láttyák, hogy Nagy Károly két rend béli táborral jönne ellenek, az Egekből reájok botsátott félelem annyira meg-rettentette öket, hogy üresen hagyván azon két Várat, magok Pannónia felé, mint biztosabb helyre szaladtak. Károly el-foglalván az Avarok Tartományának határán épített két Várat, azt földig le-rontatta, hogy ott az ellenség menedek helyet ne talál

has-

Digitized by Google

hasſon; nyomokban vólt azutánn mindenütt az Avaroknak, a' kiket a' Rába vizén által ſzorítván egéſz Györig kergetett. Tovább terjeſztette vólna Károly fegyverének erejét, ha a' marhák veſzedelme miatt hadi ſeregének nagyobb réſzit Ratisbonában viſzſza húzni nem kénteleníttetett vólna. Azomban olly ſzorongatásokba ejtette még-is Károly Csáſzár az Avarokat, hogy követek által magokat meg-adván, Károly Csáſzár hív engedelmeſſégére állandóképpen kötelezték.

§. 5.

Az Avarok' Fejedelme meg-kereſzteltetik.

Tudunus vólt akkor az Avarok Fejedelme, midőn őket Nagy Károly adózóvá tette (c) Ez ſzeméllye ſzerint *Aquisgránumban* Károly Csáſzárhoz menvén, meg-kereſzteltetett, minden úti társaival együtt; a' mellynek leg-alább annyi haſzna vólt, hogy kereſztelt pogánynak lehetett mondani őtet, mert Hazájában viſzſza térvén az elöbbeni pogány rendtartáſát ismét fel-vette. Kár vólt ſzegényre veſztegetni a' ſzent olajt, a' mellynek azutánn 803. eſztendő táján ſzerentsétlen halállal meg-adta az árát.

(c) Az Avarok az ő Fejedelmeket közönséges névvel Khaganoknak mondották; az történt dolgoknak fel-jegyzői-is őket ezen nevezettel említtik: ugyan azért az Avarok Fejedelmeinek rendit, és neveit elől nem adhattyuk, egy *Curs* nevezetűről vagyon Timonnál emlékezet, a' kit talán *Csürſznek* kell inkább neveznünk. Ez 580-dik eſztendő táján vólt az Avarok Királlya.

§. 6.

Digitized by Google

§. 6.

Szoros törvény alá veszi Károly Császár az Avarokat.

Tudunus utánn *Zoddn* vólt egy az Avarok Fő Emberei közül, a' ki Khagan, vagy-is Fejedelmi hatalmat nyervén az igaz Hitet fel-vette, és egyszersmind magát Károly Császár hívségére le-kötelezte. Károly pedig meg-engedte ugyan, hogy az Avarok magok nyájjából Khagant, az az Fejedelmet választhatnának, úgy mindazonáltal, hogy ez a' Római Császárnak engedelmességére le vólna kötve. Ezen felül, hogy a' szabadon rúgó Nemzetet szorosabb zabolán, tartaná, körös körül valamint laktak, a' határon Fő vezéreket rendelt, a' kik az Avarok tselekedetére mint annyi kémlők, szemesen vígyáznának. Lakó helyül pedig azon Tartományt rendelte nékik, melly *Karnotum*, és Szombathely között fekszik, úgy hogy a' Fejedelemnek lakása Óváratt vólna. Ezen földet mind addig a' Római Császár engedelméből bírták, míglen a' Magyarok Eleinek harmadik felekezete el nem érkezett Napkeletből. Szerentsétlenebb vólt azon része az Avaroknak, melly Tisza melléki Tartományból, Erdély, Moldva, és Oláh Országban szorúlt: mivelhogy ezek rész szerint magok között való viaskodással, rész szerint pedig külső ellenségek által annyira meg-vesztegettettek, hogy még a' nevek-is ismeretlen vólna.

§. 7.

Az Avarok közül sokan Keresztény Hitre tértek Nagy Károly, Császár ideiben, úgy, hogy már azon időben-is vóltak Püspökségek az Avaroknal Pannóniában.

A' Magyaroknak régi Elei vóltak mind Pogány vakságban egész a' *Geiza*, vagy Sz. István Ki-

Digitized by Google

Király idejéig. Vóltak valamint a' Hunnusok közül (*Második szakasz.* §. 5.) a' kik a' Magyarok' Elei közül elsöben jöttek-ki Asiából, úgy a' második felekezetbéli Eleink, úgymint az Avarok között-is, a' kik Pannóniában érkezvén a' kereszténység törvényt meg-szerették, és fel-vették. Hogy az Avarok, a' kiket a' régi Hunnusokkal, és velünk Magyarokkal egy vérből származtaknak lenni többször mondottam, az Evangyéliomi szelídebb Törvényt bé-vették, Nagy Károly Napnyúgoti Római Császár vólt az oka. Már Nagy Károly Császár ideiben 795-dik esztendo táján vóltak sokann, a' kik az Avarok közül Kristusban hittek; az után pedig többen. Károly Császárnak az Avarok meg-téríttésiben való iparkodását nagyon elöl mozdította *Pipinus*, azon Császárnak fia, a' ki 804-dik esztendöben, az Attya engedelméből, Panóniában lévö Keresztényeket, *Arno*, Juváviai Érsekre bízta, kérvén ötet, hogy azoknak meg-téríttésére-is, a' kik még az igaz Istent az Avarok közül nem ismérik, gondja lenne. *Arno* emberül meg-felelt Püspöki hivatallyának, mert több Papokat vévén maga mellé, eljött Alsó Pannóniában, és ott az Avarok, 's szomszéd Nemzetek között a' Pogány hagyományokat olly szerentsésen gyomlálgatta, hogy azok közül sok ezereket a' Kristus esméretére hozna. Nagy segítségére vólt néki egy az Avarus Nemzetből való határ Örzö Fö Kapitányok közül, a' ki mivel az Eleitöl vett pogány szertartást szentebb Törvénnyel felserélte, a' pogányságban maradott Hazafiaitól Ingónak neveztetett. Ez minekutánna az idvességes tudományt bé-vette, okos rendeléseivel Arnó Érseknek munkáját háznosabbá tette. A' Juváviai, vagy-is Sóvári (*Salisburgi*) Érsekséghez tartoztak a' Pannóniai Eklésiák, míglen a'

Digitized by Google

Patáviai, vagy Laureatzeai ſzék Érseki hatalomra nem emeltetett, melly történt 805-dik eſztendő tájján. Ezen Patáviai Érsek *Urolf*, minent Érſeki Méltóſágra emeltetett, azonnal hatalma alatt lévő Püspöklégeket meg-látogatta. Négy Püspökſég vólt a'Laureatzeai Ersek'Megyében,mellynek ketteje, úgymint Speculuniai, és Nitraviai, vagy-is Nitrai, Morva Orſzágban vólt. Más kettő pedig, úgy mint Faviánai és Vetvári, mellyen O-várt kell érteni Pannóniában. Erről hiteles bizonyſág tételt találunk II-dik *Eugenius* Pápának levelében, mellyet írt, ugyan ezen Morva Orſzági, és Pannóniai Püspököknek; (*d*) a' melly levelében meg-is nevezi ugyan azon Eklésiáknak Püspökeit mellyből következendő dolgoknak ismeretire jövünk. *Elöſzör*: Hogy a' Magyarok régi Eleinek második felekezete, melly az Avarok neve alatt jött-ki Asiából, nagy réſzről mar 8-dik ſzázadnak vége felé fel-vették a' Kereſztény Hitet. *Másodſzor*: Hogy már az Avarok ideiben-is vóltak Püpökségek Pannóniának ugyan azon réſzinn, mellyben az említett Eleink laktak. *Harmadſzor*: Hogy már azon időben O-váratt Püspökség vólt; nem külömben Nitrán-is, melly akkor Morva Orſzághoz tartozott.

(*d*) Hogy annál bizonyoſsabban el-hiheſsük az Avaroknak meg-térésit, mint pedig az említett Püspökségeknek bizonyos létit; azon levélnek, mellyet az említett Püspökhöz Deák nyelven írt vala II*dik Eugenius* Római Pápa, egy darabját ihol elől adom: Eugenius Epiſcopus Servus Servorum Dei,Rathfredo Sanctæ Favianenſis Eccleſiæ, Methodio Sanctæ Speculi-Julienſis, quæ & Soriguturenſis nuncupatur, atque Alevino Sanctæ Nitravienſis Eccleſiæ, pariqne modo Annoni San-

Digitized by Google

Sanctæ Vetvarienſis Eccleſiæ Epiſcopis. Simul etiam Tutundo, nec non Moymaro Ducibus, et Optimatibus, exercitibusque plebis Hunniæ, quæ & Avaria dicitur, & Moraviæ. Deſiderio ſalutis animarum veſtrarum Filii in Chriſto chariſſimi, cum audivimus Chriſtianiſſimam converſationem veſtram, & ſanctæ fidei, bonorumque operum veſtrorum proceſſum, ſummo gaudio, atque lætitia fuimus exhilarati; quia divina in vobis operante clementia, ut Apoſtolus ait: ubi abundavit delictum ibi ſuperabundavit gratia, atque quomodo ſancta Dei Eccleſia noſtris temporibus quotidianum in electione veſtra ſuſcipit incrementum. Cujus optabilis rumoris index fuit Reverendiſſimus Urolphus, Sanctæ Laureacenſis Eccleſiæ Archi-Epiſcopus, ſanctiſſimus Frater noſter, veſter autem ſpiritualis Pater, qui per ſuam ſanctam prædicationem adoptivos Deo vos genuit Filios. Is itaque ad Apoſtolorum limina Orationis cauſa veniens, novam Eccleſiam noſtris Apoſtolicis benedictionibus informandam ſubnixe commendavit, quam Domino auxiliante catholice gubernandam in veſtris partibus ſuſcepit. In quibus etiam quondam Romanorum quoque, Gepidarumque ætate, ut electione certum eſt, in ſeptem Epiſcoporum Parochias Anteceſſores ſui jure Metropolitano obtinuerant Diœceſim. Qua ex juſtitia, & lege præfatus Deo digniſſimus Archi-Epiſcopus debito obligatur, ut illi terræ, prius Chriſticolæ, atque ſuorum antiquitus Anteceſſorum creditæ providentiæ, quam nunc vos Dei Omnipotentis occulto mediante judicio velut hæreditarium poſſidetis, ipſe Evangelicus agricola diu negata cœleſtis ſpargat ſemina vitæ, atque in lucrandis Chriſti animabus redivivam, de vobis nutriat ſegetem. Quem nos doctiſſimum divini oraculi miniſtrum ſaluti veſtræ cognoſcentes per

Digitized by Google

omnia neceſſarium, fide, & exemplo probatum merito erga illum Apoſtolicam ſervantes ſententiam, qua dicitur: quomodo credent ſine prædicante? aut quomodo prædicabunt niſi mittantur? ab hac ſancta Romana Matre Eccleſia vobiſcum rectorem transmiſimus. Atque etiamnum in præfatis regionibus Hunniæ, quæ & Avaria appellatur, ſed & Moraviæ, provinciarum quoque Pannoniæ, ſive Mæſiæ Apoſtolicam vicem noſtram, & Diæceſim, atque jus Eccleſiaſticum exercendi, & uſum, ac poteſtatem Anteceſſorum ſuorum, videlicet ſanctæ Laureacenſis Eccleſiæ Archi-Epiſcoporum ſibi, Succeſſoribusque ſuis Canonica auctoritate committimus, atque hujus conſtitutionis noſtræ decretum ſubſcriptionis privilegio roboramus. Pallium præterea &c.

NEGYEDIK SZAKASZ.

Mellyben foglaltatik a' Magyarok' Eleinek Európában való harmadik bé-jövetele, melly vólt Magyarok nevezete alatt. Pannóniában és azt környékező Tartományokban való le-telepedése 's Uralkodása Almus vezértől fogva III-dik András Királyig.

§. 1.

Magyarok nevezetének eredete.

Minekutánna Atilának maradványi Európából viſzſza ſzoríttattak vólna Tanai és Borystenes vizei közé Ásiában, ezek ottan Atilának Uturgur és Kuturgur, talán inkább *Útigúr*, és *Kútigúr* nevezetű Unokáitól Utiguraknak és Ku-

Kutiguraknak neveztettek. Az Uturguroknak, vagy-is Útig Uraknak Királlya Gordás, a' mint *Harm. ſzak.* §. 2. *a' betű alatt tett fel-jegyzésbe* mondottam, 516-*dik* eſztendöben, Konstantzinápoly Városában, Justinus Csáſzár ideiben megkereſzteltetvén, mivel maga Nemzetében a' kereſztény Hitet bé akarta vinni, a' néptöl megölettetett, és köz akarattal helyében a' maga testvére Muager, vagy Moager Királlyá tétetett: és ugyan ezen Királytól neveztettek az elöbb úgy nevezett Uturgurok Moageroknak; utóbb Magyaroknak.

§. 2.

Hazánkban a' Magyarok neve alatt bé-jött nepnek eredete.

Napkeletben, a' Hunnusoknak régiebb lakó helyében Toumen nevezetes Bírodalmat állított vala fel Kristus ſzületése után 551-*dik* eſztendöben. Ezen Bírodalom valamelly ideig olly ditsöſségben vólt, hogy a' teremtett ég alatt annál mint kintsre gazdagabb, mint pedig határra nézve tágasſabb Bírodalom nem találtatott; azomban valamint az idö a' vasat-is meg-eméſzti, úgy ezen erös, és ditsöſéges Bírodalom-is idö jártával meg-veſztegettetett, és el-ſzakadozott, melly ſzakadozásnak rövid le-rajzolását adtam *Elsö ſzak.* §. 47. *'s betű alatt tett fel-jegyzésben.* A' kik ezen bellyebb való Napkeleti Bírodalomból ki-ſzorúltak, több eſztendökig ugyan Asiában Volga, Tanais, és Borystenes vizei között nagy ditsöſségben Uralkodtak; és ottan Atilának oda ſzorúlt maradék Unokáihoz, mint egy vérböl ſzármazott néphez kaptsolván magokat, a' kik már akkor Moager Királytól Moageroknak hívattattak §. 1. annyira el-ſzaporodtak, hogy azon Tartomány ſzoros vólna nékik, a' mint

Digitized by Google

erröl bizonyítást téſz Béla Királyunknák nevetlen író Deákja. Cap. 5. el-tökéllették azért ſokann magokban, hogy azon földröl ki-költözvén, magoknak tágosſabb lakó helyet fegyverrel keresnének. Tudták pedig ök, hogy Európában az ö Elejek Atila valaha tágasſan uralkodván, bóldog, és termékeny Országot bírt vólna, ennek tehát, mint régi Ösöktöl reájok maradott igaz örökſégeknek fel-keresésit változhatatlanúl el-végzik vala magokban. (*a*)

(*a*) Tanais és Volga Vizei közé nem vóltak úgy bé-ſzorítva Ditsö Magyar Eleink, hogy az említett Volga, vagy-is Etyl vizin túl ſemmit nem bírnának. Bírták ök az említett vizen túl lévö földnek elég tágas réſzit, a' mint éſzbe véſzſzük Béla Királynak említett író Deákjának íráſából, midön *Cap.* 7. mondja, hogy az Asiából ki-bújdosó Magyar ſereg; egynéhány napig tartó útazása után által költöze; melly mondását ezen ſeregnek azon réſzéröl érthettyük, a' kik azon víznek túlsó tartományán laktak.

§. 3.

A Magyaroknak Asiából Európában való kéſzülete.

Elöbb hogy ſem Asiából ki-indúlnának kedves Magyar Nemzöink, hét Fö ſzemélyek, az egéſz népnek annyi Fö vezéri magok között tanátsot tartának. A' Fö Vezéreknek nevei ezek vóltanak. *Almus*, *Eleud*, a' ki nemzé Szaboltsot, *Kundu*, kitöl ſzármaza Kurzán. *Ound* Etének Attya. *Tosu* Leelnek Nemzöje. *Huba*, kitöl erede a' Zemera Nemzet. *Tuhutum*, a' kitöl ſzármazott Horka, Horkától pedig Gyula és Zombor. Ezen Hét Fö Kapitányok Fejedelemnek válaſzták vala Almust, *Ugek* Fö Vezérnek, és *Emesu* Fö Herzegi Vérböl való Aſzſzonynak Fiát, így ſzóllván néki: *e' mái napſágtól*

te-

Digitized by Google

téged Vezérünknek, és Parantsoló Urunknak vallaſztunk, valahová vezet téged a' ſzerentse, oda követünk, igen tsekély vólt tehát azon hatalom, mellyet akkor Almusra füzött a' Magyar ſereg. Azutánn akkori tanáts tartásokat ezen öt tzikkelyből álló törvény hozáſſal fejezték-bé. I-*ſzör*. Hogy mindnyájan Almusnak, és annak véréből ſzármazott Fejedelmeknek mindenkor igazán engedelmeskedjenek. II-*ſzor*. Hogy ha ki mit fegyver által nyerne, azt magának, 's maradékinak örökösſen meg-tartaná. III-*ſzor*. Hogy a' Fejedelemnek tanátsából az érdemes Vezérek, akár mi ſzín alatt ſóha ki ne rekeſztesſenek. IV-*ſzer*. Hogy a' Fejedelem ellen fel-Zendülö pártosok halállal büntettetnének. V-*ſzör*. Ha a' ſzabott Törvényt a' Fejedelem meg nem tartaná, azt a' Magyarok Fejedelemnek ſe tartanák. Végre akkori pogány ſzer tartásokhoz képest mind a' Hét Fö Kapitány egy edényben, maga tulajdon karjából vért ereſztvén, azon egybe folyó vérrel egyesült ſzívekről tett esküvéseket meg-erösítették. Mindenek már el-vóltak rendelve, tsak a' ki-indúlásra adandó parantsolattyát várták a' Fejedelemnek.

Almus.

§. 4.
Ki-indúlnak a' Magyarok Ásiából.

Almus Hertzegnek, és hat Fö Kapitány társainak vezetése alatt meg-indúlt az Európában kéſzülö Magyar ſereg Kristus ſzületése után 884-*dik* eſztendöben. A' gyermekeknek, Aſzſzonyi rendeknek, és azoknak, a' kik fegyver viſelök nem vóltak, nem tudni bizonyos ſzámát. A' fegyver viselök hét ſeregre vóltak fel-oſztva; minden egy ſeregben vólt 30857. és így az egéſz tábori nép állott 215999. fejből. Ezek között vóltak a' meg-

Digitized by Google

nevezett Fő Kapitányokon kívül Almus Fejedelem Annya testvér Báttyának *Huleknek* két fiai *Zuárd*, és *Kadusa*, a' kik Asiából Európában ezen földre Almusfal, és annak Arpád nevezetü fiával, 's Vezér társaival ki-költöztek.

§. 5.

Európában bé-jövetelek után első ütközetek volt Oroſz Orſzágba Kiovia Városánál.

Minden akadály nélkül bé-lépvén Európában a' Magyarok, vitézi erejeket Kiovia Városánál mutatták-meg leg-elsöben Oroſz Orſzágban; a' hol nem tsak azon Városnak el-foglalását, hanem az egész Oroſz Nemzetnek meghodíttását-is el-tökéllik vala magokban; a' kiknek ſzándékát értvén az Oroſz Fejedelem, hogy nékik könnyebben meg-felelhesſen az Kunoknak hét vezéreit híjja ſegítſégül; a' kik nagy lovas ſereget vezetvén magokkal, minden tétovázás nélkül meg-jelentek az Oroſz Fejedelemnek, mint meg-hitt baráttyoknak, és ſzomſzédjoknak védelmezésére. Éleibe indúlnak a' Magyaroknak a' Kunok ſegítſégével meg-erösíttetett Oroſzok még távúl Kiovia Városától, mellyet midön lát Almus a' Magyarok Vezére, 's első Fő Kapitánnya, gyors lépésü paripáján meg-futtya minden réſzit hadi ſeregének, és harsogó ſzóval így ſzóllíttya vala meg-öket: Erös férfiak, Szityai katona társaim! emlékezzetek-meg fel-tett ſzándéktokról, midön mondottátok, hogy lakó helyet fegyverrel akarnátok magatoknak kéſzítteni: meg ne rettennyetek tehát az Oroſzok, és Kunok ſokaſágától, a' kik hasonlók a' mi kutyáinkhoz. A' kutyák midön hallják az ö Uroknak fenyegetésit, nem de meg ijednek? Az erkölts nem a' ſokaſágban, hanem az erőben vagyon. Nem tudjátok-é, hogy egy Oroſzlány ſok félénk ſzarvast meg-ſzalaſzt? Oſztán, ki-is állhatott még

eddig

Digitized by Google

eddig ellene a' Szityai vitézek erejének? Nemde Dárius Persák Királlyát a' Szityaiak nem tsak meg-szalaſztották, de meg-ölvén, nyóltzvan ezeret katonái közül, magát-is Persiában viſzſza ſzorították? Nemde Tzírust ugyan Persák Királlyát, három ſzáz harmintz ezer katonáit lekontzolván, a' Szityaiak gyalázotosan meg-tsúfították? Nemde Nagy Sándort-is Fülöp Királynak Fiát a' Szityai Vitézek rútúl meg-ſzalaſztották? Bátor ſzívvel legyünk azért Pajtársaim! és ollybá tartsuk ezen ellenſégünket, mint a' legyek ſokaſágát. Hallván ezen okos bátorítását Almusnak a' Magyar ſereg, meg-fújják nagy harsogva tarégató Sípjokat, és az Oroſzok táborára, mint annyi oroſzlányok reá rohannak; a' kik közül, mivel ſzámtalanokat lekontzolna a' Magyar Vitézi erö, ne hogy magok-is az Oroſz, és Kun Vezérek veſzélyben keveredjenek, viſzſza húzván magokat, Kiovia Városában bé-rekeſzkedtek; a' kiknek egéſz a' Városig nyomában vólt a' Magyar ſereg, és a' Kunoknak nyírott kopaſz fejeket úgy darabolták, mint az éretlen tököt. Azomban kéſzíttik a' lajtorjákot, hogy a' Városnak falait által, hághaſák, midön az Oroſz Fejedelem Követek által, Almus Vezérrel, békeſség kötésröl alkura lépett. Meglett közöttök az egyeſség, úgy, hogy az Oroſz Fejedelem, és a' Népnek Nagygyai, gyermekeiket a' Magyarok kezébe, kezeſség béli Zálogúl adnák; ezen fellül eſztendönként, tíz ezer nehezékböl álló (*marca*) adót fizetnének, és mindent, a' mi a' Magyarok' éleményire, és ruházattyára ſzükſéges lenne, nékik ſzolgaltatnának. Reá állott mind a' két Fél, és az Oroſz Fejedelemnek meg-engedték a' Magyarok hívſége alatt maradván, Országát meg-tarthatná. Az Oroſzok azomban igen javaslák vala a' Magyaroknak,

Digitized by Google

hogy Pannónia felé, annak el-foglalására síetnének, leg-inkább, hogy azon földnek örökſége, úgy-is reájok, mint Atila igaz maradványira nézne.

§. 6.

A' Magyarokhoz kaptsollyák magokat a' hét Kun vezérek, és bé-ſzállanak velék együtt Magyar Orſzágban.

Meg-indúlnak a' Magyarok, az Oroſzokkal tett egyesüles után, ugyan azoknak javaslása ſzerint Pannónia felé; á' kikhez kaptsollyák vala magokat azon hét Kun Vezérek, a' kik előbb az Oroſzoknak ſegítſégére vóltak, Feleségeikkel, gyermekeikkel, és az egéſz öket követő nemzettel együtt. Nevek pedig azon hét Vezéreknek ez vala: *Ed*, *Edumen*, *Etu*, *Bunger*, *Ousad*, *Boyta*, *Retel*, a' ki azután nemzé Oluptulmát Rév Komárom Varának elsö Fel-álítóját. Uttyát tehát ezen Kun ſereggel erösült Magyar nép Kiovia Városától vette Lodoméria felé; a' melly Városnak, és Tartománynak Ura, a' népnek nagygyaival együtt Almusnak és ötet követő Magyar ſeregnek eleibe ment a' Tartománynak határához, és drága ajándékokat nyújtván, nagy engedelmeſséggel köſzönté az erös Magyar népet Almus Fejedelmével együtt; és öket nagy pompával Lodomer Városáig vezetvén, megnyittatá a' Város kapuit, a' hol meg-állapodván három hétig tartó nyúgodalmat engede magának, és az egéſz Magyar tábornak Almus; negyedik hétre kelvén, ſok külömb féle ajándékokat, és azok mellett a' Lodoméri Fejedelemnek két fiát kezeſségbéli zálogúl vévén Galitzia felé indúltak, a' kiknek hatalmát és közel létit hallván a' Galitziai Fejedelem, ſok Fő-Embereket

vé

Digitized by Google

vévén maga mellé, annyira meg-alázta magát, Almus, és annak Magyar népe előtt, hogy mezét lább menne Almus eleibe, néki drága ajándékokkal kedvit keresvén; azután a' Városnak meg-nyílt kapuin bé-vezette ötet, és állandó engedelmességinek erössebb bizonyságára, egyetlen egy fiát kezességül Almus hatalma alá adta a' nép Nagygyainak fiaival együtt; a' hol egész egy hólnapig nyúgodott, már akkor öt esztendeig utazó Nemes Magyar sereg. Ezen idő alatt meg nem szünt a' Galitziai Fejedelem Almusnak javaslani, hogy Havas all földén túl mentül előbb sietne, mint Atila hajdani keresményinek el-vételére: Ditsérte tudniillik a' földnek termékenységét; a' folyó vizeknek, úgy mint Dunának, Tiszának, Vágnak, Marosnak, Körösnek, Temesnek és többeknek haszнát és jóságát. Egy holnapig tartó nyúgovás után tehát megindúltak Ditső Magyar Eleink, hogy régi Hunnus Atyainktól szerzett, de utóbb az idők változási között el-veszтett földre bé-léphessenek. Ezen nagy sereghez, melly állott Magyarokból, Kunokból, (*b*) és ezekhez kaptsolt sok Oroszokból (*c*) a' Galitziai Fejedelem segítségül adott két ezer nyilas vitézeket, és három ezer parasztokat, ásókkal, kapákkal, és fejszékkel, hogy az havas erdőkön által Költöző Magyar seregnek útat tsinállyanak; a' kiknek vezetése után Kedves Magyar Öreg Apáink, már most úgy nevezett Magyar Ország szélire értek 889-dik esztendőben, napkeletből való öt esztendeig tartó útazások után. Azon a' helyen állopodtak-meg pedig legelsöben, a' hol most Munkáts Vára vagyon, a melly helynek akkori Eleinek *Munkás* nevet adtak, mivel azt sok munkával és fáradtsággal találták-fel. Utóbb azután a' Munkás név Munkátsra változott.

(*b*)

Digitized by Google

(*b*) Ezen hét Kun vezérek, és azoknak társai vóltak az elsõ felekezet-béli Kunok, a' kik Magyar Országban le-telepedtek; a' kiknek itt azon föld adatott lakásúl, mellyet mi most nagy Kunságnak hívunk, ámbár az Nagy Kunságnak neve alatt a' régi Föld íróknál Moldva, és Oláh Országot kell érteni, melly nevezetit vette ezen két Ország a' Kunoktól, a' kik a' fekete tenger mellõl killyebb napnyúgott felé szoríttatván, ezen két Országot, mint tulajdon hazájokat sok ideig bírták. Lássad erröl ama' Nagy Érdemü és böltsességü Dugonits András Etelkájának *Elsõ Rész. 5-dik fel-jegyzést.*

(*c*) Midõn Kiovia Városából el-indúlna a' Magyar és Kun tábor, sok Oroszok adták magokat ezeknek társaságában, a' kik Almussal együtt bé-jöttek Magyar Országban, és Munkáts táján le-telepedtek. Ugyan ezeknek maradéki azon Oroszok, a' kik most-is Magyar Hazánknak sok helységiben vannak.

§. 7.

El-érkezések után leg-elsõben Ung-várt veszik-meg a' Magyarok.

Munkátsnál le-telepedvén Édes Magyar Eleink, ott az hoszszú útazásból el-lankadt tagjaikat negyven napig tartó nyúgodalommal enyhítették: azután Ungvár ellen indúltak, hogy azt erõszakos ostrommal hatalmok alá hódíttanák; a' Várnak Kapitánnya akkor Lobortz nevezetü vala, a' ki midõn látná, hogy a' Magyarság már emelné a' lajtorjákot a' Várnak falai mellé, elõbb, hogy az ellenségnek, a' várral együtt kezébe kerülne, titkon el-akara illantani; kezébe került még-is a' Magyaroknak, a' kik õtet azon folyó víz mellett, mellynek partyán el-fogák vala,

Digitized by Google

la, ſzerentsétlen fára fel-akaſztották: a' kinek nevéröl azután azon víz Lobortznak neveztetett, és mostanſág-is neveztetik a' Magyaroktól. A' várnak el-foglalása után pedig a' Magyarok, pogány rendtartások ſzerínt hálá-adó áldozatokat tettek az Isteneknek; és ugyan ezen el-foglalt Vártól neveztettek azután a' Magyarok a' ſzomſzéd Nemzetektöl elöbb ugyan Ungvarusoknak, azután pedig Ungarusoknak; a' melly nevezetit a' Deak nyelvben májig-is fenn tartya.

Árpád.

§. 8.

Fejedelemnek válaſztatik Árpád.

Sajnalkodtak a' Khazarusok (*d*) hogy Pannóniában sietö Magyar társaiktól el-hagyattattak; azert Ásiából követeket küldöttek utánnok Magyar Orſzágban, hogy magok Nemzetéből Fejedelmi hatalommal egy Fö Vezért válaſztanának, a' ki az egéſz Nemzetet tellyes hatalommal Kórmányozná; és egymás között ezen egy vérböl eredett két Nemzet távúl létekben-is igaz barátſágot tartanának. Tetſzett a' Magyaroknak ezen vélvetés és tovább való tétovázás nélkül Almust, a' kit már ez elött napkeletben vezérnek válaſztottak, tellyesebb hatalommal népnek Fejedelmivé tették. Mivel pedig Almus Koros eſztendejére nézve, rokkant erejit a' kórmányozásra való elégtelenségre okúl vetette, Árpádra ugyan ezen Almus vezérnek Fiára voksolt az egéſz Nemzet. Meg-lett a' Fejedelem válaſztás, 889-*dik* eſztendöben, és pedig úgy, hogy valameddig Árpád élne, ö lenne a' Magyar Nemzetnek vezére; hólta után pedig ugyan tsak az ö maradékié lenne az elsöſég. Fel-esküdött Árpád' hívségire az egéſz Nemzet. Árpád pedig Ung-

vár-

Digitized by Google

várnak bírtokától Ungvári vezérnek neveztetett a' szomszéd nemzetektől.

(*d*) A' Khazarusok előbb Kuturguroknak, vagy-is Kutiguraknak hívattattak; a' kikről már fellyebb §. 1. fel-jegyzém vala, hogy az Utigurokkal, vagy-is Moagerokkal *Magyarokkal* egy vérből származtanak, és valamint az Utigurok Moageroknak, úgy a' Kutigúr nevezetet ezek el-vesztvén Khabarusoknak és Khazarusoknak hívattattak. Ezek a' Magyarok kí-jövetele után Ásiában matadtak, a' hol még most-is, a' mint nem ok nélkül vélekedhetünk, tagosan Országlanak. Vólt-is már ezen velünk egy vérből származott Magyarokról valamelly tudósítása a' mi Eleinkek, a' mint erről IV-*dik* Béla, és Rudolf Király ideiről szóllván világossabb emlékezetet tesznek. Vajha ezen Nemzetünkel való barátságos egyességet soha félbe ne szakasztottuk vólna.

§. 9.

Árpád Zaldnt a' Bolgárok Fejedelmit, a' ki Duna és Tisza között uralkodik vala, meg-győzi, és az egész földet, mellyet bír vala, el-foglallya.

Mihent Fejedelemnek választatott Árpád, azonnal hozzá kezde rész szerint maga, rész szerint Vezérei által azon földnek el-foglalásához, mellynek kedvéért, öt esztendeig tartó Unalmas útazást válala-fel még Napkeletben. Hogy ezen fel-tett szándékát végbe vihesse, gond vala, és nem játék: mert hatalmas ellenségekkel vólt néki viaskodása. Valamerre nézett, minden felöl ellenséget látott. Erdély Országot a' Meszesi kapukon túl bírták az Olahok, kiknek Fejedelme vólt *Geló*. Szamos, és Maros vize között való földet bírta *Menmoroth*. Maros

Digitized by Google

ros vizin túl egéſz Orsováig *Glad* vólt az Parantsoló. Duna és Tiſza között, és a' Garan vize mellett lévö Tartományt egéſz Lengyel és Oroſz Orſzágig bírta Zalán. Pannóniában pedig a' Rómaiak vóltak az urak ; úgy mindazonáltal, hogy annak valamelly réſze, a' mellynek tudni-illik Napkeletröl és Éjſzakról a' Duna határt vet, Svatoplug Morva Fejedelem hatalmába vólna. Már mind ezen ellenſégekkel ſzembe kellett ſzállani a' Magyaroknak, hogy Atila hajdani örökſéginek jobb réſzit hatalmok alá veheſſék. Árpád, ezen ellenſégek közül Zalánnak meg-győzését, a'ki leg-hatalmaſabb vala, válaſztá magának: minden tétovázás nélkül tehát megindíttya katonáit, és azon földet, melly *Tiſza* és *Bodrog* Vizei között vagyon, egéſz Ugotsáig el-foglallya, azután Borsova várát három napi ostrommal meg-veſzi, falait le-rontja, és Zalán katonájit keményen meg-lántzolva Ungvárra vezeti. Midön hírül vitetett vólna Zalánnak, minémü hatalmaſságot követett vólna el Árpád, nem mert ellene indúlni Zalán, hanem követeket külde Árpádhoz, a' kik által a' Magyaroknak mint ha ſohonnából ſzakadtak vólna, hatalmaſan parantsolta, hogy térnének viſzſza a' honnan jöttek, ha Zalánnak, és annak ſegítſégére jövö Görögöknek, 's Mésiai Bolgároknak boſzſzúſágát utólsó veſzedelmekkel tapaſztalni nem akarnák. Minden háborodás nélkül könnyen válaſzolt a' követeknek Árpád, midön azt üzente viſzſza Zalánnak, hogy ö ſem a' Bolgárok erejétöl, ſem a' Görögök ſegítſégétöl éppen nem irtózik. Azomban Zalán követtyeinek nagy emberſéget mutatott, és midön viſzſza tértenek, velek együtt Zalánhoz ö-is követeket külde, *Oundot* és *Retelt*, a' kik által üzente, hogy azon földhöz, mellyet most Zalán bír, néki mint Atila

Digitized by Google

la unokájának, kétséget nem szenvedő igasága vólna, ő mindazonáltal tölle egyebet nem kérne, hanem hogy engedné néki a' Sajó vize mellett lévő földeket, és küldene két korsó Duna vizet: és egy kötes füvet az Alpári mezőkről, hogy meg-tudhassa, ha a' Duna vize édesebb-é a' Tanais Vizinél? és az Alpári füvek jobbak-é a' Szityai füveknél? Ajándékúl pedig Zalánnak külde Árpád tizenkét fehér lovakat, tizenkét tevéket, és tizenkét Kun gyermekeket. A' Fejedelemné-is külde tizenkét Orosz Országi leányokat, tizenkét nyest bört, és tizenkét arannyal ki-varrott palástokat. Azon követekkel, a' kik által ezen ajándékokat külde Zalánnak Árpád, *Tursol* nevezetű régi próbált katonát-is külde, a' ki azon földnek minéműségit, és hasznait-is vígyázva ki-kémlené, és Arpádnak hírül vinné. Zalán azomban mindent, a' mit Árpad követtyei által kért vala, meg-adta néki; a' Duna vízből-is, és az Alpári fűből kívánsága szerint küldött vala, tréfára vélvén a' dolgot. Meg örült Árpád kívánsága tellyesíttésin, és az úgy neveztetett Zerentse hegyéig vezette táborát; és ott egynéhány napokig meg-állapodván, ismét más követek, úgy mint *Etu* és *Voyta* által a' Zagyva vize mellett lévő földeket kérte Zalántól, és meg-nyerte. Végre azon egész Tartomány, mellyet *Mátra* hegye, *Zagyva* vize, és a' *Szepesi* erdő bé-kerít maga hatalma alá hódította. Akkor Zalán a' Görögöktől, és *Mésiai* Bolgároktól segítséget vévén, előbb, hogy sem meg-ütközne, követek által Árpádtól vissza kérte azon földet, mellyet erőszakosan el-foglalt vala; a' kiknek Árpád úgy visszánolt; mennyetek vissza, és mondjátok-meg Zalánnak, a' ti Uratoknak, hogy azon egész földet, mellyet a' Duna és Tisza környékez, akkor vettem-meg tőle,

Digitized by Google

töle, midőn tizenkét fehér lovat küldöttem vala néki; és ő-is a' két korsó Duna vízzel, és egy kötés Alpári füvel hatalmamba adta azon földet. (e) Parantsolom azért az Uratoknak hogy ezen földről, mint Attila, és Hunnus Eleink keresményéről ki-takarodván, az öreg Apja jószágára hordozkodjon Bolgár Országba, másképp tapasztalni fogja, melly méllyen vághat a' Magyar Kardnak az éle. Alig tértek viszsza ezen ízetlen hírrel a' követek, azonnal fegyverbe kelnek a' Bolgárok, és Görögök a' Magyarokkal. Előbb hogy sem meg-ütköznének, kevés, de nyers Magyar szókkal bátorította Árpád vitéz katonájit: azután *Bulsu* fel-emeli a' Zászlót, *Leel* pedig *Tosu* vezérnek fia meg-fújja a' sípot, és elsőben a' Görögökre ütnek; öszsze keveredett az után mind a' két hadi rend: a' Magyarok előtt dűll a' Görög, omlik a' Bolgár, nagy vérontas van mind a' két részről; méglen Zalán látván, hogy hanyatlana a' Bolgárság a' Görögökkel együtt, félelméből, ne hogy a' Magyarok körme közé kerűllyön, egész Belgrádig szaladott, és azon Várnak falai közé rekeszkedett. Zalán Fő vezérnek példájára, annak egész tábora-is szaladásra indúla, és az útról-is, a' mellyen jöttek meg-feletkezvén a' Tisza vizinek szaladtak; a' mellyen midőn által akarnának némellyek úszni, mások gázolni, rész szerint a' víznek mélységétől, rész szerint a' Magyarok fegyvere által el-meríttettek, úgy, hogy alig maradna hír mondó közülök. El-foglalá azután Árpád a' Duna és Tisza között lévő Tartományt egész Szalánkeményig.

(e) Ezen valóságos történetből mesét tsinál Túrótzi, midőn Zalán helyett Svatoplugot, tizenkét ló helyett pedig egy fehér lovat emleget,

Digitized by Google

mellyen a' Tótok Orſzágokat el-adták. Nem Svatopluggal tehát, a'ki Morvai Fejedelem vólt, hanem Zalánnal esett-meg ezen történet, Árpád Fejedelmünk idejében, a' mint ezt Béla Királyunk Deákjának írásában fel-találályuk *Cap. XIV. és XVI.*

§. 10.

Árpád a' Szamos és Maros vizei között lévő földnek el-foglalására Menmoroth ellen egynéhány Magyar vezéreket küld.

Árpád még egéſz erejéből ki nem vette Zalánt, midőn Menmoroth Bihari vezérhez követeket küldé, hogy *Nyír* és *Szamos* között lévő földről, mint nem tulajdonáról, máshová hordozkodna; és azt a' Magyaroknak, mint azon föld igaz Urainak viſzſza adná. Feje ezen követſégnek vólt *Usubu* és *Velek*, mind a' kettő nevezetes Hadivezér: a' kik Bihar várában érkezvén, Árpádnak akarattyát ki-jelenték Menmoroth előtt. Ez, betsülettel fogadván ezen emberſéges Magyar vitézeket, illyen válaſzſzal botsátotta viſzſza: Mondjátok meg Árpád Vezérnek a' ti Uratoknak, hogy ötet, mint jó barátomat mindenekben, a' mire ſzükſége leénd, ſegítteni akarom, de Tartományomra ſzámot ſe tartson, mert abból tsak egy maroknyi földet ſem engedek néki. Ezen feleletet vévén Árpád, parantsolá *Tuhutumnak*, *Tosunak* és *Zaboltsnak*, hogy az említett Bihari vezér ellen hadi erővel mennének, hogy azon földnek, mellyet ſzépségessen nem engede, erőſzakos által adására fegyverrel kénſzéríttessék. Ezek, nem kis erővel a' Tiſzán által menvén, az egéſz tábor azon a' helyen, a' mint azután Zabólts-vára építtetett, meg állapodott; kiknek látására olly félelem fogta-el az egéſz Tartományt, hogy minnyájan minden véron-

Digitized by Google

rontás nélkül meg-adnák magokat. Ugyan ott két részre oszták a' tábort: *Zabólts* és *Tosu* Zatmár vára felé indúltak, és azt hatalmok alá vették; *Tuhutum* pedig nyírfelé indúlván, azon földnek lakosit hódította vala meg. A' Meszesi kapuknál öszsze kaptsoltatott mind a' két tábor, és ott rész szerint kő-falakkal és Kapukkal rész szerint dült fákkal és szántzokkal az Ország szélit megerösítették; és sok tábori Keresményekkel Árpádhoz viszsza tértek: melly szerentsés esetekre olly örömök lett mint Árpádnak, mint pedig a' Vezéreknek, hogy a' mint Béla Királyunk író Deákja fel-jegyzette, Árpád, és a' népnek Nagygyai egy egész hétig vendégséget tartottak, és örömökbe annyit ittak, hogy azon egy hétig tsak nem minden nap részegek vóltak.

§. 11.

Bihar Várát el-foglalják a' Magyarok.

Zabólts és Tosu Vezérek minden Tartományitól meg akarák fosztani Menmorotot, azért a' Székelyeknek (*f*) segítségével egyenesen Bihar Vára ellen indúlnak; a' kiknek el-érkezése előtt, Feleségivel, és egyetlen egy Leányával együtt bátrabb helyre költöze azon Várnak Ura Menmoroth, elegendő katonákot hagyván a' Várnak védelmére. El-érkezett azomba a' Magyar tábor, és tizenkét napig tartó ostrom után olly erőt vettek a' Bihari vitézeken, hogy már a' Vár falaihoz támasztanák a' lajtorjákot; midőn a' várban lévő vitézek meg-alázván magokat, mezét-láb jöttek Zabólts és Tosu vezér eleibe, és nékik a' Várat fel-adták. Ezt hallván Menmoroth követeket küldé Árpádhoz, a' kik által minden Tartományit Árpádnak, egyetlen egy jól nevelt leányát pedig Árpád fiának *Zoltánnak*

Digitized by Google

Feleségül ajánlotta. Tetszett Menmoroth ajánlása a' Magyaroknak, és annak Leánya azontúl, Árpád Udvarába hozattatott, magának pedig Menmorothnak hogy, Bihar Várát Árpád hívsége alatt maradván hóltig bírhassa, meg-engedtetett; melly Vár, Menmoroth halála után, annak minden jószágával Zoltánra maradott.

(f) A' Székelyek, a' kiknek maradéki most-is Erdély Országot lakják, a' Magyaroknak igaz vér szerint való attyafiai: mivel ők-is ugyan azon napkeleti Hunnus Vérből származtak, mellyből a' Magyarok; és pedig azon régi Eleinktől veszik eredeteket, a' kik Hunnus név alatt leg-elsöben ezen földre bé-szállottak. Minekutánna tudni-illik Atila maradéki Napkelet felé viszsza szorittattak vólna, azok közül sokan meg-maradtak Erdély Országban; és ugyan azért nevezték magokat Székhelieknek, mivel ők a' régi Elejek Székinek helyét meg-tartották. A' Székhely név azután *Székelyre* változott. A' nevek eredete-is meg-mutattya tehát, hogy a' Székelyek igaz Magyar vérből származtanak.

§. 12.

Tuhutum el-foglallya Erdély Országot.

Engedelmet kére *Tuhutum* Vezér Árpád Fejedelemtől, hogy Erdély Országnak el-foglalására, *Gelo* Oláhok Fejedelme ellen mehessen. Tetszett Árpádnak a' Tuhutum kérése: meg-indúla azért ez nagy sietséggel, a' kinek igyekezetit hallván Gelo, a' Meszesi kapuknál akarta el-állani úttyát, de késön járt, mivel elöbb, hogy sem Gelo az Oláhokkal az Almás vizin által jönne, már annak innedsö partyát el-foglalta Tuhutum. Reggelre kelvén az idö, Tuhutum két részre osztya Katonáját, és parantsollya, hogy annak egy része fel-

Digitized by Google

fellyebb, hogy az Oláhok éfzre ne vennék, a' vízen által-költözne, és óldalról támadná-meg az ellenféget. Ugy lett, a' mint rendelte Tuhutum, és a' vízen által méne egy réfze Tuhutum táborának, a' nélkül; hogy azt Gelo éfzbe vehette vólna, és véletlenül reá ütnek az Oláh táborra. Ezek meg-rémülnek a' reményltelen esetre, és mint-egy tétovázni kezdenek. Tuhutum azomban sietfégbe vetvén a' tovább való fzerentsét, elöbb, hogy fem ezek rendbe fzednék az efzeket, és bátorfágokat, ö-is néki futtat az Almás vizének, és azon, kevés kárral által gázoltatván, olly keményen fzabdalta az ellenséget, hogy maga az Oláhok Fejedelme-is Gelo az ütközetbe életét veftette vólna; kinek vefzedelmit látván, letette fegyverit, és meg-hódúlt az egéfz Erdélyi Oláság. Erdély Orfzág illy formán Árpád Birodalma alá került, mellyet ö Tuhutum vezérnek ajándékoza.

§. 43.

A Magyarok Maros Vizétöl egéfz Dunáig terjedett Tartományt magokévá téfzik.

Maros vizétöl fogva egéfz Dunáig *Glad* vólt az Úr. Ezen Tartománynak el-foglalására Árpád, *Zuárdot*, *Kadusát*, és *Boyta* Vezéreket küldé; kik két hét alatt azon Tartományt, melly Marostól fogva Temes vizéjig terjed, magokévá tették. Midön Temes vizin által akarnának kelni, a' víznek túlsó partyán eleikbe jött *Glad* nagy lovas, és gyalog fereggel: egyik fél fem akart néki menni a' víznek, ne hogy a' vízzel és ellenséggel egyfzerre küfzködni kénfzeríttessen. Midön így tétováz mind a' két tábor, ínt *Zuárd* az ö öttsének *Kadusának*, hogy a' tábornak felit alább vezetvén, hogy az ellenségtöl meg ne láttassék, a' vízen léptesse által, és azonnal óldalast

Digitized by Google

last üssön az ellenségre. Zuárd rendelése szerint által vezeti Katonájit a' Temes vizin *Kadusa*, és hátúlról Gladnak táborát erös ostrommal megtámadja. Alig szóllamlott-meg a' vízen túl lévö Magyaroknak tarégató sípja, néki ugrat *Kadusa*-is maga katonáival a' víznek, és azon által hatván, öli, rontya az ellenséget, mind addig, míglen azt szaladásra indíttanák. Egész Pantsováig mindenütt nyomában vóltak az ellenségnek, ott azután egy kevesé meg-állapodtak. Kevés napok múlván, *Keve* várát, mellyben *Glad* szaladott vala, meg-vették; onnan *Orsova*' várát rövid ideig tartó ostrommal hasonló képpen birodalmok alá hajtották. *Zuárd* azután és *Kadusa* által kelvén a' Dunán, minden felöl rémittö puszlítást tettek, végre Hazájokban Árpádhoz örömmel viszsza tértek.

§. 14.

Belgrádndl szerentsésszen viaskodnak a' Magyarok, onnan Horvath Országg ellen indúlnak.

Árpád hogy egész hatalmától meg fószsza Zalánt, a' kit elöbb Belgrád Várában szalasztott vala, azon Várnak meg-vételére küldé *Leelt*, *Bulsut*, és *Botondot*, a' kik minekutánna minden akadály nélkül által mentek vólna a' Dunán, éppen ott, a' hol a' Száva ezen vízben szakad, egyenesen a' Vár ellen vezetik lovas seregeket, a' kiknek a' Mésiai Bolgárok Fejedelme *Zalánnak* attyafia a' Görögök segítségével ellent állott. Nem kezdettek az nap még-is a' tsatához, hanem más napra kelvén, mihent a' hajnal kezde hasadni, *Bulsu* meg-fújja a' hadi sípot, és azonnal kezdödik a' vérontó tsata, melly mind addig tartott, míglen a' Bolgár Fejedelem sok katonáinak el-veszlése után a' Várba viszsza szalada. Sok Bolgár és Görög katonákot fogtak-el akkor

Digitized by Google

akkor a' Magyarok, a' kiket kötözve Árpádhoz küldöttek. A' Bolgár Fejedelem pedig Követek által könyörge ezen három Vezérnek, hogy engednének-meg Belgrád Várának. Ő azomban fogadá, hogy ſoha a' Magyarok ellen *Zalánt* nem védelmezné, hanem a' Magyar Fejedelem hívsége alatt maradna, és néki eſztendön-ként adót fizetne. Onnan tehát Horváth Orſzág felé vették a' Magyarok az útat, és Zágráb, Posega, 's Vukovár meg-vétel után nyertessen viſzſza tértek Hazájokban.

§. 15.

Arnuf Napnyúgoti Csáſzár ſegítségül hívja a' Magyarokat.

Szvatoplug Morva Fejedelem olly gyülölſégbe esett Arnulf napnyúgoti Csáſzár elött, hogy ez félre tévén a' kómaſágot (g) ellene fel-fegyverkeztetné a' Magyarokat. Kéſz vólt azonnal Árpád a' hadakozásra, és három Hadi vezért, *Zuárdot*, *Kadusát*, és *Hubát* elöre küldi. Ezek minekutánna *Ipoly* és *Garan* vizéig az egéſz Tartományt minden véröntás nelkül meg-hódították, úgy hogy egy ſe merné a' kezét-is ellenek emelni. Midön a' Garan vizin túl meg-állopodának, el-érkeze *Bors Bungernek* fia a' negyedik hadi ſereggel, a' kit, hogy a' Zóli hegyekenn valamely kö erösſéget épittene, el-küldék az három Vezér társai. Míglen ez Bors, már most Bars várának épittésin munkálkodik, amazok Nitra Várának meg-vételére indúlnak, mellynek kapitánnya vala *Zobor*, a' ki a' Vár meg-vétele elött *Kadusa* Vezértöl nyíllal meg-ſebesíttetett; a' Várnak meg-vétele után pedig a' Magyaroktól ugyan Nitra mellett lévö hegyre vezettetett, és annak tetejin lévö fára fel-akaſztatott. Ettö neveztetik mostanſág-is azon Nitra mellett lévö

Digitized by Google

hegy Zobor hegyének. Nitra tájékát el-foglalván a' Vág vizin túl egéſz Morváig bé-mentek, úgy hogy ſenki ſem merne ellenek állani nékik.

(g) Szvatoplug igen hálá-adatlan vólt Arnulf Napnyúgoti Csáſzárhoz, a' kit mint leg-nagyobb jóltévőjét tiſztelni kellett vólna: mivel Arnulf ezen Morvai Tót Hertzeget Kereſzt Komájának válaſztotta, azután Tseh Orſzágot, hogy a' Csáſzár nevével bírná, néki adta; végre Pannóniának-is valamelly réſzit néki engedte. Mind ezekkel nem gondolván az embertelen *Szvatoplug* jó tévője ellen titkon ellenſégeket akart támaſztani; a' kinek hamísſága midőn nap fényre jött vólna, Arnulf, réſz ſzerint maga, réſz ſzerint Brazlavo, réſz ſzerint pedig a' Magyarok által meg-tromfolta ötet.

§. 16.

A' Bolgárok Királlyával való had után a' Magyarok magokévá teſzik Pannóniát.

Leo Napkeleti Csáſzár hallván a' Magyarok' erejit, *Simon* Bolgárok Királlya ellen ſegítſégül hívta öket. Kéſz vólt nálok a' ſegítſég; a' kik az említett Királyt meg-győzvén, ſok kíntset hoztak, és ſzámtalan marhákat hajtottak-el Bolgár Orſzágból; de azután a' Patzinákok ſegítſégével véletlenül meg-támadván a' Magyarokat Simon Király, öket meg-győzte, és Moldva Orſzágból napnyúgot felé ki-ſzorította, a' hol a' Magyarok helyit az említett Patzinákok foglalták-el. Árpád azomban nem annyira Patzinakoktól való félelméből, mint hogy Pannóniához közelebb eshesſen, *Sepel* ſzigetbe Budán alól hordozkodott, a' hol mint a' Fejedelem, mint pedig a' Népnek Nagygyai ſokan ékes palotákat építettek. Hét holnapig tartózkodott ottan Árpád és által méne Átila Városába ott huſzon egy

Digitized by Google

egy napig tartó vígasság után Pannónia el-foglalására több réſzre küldé vitéz katonáit. Egyik hadi ſeregit küldé Baranya Vára felé, hogy Dunától fogva egéſz Dráváig Pannóniának azon réſzit foglalná-el: a' hadi ſeregnek vezére vólt *Ete* és *Boyta*. Másik hadi ſereget vezette *Usubu* és *Eusee*, a' kik Veſzprém Várának meg-vétele után a' benne lévö katonákat, a' kik a' Magyar kardnak élit el-kerülhették, egéſz Németh Orſzágig kergették. Viſzſza térvén elsöben Vasvárat, azután Balaton tájékát tették magokévá. Árpád maga-is azomba már a' *Rába* és *Rábtza* vizeiig vezette gyözedelmes táborát, (*h*) midön Szvatoplugnak két fiai, *Moymir* és *Zentobolch*, báttyok és attyok halála után kié légyen az örökſég, meg nem egyezhettek. Közbe vetette magát Árpád, és a' két pörös között az övé lett az örökſég.

(*h*) Bé-lépvén Árpád Pannóniában, ott a' régi Hunnusoknak és Avarusoknak el-ſzélledett unokájira akadott, a' kiket mint valóſágos Magyar Vérböl eredett Nemzetſégit magához kaptsolta: és így mi Magyarok ezen földre nem csak a' harmadik ki-jövetel-béli felekezetböl ſzakadtunk, melly a' Magyarok neve alatt vólt; hanem réſz ſzerint az elsöböl, a' melly Hunnusok neve alatt jött Pannóniában, réſz ſzerint a' másodikból, melly Avarusok' nevit viselte; réſz ſzerint pedig az harmadik felekezetböl, a' melly Magyarok neve alatt ſzállotta-meg ezen földet: mivel mint az elsö, mint pedig a' második ki-jövetel-béli ſeregböl e' földön, vagy annak közel lévö határain ſokan el-maradoztak, a' kik azután az harmadſzor el-érkezett Magyar ſereghez kaptsolták magokat, mint valóſágos rokonnyaikhoz.

Digitized by Google

§. 17.

Árpád Fejedelem, és a' népnek Nagyjai fel-oſztyák magok között az eddig nyert földet.

Szerentsés kimenetellel el-foglalván a'Magyarok Árpád vezérlése alatt Pannóniát, minekelőtte a' ſzomſzéd Tartományokban villogatnák fegyvereiket, az egéſz el-foglalt Orſzágot magok között fel-oſztották. Árpádnak mint Fő Vezérnek adatott Dunán túl való réſze Magyar Orſzágnak; a' több réſzei az el-foglalt földnek a' többi vezérek között vólt fel-oſztva. De még a' katonak-is mind meg-Nemesíttettek, és kinek kinek közülök fejenkint valamelly darab föld örökösſen adatott, a' melly gyermekről gyermekre ſzállván azon Nemzetſégnek birtokába lenne. Mindezekután két Főbírák rendeltettek az Orſzágban, kik a' nép között esendő pöröket, igazſág ſzolgáltatáſſal le-tsillapíttanák, úgy mindazonáltal, hogy ezek Árpádtól függvén, az ő akarattya ellen ſemmit nem tselekedhetnének. Az Orſzágnak egyéb népe pedig, melly nem Magyar vérből eredett, ſzolgálatra, és föld munkálására rendeltetett. Ez vólt Magyar Orſzágban a' közönſéges társaſágnak első le-rajzolása, mellyet midőn jó rendbe állítottak vólna, a' ſzomſzéd Tartományok ellen fegyvert kezdettek köſzörülni.

§. 18.

Karinthiát, Bavárit és Olaſz Orſzágot puſztíttyák a' Magyarok.

Szvatoplug Tartományából a' Magyarokhoz által ſzőkött. Tótok útat mutattak a' Magyaroknak, mikép üthetnének-be Karinthiába: ugyantsak el-is puſztították azt a' Magyarok. Onnan Bavarus Orſzágnak állottak, de meg-mentette azon

Digitized by Google

azon Tartományt a' Magyarok kegyetlenſégétöl, azon Orſzágban lévö Püspököknek emberſége, a' kik ruhának való gyótsot ajándékozván a' Magyaroknak, öket Olaſz Orſzág felé igazították. Az Olaſzokra öntötték tehát erejeket, a' melly Tartományban olly puſztító Vérontást tettek, hogy tsak egy ütközetben húſz ezeret kontzolnának-le. Kegyetlenſégeket leg-inkább megismértették *Luidvárd* Vertzellei Püspökkel, a' ki hallván, hogy a' Magyarok győzhetetlen erövel puſztíttanák az egéſz Lombardiát, és a' ſzomſzéd Orſzágokat, tsak hamar egybe rakja több eſztendö béli drága gyüjteményeit, a' végre, hogy a' garázda ellenſég elöl azt valamelly biztos helyre magával együtt el-rejthesſe, de midön az ellenſégtöl távozni akar, tudatlanúl ugyan azon ellenſégnek eleibe menvén, minden kíntsitöl megfoſztatik, és kegyetlenül meg-ölettetik. Történt ez 900-*dik* eſztendöben, mellyböl éſzbe vehettyük, hogy ezen eſztendöben még Árpád Fejedelem' éltében a' Magyarok az egéſz Pannóniát hatalmok alá hódították.

§. 19.

Bavdriában meg-verettetnek a' Magyarok; ök pedig azutdn meg-győzvén Lajos Csdſzárt adózóvá téſzik.

Viſzſza tértek ugyan ſok ragadományokkal meg-terhelve Hazájokban Olaſz Orſzágból a' Magyarok, de tsak azért, hogy valamennyire meg-ſzakadozott erejeket helyre állíthaſſák; ugyan-is kevés pihenés után meg-újított erövel által menvén *Anis* vizin bé-rohannak Bavarus Orſzágban, de ſzerentsétlenül, mert midön egéſz eſzek a' ragadomány után lett vólna, magok ſzükſéges védelméröl ſzinte meg-feletkeztek; látván azt a' Bayarusok, hamar egybe ſzedik erejeket,

Digitized by Google

jeket, és a' vígyázatlan Magyarokra reményltelenül reájok ütvén olly férfi módon viselték magokat, hogy a' Magyarok közül ezer kétſzázan kontzoltatnának-le, azokon kívül, a' kik futásban vetvén ſzabadúlásokat a' Duna viziben el-merültenek, a' nélkül, hogy a' Bavarusok közül tsak egy-is esett vólna el. Meg-piſzkolta valamennyire ezen eset a' Magyaroknak gyödedelmes nevét, de nem ſokára találtak ök kenzöt, mellyel ezen motskot magokról erösſen le-törülték: mert még azon eſztendöben erösebb hadi ſereggel bé-ütvén Németh Orſzágban, minden felöl tüzzel vasſal kegyetlenkedtek. Ezt látván Lajos Németh Király, Nemzetéhez való könyörületesſégböl Likhum vize mellett ſzembe ſzállott a' Magyarokkal; azomba mihent meg-ſajdították a' Magyarok, hogy bírkozni kellene nékik a' Németekkel, hadi fortélyt vettek elöl, mert nagy réſzit a' táboroknak hátrább egy közel lévö erdöbe' húzák, úgy, hogy az oda rejtözött vitézek az erdöben lévö útnak mind a' két réſzit el-állanák, a' többi katonák pedig helyébe maradtak, hogy a' Németekkel meg-ütközzenek. Lajos Király a' Németh tábornak vezére jelt adat az ütközetre, alig ſzóllamlik meg a' dob és trombita, azonnal mind a' két réſzröl röpülnek a' nyilak, villognak a' kardok, tsattognak az öſzve ütközött dárdák, erösſen viseli, magát mind a' két Fél. A' Magyarok az alatt mintha ellent nem álhatnának a' reájok rohanó Németh tábornak, hátrább kezdik magokat házni látván a' Németh, hogy helyt adna néki a' Magyar, mintha már a' tarsolyba vólna a' gyözedelem, bátrabban kezdi nyomni a' Magyar hadi rendet, de maga veſztére, mert a' Magyarok tétetvén ſélelmeket azon erdöbe húzták magokat, a' hol már az útat mind a' két felöl el-állotta az ott

lévö

lévő ſok katonaſág. Erről ſemmit nem tudván Lajos Király, mintha már bizonyosan az övé vólna a' győzedelem, az erdőben indíttya katonájit, a' Magyarok után, és azon ſzempillantásban magát az egéſz táborával együtt az ellenlenség közepette láttya. Nem tette-le még-is a' fegyvert Lajos, hanem erőt véven a' veſzedelemtől, küſzködik hatalmasan a' Magyarokkal, de haſzontalanúl, mert tsak utóbb-is meg kellett néki esmérni, hogy a' Magyarnak élesſebb a' kardja, hogy ſem a' Németnek, de még a' karjais erősſebb; meg-adván azért magát drága pénzen békesſéget vásárlott a' Magyaroktól, a' kiknek-is azután eſztendőnként adót fizetett Lajos, Német Orſzágnak Fejedelme.

§. 20.

Árpád halála és temetése.

Midőn naponként gyarapodik a' Magyarok' ereje és ditsőſége, Árpád a' Népnek Fejedelme meg-hal 907-*dik* eſztendő táján, minekutánna Attya után tizennyóltz eſztendeig a' Magyarok között az elsőſéget viselte vólna. Hólt teteme nem meſzſze O Budától temettetett-eſ. Sírjából ki alló oſzlopra ezen ſzók vésettettek: *A' mi Árpádban halandó vólt, im' ide temetődött.* Azon helyen, mellyben Árpádnak tsontyai tétettek, utóbb midőn a' Magyarſág a' kereſztény törvényt felvette, Bóldog Aſzſzonynak tiſztelete alatt Templom építtettetett, mellyet az akkori időben *Fehér Máriának. Só Máriának. Fehér Egyházának*-is neveztek.

Zoltán.

§. 21.

Zoltán ſzerentsésſen kezdi Fejedelemſégit.

Árpád halála után Zoltán lett a' Magyaroknak leg-főbb Ura 907-*dik* eſztendőben, midőn már

már elöbb, midön még Árpád élne, a' Magyarok Zoltán hívségére fel-esküdtek vala. Ez nem volt még tizen két esztendös, midön reá szállott a' Fejedelmi hatalom: ugyan azért Lajos Császár vélvén, hogy ezen gyenge Hertzeget könyü erövel meg-gyözhetné, sok féle Nemzetböl öszsze zavart hadi sereggel támadta-meg Zoltánt; a' Magyarok azomban olly erövel védelmezték Hazájokat, és gyenge Fejedelmeket, hogy három napig tartó viaskodás után gyözedelmes kardjokat Bavarus Országban fel 's alá villogtatnák.

§. 22.

Zoltán Fejedelmet el-fogják a' Németek.

Szerentsésen kezdette ugyan Zoltán Tartományainak kórmányozását, de utóbb olly keleptzébe esett, mellyböl alig lehetett ki-szabadítani ötet. Így volt az egész eset: Hogy a' Németh Fejedelmet adózóvá tették a' Magyarok, már elöbb §. 19. beszéllettem. Elsö Henrik midön a' Német Birodalom' Császárságára emeltetnék, a' Birodalom' méltosága ellen lenni ítélte, és mint egy nagy alávalóságnak állította, hogy a' Magyaroknak adót fizetne; ö tehát az eddig szokott adóról semmit nem akart hallani. Ezt látván a' Magyarok, hogy az adónak fenn tartásáért boszszút állanának, bé-ütnek Szakszóniában, de vígyázatlanok vóltak, mert Zoltán, a' Fö Hadivezérek és Fejedelmek a' Németek kezébe került, a' kinek váltságáért szörnyü sok aranyat igértek Henrik Császárnak a' Magyarok, de Henrik azt el nem vette tölök, hanem minden fizetés nélkül el-botsáttá Zoltánt, úgy, hogy tsendesen viszsza térvén Országokban, vele kilentz esztendeig békességet tartanának: örömest

Digitized by Google

mest reá állottak erre a' Magyarok, és minden ártalom nélkül hazájokban viſzſza tértek.

§. 23.

Henrik Csáſzártól a' Magyarok meg-győzettetnek.

Hoſzſzasnak látſzott a' Magyarok elött a' kilentz eſztendeig tartó várakozás, azért elöbb, hogy ſem ezen ſzabott idö el-folyna, Henrik Csáſzárhoz követeket küldének, a' kik az ſzokott adónak fizetésére emlékeztetnék ötet. Henrik, a' ki a' békesſég ideje alatt jól hozzá kéſzítette magát az ütközethez, tudván, hogy a' Magyarokkal ſzembe állhatna, a' Követeket minden ajándék, és adó nélkül üresſen botsáttya vala viſzſza. Ezen fel-lobbanván a' Magyarok, ſzáz ezerböl álló ſereget fegyverben állíttanak, és azt Tseh Orſzág felé vezetik olly ſzándékkal, hogy ott több társokat kaptsolván magokhoz, az egéſz Szakſzóniát fel-rablanák, el-puſztítanák. Mivel azomban reménylett társaikat reá nem beſzélhették a' fegyver fogásra, elöſzör Thuringiának vették az útat; azt el-puſztítván két réſzre oſzták az egéſz tábort, mellynek egyike napkelet felé, másik réſz pedig napnyúgot felé indúlt, hogy rettenetes fegyvereknek élit annál több Nemzetekkel ismértetnék-meg; de ſzegényeknek mostoha ábrázatot mutatott a' forgó ſzerentse: mert Henrik Csáſzár egybe ſzedvén nyúgott katonájit, midön látná, hogy a' Magyarok ſemmi tábori rendet nem tartván minden vígyazás nélkül folytatnák az útat, reájok üt, és olly keményen ostromollya, hogy több harmintz ezernél közülök az ütközet' helyén hagyta a' fogát, azokon kívül, a' kiket az éhſég, és hideg meg-eméſztett. Elöbb hogy ſem ezen vérontásnak a' híre a' második felekezetbe lévö Magyaroknak hírévé lenne, ellenek vezeti nyer-

tes

Digitized by Google

tes táborát Henrik; a' kik mintha meg-érezték vólna a' veſzedelmet, meg-ütköztek ugyan Henrikkel, de úgy, hogy a' ſzaladásra mindenkor kéſz vólna a' lábok; nem-is tartott ſoká a' viaskodás mert látván a' Magyarok, hogy a' ſzerentse Henrik réſzire hajolna, ſzaladásra indúlnak; és úgy életeket nagyobb réſzrõl meg-tartották ugyan, de minden tábori holmijeket az ellenſégnek engedni kénſzerítettek. Hogy a' Magyaroknak itt nem ſzolgált a' ſzerentse, nem abból következett, hogy a' Magyarokban vagy erõ, vagy bátorſág nem lett vólna; meg vólt bennek mint a' vitezi erõ, mint pedig az okos bátorſág; de a' Henrik olly ſzerentsétlen órában ütött vala rajtok, midõn nagy réſze a' tábornak, a' körül lévõ faluknak és városoknak puſztíttására el vala ſzélledve; azért az ütközet kezdetin nagy füstöt és tüzet tsinálnak vala a' viaskodó táborban lévõk, a' végre, hogy az el-ſzélledett társaik ezt meg-ſajdítván társaikhoz viſzſza térnének, de elõbb, hogy ſem ezek éſzbe vennék az adatott jelt, meg esett a' veſzedelem mintegy 934-*dik* eſztendõben.

§. 24.

Több eſztendõkig tartanak a' Magyarok és Németek között való villongások.

Ezen ſzerentsétlen ütközetek után azt lehetne vélni, hogy meg-tsökkent légyen a' Magyarokban a' bátorſág. Nem, sõt valamint a' nyers ág, mennél, inkább meg-hajtatik, annál nagyobb erõvel petzkeli-fel magát, úgy a' Magyarokban a' veſzedelmek után még inkább forrott a' vér, emelkedett a' bátorſág; azért, mint a' gyözedelmes Henrik Csáſzárnak, mint pedig Ottónak a' ki Henrik halála után nyeré-el a' bírodalmat, ſokſzor ellene állottak, jó lehet a' változó ſzerentse

ſok-

Digitized by Google

ſokſzor ſzomorú ábrázatott mutatott nékik; melly idö alatt Zoltán, Fejedelemſégének negyvenedik eſztendejében életének végit érte. Világ meg-váltáſa után 948-*dik* eſztendöben, midön már két eſztendövel elöbb Toxusnak által adta a' Fö Hertzegſéget.

Toxus.

§. 25.

A Napkeleti Császárt adózóvá téſzik a' Magyarok.

Toxus Zoltánnak fia 946-*dik* eſztendöben által vévén attyától a' leg-föbb hatalmat, a' Napkeleti Császárral ese ellenkezésben: a' ki-is Bolgár Orſzágon kereſztül menvén egéſz' Konstantzinápoly Városának bástyáihoz értek, a' nélkül, hogy valamelly akadályt az úton ſzenvednének. Vólt akkor a' Görögök között Konstantzinápoly városában, a' mint érröl *Keza Simon* fel-jegyzéseiben emlékezet vagyon, egy rémitö termetü, és erejü Óriás, a' ki ki-menvén a' Városból azt kívánta a' Magyaroktól, hogy magok közül kettöt állíttanának-ki, a' kikkel ö maga viaskodna: ha ö a' két Magyart meggyözné, a' Görögök lennének nyertesek; ha pedig ö a' két Magyartól meg-gyözettetnék, a' Görögök eſztendönként adót fizetnének a' Magyaroknak. Ezeket mondván viſzſza, tér ismét a' Városba, hogy a' Magyaroknak idöt engedjen a' gondolkodásra. A' Magyarok nem kettöt, a' mint a' Görög kívánta, hanem tsak egyet állítottak-ki a' bírkozásra. Ez vólt valamelly *Botond* nevezetü Magyar vitéz, a' ki, minekutánna a' küſzködésre való hely el-rendeltetett vólna, elöbb hogy ſem a' vetekedö Görög társa a' Városból ki-jönne, fog egy gyalút a'

Digitized by Google

kezébe, és azon gyalúnak egy húzásával olly nagy hasadást tsinált a' Városnak réz kapuján, hogy a' hasadásnak helyin egy kis gyermek ki-bújhatott vólna. Ki-jött azután a' Görög-is a' viaskodó helyre, és látván, hogy tsak egy Magyar állana ottan, kérdé, hol légyen a' társa? ez azt viszánollya, hogy egyedül maga-is elég gondot tudna adni néki; akkor le-tévén mind a' kettö a' fegyvert, ölbe kelnek, a' kiket a' Magyarok lóháton a' Városon kívül; a' Görögök pedig a' bástyákról nézik vala. Tsak nem egy egész óráig tartott a' küszködés, de ugyan tsak a' Magyar lett a' nyertes, mert *Botond* a' Görög vitézt úgy találta a' földhöz sújtani, hogy a' karja azonnal ki-törvén, a' földről fel nem kelhetne. Nem halt ugyan ottan meg, de kevés napok múlván, ezen viaskodásból néki halála következett. Latván ezt a' Magyarok tapsoltak örömökben, a' Görög Császár pedig, Nézöivel és Udvari népivel együtt le-ment a' bástyáról, és mintha az orra vére tsepegett vólna, szomorún haza ballagott. Végbe menvén a' viaskodás, a' Magyarok követeket küldöttekbé a' Császárhoz, hogy az ígért adót a' nyertes Félnek fizetné-meg: erre a' Görög Császár elmosolyodván, egy szót sem felelt, sem adót nem fizetett; akkor a' Magyarok Toxusfal tanátsot tartván, az egész Bolgár és Görög Országot rablani kezdék, úgy hogy a' Görög Császár véghetetlen sok pénzel öt esztendeig tartó békességet kéntelenittetett vásárlani a' Magyaroktól. (*i*)

(*i*) Azt beszéllik itten a' Görög Országban történt dolgoknak fel-jegyzöi, hogy ez idö táján a' Magyar Seregnek Fö Vezérei közül ***Bolosudes***, vagy-is ***Bulsu*** és ***Gyula*** Konstantzinápoly Városában ellene mondván a' régi Pogány rendtartásnak, a' Kereszténységet fel-vették vólna. Azomban

ban viſzſza térvén Tartományokban, ismét viſzſza tértek a' pogány törvényre.

§. 26.

Berengárius nagy ſzámú pénzt fizet a' Magyaroknak.

Toxus Fejedelem vezérlése alatt ismét meg-látogattyák a' Magyarok fegyveres kézzel Olaſz Orſzágot; és midőn Longobardiát kegyetlenül puſztíttanák, olly ſzorongatásban ejtették Berengáriust azon Tartománynak Királyát, hogy ez tíz köböl pénzt igérne a' Magyaroknak, tsak tovább teendő ártalom nélkül mennének-ki Tartományából. Meg-vólt az alku, és Berengárius hogy az alkuban fel-tett pénzt bé-ſzerezhesse, minden fejre bizonyos adót vetett-ki, még a' tsötsömös gyermekekre-is; ezt nem ítélvén elégnek lenni, még a' Templomok pénzébe-is jól belé markolt, és úgy böven meg-ſzerezvén a' fizetendő ſummát, abból tíz köblöt a' Magyaroknak adott, a' többit pedig a' maga tárházában töltötte.

§. 27.

Otto Csáſzár a' Magyaroknak három leg-főbb Hadivezéreit el-fogja, és fel-akaſztattya.

Más, de ſzerentsétlenebb hadakozása vólt a' Magyaroknak, mint-egy 956-dik eſztendő táján Otto Német Csáſzár ideiben. Ez vólt a' kezdete, és ki-menetele: Luitolf, Otto Csáſzárnak fia nagy viſzálkodásban esett az attyával, úgy, hogy minden fiúi kötelességről meg-felejtkezvén, embertelenül fegyvert fogna az Attya ellen. Ezen roſzſz indúlattyát Luitolfnák nem tsak helybe nem hagyták, de tanátsot, és ſegítséget-is Attya ellen adván, inkább gyúllaſztották Konrád Lothóriai

Digitized by Google

Hertzeg, és Harolf Juvaviai Érsek; ezen felül a' Magyarokat, a' kiknek akkor híres vólt vitézi erejek, híjják ſegítſéggül, a' kik véghetetlen nagy hadi ſereget egybe állitván, *Leel*, *Bulsu*, és *Botond* nevezetes Fő Vezéreknek vezetés alatt Otto Csáſzár ellen indúlnak. Némellyek olly vélekedésben vagynak, hogy maga Toxus Fejedelem-is jelen lett vólna ezen hadi ſeregben. Megindúlnak tehát a' Magyarok, és az útban tett ſok rablások után Augusta Városához jutnak, mellyet bé-kerítven fel-adásra kénſzerítettek. Már több napok folytak-el, hogy ſe a' bé-zárt nép a' Várost fel nem adta, ſem pedig a' Magyarok a' Várostól el-nem távoztak. Ulrik azomban, azon Városnak Püſpöke éſzbe vette, hogy a' a'Magyarok annyira el-bizták vala magokat, hogy ſe magokra, ſem a' táborra nem ſokat vígyáznának; ezt ſajdétván üzenetet küld Otto Csáſzárhoz, a' ki akkor Ulmában vólt, a' mint Kéza Simon írásiban olvaſſuk, és kéri a' Csáſzárt, hogy a' meg-ſzállott, és utólsó ſzükſégben lévő Városnak védelmére sietve jönne, leg-inkább, hogy Magyarok minden őrizet, és vígyázás nélkül vólnának a' táborban. Otto hogy a' maga tulajdon fejére nézö veſzedelmet meg-elözze, öſzſze ſzedi katonájit, és Augusta Városa felé intézi úttyát, hogy a' bé-zárt népet meg-ſzabadítſa. Midön már a' Városhoz közelítene, eleibe indúl Konrád Lothariai Hertzeg, a' ki elöbb a' Magyarokkal Luitolf réſzéröl Otto ellen vólt vala, el-hagyván a' Magyarokat, a' kiket élöbb Otto ellen ö-is nagyon erőltetett vala; és Otto Csáſzárhoz álla, ígérvén, hogy hozzá való állandó hívſéginek tellyesítésére kéſz vólna vérét, és életét-is fel-áldozni. Meg-örült ennek Otto, és a' Frankusok lovas ſeregének vezetőjévé rendeli ötet. El-rendeltetik tehát a' tábor, és dél után három

Digitized by Google

három óra tájban, midőn semmi ellenkező esetről nem gondolkodnának a' Magyarok, annál-is inkább, hogy éppen akkor az essö igen megeredett vala, meg támadja a' Magyarok táborának egyik ágát; ezen erőt vévén, midőn a' többiek ellen indúl, valamelly belső félelemtől meg-rettentetvén a' Magyarok, szaladással kezdik menteni életeket. Mind a' három Fö vezér *Leel*, *Bulsu*, és *Botond* hajóra kapván a' Dunán akartak Magyar Országban viszsza térni, de Ratisbonánál el-fogattatván, Otto Császárhoz küldettek, a' ki öket Ratisbonában ismét viszsza küldvén, mind a' három vezért gyalázatossan fel-akasztatta. Ezen annyira fel-lobbantak a' Magyarok, hogy valamennyi Német fogva vólt nálok, vóltak pedig mintegy húsz ezeren, minnyájokat kegyetlen halállal végeszték-ki a' világból, úgy, hogy még a' szelíd Asszonyi rendnek, és az ártatlan gyermekeknek sem engedtek-meg. (*k*) Minekutánna pedig egybe szedték vólna szakadozott erejeket az el-szélledett Magyarok, szörnyü véröntást, és pusztíttást tettek minden felöl, míglen Hazájokban viszsza értek.

(*k*) Nem egyéb, hanem rendessen ki-gondolt mese, a' mit Túrótzi beszéll ezen három Vezérek közül Leelről; azt írja felöle, hogy ez Konrád Császártól halálra kárhoztatván, minekelőtte a' gyalázatos kötél nyakába vettetnék, azt a' kegyelmet kérte-ki, hogy végső vígasztalására ékessen harsogó kürtyit fújhatná-meg: engedelmet nyert erre a' Császártól, és midőn a' kürt kezében adatott, azzal Konrád Császárt olly sebessen fújtá fejbe, hogy azonnal ki-ugra a' lelke. Ezt én mesének állítom, elöször: mert a' halálálos rabok nem szoktak a' Császárok eleibe vezettetni, sem a' Császárok a' rabok' el-veztésen

Digitized by Google

kezébe, és azon gyalúnak egy húzásával olly nagy hasadást tsinált a' Városnak réz kapuján, hogy a' hasadásnak helyin egy kis gyermek ki-bújhatott vólna. Ki-jött azután a' Görög-is a' viaskodó helyre, és látván, hogy tsak egy Magyar állana ottan, kérdé, hol légyen a' társa? ez azt viszánollya, hogy egyedül maga-is elég gondot tudna adni néki; akkor le-tévén mind a' kettő a' fegyvert, ölbe kelnek, a' kiket a' Magyarok lóháton a' Városon kívül; a' Görögök pedig a' bástyákról nézik vala. Tsak nem egy egész óráig tartott a' küszködés, de ugyan tsak a' Magyar lett a' nyertes, mert *Botond* a' Görög vitézt úgy találta a' földhöz sújtani, hogy a' karja azonnal ki-törvén, a' földről fel nem kelhetne. Nem halt ugyan ottan meg, de kevés napok múlván, ezen viaskodásból néki halála következett. Latván ezt a' Magyarok tapsoltak örömökben, a' Görög Császár pedig, Nézőivel és Udvari népivel együtt le-ment a' bástyáról, és mintha az orra vére tsepegett vólna, szomorún haza ballagott. Végbe menvén a' viaskodás, a' Magyarok követeket küldöttekbé a' Császárhoz, hogy az ígért adót a' nyertes Félnek fizetné-meg: erre a' Görög Császár elmosolyodván, egy szót sem felelt, sem adót nem fizetett; akkor a' Magyarok Toxusal tanátsot tartván, az egész Bolgár és Görög Országot rablani kezdék, úgy hogy a' Görög Császár véghetetlen sok pénzel öt esztendeig tartó békességet kéntelenittetett vásárlani a' Magyaroktól. (*i*)

(*i*) Azt beszéllik itten a' Görög Országban történt dolgoknak fel-jegyzői, hogy ez idő táján a' Magyar Seregnek Fő Vezérei közül *Bolosudes*, vagy-is *Bulsu* és *Gyula* Konstantzinápoly Városában ellene mondván a' régi Pogány rendtartásnak, a' Kereszteséget fel-vették vólna. Azomban

ban viſzſza térvén Tartományokban, ismét viſzſza tértek a' pogány törvényre.

§. 26.

Berengárius nagy ſzámú pénzt fizet a' Magyaroknak.

Toxus Fejedelem vezérlése alatt ismét meg-látogattyák a' Magyarok fegyveres kézzel Olaſz Orſzágot; és midőn Longobardiát kegyetlenül puſztíttanák, olly ſzorongatásban ejtették Berengáriust azon Tartománynak Királyát, hogy ez tíz köböl pénzt igérne a' Magyaroknak, tsak tovább teendő ártalom nélkül mennének-ki Tartományából. Meg-vólt az alku, és Berengárius hogy az alkuban fel-tett pénzt bé-ſzerezhesse, minden fejre bizonyos adót vetett-ki, még a' tsötsömös gyermekekre-is; ezt nem ítélvén elégnek lenni, még a' Templomok pénzébe-is jól belé markolt, és úgy böven meg-ſzerezvén a' fizetendő ſummát, abból tíz köblöt a' Magyaroknak adott, a' többit pedig a' maga tárházában töltötte.

§. 27.

Otto Csáſzár a' Magyaroknak három leg-főbb Hadivezéreit el-fogja, és fel-akaſztattya.

Más, de ſzerentsétlenebb hadakozása vólt a' Magyaroknak, mint-egy 956-dik eſztendő táján Otto Német Csáſzár ideiben. Ez vólt a' kezdete, és ki-menetele: Luitolf, Otto Csáſzárnak fia nagy viſzálkodásban esett az attyával, úgy, hogy minden fiúi kötelességről meg-felejtkezvén, embertelenül fegyvert fogna az Attya ellen. Ezen roſzſz indúlattyát Luitolfnák nem tsak helybe nem hagyták, de tanátsot, és ſegítſéget-is Attya ellen adván, inkább gyúllaſztották Konrád Lothóriai

Digitized by Google

Hertzeg, és Harolf Juvaviai Érsek; ezen fellül a' Magyarokat, a' kiknek akkor híres vólt vitézi erejek, híjják ſegítſéggül, a' kik véghetetlen nagy hadi ſereget egybe állitván, *Leel*, *Bulsu*, és *Botond* nevezetes Fö Vezéreknek vezetés alatt Otto Csáſzár ellen indúlnak. Némellyek olly vélekedésben vagynak, hogy maga Toxus Fejedelem-is jelen lett vólna ezen hadi ſeregben. Megindúlnak tehát a' Magyarok, és az útban tett ſok rablások után Augusta Városához jutnak, mellyet bé-kerítven fel-adásra kénſzerítettek. Már több napok folytak-el, hogy ſe a' bé-zárt nép a' Várost fel nem adta, ſem pedig a' Magyarok a' Várostól el-nem távoztak. Ulrik azomban, azon Városnak Püspöke éſzbe vette, hogy a' a'Magyarok annyira el-bizták vala magokat, hogy ſe magokra, ſem a' táborra nem ſokat vígyáznának; ezt ſajdétván üzenetet küld Otto Csáſzárhoz, a' ki akkor Ulmában vólt, a' mint Kéza Simon írásiban olvaſſuk, és kéri a' Csáſzárt, hogy a' meg-ſzállott, és utólsó ſzükſégben lévö Városnak védelmére sietve jönne, leg-inkább, hogy Magyarok minden örizet, és vígyázás nélkül vólnának a' táborban. Otto hogy a' maga tulajdon fejére nézö veſzedelmet meg-elözze, öſzſze ſzedi katonájit, és Augusta Városa felé intézi úttyát, hogy a' bé-zárt népet meg-ſzabadítſa. Midön már a' Városhoz közelítene, eleibe indúl Konrád Lothóriai Hertzeg, a' ki elöbb a' Magyarokkal Luitolf réſzéröl Otto ellen vólt vala, el-hagyván a' Magyarokat, a' kiket élöbb Otto ellen ö-is nagyon erőltetett vala; és Otto Csáſzárhoz álla, ígérvén, hogy hozzá való állandó hívſéginek tellyesítésére kéſz vólna vérét, és életét-is fel-áldozni. Meg-örült ennek Otto, és a' Frankusok lovas ſeregének vezetöjévé rendeli ötet. El-rendeltetik tehát a' tábor, és dél után három

Digitized by Google

három óra tájban, midőn semmi ellenkező esetről nem gondolkodnának a' Magyarok, annál-is inkább, hogy éppen akkor az essö igen megeredett vala, meg támadja a' Magyarok táborának egyik ágát; ezen erőt vévén, midőn a' többiek ellen indúl, valamelly belső félelemtől meg-rettentetvén a' Magyarok, szaladással kezdik menteni életeket. Mind a' három Fő vezér *Leel*, *Bulsu*, és *Botond* hajóra kapván a' Dunán akartak Magyar Országban viszsza térni, de Ratisbonánál el-fogattatván, Otto Császárhoz küldettek, a' ki öket Ratisbonában ismét viszsza küldvén, mind a' három vezért gyalázatossan fel-akasztatta. Ezen annyira fel-lobbantak a' Magyarok, hogy valamennyi Német fogva vólt nálok, vóltak pedig mintegy húsz ezeren, minnyájokat kegyetlen halállal végeszték-ki a' világból, úgy, hogy még a' szelíd Asszonyi rendnek, és az ártatlan gyermekeknek sem engedtek-meg. (*k*) Minekutánna pedig egybe szedték vólna szakadozott erejeket az el-szélledett Magyarok, szörnyü vérontást, és pusztíttást tettek minden felöl, míglen Hazájokban viszsza értek.

(*k*) Nem egyéb, hanem rendessen ki-gondolt mese, a' mit Túrótzi beszéll ezen három Vezérek közül Leelről; azt írja felöle, hogy ez Konrád Császártól halálra kárhoztatván, minekelőtte a' gyalázatos kötél nyakába vettetnék, azt a' kegyelmet kérte-ki, hogy végső vígasztalására ékessen harsogó kürtyit fújhatná-meg: engedelmet nyert erre a' Császártól, és midőn a' kürt kezében adatott, azzal Konrád Császárt olly sebessen fújtá fejbe, hogy azonnal ki-ugra a' lelke. Ezt én mesének állítom, elöször: mert a' halálos rabok nem szoktak a' Császárok eleibe vezettetni, sem a' Császárok a' rabok' el-veszténsen

Digitized by Google

jelen lenni, a' melly egy Koronás Fötöl nagy alávalóság, és maga meg-gondolatlanság vólna. Másodszor: azon ütközet nem Konrád Császár alatt vólt, a' ki 918-dik esztendöben hólt vala-meg; hanem Otto Császár alatt 955-dik esztendöben; mikép üthette tehát Leel Konrád Császárt Kürtyével agyon? a' ki már az elött harmintz hét esztendövel meg-halt, régen el-is rothadott vala.

§. 28.

A' Görögöktöl meg-győzettetnek a' Magyarok Adrianopolis városánál.

Nem bátorkodtak ugyan az Augustai veszedelem után olly merészen fel's alá járni a' Magyarok Német Országon, de ugyan tsak még sem lehettek békességben, mert helyre állítván meggyengült erejeket, Toxus a' Görögök ellen indúla. Toxushoz Kaptsolák vala magokat az Oroszok és Patzinákok. A' Görög Császárnak Fö hadi vezére vólt ezen hadban *Barda*, a' ki más néven Sklerusnak neveztetett. Ez Adrianopolis Városának falai közé rekeszkedik az egész Görög táborral, a' végre hogy az ellenségnek, a' ki hasonlíthatatlanúl nagyobb számú, és erejü vólt, tsalt vethessen. Nem bízott ugyan erejében, de bízott hadi mesterségiben, és eszében Barda, azért-is a' Városnak falai közé húzván magát, úgy tétette, mintha félne a' Magyar tábortól; és valóban félt-is Bardás, mert nem vólt több tizenkét ezer Katonájánál, Toxusnak pedig társaival együtt harmintz nyóltz ezer vólt. Azomba a' Magyarok nagy pusztítást tésznek a' Városon kívül, mellyre egy lépést sem mozdúl a' Városból Bardás. Látván ezt a' Városon kívül lévö ellenség, valóban el-hitette magával, hogy ezt félelemböl tselekedné a' Görög Vezér, azért-is a' táborban ettek, ittak, tántzoltak, fel 's alá jártak, és tsak nem minden örizet, és vígyázás nélkül

alud

Digitized by Google

aludtak; meg-ſajdította ezt Bardás, a' ki a' kint lévö ellenſégnek minden mozdúlására ſzemessen vígyázott, hogy a' Magyar táborban ſemmi rend-tartás, és tábori vígyázás nem vólna, bizonyos órára el-rendelvén az ütközetnek helyét, és módját, parantsolá Alakasai Jánosnak, a' ki egy vólt a' Várban lévö hadi tiſztek közül, hogy egynéhány ſzáz katonát venne maga mellé, és a' Városból ki-menvén, tudná-meg az ellenſégnek hol léttit, és erröl ötet minden hallaſztás nélkül tudósíttaná; azomba pedig ütközne-meg az ellenſéggel, de azonnal magát a' Város felé húzná úgy térne pedig viſzſza, hogy a' katonáit egy tsoportban erössen tartván, magát védelmezné, a' hol a' hely akalmatos vólna, egy kevesé meg-állapodna, és úgy védelmezné magát; ismét lassú lépéssel hátra húzná magát, míglen az ütközetnek el-rendelt helyéhez közel nem vólna; közelítvén pedig azon helyhez, ſzélleſztené el-katonáit, és ſebes futásra ereſztené. Mindenekben ſzolgált a' ſzerentse Bardásnak; mert Alakasai János ki-tanulván az ellenſégnek hol létit, megizeni Bardának, a' ki az után az el-rendelt helyen kéſzen várá ötet a' Görög táborral: maga pedig János elsöben-is a' Patzinákok ſeregire akada, a' kik elött már meg-futamodván, már egy kevesé védelemre meg-állván a' mint néki Bardástól parantsoltatott, magát az el-rendelt helyre lassan hátra, húzza, el-közelítvén pedig azon helyhez, megfutamodik el-ſzélleſztett katonáival együtt, hogy az ellenſéget-is egy mástól el-ſzélleſzſze. Akkor egéſz erejével reájok üt Bardás, és egy lábig mind el-törli öket. Onnan, ſemmi nyugodalmat nem engedvén katonáinak, a' Magyarok, és Oroſzok ellen vezeti öket; de már kéſzen vóltak akkor a' Magyarok-is, azért nagy vérontás kezdödik mind a' két réſzröl, olly vi-

Digitized by Google

tézül-is viselte magát mind a' két réſz, hogy ſokáig kétſéges vólna, mellyik Fél léſzen a' nyertes, Azomba két erös termetü férfi elöl ugrat friss paripájával, és azon kettönek egyike egyenesen Bardás Görög Vezér ellen mégyen: vévén éſzre Bardás, hogy ötet illetné a' letzke, hogy maga helyett meg-felelhesſen, elöbbre ugrat lovával, és ſzéles pallosával olly erösſzakos tsapást tésſzen a' Magyar katonának vas sisakos fején, hogy egy tsapással a' sisakját fejével együtt két felé oſztá. Ezt látván Konstantinus Barda vezérnek testvér öttse, elöbb ugrat ö-is parripájával, és a' másik Magyar katonának, a' ki Bardával küſzködött: fejit akarván tsapni, midön magát elöbb rántotta a' lovának fejét egy tsapásra le-ſzegte; el-esvén lábaról a' ló a' rajta üllö Magyar katonát-is földre ejtette, a' hol a' Görögöktöl el-nyomattatván erösſzakosan megölettetett. Ezen két vitéznek ſzerentsétlenſége olly félelemben ejtette az egéſz tábort, hogy elöſzör ugyan magokat hátra húzni kezdék, azutánn pedig minnyájan ſebes ſzaladásnak eredtek: és így gondatlanſágok által az ütközetnek elein meg-veſztegetvén bizonyosan reménlhetö ſzerentséjeket, az egéſz táborok a' Görögöktöl meg-győzettetett. Történt ez mint egy 970-dik eſztendöben.

§. 29.

A Magyarok' térittésére jön Sz. Volfgang.

Látván a' Magyarok, hogy a' ſzerentse n[illegible] igen ſzolgálna nékik, békeſségröl kezdettek [illegible]ndolkodni. Elsöben-is Otto Császárral [illegible]gyet vetettek, a' mellyet ſzentül meg-is öriztek, ne talántán nyughatatlanſágok által az egéſz napnyúgoti Tartományokat magok ellen fegyvert rantani kénſzeríttenék. Nagy tsendesſég vólt tehát

Digitized by Google

hát az egész Országban, a' melly alkalmatosságot nyújtott némelly Sz. indúlatú Apostoli férfiaknak, hogy a' Pogány törvényen lévő Magyar Nemzetnek meg-térittéséről gondolkodnának, reménylvén, hogy az igaz hit, és tudomány által ezen vad népnek terméſzete, és erköltse megſzelídülne. Ezen idvességes munkának el-kezdésére küldetik Sz. Volfgang, Sz. Benedek regulája alatt lévő ſzerzetes Pap Sváb Országból; de ezen Sz. férfiúnak idvességes iparkodását meggátolta Toxus Fejedelemnek vad kegyetlenſége. Viſzſza tért tehát Hazájában Volfgang, és a' Magyarok meg-tértíttése függöben maradott míglen Toxus élete, 's Fejedelemſége tartott; mellynek végit érte 972-*dik* eſztendöben.

Geiſa.

§. 30.

Geiſa Otto Csáſzárral tett frigyet meg-erösíti.

Geisa lépett az Attyának Toxusnak halála után a' Fejedelemſégre 972-*dik* eſztendöben. Ez valamint kegyes, és békesség ſzerető Hertzeg vólt, úgy a' Magyar Nemzet igaz bóldogſágának elől mozdíttásában leg-inkább munkálkodott. Elsöben-is tanátsot tartván az Ország Nagygyaival, eleikbe adá, hogy minden környül lévő Tartományok közül tsak egyedül a' Magyar Ország vólna olly ſzerentsétlen, a' mellynek lakosi ragadománnyal élnek, és a' mellyben a' leg-jobb földnek nagyobb réſze miveletlen vólna; ſe a' tudományok, ſe a' Mesterſégek, ſe pedig a' kereskedés nem üzettetnék, holott mind ezek bóldoggá tennék az Országot; úgy hogy békeſséget tartván a' ſzomſzéd Országokkal, ha ezekre adná magát az Ország népe, a' nélkül, hogy nyúgodalmasſabban és tiſztesſégesſebben élne, ſok

Digitized by Google

kintset gyûjtne magának. Helybe hagyta a' nép ezen okos tanátsát Geisa Hertzegnek, és elsôben-is Otto Csáfzárhoz Követeket küldvén, általok az elôbbeni frígyet meg-erôsítették. Kedves vólt Otto elôtt ezen követség, a' ki már elôbb Toxusfal tett békefséget Geisával-is örömest meg-tartotta: azt az egy engedelmet kérte-ki mindazonáltal a' Magyaroktól, hogy fzabad lenne Magyar Orfzágban a' Kristus törvényit hírdetni, és a' Kereftény életnek módjára a' népet tanítani. Ezt Geisa Hertzeg örömest meg-engedte.

§. 31.

A' Magyaroknak az Evangyéliom hírdettetik.

Kristus fzületése után *973-dik* vólt az a' bóldog eftendô, mellyben a' Pogány Magyarok között az igaz Hit elsôben világoskodni kezdett. Útat nyitott erre Geisa Hertzegnek engedelme, és Otto Csáfzárnak fzent igyekezete. Úgyan-is Otto követfégbe küldé Bruno Verdei Püspököt Geisa Hertzeghez Magyar Orfzágban, réfz fzerint, hogy néki mint újonnan válafztott Fejedelemnek tifzteletet adna, réfz fzerint pedig, és leg-inkább, hogy a' Kereftény Hitnek fel-vételére a' vad erköltsü népet el-kéfzítené. Nem vólt hafzon nélkül Brúnónak fáradfága, a' ki annyira meg-fzelídítette Geisa Hertzeget, hogy a' Papoknak, és Szerzeteseknek, nem tsak az Orfzágban való bátorfágos bé-jövetelt, de még azt-is, hogy magok a' Fejedelem elôtt meg-jelenhetnének, meg-engedte. Geisa azután a' Kereftény Hitnek tanítóit örömest halgatta, fôt tapafztalván a' Kristus törvényének erejét, melly az erköltsöt meg-fzelídíti, hogy több Evangyéliomi tanítók lennének az Orfzágban, Piligrinust Laureatzeai Püspököt ezen fzent munkára leyél által hívá Geiza Hertzeg Magyar Orfzágban.

Ez

Digitized by Google

Ez, hogy a' Magyar Fejedelem Istenes kívánságának eleget tenne, az ő Püspöki Megyéből több Apostoli férfiakat külde az Országban: kiknek olly hasznos vólt munkálkodások, hogy az Evangyéliom hirdetésinek mingyárt első esztendejében, melly vólt 973-*dik* esztendő Kristus születése után, közel öt ezeren tsak a' Nemesebb Magyarok közül kereszteltettek-meg- a' mint erről bizonyságot tész az említett Piligrinus VII-*dik* Benedek Római Pápához írt levélében. Geisa Hertzeg maga-is meg-esmérvén a' Kristus igaz Hitét, a' kereszteséget fel-veszi; kereszteltetésének bizonyos esztendejét mindazonáltal sehol fel nem találhatni. Azomba Geisával együtt meg-kereszteltetett ugyan annak Feleségе-is Sarolta, Gyula Erdélyi Hertzegnek leánya; nem külömben Mihály, Geisának testvér öttse, ugyan Geisa Hertzegnek egész Udvarával együtt.

§. 32.

Két Püspökségre osztatnak a' Magyarok.

Annyira terjedett már a' Magyarok között a' Kristus Hite, hogy VII-*dik* Benedek Papa két Püspök Megyére osztaná Magyar Országot, úgy, hogy felső Magyar Ország, a' Salisburgi, alsó pedig az Laureatzeai Püspök Megyéhez tartozó vólna. Igaz, hogy már előbb az Avarok idejében-is vóltak Püspökségek Pannóniában *Harmadik szak.* §. 7. de ezek az időnek, és népeknek változásai között, midőn a' Pogány törvényen lévő Magyarság Pannóniát el-foglalta, ismét meg-szüntek, míglen Geisa Fejedelem ideiben a' kereszténу Magyarok a' fellyebb említett Püspökök gondviselésire bízattatnának. Minden felől azomban már Geiza Fejedelem ideiben a' Keresztények számával együtt a' Templomok-is szaporodtak Magyar Országban.

§. 33.

Digitized by Google

§. 33.

Geisának, és Saroltának tsuddlatos látása után Sz. István ſzületik.

Történt azomba, midön Geisa az Isteni ditsöſéget terjeſztené a' Magyarok között, éjtzaka meg-jelenik néki az Isten Angyala, a' ki illy forma ſzókat adott vala néki: Légy nyúgott elmével, a' min annyira igyekezel, te végbe nem viheted, hanem gyermeked ſzülettetik, a' ki a' népnek meg-tértíttésében, az Urnak el-rendelt akarattyát bé fogja tölteni. Nem külömben Geisa Feleſége-is Sarolta éjtzaki látáſſal meg-vígaſzlaltatott az Istentöl: mert, álmában megjelene néki Sz. István Martyr, illyen ſzózatot adván: Aſzſzonyi állat! bízzál az Urban, mert gyermeket ſzülſz, a' ki ezen Nemzetnek Királlya léſzen, ennek az én nevemet fogod adni. Kérdi Sarolta: Uram ki vagy? és mi a' te neved? Ez felele: Én vagyok István elsö Martyr, a' ki a' Kristus Hitiért leg-elsöben véremet ontottam. El-érkezett azomba azon idö, mellyben Geisának, és Saroltának látása tellyesedett. Születik tudni-illik Sz. István elsö Magyar kereſztény Király, és Sz. Adalbert Prágai Érsektöl, a' ki akkor Magyar Orſzágban Apostolkodott, Eſztergomban meg-kereſzteltetett 983-*dik* eſztendöben. Kereſzt Attya pediglen Sz. Istvánnak vólt Gróf *Deodatus*, a' ki nem régen Apuliából jött vala Magyar Orſzágba lakni; a' kit-is Sz. István a' Magyarok gyerekek módjára *Tata* névvel ſzokott nevezni. Ezen gyenge Hertzegnek nevelö, és tanító Mesterévé rendelte Sz. Adalbert *Papatest*, maga tanítványát, a' kiröl némellyek azt vélik, hogy Boleslaus Tseh Orſzági Fejedelemnek testvére lett vólna. Azomba, hogy egy tökéletes életü, és bölts Mester vólt, azt

ele-

Digitized by Google

elegendö képpen meg-mutatta Sz. Istvánnak okos, és ſzent nevelésével. Minekutánna Adalbert Sz. István nevelésére Magyar Orſzágban hagyta vólna Papatest, maga Burkus Orſzágban által költözött, hogy ott a' Pogányſágban vakoskodó népet az Evangyéliom világoſſágára vezeſſe; a' hol-is az igaz Hitért 997-dik eſztendöben halált ſzenvedvén, az örök jatalomra által vitetett.

§. 34.

Geisa Pannónia hegyére bé-hozza a' Sz. Benedek Szerzetesſeit.

István Hertzegnek ſzületése után Geisa még nagyobb ſzorgalommal fáradozott az igaz Hitnek gyarapíttásában: a' ki-is látván, hogy kevesen vólnának az Evangyéliomi munkások az Orſzágban, Pannónia hegyén Sz. Márton tiſzteletére Klastromot, és kéméletlen költſéggel templomot kezdett épitteni, (*l*) a' hová Sz. Benedek reguláján lévö Szerzetes férfiakat Olaſz, és Tseh Orſzágból vezetett-bé; kik közül azután ſok Püspököket, és Érsekeket ſzámlált az Magyar Anyaſzentegyház, és mindenkor ſzent élettel, és böltsesſéggel tellyes férfiakat nevelt.

(*l*) A' Pannónia hegyén lévö Klastromot Geisa Hertzeg kezdette épiteni, Sz. István el-végezte, úgy, hogy az ott lévö templom 1001. eſztendöben már fel-ſzenteltetödött; és ugyan ezen Szerzetes Klastromban Geisa Sz. Benedek fiait bé-vezette a' kik addiglan-is még a' Klastrom építtéſének vége ſzakadna, a' népnek tanításában ſerénnyen munkálkodtak. Orſzágunkban bé-jöveteleknek nem tudni bizonyos eſztendejét; vélekedve még-is ſzóllhatunk hozzá: mivel tudni-illik Geisa, a' ki az említett Szerzeteseket bé-hozta, Sz. Márton Klastromának épitését halála elött el nem végezhette: jele, hogy ezt halála elött kevés eſzten-

Digitized by Google

eſztendökkel kezdette-el: mivel pedig ezen jó Fejedelemnek halála történt 997-*dik* eſztendöben, az említett Szerzeteseknek Orſzágunkban bé-jövetele, és ezen épületnek kezdete lehetett 995-*dik* eſztendö táján.

§. 35.

Geisa Hertzegnek magzati, és azok erdnt tett okos rendelései.

Geisa Magyar Orſzág Fejedelmének elsö feleſége vólt *Sarolta*, Gyula, Erdélyi Fejedelemnek leánya. Második feleſége pedig, a' kit Saroltának halála után vett-el, vólt *Adelhais*, Mitzislaus Lengyel Fejedelemnek testvér húga, kimondhatatlan ſzépſégü Hertzeg Aſzſzony. Ezen második Feleſégétöl nem vólt ſemmi magzattya Geisának. Az elsö Feleſégétöl pedig nemzett egy Fiat, és három Leányt. Fia vólt *Sz. Istvdn.* Leányai pedig *Judith*, *Sarolta* és *Gisela.* Ezen magzattyairól ſzép rendeléseket tett Geisa még halála elött. Istvánnak ugyan hagyta az Orſzágot örökſégül; a' kinek hívſégére fel-is esküdtette a' népnek Nagygyait; Feleſégül pedig adá néki Giselát, Henrik Bavériai Fejedelemnek leányát, és ugyan Henrik Római Csáſzárnak testvér húgát. Leányai közül pedig Júdithot adá Boleslaus Lengyel Fejedelemnek. Saroltát Aba Samu Magyar Hertzegnek, a' ki utóbb Magyar Király lett. Giselát pedig Otto Velentzei Fejedelemnek. Hogy azonban Geisa testvér Öttsének Mihálynak Fiai *Vazul* és *Kopaſz Ldſzló* valamelly akadályt ne vetnének Istvánnak az Orſzáglásban, ezeket Istvánnak hívſégére nagyon le-kötelezte: a' kik közül utóbb *Vazul* magzatok nélkül halt-meg, *Kopaſz Ldſzló* pedig három gyermeket nemze, Andrást, Leventát és Bélát, a' kik azután Árpádnak Unokáit ditsöſégesſen

Digitized by Google

ſégesſen ſzaporították. Ezen bölts rendelései után Geisa a' bóldog örökké valóſágban ſzerentsésſen által költözött 997-*dik* eſztendöben.

Szent István.

§. 36.

Sz. István Magyarok Fejedelme léſzen, azután pedig Királynak koronáztatik.

Minekutánna a' Magyar Nemzet hét Fö Kapitányok vezérlése alatt Napkeletből el-bújdosván ezen földet, mellyet Magyar Orſzágnak nevezünk, meg-ſzállotta vólna, ſzáz tizen egy eſztendeig Király nélkül vólt, Egy Fö Hertzeg, a' ki Almus Unokái közül válaſztatott, leg-föbb hatalommal kormányozta az Orſzágot, Almus Hertzegtöl fogva Sz. Istvánig; a' ki Attyának Geiſának halála után mintegy három eſztendeig Fö Hertzegi hatalommal bírta azt, míglen Astricust (*m*) II-*dik* Sylvester Római Pápához követſégbe küldvén, ugyan azon ſzentséges Pápától által küldetett arany koronával, és a' mellett Királyi névvel, és hatalommal nem ékesíttetett: melly Koronával azután 1000-*dik* eſztendöben Nagy Bóldog Aſzſzony napján Eſztergomban Koronáztatott-meg. (*n*) A' Sz. Korona azután Székes Fehér-Várra vitetett, és az ott lévö Káptalannak hív örzésére bízattatott; utóbb pedig minden eshetö veſzedelemnek bizonyosabb eltávoztatására a' Visegrádi Várban tétetett, a' hol azután több ſzaz eſztendökig vólt a' Magyar Koronának bizonyos ſzállása: melly ſzentſéges Zálogunknak változó eseteit midön a' következö idökröl ſzóllandok, híven fogom említeni.

(*m*) Ezen Astricus más néven Anastásiusnak-is neveztetik: elöbb a' Pannónia hegyin lévö Klastromban Sz. Benedek Szerzetes fiainak Apátura vólt,

Digitized by Google

§. 33.

Geisának, és Saroltának tsudálatos látása után Sz. István születik.

Történt azomba, midön Geisa az Isteni ditsöſéget terjeſztené a' Magyarok között, éjtzaka meg-jelenik néki az Isten Angyala, a' ki illy forma ſzókat adott vala néki: Légy nyúgott elmével, a' min annyira igyekezel, te végbe nem viheted, hanem gyermeked ſzülettetik, a' ki a' népnek meg-tértíttésében, az Urnak el-rendelt akarattyát bé fogja tölteni. Nem külömben Geisa Feleſége-is Sarolta éjtzaki látáſſal meg-vígaſzlaltatott az Istentöl: mert, álmában megjelene néki Sz. István Martyr, illyen ſzózatot adván: Aſzſzonyi állat! bízzál az Urban, mert gyermeket ſzülſz, a' ki ezen Nemzetnek Királlya léſzen, ennek az én nevemet fogod adni. Kérdi Sarolta: Uram ki vagy? és mi a' te neved? Ez felele: Én vagyok István elsö Martyr, a' ki a' Kristus Hitiért leg-elsöben véremet ontottam. El-érkezett azomba azon idö, mellyben Geisának, és Saroltának látása tellyesedett. Születik tudni-illik Sz. István elsö Magyar kereſztény Király, és Sz. Adalbert Prágai Érsektöl, a' ki akkor Magyar Orſzágban Apostolkodott, Eſztergomban meg-kereſzteltetett 983-*dik* eſztendöben. Kereſzt Attya pediglen Sz. Istvánnak vólt Gróf *Deodatus*, a' ki nem régen Apuliából jött vala Magyar Orſzágba lakni; a' kit-is Sz. István a' Magyarok gyerekek módjára *Tata* névvel ſzokott nevezni. Ezen gyenge Hertzegnek nevelö, és tanító Mesterévé rendelte Sz. Adalbert *Papatest*, maga tanítványát, a' kiröl némellyek azt vélik, hogy Boleslaus Tseh Orſzági Fejedelemnek testvére lett vólna. Azomba, hogy egy tökéletes életü, és bölts Mester vólt, azt

ele-

Digitized by Google

elegendő képpen meg-mutatta Sz. Istvánnak okos, és ſzent nevelésével. Minekutánna Adalbert Sz. István nevelésére Magyar Orſzágban hagyta vólna Papatest, maga Burkus Orſzágban által költözött, hogy ott a' Pogányſágban vakoskodó népet az Evangyéliom világosſágára vezeſſe; a' hol-is az igaz Hitért 997-*dik* eſztendőben halált ſzenvedvén, az örök jatalomra által vitetett.

§. 34.

Geisa Fannónia hegyére bé-hozza a' Sz. Benedek Szerzetesſeit.

István Hertzegnek ſzületése után Geisa még nagyobb ſzorgalommal fáradozott az igaz Hitnek gyarapíttásában: a' ki-is látván, hogy kevesen vólnának az Evangyéliomi munkások az Orſzágban, Pannónia hegyén Sz. Márton tiſztelétére Klastromot, és kéméletlen költſéggel templomot kezdett építteni, (*l*) a' hová Sz. Benedek reguláján lévő Szerzetes férfiakat Olaſz, és Tseh Orſzágból vezetett-bé; kik közül azután ſok Püspököket, és Érsekeket ſzámlált az Magyar Anyaſzentegyház, és mindenkor ſzent élettel, és bőltseſséggel tellyes férfiakat nevelt.

(*l*) A' Pannónia hegyén lévő Klastromot Geisa Hertzeg kezdette építeni, Sz. István el-végezte, úgy, hogy az ott lévő templom 1001. eſztendőben már fel-ſzenteltetődött; és ugyan ezen Szerzetes Klastromban Geisa Sz. Benedek fiait bé-vezette a' kik addiglan-is még a' Klastrom építtéſének vége ſzakadna, a' népnek tanításában ſerénnyen munkálkodtak. Orſzágunkban bé-jöveteleknek nem tudni bizonyos eſztendejét; vélekedve még-is ſzóllhatunk hozzá: mivel tudni-illik Geisa, a' ki az említett Szerzeteseket bé-hozta, Sz. Márton Klastromának építését halála előtt el nem végezhette: jele, hogy ezt halála előtt kevés eſzten-

Digitized by Google

eſztendőkkel kezdette-el: mivel pedig ezen jó Fejedelemnek halála történt 997-*dik* eſztendőben, az említett Szerzeteseknek Orſzágunkban bé-jövetele, és ezen épületnek kezdete lehetett 995-*dik* eſztendő táján.

§. 35.

Geisa Hertzegnek magzati, és azok erdnt tett okos rendelései.

Geisa Magyar Orſzág Fejedelmének elsö feleſége vólt *Sarolta*, Gyula, Erdélyi Fejedelemnek leánya. Második feleſége pedig, a' kit Saroltának halála után vett-el, vólt *Adelhais*, Mitzislaus Lengyel Fejedelemnek testvér húga, kimondhatatlan ſzépſégü Hertzeg Aſzſzony. Ezen második Feleſégétöl nem vólt ſemmi magzattya Geisának. Az elsö Feleſégétöl pedig nemzett egy Fiat, és három Leányt. Fia vólt *Sz. Istvdn*. Leányai pedig *Judith*, *Sarolta* és *Gisela*. Ezen magzattyairól ſzép rendeléseket tett Geisa még halála elött. Istvánnak ugyan hagyta az Orſzágot örökſégül; a' kinek hívſégére fel-is esküdtette a' népnek Nagygyait; Feleſégül pedig adá néki Giselát, Henrik Bavériai Fejedelemnek leányát, és ugyan Henrik Római Csáſzárnak testvér húgát. Leányai közül pedig Júdithot adá Boleslaus Lengyel Fejedelemnek. Saroltát Aba Samu Magyar Hertzegnek, a' ki utóbb Magyar Király lett. Giselát pedig Otto Velentzei Fejedelemnek. Hogy azonban Geisa testvér Öttsének Mihálynak Fiai *Vazul* és *Kopaſz Ldſzló* valamelly akadályt ne vetnének Istvánnak az Orſzáglásban, ezeket Istvánnak hívſégére nagyon le-kötelezte: a' kik közül utóbb *Vazul* magzatok nélkül halt-meg, *Kopaſz Ldſzló* pedig három gyermeket nemze, Andrást, Leventát és Bélát, a' kik azután Árpádnak Unokáit ditsöſégesſen

Digitized by Google

ſégesſen ſzaporították. Ezen bölts rendelései után Geisa a' bóldog örökké valóſágban ſzerentsésſen által költözött 997-*dik* eſztendöben.

Szent István.

§. 36.

Sz. István Magyarok Fejedelme léſzen, azután pedig Királynak koronáztatik.

Minekutánna a' Magyar Nemzet hét Fö Kapitányok vezérlése alatt Napkeletből el-bújdosván ezen földet, mellyet Magyar Orſzágnak nevezünk, meg-ſzállotta vólna, ſzáz tizen egy eſztendeig Király nélkül vólt, Egy Fö Hertzeg, a' ki Almus Unokái közül válaſztatott, leg-föbb hatalommal kormányozta az Orſzágot, Almus Hertzegtöl fogva Sz. Istvánig; a' ki Attyának Geiſának halála után mintegy három eſztendeig Fö Hertzegi hatalommal bírta azt, míglen Astricust (*m*) II-*dik* Sylvester Római Pápához követſégbe küldvén, ugyan azon ſzentséges Pápától által küldetett arany koronával, és a' mellett Királyi névvel, és hatalommal nem ékesíttetett: melly Koronával azután 1000-*dik* eſztendöben Nagy Bóldog Aſzſzony napján Eſztergomban Koronáztatott-meg. (*n*) A' Sz. Korona azután Székes Fehér-Várra vitetett, és az ott lévö Káptalannak hív örzésére bízattatott; utóbb pedig minden eshetö veſzedelemnek bizonyosabb eltávoztatására a' Visegrádi Várban tétetett, a' hol azután több ſzaz eſztendökig vólt a' Magyar Koronának bizonyos ſzállása: melly ſzentſéges Zálogunknak változó eseteit midön a' következö idökröl ſzóllandok, híven fogom említeni.

(*m*) Ezen Astricus más néven Anastásiusnak-is neveztetik: elöbb a' Pannónia hegyin lévö Klastromban Sz. Benedek Szerzetes fiainak Apátura vólt,

Digitized by Google

vólt, azután Sz. Istvántól Kalotsai Püspökké tétetett, és Rómában követségbe küldetett. Követségének két oka vólt; Elöször, hogy Sylvester Pápától Sz. Istvánnak Királyi Koronát, és hátalmat kérne. Másodszor, kérte az említett Pápát, hogy az új Püspökségeket, mellyeket akkor Sz. István az újonnan meg-tért Országban állított vala, Pápai hatalmával meg-erösíttené, és egyszersmind Istvánnak az Egyházi dolgok szükséges el-rendelésire hatalmat adna. Örömest meg-adta Sylvester Pápa, valamit Astricus által Sz. István kért vala töle. A' Püspökségek pedig, mellyeket Sz. István állított-fel, következendök vóltak: Györi, Veszprémi, Pétsi, Bátsai, Kalotsai, Egri, Vátzi, Tsanádi, Váradi, Fehér-Vári Erdély Országban. Ezen Püspökségeknek igazgatója vala pedig az Esztergomi Érsek. Ezen Püspökségekben az elsö Püspököknek nevei ezek vóltak: A' Kalotsai Püspökségbe, *Astricus.* Egribe, *Sz. Buldus.* Pétsibe, *Bonipertus.* Veszprémibe, *Istvdn.* Györibe, *Modestus.* Tsanádon, *Sz. Gellért.* Az Estergomi Érsekségbe vólt *Domonkos.* A' többi Megyékben lévö elsö Püspöknek nevéröl semmi bizonyos fel-jegyzést nem találni a' régiebb írásokban.

(*n*) Az némellyeknek a' vélekedése, hogy Sz. István Székes Fehérváratt Koronáztatott vólna meg; a' kitöl azután példát vévén az utánna következö Magyar Királyok, egész a' Maximiliánig Fehérváratt koronáztattak-meg. Azomban itt minden kételkedést meg-határoz IV-*dik* Laszlónak Királyi levele, mellyben ö bizonyságot tészen, hogy Sz. Istvánnak fogantatása Esztergomban jelentetett-meg, ugyan Esztergomban született, Esztergomban kereszteltetett, és ugyan ott Koronáztatot-meg. Bizonyságot tész erröl ugyan az Esztergomi Káptalannak régi petsétnyomója-is, mellynek egyik részén

Digitized by Google

ſzen az Eſztergomi Érseknek képe mint ha Királyt koronázna, másik réſzin pedig Sz. István Király ezen irásſal láttatik: S. CORONATUR, az az, *Istvan koronáztatik.*

§. 37.

Kupa Hertzeget meg-győzi Sz. István.

Sz. István elöbb hogy ſem meg-koronáztatnék, nem ſoká az Attya halála után nagy veſzélybe esett. Okot nyújtott erre a' Pogány rentartásán léyö népnek a' jövevények ellen való dühösködése, a' kik irígylették, hogy ezeket Sz. István nem tsak kegyesen fogadná, hanem még az elsö hívatalokra-is fel-emelné. A' dühösködö népnek záſzlót emelt Kupa, Sümeghi Hertzeg (*o*) a' ki-is olly reményſéggel vólt, hogy nem ſokára bé-fallya, magáévá téſzi az Orſzágot, leg-inkább, midön látta, hogy a' Pogány rendtartást kedvelö nép ſzámtalan tsoportal tódúlna hozzá. Ezt látván, meg-döbbent ugyan Sz. István, de még-is bízott az Istenben. Minden hadi kéſzület elött fogadást tett, hogy ha Kupa Hertzeg ellen győzedelmes léſzen, a' Sümeg, vagy a' mint most neveztetik Somogy Vármegyének termékenyſégéből esendö tizedet Sz. Márton Klastromára fogja fordítani. Azután minden lehetö rendeléseket téſz az ütközetre; öſzſze gyüjti hadi ſeregit a' Garan vize mellé, ott maga István a' vitézek ſzámában ſzenteltetik, Gróf Ventzellinust pedig az egéſz hadi ſeregnek Fö Vezérévé rendeli; meg-indúl azután a' tábor Veſzprém felé, a' hol a' pártosok Vezérekkel együtt fegyverbe állottak. Közelítvén egy máshoz mind a' két tábor, olly hathatós erövel kezdettek küſzködni, hogy ſoká kétſéges vólna az ütközetnek kimenetele. Azomba végit ſzakaſztá a' vérontásnak Gróf Ventzellinus, a' ki néki ſzaladván Ku-

Digitized by Google

pa Hertzegnek, azt olly mesterséges erövel találá tsapni, hogy azonnal ki-adná a' piszkos lelkét Látván az öszsze tódúlt pártütő sereg, hogy a' Vezér maga véribe halva fekünne, szaladásnak indúl, 's el-szélled; a' kik közül sokan el-fogattatván Sz. Istvántól botsánatot nyertek, azok pedig, a' kik ezen zenebonának kezdöi vagy elöl mozdítói vóltak, mások példájára meg-büntéttettek. Ezek közül a' meg-halt Kupa Hertzegnek teste négy részre vágatott; egy része vitetett Esztergomba, másik Veszprémbe, harmadik Györre, negyedik pedig Kolosvárra Erdély Országban, és a' Városnak kapujára szegeztetett. Ezt Sz. István, a' ki úgy-is nagyon kegyes vólt, nem boszszú állásból tselekedte, hanem a' népnek félelmére, hogy azt a' pártütéstöl el-rettentse.

(o) Azt állíttyák némellyek, hogy ezen Kupa, Hertzeg Kopasz Lászlónak fia, következendöképpen Mihálynak, Geisa testvér Öttsének unokája lett vólna; a' melly vélekedést nehéz helybe hagyni, mert az említett Kopász, vagy Zár László nak három, és nem több fia vólt, András, Leventa, és Béla. Azt mindazonáltal meg lehet engedni, hogy Árpádnak unokái közül vólt; de ki vólt légyen az attya, erröl semmi fel jegyzést nem találni. Ugyan ezen Kupa Hertzeg Adelhaist, Sz. Istvánnak mostoha annyát el-akará venni, talán azért, hogy annál könnyebben Sz. Istvánt hatalmától meg-foszstván, Magyar Országnak Fejedelme lehessen; de azomba kosarat kapott a' jámbor! és azt-is üressét.

§. 38.

Gyula Hertzeget meg-győzvén Sz. István, Erdélyt Magyar Országhoz kaptsollya.

Még jól feledékenységbe sem ment a' Veszprémi viadal, már új ütközetre készüle István okot

Digitized by Google

okot nyújtott, sőtt kénszerítette erre a' Sz. Királyt ama' Pogány Gyula Erdélyi Fejedelem, Sz. István édes Annyának Saroltának nem testvér Báttya ugyan, mindazonáltal vér szérint való rokonnya. (p) Ezen Gyula Hertzeg látván, hogy Sz. István minden erejével terjesztené a' Keresztény Hitet, sőtt ötet-is több üzenetek által ostromlaná, hogy a' pogány szertartást elhagyván, a' Kristus Hitére állana; ez a' régi Szytyai Magyar hitnek védelmére hadat indít Sz. István ellen. Sz. István mivel sajnálta kedves Haza népének vérét ontani, üzenetek által akará észre hozni Gyulát; de midőn látta, hogy a' Hadat semmi képpen el nem kerülhetné, megütközik, és olly szerentsésen viaskoda Gyulával, hogy nem csak az egész Erdély Országot, a' melly úgy-is Tuhutum Vezérségétől, és Árpád Fejedelemségétől fogva a' Magyar Fejedelem Fő hatalma alatt vólt, el-foglalta (q) hanem magát-is Gyulát, Feleségével, és két gyermekével együtt, kiknek egyike *Bue*, másik *Bukne* nevezetet viselt, el-fogta, és magával Magyar Országba hozta, a' hol utóbb Gyula Hertzeg, Feleségével, és két gyermekével együtt meg-kereszteltetett: Soha mindazonáltal többé Erdélyt se nem látta, se viszsza nem vette; mivel azt Sz. István mihent el-foglalta, azonnal Vármegyékre fel-osztá, és azon Ország Kormányozó Urává rendelte Zoltánt, Gyulának közelről való attyafiat. (r)

(p) A' kik ezen Gyulát Sarolta Attyának, vagy testvér Báttyának vélik, meg-tsalatkoznak, mivel Saroltának semmi testvére férfi ágon nem vólt. Azon Gyula Hertzeg tehát, a' ki Sz. Istvánt meg-támadta, sem az öreg Gyula Saroltának Attya, sem pedig azon öreg Gyulának fia nem vólt, hanem az öreg Gyula testvér öttsének

Digitized by Google

Zombornak fia vólt. Hallyuk erről Béla Királyunk' nevetlen író Deákjának szavait *Cap.* 27. Tuhutum, úgy mond, nemzé Horkát, Horka nemzé Gyúlát és Zombort; Gyulának vólt két leánya Karolda és Sarolta, ez vólt Sz. István Királynak az annya. Zombor pedig nemzé ifjabbik Gyulát Bue és Bukne attyát. Ezen fel-jegyzésből ki-tanúlhattyuk, minémű rokonnya vólt ezen Erdélyi Gyula Sz. Istvánnak.

(*q*) Igaz dolog, Erdély Országot előbb-is, hogy sem Gyulát abból ki-űzte vólna Sz. István, Királlyi hatalommal bírta; annak jövedelmit mindazonáltal Árpád idejétől fogva Tuhutum Vezér, a' ki azt fegyverrel el-foglalta vala, unokáival együtt egész Gyuláig békességesen bírta, úgy mindazonáltal, hogy mint Tuhutum, mint pedig az ő halála után gyermekei, és unokái a Magyar Fejedelemnek hívségére le-kötelezve vól nának. Annak akarattyából, és engedelméből' bírták tudni-illik Erdély Országot, a' kinek akarattyából foglalták-el azt.

(*r*) Turótzi Par. II. C. XXX. és Bonfin. Dec. II. L. 1. azt állíttya, hogy Sz. István minekutánna el-foglalta Erdély Országot, és Gyulát tömlötzbe tette; Zoltánt az ő öreg apjának apját tette Erdély Ország Vezérévé. Azt jól mondja ugyan ezen két meg-nevezett író, hogy Zoltán Sz. István Öreg apjának apja vólt; de abba meg-botlanak, hogy ezt az Erdélyi Vajdák közé akarják számlálni, mintha ez az öreg ember még Sz. István idejében-is élt vólna. Ennek már akkor száz esztendősnél idősebnek kellett vólna lenni, olly tsöpörödött öregre pedig illy terhes tiszt-viselés nem bízattatik: leg-inkább hogy ha még akkor élt vólna Sz. István öreg apjának az apja, ennek, és nem Istvánnak lett vólna, nem tsak Erdélyhez, hanem Magyar Országhoz-is jussa; mi

Digitized by Google

mi szükség lett vólna tehát, hogy ezen öreget, Országának egy darab részével ajándékozza-meg István?

§. 39.

A' Bolgárok ellen hadakozik, és azokat meg-győzi Szent István.

A' Bolgárok Fejedelme *Keán*, egyet értvén, a' mint némellyek vélekednek az Erdélyiekkel, véletlenül reá akara rohanni az egész táborával Magyar Országra. Midön *Keán* illy gondolatokat forralna fejében, és már talán a' hadi készületről-is valamelly rendeléseket tenne, Sz. István álmában az Istentől az Ország veszedelméről meg-intetvén, parantsolá egynek a' közelebb lévő Hadi Vezérei közül, hogy mennél gyorsabban lehetne, egybe szedné katonájit, és az ellenkező Bolgárokra, előbb hogy sem ők Erdélynek határait meg-halladnák, reájok ütne. Minden rendelések nagy serénységgel, és nem kissebb tsendességgel végbe mentek, úgy, hogy a' Magyar sereg előbb meg-verte az ellenséget, mint sem az Országban a' háborúnak tsak híre-is lenne. El-veszett társaiknak veszedelmin meg-rettenvén a' Bolgárok, hatvan személlyből álló követséget rendelnek István Királyhoz, általok sok kintset, és drága ajándékokat küldvén, hogy ötet annál bizonyossabban meg-kélelhessék. Azomba alig jutának Magyar Ország határához a' Követek, azonnal a' határ őrző Magyar katonaság nagy törvénytelenül reájok rohan, és minden kintstől meg-foszta őket. Magok a' Követek sok veszedelmek után Sz. István-Király eleibe jutottak, a' kiknek esedezésire meg-engede, és békességet ígére a' Bolgároknak Sz. István, a' katonákat pedig, a' kik ezen Követeket, minden Nemzetek törvénnye ellen embertelenül meg-

Digitized by Google

támadtak és meg-foſztották, az Orſzág ſzélin, mindenek példájára kit görbe, kit egyenes fára fel-aggatta.

§. 40.

Konrád Csáſzár Sz. István ellen hadat indít.

Külsö ellenſégek közül, a' kik tovább Sz. Istvánnak, és Magyar Orſzágnak nyúgodalmát fel-zavarták, Konrád Csáſzár vólt. Ez Konstantzinápolyban a' Gör g Csáſzárhoz követſégbe küldé vala *Verner*, vagy a' mint mások nevezik *Venrihdr*, Argentziai Püspököt; a' ki midön Magyar Orſzágon által akarna menni, Sz. István az úttyát el-állotta, és hogy Magyar Orſzágon végig útazna, meg nem engedte, azért, mivel bizonyos jelekböl éſzre vette, hogy ezen követſég által Konrád Csáſzár a' Görögöket a' Magyarok ellen akarná lázíttani. Ugy vette ezen tselekedetit Sz. Istvánnak Konrád, mint maga meg-ſértését, hogy tehát boſzſzút állyon, bé-üt Magyar Országban, és azt tüzzel, vasſal kezdi puſztítani. Már a' Rába vizéig nyomakoda a' Német tábor, midön István éſzre vevé Nemzetének veſzedelmit; ſzokása ſzerint tehát elsöben-is az Istenhez, és Isten Annyának, a' kit Magyarok Aſzſzonyának ſzokott nevezni, pártfogásához folyamoda. Illy ſzorongatások között kéſz vala a' vígaſztalás, mert elötte való éjtzakán, hogy ſem a' két ellenkezö tábor megütközne, egy hír mondó, a' kit némellyek Konrád Csáſzár fiának, mások pedig Isten Angyalának mondottak lenni, (s) Konrád Csáſzár nevével el-járván a' Tiſzteknek és Hadivezéreknek ſátorát, azt parantsolá, hogy minden Kártétel nélkül viſzſza térnének. Reggelre kelvén az idö, fel-ſzedi a' ſátorát, és viſzſza tér a' Német tábor, látván viſzſza jövetelit az egéſz tábornak, boſz-

ſzon-

Digitized by Google

ſzonkodva kérdi az okát: ezek, inkább tsudálkoztak, hogy a' Csáſzár a' maga rendelésiről ſem emlékezne; mondják tehát, hogy a' Csáſzártól küldetett Posta rendre el-járá ſátoraikat, és hogy viſzſza térnének, a' Csáſzár nevével parantsolá nékik. Itt éſzre vévén Konrád az Istennek rendelésit, annak tsendes elmével helyt adott; István pedig az Egek Urának eme'gondviselésiért buzgó hálákra fakadott.

(s) Sokan azt állíttyák, hogy azon hírmondó, a' ki éjtzaka Konrád Csáſzár táborában meg-jelent, Isten Angyala vólt. Mások pedig úgy vélik, hogy ez Konrád Csáſzárnak Fia vólt légyen. Én, ha magam véleményit ſzabad ki-nyilatkoztatnom, ámbár minden ki-gondolt, és mese módra elöl adott jelenéseknek hitelt nem ſzoktam adni; ezen hírmondóról még-is úgy vélekedem, hogy ez az Egeknek rendelésiből e' végre küldetett légyen, és bizonyoſſabban Angyal, hogy ſem a' Konrádnak fia vólt. *Elsőben*, mert Konrádnak nevendék fia illy nagy, és terhes dologban az Attyának rendelésit el-változtatni nem bátorkodott vólna. *Másodſzor* ha mingyárt Attya híre nélkül ezen vakmerőſéget el-követte vólna-is, hogy költſéges úttyából az egéſz tábort viſzſza küldje; nem vólt hatalmában, hogy a' Tiſztekkel ſzavát elhitesſe, és ſzíveket olly ſerény engedelmeſſégre kénſzerítse. Valamelly más hírmondónak kellett tehát ennek lenni; a' kit a' küldött, a' kinek hatalmában vannak az emberek ſzívei, és a' ki azokat arra hajtya, a' merre tetſzik.

§. 41.

Az Orſzág Vármegyékre fel-oſztatik. És a' Nádor Ispánſág, és Fő Ispányok kezdődnek Magyar Orſzágban.

Hogy az Orſzágban annál jób rendel ſzol gáltaſſék az igazſág, azt Vármegyékre fel-oſztá

Digitized by Google

Sz. István. Vóltak ugyan már Sz. István Királyſága elött, sött a' Magyarok ide érkezése elött-is egynéhány Vármegyék az Orſzágban (t) ezeket mindazonáltal, mivel igen tágosſak valának, fel-aprítván meg-ſzaporíttá Sz. István; jóllehet éppen melly Vármegyéket állított légyen, nevezet ſzérint nehéz el-találni. Minden egy Vármegyében Fö Ispányokat rendelt, a' kik Hazánk törvényében Plébániai Grófoknak vagy Ispányoknak (*Comites Parochiani*) neveztetnek. Nem külömben több Méltóſágos hivatalok között, Nádor Ispánt-is rendelt az Orſzágban. Ebböl éſzbe vehettyük, melly régi hívatal légyen a' Nádor Ispánſág, vagy a' mint most közönſégesſen nevezzük, a' Palatinusſág az Orſzágban, a' melly tudni-illik Sz. István Kiralytól veſzi eredetit.

(t) Béla Királyunk nevetlen író Deákjának feljegyzéseiben, tizen öt Vármegyéröl találunk emlékezetet, mellyek már a' Magyarok ide érkezése elött fenn állottak, úgymint Baranya, Bihar, Bodrog, Vas, Gömör, Keve, Nógrád, Nitra, Pest, Zathmár, Trentsén, Ugotsa, Ungvár, Veſzprém, és Zemplén. A' Magyarok ide érkezése után kezdödtek pedig ezen Vármegyék, de még Sz. István ideje elött, úgy mint Bars, és Borsod, mellyeknek kezdöje vólt Bors Vezér, Komárom, mellynek építtöje vólt Oluptulma. Csanád, mellyet építte Sunad. Tsongrád, mellyet allított-fel Ethe. Zabólts, Vezértöl neveztetett. Zólyom, mellyet az elöbb említett Bors építte. Ezek vóltak tehát leg-régiebb Vármegyék Orſzágunkban, mellyekhez kaptsolhattyuk Sümeg, vagy-is Somogy Vármegyét, mivel ez-is fen állott Sz. István ideje elött. A' többieket réſz ſzerint Sz. István állította, réſz ſzerint Sz. István után Uralkodó Királyok alatt kezdödtek. Magyar Orſzág-

Digitized by Google

ſzágban lévö Vármegyékben emlékezetre méltó változást tett Felſéges II-*dik* Jósef 1785-*dik* eſztendöben, a' ki egybe kaptsolván a' Magyar, és Horváth-Orſzági, nem külömben a' Sklavóniai Vármegyéket, fel-oſztotta tíz kerületekre, minden kerületben egy Királyi Kommiſzáriust rendelvén, a' ki gondviselése alatt lévö Vármegyékben a' Fö-Ispányi hivatalt-is viselte; így vóltak pedig egybe ſzedve a' Vármegyék: az *elſö kerületbe* vólt Poson, Nitra, Bars, és Trentsén Vármegye. *Másodikba* Zsolyom, Thurótz, Hont, Liptov, Gömör és Árva. *Harmadikba* Sepes, Sáros, Abaújvár, Torna, és Zemplin, a' tizen hat városokkal együtt. *Negyedikbe* Ungvár, Bereg, Ugotsa, Szattmár, és Marmaros. *Ötödikbe* Szabólts, Bihar, Békés, Arad, Tsongrád Varmegye, Kis-Kúnſág, és hat Hajdú Városok. *Hatodik* Temes, Kraſzna, Torontál, Báts, és Bodrog. *Hetedik* Pest, Heves, Neográd, Borsod, Fehér Vármegye, Nagy-Kunſág és Jáſzſág. *Nyoltzadik* Györ, Mosony, Sopron, Komárom, Vas, és Veſzprém Vármegye. *Kilentzedik* Tolna, Baranya, Somogy, Sirmium és Verötze Vármegye. *Tizedik* Szala, Varasd, Zágráb, Posega, Severén és Kereſztes Vármegye. Ezen Vármegyéknek kormányozása mindazonáltal 1790-*dik* eſztendöben az elöbbeni formában viſzſza tétetett, a' Kommiſzáriusoknak hatalma-is meg ſzünt, mellyröl bövebben fogok ſzóllani a' Második könyvben.

§. 42.

Orſzág Gyülését tart, és törvényeket hoz Szent István.

Mivel a' népnek elöbbeni Pogány rendtartáſát, a' Világi, és Egyházi hivatalokkal együtt meg-változtatá Sz. István, ſzükſégesnek állította lenni, hogy a' közjónak haſznoſabb ſzolgálta-

Digitized by Google

ſára, valamelly haſznos, és idvesſéges ſzert, és törvényeket adna eleibe az Orſzágnak: erröl, hogy haſznosſabban tanátskozhaſſon, az Egyházi, és Világi Méltóſſágokat egybe gyüjti Eſztergomba; és ott, mind az Egyházi, mind a' Világi dolgoknak ſedhetetlen folytatására igen haſznos törvényeket hozott: a' mellyeket ha ki olvasni kíván, az Orſzág Törvényes könyvében fel-találhattya.

§. 43.

Elsö Szerzetes Klastromok Magyar Orſzághan.

Elég munka vólt Sz. István idejében az Orſzágba, de kevés vólt a' munkás. Sok vólt a' Pogányſág, de kevés vólt a' Papſág, a' ki az Evangyéliomnak világoſſágára vezette vólna a' bálványok ſetétſégében vakoskodó vad erköltsü népet. Senki ezt jobban nem tudta Sz. Istvánnál, a' ki a' népnek vakſágát ſajnálta, meg-térését, óhajtotta. Evangyéliomi munkásokat hoza tehát bé az Orſzágba, és ezeknek jövedelmeket böven rendelé, lakó helyeket épitte. Elsö, és leg-nevezetesebb Klastrom, mellyet épitett vala Sz. István, Sz. Márton tiſzteletére Pannónia hegyén vólt, jóllehet annak kezdöje Geisa vala. *Negyedik ſzak.* §. 34. Ezen Klastromot Királyi Levelével meg-erösítette Sz. István 1001-*dik* eſztendöben. (*u*) Második Klastrom vólt Péts-Váradi, mellyet Sz. Benedek tiſzteletére épitett, és 1015-*dik* eſztendöben ugyan Sz. István Királyi levelével meg-erösített. Harmadik vólt Zobor hegyén Nitra mellett, mellyett Sz. Hippolytus tiſzteletére ſzentelt. Negyedik épittetett ugyan Sz. Istvántól, Sz. Adrián tiſzteletére Szalabérben, a' melly Klastromot elsöben 1024-*dik*, azután újobban 1024-*dik* eſztendöben Királyi levelével meg-erösítette. Ötödik vólt Bakon-Béélbe, Sz.

Mo-

Digitized by Google

Moritz tiſzteletére; mellynek erösíttésére való Királyi levelit adá-ki Sz. István 1037-*dik* eſztendöben (*v*) Szük vólt az Orſzág Sz. István adakozására, mivel ö nem elégedvén azzal meg, hogy Püspökſégeket állított, templomokat épített, Klastromokat rendelt Magyar Orſzágban; még a' világnak távúl lévö réſzeiben-is kéméletlen költſéggel templomokat építte az Isteni tiſzteletnek elöbb mozdíttására. Illyen vólt azon Klastrom, mellyet Jerusálemben épített Sz. István, és bövjövedelmekkel meg-gazdagított. Nem külömben Róma Városában tizenkét Kanonokokat állított-fel; a' kiknek lakó helyet épített, és mindent, a' mi tiſztesſéges éleményekre ſzükſéges, böven el-rendelt. Ezeknek épületéhez ragaſzta több ſzobákat, mellyekben Magyar Orſzágból Rómában ſzarándokoskodó útasoknak nyúgodalmas ſzállások vólna. Hasonlóképpen Konstantzinápoly Városában-is roppant, és Mesterſéges munkával fel-állított templomot tsináltata. Ravenna Városában pedig nem kissebb költséggel Klastromot, és templomot: úgy Sz. István ideiben a' világnak távol lévö réſzeiben-is a' Magyar hitnek, és ájtatoſágnak örökös jeleit lehetne látni. Mind ezekröl értelmes ſzókkal bizonyságot téſz Kartuitzius, Nagy nevezetü és nem kissebb böltseſégü Püspök; a' ki mivel Kálmán Király ideiben magát tsöpörödött vén embernek írja lenni, ez már Sz. István éltében világon vólt, és mind ezek eránt való rendeléseket, vagy leg-alább azoknak ki-menetelit tulajdon ſzemeivel láthatta: ugyan azért annál nagyobb hitelt érdemlenek nálunk az említett dolgokról való írásai, mennél régiebbek.

(*u*) A' Pannónia Hegyen lévö Klastromot, melly elsö vólt Magyar Orſzágban, közel nyóltz ſzáz eſzten-

eſztendeig bírták, az Sz. Benedek ſzerzetes fiai, és ſok változó esetek között-is meg-tartották azt, míglen F. II-dik Jósef Csáſzár 1786-dik eſztendőben *December* Holnapnak 4-dik napján, nem lévén elég fel-tett tzéljának bé-tellyesítésére a' *Religio Fundussa*, a' Klastromot ki-üresítette, és annak minden jóſzágát jövedelmeivel együtt az említett *Religio Fundussdhoz* kaptsolta; a' benne lévő Szerzetes Atyákot pedig, a' kiknek akkor, Érdemes Fő Apátura Somogyi Dániel Úr vólt, a' Klastromi élettől és rendtartástól, eſztendőnként járandó fizetést adván nékik, fel-ſzabadította; a' melly ſzerzetes Klastromnak el-ſzélledett érdemes tagjai, Plébániai, és más lelki munkákra rendeltettek az Orſzágban: mellyben mostanſág-is, midőn ezen fel-jegyzésemet téſzem, melly vólt 1790-be Majus holnapnak 26-dik napján, haſznossan és példással fáradoznak. A' kik eránt, talán nem ſokára következendő változásokat, utóbbi fel-jegyzéseimben el nem mulatom.

(*v*) Hasonló vólt a' Bakon Bééli Klastromnak-is a' ſorsa. Ezt-is ugyan azon F. II-dik Jósef ki-üresítette; jövedelmit pedig az említett Religio Fundussához tette. Akkori Apátur vólt ama' Nagy nevezetű Novák Chrisostomus Úr. Történt pedig ezen Klastromnak a' Felséges parantsolat által lett ki-üresítése 1787-dik eſztendőben *Januárius* Holnapnak 9-dik napján.

§. 44.

Imre Hertzegnek jó, és okos nevelése.

Vóltak Sz. Istvánnak Imre Hertzegen kívül több gyermekei-is (*x*) ezek mindazonáltal gyenge eſztendeikben mind el-haltak. Maga vólt Imre, a' kire Sz. Istvánnak örökſége nézet-is úgy nevelé ezen Hertzeget, hogy ötet nem tsak ſzüle-

Digitized by Google

ſzületésére, hanem erköltsére nézve-is a' Magyar Koronára méltóvá tegye. Ez ſzékes Fehérváratt 107-dik eſztendöben e' világra ſzületvén, ugyan ott meg-is Kereſzteltetett. Midön azon eſztendökre lépett vólna, mellyekbe az okos Tanítónak vezérlése néki ſzükſéges vólna; Sz. István, ezen Királyi Hertzegetskében, az erköltsöknek elsö le-rajzolását Sz. Gellért hívſégére, és okoſſágára bízta, a' ki akkor Sz. Benedek ſzerzetin lévö felſzentelt Pap vólt. Utóbb midön ez Tsanádi Püspökségnek Kormányozásához nyúlt, nevendék Fiának tovább való nevelésit Sz. István mint okos Atya magára vette. Naponkint néki adott Atyai oktatásinak e' vólt a' veleje: Javaslotta tudniillik néki, hogy ha valaha bóldog Orſzáglást kívánna, elsöben-is az Istenhez való igaz Hitben erös, és állandó lenne. Az idveſséges Hitnek terjeſztésében munkálkodna. A' Püspökökhöz, mint Orſzágunknak Nemesebb tagjaihoz tiſztelettel, más világi Méltóságokhoz pedig, mint Orſzágunk Nagygyaihoz minden emberséggel viseltetne. Midön igazſágot kellene ſzolgáltatni, igaz ítéletet tenne. A' jövevényekhez kegyes és böv adakozó lenne. Tanátsot a' régi nagy tapaſztalású öreg emberektöl kérne. Régi Eleinek nemesebb példájit bátran követné. Mind ezek felett az imádſágnak, és az valóságos erköltsnek igaz gyakorlását javaslá néki.

(x) Ezt maga Sz. István ſzavaiból bizonyos következéssel ki lehet hozni, a' ki minek utánna Veſzprémben Apátza Klastromot épített, és abban elsöben-is Görög Orſzágból ide bé Orſzagunkba Apátza ſzüzeket helyheztetett vólna, azon Királyi levelében, mellyel a' Klastromot, és annak engedett jóſzágot meg-erösíti, a' többi között ezen ſzók találtatnak: *Az én lelkemnek idveſſégéért, és*

Digitized by Google

és egyszersmind az én Felességemnek, és gyermekeimnek idvességekért. Vóltak tehát több gyermekei Imrén kívül Sz. Istvánnak. Ezen levél pedig Görög nyelven adatott-ki Szent Istvántól, mivel azon Klastromban az első Apátzák valamint Görög Országból hozattak, úgy minnyájan Görögök vóltak. És pedig ezek vóltak az első Apátzák Magyar Országban.

§. 45.

Sz. Istvánnak okos rendeléseit Imre Hertzeg reménytelen halála félbe szakasztya.

Sokat használt Imre Hertzegnek az okos nevelés, úgy, hogy ez ámbár még fiatal vólna, az Ország kormányozására, meg-is elégségesnek látszott a' lenni: ugyan azért a' Királyságnak terhét vele közleni szándékoza Sz. István az ő Attya. A' szomszéd Fejedelmeket, hogy Magyar Országgal szorossabb egyességet tartsanak, a' Magyar vérrel öszsze sógorosította. Fiának-is Imrének *Khikhdt* Dalmaták Királyának Leányát választá Felességül, a' kit el-vett ugyan Imre, hogy Attyának akarattyát tellyesítse, mivel azomba már az előtt Veszprémbe a' Sz. György templomában tiszta szüzességének örökös meg-tartását fel-fogadta a' tiszta Egeknek, ugyan ezen szüzességnek meg-tartására szüz mátkáját-is reá bírta. Midőn illy Angyali életet visel Imre, Attyának, sőt az egész Országnak vígasztalhatatlan szomorúságára meg-hal 1031-dik esztendőben, midőn életének 24-dik esztendeit el-töltötte vólna. Artatlan teste, tiszta lelkének ki-költözése után, Fehérváratt a' Bóldog Asszony templomában temettetett-el: és így Sz. Istvánnak gondos rendelésit, a' véghetetlen böltsességü Istennek titkosabb végzése meg-másolta. Sz. Imrének életben maradott szüz Felesége férjének halála után visz-

sza

Digitized by Google

ſza tervén Dalmátziában, Jadrán az Apátzák Klastromában hólnig való magányosſágban lévén, Sz. és ártatlan életet viselt.

§. 46.

Péternek a' Magyar Királyſágra útat tsindl Szent István.

Nem annyira gyötrötte Sz. Istvánnak érzékeny ſzívét Fiának halála, mint azon ſzerentsétlen következések, mellyek Imre Hertzegnek halálából Magyar Orſzágra hárámlottak. Látta Sz. István, hogy a' Pogányſágból nem régen meg-tért Magyarſág az igaz Hitben mint az ingó nád, vagy mint a' betegſégből lábbadozó ember, erötlen vólna. Tudta azt-is, hogy Árpád Véréből az egéſz Orſzágba ſenki nem vólna, a' kinek tudománnyára, erköltsére, hitire, és állandóſágára nézve fejébe illene a' Királyi Korona. Életben vóltak ugyan még Árpádnak Magyar Véréből négy Magyar Hertzegek; *Vazul*, és Kopaſz Láſzlónak három fia: *András*, *Leventa*, és *Béla*; de ezeket tsak a' ſzületes, nem pedig a' jó nevelés tehette Magyar Királlya. (*y*) Által látta ezt ama' meſzſze látó okos Fejedelem István, azért-is egy ollyanról kezde gondolkodni, a' ki mint ſzületésére, mint nevelésére, mint pedig tudománnyára nézve érdemes vólna a' Királyſágra, és a' ki mint a' Hitet, mint pedig az egyeſséget meg-tartaná az Orſzágban. Senki erre alkalmatosabb nem látſzott Péternél, a' ki Otto Velentzei Fejedelemnek, és Giselának, Sz. István testvér Hugának fia vólt: ebben fel-találtatott mint a' Fejedelmi vér, mint pedig a' jó nevelés; de utóbb kevés látattya vólt. El-tökéllette tehát magában Sz. István, hogy ennek, és nem másnak adná által hólta után a' Magyar Orſzágot, mellyett Gisela Királyné-is Sz. István Feleſége nagyon javaslá néki. (*z*) Hogy tehát ötet a' néphez,

Digitized by Google

hez, a' népet pedig hozzá ſzoktaſſa, Magyar Orſzágba hívatá, és ötet az egéſz Orſzágban levő Katonaſágnak Fő Hadi Vezérévé rendelte, úgy, hogy utóbb az Orſzáglás-is reá ſzállana.

(*y*) Ezen Fejedelmi vérből ſzármazó negy Magyar Hertzegek közűl hogy egyiknek ſem vólt Nemes eredetéhez illő nevelése, és hogy egyik emberſégire ſem lehetett bátran bízni az Orſzág' dolgát, utóbb jobban lehetett tapaſztalni: mert ezek közűl *Vazul*, Túrótzinak bizonyſága ſzerint Chron. P. II. C. XXXIII. erköltstelenſégiért Sz. Istvántól a' Nitrai tömlötzbe tétetett. *András* alig lépett a' Királyſágra, azonnal a' Magyarſágnak engedelmet adott, hogy az előbbi Pógány ſzertartásra viſzſza esküdhetnének. *Leventa* pedig mások példájára maga-is meg ſzegte a' Kristusnak adott Hitet, és a' Pogány rend tartásra viſzſza tért. Béla-is keményebb indúlatot vett mint pedig a' neveléstől, hogy ſem kezébe adhatta vólna Sz. István minden félelem nélkül a' Magyar kórmányt.

(*z*) Péternek a' Magyar Királyſágra való válaſztását, hogy Szent Istvánnak nagyon javallotta Gisela, ugyan az említett Sz. Királynak hitves társa, igen el-hiſzem. Azok mindazonáltal felettébb keményen látſzanak beſzélleni Hazánkban történt dolgoknak fel-jegyzői közűl, a' kik Kéza Simonnal, és Túrótzival azt írják, hogy midőn Sz. István utólsó, betegſégben ſinlődött vólna, Vazult, Mihály, Geysa testvérinek fiát a' Nitrai tömlötzből ki-botsátván magához hívatta a' végre, hogy ötet maga után Királlyá tegye. Ezt éſzre vévén Gisela, a' ki Pétert akará Királlyá tenni, *Sebus* nevezetű gonoſz férfiúnak parantsolja, hogy lóhalálába Nitrára nyargallyon, és Vazulnak mind a' két ſzemét ki-vájván, ſzemeinek üres helyit ólommal töltse-bé. Sebus a'

reá

Digitized by Google

reá bízott gonoszságot igen-is hamar végbe vitte, és azután Gisela tanáts adásából Tseh Országban által szökött. Vazulnak siralmas esetét hallván utóbb Sz. István, keserves sírásra fakadott, és a' többi, életben lévő Magyar Hertzegeknek azt javaslotta, hogy ha Giselának tőribe nem akarnának esni, és életeket meg akarnák tartani, az Országból ki-költöznének. Vélekedjenek erről mások a' miképpen tetszik, én magammal el nem hitetem, hogy Gisela mint jó nevelt Fejedelmi Keresztény Aszszony, és pedig Aszszonyi Nemére nézve-is kegyesebb akár melly kegyes indúlatú férfiúnál, illy szörnyű kegyetlenségnek kezdete 's javaslója lett vólna.

§. 47.

Négyen az Ország' Nagygyai közül Sz. Istvánt orozva meg-akarják ölni.

István Királynak Péter eránt tett rendeléseit nem jó szívvel vették az Ország Nagygyai, azok leg-inkább, a' kik Pétertől, mint Német szokás szerint nevelt Hertzegtől féltek, ne hogy az Királyságra kapván el-vagdalná bokáig való nadrágjokat, és meg Németesítené az egész Országot. Ezek tehát elsőben Sz. Istvánt, a' ki tett rendeléseivel, illyetén következésre okot nyújta, akarák meg-támadni, és valamelly titkos erőszakkal a' világból ki-végezni. Négyen tehát az Ország Nagygyai közül összve beszéllenek (nem tudni, kik vóltak, némellyek az előbb említett négy Hertzegről gyanakodnak) és magok közül egyet választanak, a' ki palástya alatt el-rejtvén a' Királynak meg-ölésére el-készített pallost, estve, gyertya gyújtatkor bé-ment a' Királyi palotában, és midőn azon szobához juta, mellyben a' Király betegsége miatt el-bádgyatt testét nyúgoztalván éppen akkor az álomtól el-

Digitized by Google

nyomattata; véletlenül a' pallos ki-tsuszamszik a' hüvellyéből, és a' szobának padozattyára le-esvén, pengésivel mind a' Királyt álmából fel-ébreszttette, mint pedig a' Király meg-ölésére szándékozó gyilkost el-árulta. Észre vévén mind a' kettö a' maga veszedelmit, nagyon meg-rettene, és ezen elsö félelmében a' gyilkos le-borúlván a' Király elött, gonosz szándékát meg-vallya, társait ki-nyilatkoztattya, és botsánatot kér: a' kinek vakmerösségét meg-botsáttá a' kegyes Király, társait pedig a' törvény igazsága szerint megbüntette.

§. 48.

Sz. Istvánnak végsö rendelései, és annak bóldog haldla.

Tetszett az Egek Urának Szent Királyunkat a' földi koronának birtoka után a' Mennyei koronának el-vételére ki-szóllítani e'világból: a' melly óráját midön el-közelítteni látná Sz. István, magához hívatá a' Püspököket, és az Országg Nagygyai közül azokat, a' kiket a' fel-vett igaz Hitben erösebbeknek lenni tapasztalt. Ezeknek, kit kellessék maga után Királyságra választani ki-nyilatkoztatta. Azután Atyai szeretettel kérte, és íntette, öket, hogy a' közönséges szent Hitben álhatatosak lennének, az igazságot szeretnék, egymáshoz pedig nem színzett, hanem valóságos szeretettel viseltetnének; azokat, a' kik még a' Hitben gyengébbek, példájokkal, és szavaikkal-is erösítenék. Végsö Atyai oktatását el-végezvén, kezeit és szemeit fel-emelte az Egek felé, és ezeket mondá: *Egek Királynéja, Világ meg-Váltójának Annya, a' te partfogásodban az Anyaszentegyházat a' Püspökökkel, és az egész Egyházi Rendel, az Országot pedig a' Nemességgel, és a' közséppel együtt a' te esedezésedben*

Digitized by Google

ben ajánlom, a' kiktől végső képpen bútsúzván a' te kezeidben nyújtom az én lelkemet. Ezeket mondván, ama' Nagy lelkét, mellyet Alkotójától vett vala, e' világon tett számtalan érdemi után, ugyan annak viszsza adá 1038-*dik* esztendöben, Augustus Holnapnak 15-*dik* napján, melly napot Bóldog Aszszony Mennyben menetele emlékezete alatt szentel az Anyaszentegyház; mi pedig Magyarok ugyan azon napot szent Istvántól reánk szállott mondással, Nagy Aszszony napjának hijjuk. Sz. István azomban elöbb hogy sem az örökkévalóságra költözne, a' haldoklóknak szentségeiben a' Római Anyaszentegyház rendtartása szerint szentül részesült vala. Bé-tölte Sz. István a' Királyi Méltóságban koronázásától fogva 38 esztendöket. Meg halt teste pedig azon Sz. Királyunknak székes Fehérváratt a' Bóldog Aszszony Templomában fehér márvány kö koporsóban tétetvén az egész Országnak igaz szívböl fakadott könny húllatási között temettetett-el.

§. 49.

A Magyar Nemzet már Sz. István ideiben nagyon szerette a' Deák nyelvet, voltak-is Iskolák már akkor Magyar Országban.

Senki ne tsudállya, hogy a' Magyar Nemzet a' Deák nyelvnek tudománnyában minden Európai Nemzetek között mindenkor elsö ditsöséget érdemlett; mivel ez, már Sz. István ideiben, a' midön ezen nyelvnek meg-tanúlására elsö alkalmatosság nyújtatott, abban különös iparkodással munkálkodott. Sz. Gellért Csanádi Püspök vólt elsö, a' ki a' Magyar ifjúságnak hasznára elsöben-is Csanádon Iskolákot nyitott, a' hol Hazánknak nevendék reménségei az erkölcsben, és tudományban szerényen taníttatván elölmennének. Elsö Tanító Mester pedig, ugyan

Digitized by Google

azon Csanádi Iskolákban vólt vala *Walter*, a' ki előbb a' Bakonbééli Klastromban Sz. Benedek rendtartásán lévő Szerzetes vólt, azután pedig Gellért Püspöktől Csanádi Kanonokká, és ugyan az ott lévő Iskoláknak Tanítójává rendeltetett: (*a*) a' kinek tanítása alá úgy tódúlt minden felől a' Magyar gyermek, mint a' jég-eső. Hallyuk erről magának Walternak a' szavait, a' ki Sz. Gellért életében, mellyet azután Vionius kinyomtattatott Cap. XII. *Némelly napon*, úgymond, *harmintz új kereszteltt férfiak jöttek a' Püspökhöz kérvén, hogy venné magához gyermekeiket, és írásbéli tudományokra tanítatná: a' kiket kegyesen fogadván a' Püspök Walternak (itt magát nevezi:) által adta, egy alkalmatos házat rendelvén nékik — — a' kik nem sokára nagy előmenetelt tettek. Ezt látván a' Nemesek, és az Ország Nagygyai, az említett Walternak tanítása alá adták gyermekeiket. — — A' Püspök pedig nagy gondviseléssel vólt a' szegényekhez, és a' tanúló ifjakhoz, — a' kinek akarattya szerint vezettettek a' Kisdedek, és Iskolába adattak, a' hol olly szerénységgel taníttattak, hogy az éjtszakát-is nappalra fordítandk.* Ládd a' Magyarok már akkor-is miképp kaptak a' tanúláson, kivált ha az Iskolában a' Deák nyelvet tanúlhatták! Úgy elszaporodott azután a' Csanádi Iskolákban a' tanúlmányokat, kedvelő ifjúság, hogy Walter maga elégtelen lévén azoknak oktatására, segítő társat kére magának a' Püspöktől. Ez néki társúl rendeli vala *Maurust*, a' ki utóbb Pétsi Püspök lett: és ugyan ezen Maurusnak fejére parantsolta Gellért Püspök, hogy előbb mint sem tanítás végett Csanádra le-jönne, menne Székes Fehérvárra, Ő Felségének, István Királynak köszöntésére, a' ki a' Püspök intézése szerint tselekedvén, el-ment Fehérvárra, és ott

nem-

Digitized by Google

nem tsak a' Királyt látogatta-meg, hanem az ott lévő Deák Iskoláknak Tanítóihoz-is béſzóllott, a' mint ezt az említett Walter bizonyíttya. Vóltak tehát már akkor Székes Fehérváratt-is Iskolák. Ugyan azon Fehérvári Iskolákban a' közönſéges Tanítónak nevét nem említi, hanem a' *Vice Tanítót* meg-nevezi: Henriknek hítták, és pedig Német Orſzágból ſzakadt ide Fehérvárra. De még Pétsen-is vóltak ugyan azon időben Iskolák: ezt abból veſzük éſzbe, hogy Bonipert akkor-béli; és ugyan leg-elsö Pétsi Püspök levél által kéri vala Fulbert Karnóti Püspököt, hogy Frantzia Orſzágból küldene néki Pétsre Iskola-béli könyveket, nevezet ſzerínt pedig *Prisciánusnak* a' Grammatikáját. Viſzſza írt az után Fulbert Bonipertusnak, és azt-is, a' mit kért vala, el-küldé néki. Erről a' három nevezett helyről tehát bizonyos, hogy ezekben nyilván való Iskolák vóltanak Sz. István ideiben. Hogy pedig több helyeken-is vóltak, leg-inkább pedig a' Káptalanokban, és Klastromokban, ezis majd tsak nem bizonyos dolog: mivel azon időben közönſégesen a' Klastromok tanító helyekis vóltak.

(*a*) Éſzbe vehettyük ebből, hogy ſzokatlan dolog nem légyen Magyar Hazánkban, hogy a' Szerzetesek Káptálanokban bé-vétessenek, sőt más Egyházi Méltoſágokra-is emeltessenek; midőn az elsö Káptalanok-is Magyar Orſzágban többnyire Szerzetesekből állottak. Nem vólt ez ſzokatlan dolog Sz. István ideiben, midőn a' Káptalanok Szerzetesekkel vóltak meg-töltve, kétſég-kívül, hogy az Anyaſzentegyházban, és az Orſzágban tett érdemeikre nézve. Ugyan ezen érdemekre nézvé azok-is, a' kik Klastromban laktak, a' közönséges Egyházi törvénynek terhétől valamennyire könnyebbítést, *exemptiót* nyertek,

Digitized by Google

tek, a' melly *exemptiók* nem törvény' sérelmei, a' mint némellyeknek nevezni tetszik, hanem eshetõ törvénytelen hatalmaskodások ellen védelmek vóltak. Valamint Sz. István ideiben, úgy a' következendõ idõkben-is midõn nem kevés vólt Országunkban az Egyházi renden lévõ Evangyéliomi munkásoknak száma, nem vólt szokatlan dolog a' Szerzetes Rendekbõl Püspököket-is választani. Ez tsak ollyanok elõtt látszatik szokatlan dolognak, a' kiknek soha sem fájt a' szeme a' könyv olvasásban.

§. 50.

Sz. István ideiben sokan vóltak, a' kik a' Magyar Anyaszentegyházban szent élettel fényeskedtek.

Olly hathatós ereje vólt az Evangyéliom világosságának Nemes Magyar Hazánkban, mingyárt az igaz Hit meg-ismérésének kezdetin, hogy azontúl abban sokan Szent élettel tündöklenének: úgy, hogy utóbb azután mintegy közmondásban ment még az idegen Országbéli Nemzeteknél-is, hogy a' ki halt szenteket akarna szemlélni, menne Olasz Országban, a' ki pedig eleven Szenteket akarna látni, menne Magyar Országban. Illyen valóságos erköltsü férfiak sokann-is vóltak Sz. István Királysága alatt Országunkban. Elsõ, és leg-nevezetesebb vólt ezek közül maga az Országnak Attya és Kormányozó Ura Sz. István, a' kinek halhatatlan erköltsit még most-is tsudállya az egész Keresztény Világ. Az Attyát mint szentet igazán követte, vagy mivel elõbb halt-meg, mondhatom meg-elõzte Sz. Imre Hertzeg. Vóltak azután többek, a' kik azon idõ táján példás erköltsel, és Szent élettel a' Magyar Anyaszentegyházban fényeskedtek. Illyen vólt Sz. Gellért, elõbb Sz. Benedek szerzetes fia, utóbb azután Csanádi Püspök. Illyen vólt

Digitized by Google

vólt Zoérárd, a' ki Lengyel Országból Hazánkban által költözvén, Nitra mellett Zobor hegyén épített Klastromban ment, és valamint az előbbeni életit, úgy a' nevit-is András névre változtatván Benedekkel együtt, a' ki ennek az említett Klastromban tanítványa vólt, fanyarú, és Szent életet viselt. Ezek példája szerint ugyan azon időben élt Sz. Maurus Sz. Benedek Szerzetéből választott Pétsi Püspök. Ezekhez számlálhattyuk Gunther Remetét, a' kinek Sz. Istvánnal valamelly vér szerint való rokonsága vólt; a' kiis Szent életének szélesen el-terjedett hírével több Tartományokat bé-töltött.

Péter.

§. 51.

Péter Magyar Királynak koronáztatik.

Szent István halála után, ámbár Árpád Fejedelemnek férfi ágról való unokái még négyen életbe valának az Ország Nagygyai mindazonáltal, a' kik Sz. István testének takarításán Székes Fehérváratt jelen valának, végbe vivén a' meg-halt Fejedelemhez való végső tiszteletet, Pétert, Sz. István testvér húgának fiát, Királynak választák, és mingyárt meg-is koronázák vala 1038-dik estendőben, olly reménységgel lévén, hogy az Uj-Királynak választásából való öröm, a' meg-halt Királynak halálán való szomorúságot valamenyire meg-enyhítené, el-oszlatná.

§. 52.

Pétert erkölcstelensége miatt a' Magyarok le-tészik a' Királyságból.

De nagyon meg-tsalta a' Magyarokat a' remenység, a' kik midőn Pétert Királynak válasz-

Digitized by Google

tottak, valóban kígyót rejtettek-el tulajdon kebelekben. Tapaſztalta-is ezt mind az Özvegy Királyné Gisela, (*b*) mind pedig a' Magyar Nemesſég az Orſzág Nagygyaival együtt, mivel Péter, ſemmit jobban nem gyülölvén, mint a' Magyart, öket a' magok tulajdon Orſzágában-is mintegy Zselléreknek állította. Meg-vetette, és mintegy tsúfnak tartotta még a' leg-Méltóſágosſabb vérből ſzármazottMagyarokat-is; ſzégyenlette, és gyülölte a' velek való társalkodást; ſenkit mást nem kedvelt, hanem tsak azokat, a' kik idegen, leg-inkább Német Orſzágból ide ſzakadtak; az egéſz Orſzágot Német tántzra akarta tanítani, ſött azt vallotta mindenek hallattára, hogy ha egésſége meg nem bontakozik, addig-is, míglen fel-tett ſzándékát tellyſítheti, minden tiſztſégeket, és hivatalokat az egéſz Orſzágban Német Vérből ſzármazottakra, fogja bízni, nem-is ſzenvedi, hogy tsak leg-kisſebb hívatalra-is egy ollyan, a' ki Magyar Vérből eredett, felemeltesſék; az egéſz Orſzágot Németek hatalma alá fogja adni. Ezek által meg-ſzomorította ugyan Péter a' Magyarokat, de még-is annyira magát meg nem gyülöltette, mint midön az ő tiſztátalan búja életit tapaſztalták, az egéſz Királyi Udvarnak, ſöt az egéſz Orſzágnak batránkoztatására. Ugyan azért a' Püspökök, és az Orſzágnak érdemesebb tagjai a' Királyhoz menvén, ötet minden tiſztelettel meg-ſzóllították vala, hogy meg-emlékezvén Királyi Méltóſágáról, olly rút alávalóſágra ne vetemedne, és egyſzersmind a' Magyar Nemzethez, a' ki hozzá minden hívſéggel, és tiſztelettel vagyon, nagyobb kegyeſséggel viseltetne. Ezzel a' ſzép intéſsel a' Magyarok tsak téglát mostak, ſzeretsenre veſztegették a' ſzappant: mert a' Király a' nép ellen még nagyobb gyülölſégre fakadott, úgy, hogy már

ta-

Digitized by Google

találkoztak, a' kik Péternek a' Királyságból való le-tételéről magok között tanátskoznának. Talán tsak meg-is sajdította ezt Péter, mert III-*dik* Henrik ellen, mintha a' fián az attyának Konrádnak tselekedetit akarná meg-bosszúlni, Norikumba vezeti a' katonaságot, és azt tűzzel, vassal pusztíttya; holott ezt a' végre tselekedte, hogy így el-szélleszthesse egymástól a' Magyarokat, időt ne engedne nékik ellene való tanátskozásra. De haszontalan vólt Péternek minden okoskodása, már annyira fel-lobbant a' Magyarok szívében a' gyülölség, hogy azt Péter el nem ólthatta; igaz, hogy nem-is igen iparkodott rajta: mert félelemmel inkább, hogy sem szeretettel akarta kormányozni őket: őszsze beszéllenek tehát a' Magyarok, Ország gyülését tartanak, és Pétert, a' kit oda se hittak, jelen sem vólt, a' Királyságból le-teszik, Királyságának 3-*dik* esztendeiben, az az 1041-*dik* esztendőben.

(*b*) Gisela, Sz. István Felesége, férjének halála után sok hálá-adatlan tselekedeteit tapasztalta Péter Királynak; mellyeket tovább viselni nem akarván, el-hagyta Péter Királynak háládatlan Udvarát Magyar Országgal együtt, és Baváriában viszsza térvén Apátzák Klastromában rekeszkedett, a' hol tsendes magányosságban töltvén unalmas napjait, meg-halt 1095-*dik* esztendőben.

Aba Sámuel.

§. 53.

Aba Samut választyák Királynak a' Magyarok, de ez-is kegyetlenkedik rajtok.

Ugyan azon Ország gyülésében, mellyben Pétert le-tették, Aba Samut választták vala Királynak a' Magyarok, a' ki Sz. István testvér húgának Ura, és ugyan akkor, Ország Palatinusa vólt; ezt azután Csanádon 1041-*dik* esztendőben,

Digitized by Google

Mártzius Holnapnak 22-*dik* napján, melly napon akkor Husvét esett vala, meg-koronázzák. Ellent állottak ugyan némellyek kivált a' Püspökök közül ezen hirtelen esetnek, és a' Király le-tételit Hit ſzegésnek lenni állították, de ezt, mint a' parton ki-ütött patakot meg nem állíthatták. Péter tehát nem találván Magyar Orſzágban, menedek helyet, elsöben Alberthez, Austriának Fő Urához, a' kivel-is valamelly rokonſágot tartott, onnan pedig III-*dik* Henrik Csáſzárhoz folyamoda, és ott a' Magyarok nyilaitól távúl lévén, tsak várta a' jó ſzerentsét. Aba Samu azomban, a' ki Péter ſzerentsétlenſégéből magának példát vehetett vólna, a' Magyarokkal, ámbár tulajdon Nemzetével, kegyetlenül kezdett vala bánni. Eleinte ugyan jó reményſéget látſzott vala adni a' Magyaroknak, midőn ama' nehéz törvénytől, nem külömben ama' terhes adótól, melly alá Péter a' Magyarokat vetette vala, öket fel-ſzabadította; de azután Henrik Csáſzár ellenkezésétől meg-menekedvén, nagy kegyetlenſéggel kezde garázdálkodni a' Haza népin. Kegyetlenſégének tsak egy példáját hozom elől: Csanádon nagyobb réſzit az Orſzág Nagygyainak egybe hívá, olly ſzín alatt, mintha a' közjóról velek tanátskozni ſzándéka vólna; ezek közül ötvent, a' kiket reménytelenül egy házban bé-zárata, külömb-külömb féle halállal végeztete-ki e' világból, és pedig olly hirtelenſéggel, hogy nem tsák magok mentſégére időt nem engede nékik, de még azt ſem várta, hogy büneikről töredelmes vallást tehettek, és az Úr Vátsorájának ſzentſégében végső-képpen réſzesülhettek vólna. Ezen mértékletlen vad kegyetlenſége a' Királynak, annyira fel-indította Sz. Gellért Csanádi Püspököt, a' ki ezen erőſzakos kegyetlenſégnek ſzomorú ſzemlélője vala, hogy Papi öltözetben fel-menvén a' prédikálló

ſzék-

Digitized by Google

ſzékbe, az egéſz nép jelen léttén, és hallattára ezeket mondá a' Királynak (Mivel éppen a' 40. napi böjtnek vége felé történt a' Királynak ezen kegyetlenſége) *a' ſzent böjtnek meg-tartása*, úgy mond, *a bünösöknek kegyelmére, az igazaknak pedig jutalmára rendeltetett, a' mellyet te*, így ſzóllott a' Királynak: *gyilkos, meg-ölettetésivel meg tiſztelenítettél, és meg-fertöztettél, ma tehát te ſemmi botsánatot nem érdemleſz; és valamint ma kéſz vagyok a' Kristusért meg-halni, úgy bátran azt jövendölöm néked, hogy három eſztendeig tartó Uraſágod után ellened fog támadni a' boſzſzú álló fegyver, melly téged erö-ſzakkal nyert Orſzágodtól meg fog foſztani, és azzal együtt életedet-is el-fogja venni.* Ezt Deák nyelven mondotta Sz. Gellért a' Királynak, mivel pedig Samu Király Deáktalan vólt, más által kellett ezen ígéket meg-magyaráztatni. A' jelen lévö Fö Emberek közül, a' kik a' Deák nyelvet értették, intettek vala a' Magyarázónak, hogy vagy halgatna, vagy olly világos ſzókkal ki ne mondaná a' Püspöknek Deák nyelven mondott feddésit, és jövendölésit, félvén, ne talán ez által kélelhetetlen boſzſzúra indíttaſsék a' Király: nem akarta tehát Magyaroſsan ki-mondani a' Király elött a' Püspöktöl mondatott Deák ígéket; Sz. Gellért ellenben hathatós ſzókkal parantsolá néki, hogy bátran mondaná-ki azt, a' mi reá bízattatott; kénſzeríttetvén tehát a' ki mondásra, nagy félelem és rettegés között meg-magyarosította a' Király elött Sz. Gellérnek Deák nyelven mondott feddésit, és jövendölésit, mellyre ſzörnyü képpen meg-rettene a' Király, a' nélkül, hogy Sz. Gellért ellen leg-kisſebb idegenſéget mutatott vólna.

Digitized by Google

§. 54.

Sz. Gellért Csanddi Püspök jövendölése ſzerint Aba Samu Király három eſztendeig való Királyſága után meg-ölettetik.

A' mit Sz. Gellért Püspök Aba Samu Királynak meg-jövendölt, az a' jövendölés ſzerint három eſztendő, múlva bé-is tellyesedett, midőn Henrik Csáſzárral harmadſzor hadat viselne. Elöſzör Henrik ellen támadott Samu Király mingyárt Királyſágának első eſztendeiben, és Austriát Baváriával együtt el-puſztítván, ſok ragadományokat vive magával az Orſzagban; másik réſzit mindazonáltal Samu táborának, mellyet Karinthiában küldе, nagyon megpiſzkolta vala Albert Austriának Ura, és Leopold Albertnek fia. Midőn ezen garázdaſágát követte vala el Aba Baváriában, Henrik Csáſzárnak más dolga vólt vala Burgundiában, azértis emberül meg nem felelhetett Aba Samunak, még ſem ment ám feledékenyſégbe nála a' költsön, mert Burgundiából viſzſza térvén, nagy erövel ellene megy Aba Samunak, és Hamburgot, azután Posont maga hatalma alá hódítván, egéſz a' Gáran vizéig égette, puſztította Magyar Orſzágot, nem-is akart addig viſzſza térni, míglen a' Magyarok le-ſzállítván Samut a' Királyſágból, Pétert viſzſza nem tennék: de úgy meggyülölték már elöbb Pétert, hogy akár melly nehéz kötésre inkább reá akartak állani, hogy ſem Péternek viſzſza vételére. Látván Henrik, hogy igen átalkodott vólna a' Magyarſág, azt parantsolta, hogy Samut még-is tennék-le a' Királyſágból, és helyette egyet a' Zár Láſzló Fiai közül válaſztanának; Péter ügyit pedig bóldogabb időre hagyván, viſzſza tért Német Orſzágba: Aba pedig erőſzakosan-is meg-maradott a' Király-

Digitized by Google

rályságban. Újonnan tehát második esztendőben hadat indít ellene Henrik, a' kinek ellene nem állhatván Aba Samu, meg-kélelé olly kötéssel, hogy Magyar Országnak Leita vízin túl való része Henrik hatalmába maradna. Ezen nagy darab tartománynak el-vesztése nagyobban meggyülöltette Samu Királyt a' Magyarokkal, azért önnön magok készítették vala Henriket Samu ellen. Henrik egybe szedvén hadi erejit, csak kevés katonaságot vezete magával, a' többi nem messzire követte ötet, hogy valamennyire Samu előtt el-födözze ellenkező szándékát: midőn tehát meg-halladta volna Austriának határait, Sopronnál bé-csap Magyar Országba, és a' Rába vizéig vezette táborát, a' hol a' Magyarok közül sokan eleibe jövén Henriknek, hozzá kaptsolák vala magokat, és leg-rövidebb úton Győr mellé egész Méhfőig vezetik vala a' Német tábort, a' hol már készen várta Aba Samu az ellenséget, a' ki-is meg-ütközvén erősen kezdett ugyan viaskodni, de minekutánna sokan a' Magyarok közül, el vetvén a' Zászlót Henrikhez által szegődtek, nagyon meg-erötlenede Samu Királynak tábora, úgy, hogy erőszakos vérontás után (c) szaladással mentené vala magát a' veszedelemtől, a' mellyet még-is el nem kerülhetett: mert Tisza tájékára menvén a' végre, hogy ott fogadott katonákból öszsze szakadozott hadi erejit helyre állíttaná, véletlenül törbe került, mert többszöri kegyetlenkedései miatt, Sz. Gellért jövendölése szerint, a' maga Haza-népétől gyilkosúl meg-ölettetett 5-*dik* Juliusba 1044-*dik* esztendőben. A' kinek teste elsőben ugyan csak egy gödörbe vettetett, onnan azután ki-húzattatván, Saári Klastromban, mellyet ő maga költségivel építtetett vala, nagy tisztelettel el-temettetett.

(c) Igaz

Digitized by Google

(c) Igaz dolog, hogy Aba Samu Győrtűl nem meſzſzire meg-ütközvén Henrikkel, tőlle meggyőzettetett; mindazonáltal hogy a' Német táborból fölöttébb ſokan veſztek vala el, az-is igaz dolog. Drága vólt Henriknek ez a' nyereſség. Ugyan azért, mint a' Túrótzi, mint pedig Kéza Simon írási ſzerint, azon hely, mellyen az ütközet tartatott, Németűl *verloren Bayer*, Magyarul pedig *Veſzet Németnek* neveztetett, mivel ott ſzámtalan Németek veſztek vala el.

§. 55.

Aba Samu Királyban vóltak némelly ditséretes erkőltsök.

Hogy kemény terméſzetű vólt Aba Samu, ezt előbb-is meg-vallottam, most-is meg-ismérem; hogy mindazonáltal nem vólt éppen olly alávaló mihaſzna ember, a' mint némellyek állíttyák, ezt-is bizonyos dolognak tartom. Ama' Nagy nevezetű Pálma Károly Ferentz. *Part.* 1. *f.* 143. azt írja Samu Királyunk felől, hogy ebben ſe Isteni tiſztelet, ſe okoſság, ſe más erkölts nem vólt, melly az Orſzág bóldog kormányozására kívántatott vólna. Nem külömben Alóld *ad An.* 1043. azt írja felőle, hogy a' kereſztény Hitnek ki-írtásában iparkodott. Én kegyeſebben gondolkodom az említett Királyunk felől, leg-inkább, midőn ötet kereſztény Hit ellenſéginek, és Isteni tiſztelet gyülölőjének mondják: Ő nem tsak ellenſége nem vólt a' kereſztény Hitnek, de még annak elől mozdíttásában-is nagyon munkálkodott. Nemde Samu Király építette a' *Saár* nevezetű Klastromot? a' mellynek töredék falai nem meſzſze Gyöngyőstől a' Matra hegyének óldala mellett még most-is látſzatnak, és Samu Király kereſztény Hitéről, és erkőltséről bizonſágot

Digitized by Google

ſágot téſznek. Nem de Samu azon pénzre-is, a' mellyet veretett, mind a' két felöl a' kereſzt jelét nyomattatta? már, nem világos jele-é ez-is a' kereſztény Hitnek, és Isteni tiſzteletnek? vallyon meg-ſzenvedte vólna-é Samu az Orſzágban kelendö pénzen a' kereſzt jelét; ha ö a' kereſztény Hitnek, és Isteni tiſzteletnek gyülölője lett vólna? ezt ugyan vélem ſenki el-nem hiteti, lásſák' mások érröl, miképp vélekedjenek. Az-is ſzép kereſztény erköltsöt mutat Samu Királyunkban, hogy midön az egéſz nép elött a' Püſpöktöl, kegyetlenſége miatt keményen meg-dorgáltatott vólna a' Templomban, ſemmi boſzſzúállásra nem fakadott, hanem azon intést tsendes elmével viselvén, töredelmeſségre indúlt. Nagy alázatoſság vólt az Samutól, a' ki Király léttére azt békeſséges elmével el-halgatta, a' mit most egy közönſéges ember boſzſzú állás nélkül el nem ſzenvedne. Mind ezeken fellül a' köz népet, a' ſzegényſéget igen ſzerette, 's hozzájok nagy kegyeſséget mutatott, ugyan azért a' köz nép ötet Apjának tartotta, és Apa névvel nevezte: onnan ſzáradott azután reá az Apa, vagy a' mint utóbb némellyek nevezték az Aba név. (*d*) Végtére, ha Túrótzi bizonyſág tétele hitelt találhat elöttünk, azt írja ez *P. II. C. XXXVII.* hogy Samu Királynak teste minekutánna egynéhány eſztendökig azon gödörbe, mellybe elöſzör temettetettt, fekütt vólna, minden rothadás nélkül épen találtatott-meg, úgy, hogy még a' ſebek' helyei-is bégyógyúlva valának, Nem tudhatom tehát mikor haragudott meg a' fellyebb említett Alóld, és Pálma Ferentz Samu Királyunkra olly engeſztelhetetlenül, hogy olly ſok alávalóſágokat, ſött gonoſzſágokat füzne a' hátára. Kemény ember vólt ugyan Samu, mert Magyar ember vólt, de a' mellett ſokakban ditséretre méltó vólt.

(*d*) Las-

Digitized by Google

(*d*) Lássad erről ama' nagy tudományú érdemes Hazánkfiának Dugonits Andrásnak Etelka nevezetü ékes Magyar könyvét *II. Köny.* 253-*dik levelen.*

§. 56.

Péter viſzſza tétetik a' Királyságba, és attól ismét meg-foſztatik.

Követek által viſzſza kérték Pétert a' Magyarok' Henrik Tsáſzártól, és Aba Samu meg ölettetése után viſzſza-is tették a' Királyságba 1044-dik eſztendőben, olly reménységgel lévén felőle, hogy tsendességbe fogja tartani az Orſzágot; de másodſzor-is meg-tsalta őket a' reménység. Tsak igazán mondják a' Magyarok, hogy a' kuvaſzból ſoha ſe léſz ſzalonna, ſem a' hollóból galamb. Péter-is a' minő előbb vólt, ugyan ollyan maradott utóbb-is: a' Magyarokat keményen ſarkantyúzta, velek ſe társalkodni, ſe tanátskozni nem akart, melly által a' népet magától újobban-el idegenítette; végre pedig, midőn Magyar Orſzágot a' Németh Birodalomhoz kaptsolni, és Henrik Csáſzárnak adózóvá tenni akarta, annyira fel-lázította az egéſz Orſzágot, hogy az Orſzág Nagygyai Csanádon gyülést tartván, el-végezték vala magok között, hogy Pétert másodſzor-is meg-foſztván Királyi Hatalmától, Zár Láſzlónak maradékira által adnák a' Magyar Királyságot. Ez nem ment olly titkossan végbe, hogy Péter éſzbe nem vehette vólna: hogy tehát a' veſzedelmet, a' melly nyomában vólt, meg-előzhesse, nagy sietſéggel Austriában Alberthez indúla, a' Magyarok-is utánna rugaſzkodtak, és Mosonnál el-fogván Székes Fehérvárra viſzſza hozták, a' hol minekutánna mind a' két ſzemét kegyetlenül ki vájták vólna, nyomórúságos

Digitized by Google

gos életit végezte 1046-dik esztendőben. Teste Pétsen temettetett-el azon Templomban, a' mellyet már előbb Királyi költséggel építtetett vala.

I. András.

§. 57.

I. *András emeltetik Péter után a' Királyságra.*

Tsanádon az Ország Gyülésében András, Kopasz Lászlónak öreggebik Fia választatik a' Királyságra. Ez, mivel akkor mind a' két testvérivel együtt Lengyel Országban vala, Követeket küldöttek a' Magyarok, a' kik Andrást Királyi Méltóságnak fel-vételére Magyar Országba visszza hínák. András Leventával együtt éppen akkor Orosz Országban talált vala menni, midőn a' Magyar Országi hírt meg hallotta: hitelt mindazonáltal mingyárt nem ada néki, hanem hogy a' hirtelenkedés veszedelembe ne döntené ötet, kémlőket küldé előre Magyar Országba, a' kiktől midőn a' népnek hajlandó hívségiről bizonyossá tétetett vólna, Leventával együtt visszza tért Magyar Országba; a' kiknek a' Hazanépe Abaújvárra eleibe menvén, első tiszteletet adott, onnan Pestre vezettetvén az egész néptől Királynak kiáltatott 1046-dik esztendőben, mingyárt mindazonáltal meg nem Koronáztatott.

§. 58.

I. *András meg-engedi az Országban a' Pogány rendtartást.*

Alig lépett-bé András Király Magyar Országba, már a' Hit-megúnta Magyarság az előbbeni Pogány szertartásnak visszza vételére engedelmet kére, a' melly kéréseket Abaújváratt kezdették, és Pesten meg-újították; és pedig olly

Digitized by Google

erőszakosan kínszerítették erre Andrást, hogy már élete veszedelme nélkül ellent sem álhatna nékik. Illy veszedelmes környülállásban lévén, hogy a' Koronát és életét meg-tarthassa, kényére botsáttá a' népet, és valamit kére, meg-engedé néki. Leg-elsö, a' ki a' Magyarok közül a' Pogányrendtartásnak viszsza vételit leg-inkább szorgalmaztatta, és a' Pogányságra viszsza tért, Vatha nevezetü Fö Ember vólt: ennek példáját követte azután a' népnek sokasága, leg-inkább, midön már azt látták vólna, hogy a' Király testvér Öttse-is Leventa, meg-únván a' Keresztény Hitet, a' Szityai Pogány szertartásra viszsza szegödne. Vathának fia János, rosz Atyának rosszabb magzattya, hogy meg-elözné az Attyát a' gonoszságba, Ördöngös mesterségü férfiakat és aszszonyokat, és sok bübájos babonás jövendölöket tartott. Ezek közül Bonfinius Dec. II. Lib. II. emlékezetet tészen egy fö ördöngös mesterségü aszszonyról, kinek *Varásoló* nevezete vólt (e) a' ki bübájos hitegetésiért Béla Király ideiben tömlötzbe vettetett, és mind addig ott tartatott, miglen az éhség miatt maga tulajdon karjairól az eleven húst le-rágván éhel meg-halna.

(e) Ezen *Varásoló* nevezetü, úgy hitt ördöngös mesterségü aszszonyról neveztettek azután Varasló névvel azok, a' kik hasonló mesterséggel éltek, úgy, hogy a' mi idönkbe-is azokat, a' kikről azt ítéli a' tudatlan köznép, hogy boszorkányasággal, 's bübájos mesterséggel élnek, varáslóknak szókták mondani. Ezen szó tehát András Király ideitöl fogva vagyon szokásba a' Magyaroknál.

§. 59.

Digitized by Google

§. 59.

Nagy üldözés támad a' Magyar Anyaſzentegyházban.

Engedelmet vévén I. András Királytól a' Magyarok, hogy a' Szityai Pogány bálványozást elöbbeni karba-viſzſza tehessék, azonnal kezdették a' Klastromokat rontani, templomokat puſztíttani, a' Papokat, és Püspököket, a' kik abba az idöbe többnyire mind Szerzetesekből állottak, (*f*) ölni, foſztani. Meg ölvén ſokat a' lelki Páſztorok közül, kegyetlen dühösſégeket a' többi Kereſztényekre terjeſztették, úgy, hogy az első fel-zendülésben olly ſok Kereſztények ölettek-meg Hazánkban a' Pogányſágra viſzſza ſzökött Magyaroktól, hogy azoknak nevit, és bizonyos ſzámát ſak a' Mennyei laistromban lehessen fel-találni. A' Püspökök közül, a' kik ezen üldözésben megölettek, háromnak a' neve vagyon fel-jegyezve Hazánk régiebb írásaiban: Sz. Gellért Püspöknek tudniillik, és Betzerus, és Buldus Püspököknek, a' kik midön az Uj Királynak Andrásnak és a' Leventa Hertzegnek első idvözlésére Fehérvárrúl Pestre indúlnának, Budánál a' Duna parton, a' Hit ellen dühösködö pogány Magyaroktól kegyetlenül meg-ölettettek; (*g*) Benetha nevezetü Püspök-is vólt ezen három meg-ölettetett Püspököknek úti társaſágában, és ezt-is a' Pesti Duna parton keményen kezdették vala nyaggatni a' Pogány Magyarok, meg-is ölték vólna, ha András Király, a' ki éppen akkor a' Duna parthoz érkeze, a' gyilkos üldözök körmei közül ki nem ſzabadította vólna. Ugyan ezen Sz. Püspöknek útazó társa Gróf *Zonuch* talán Gróf Szúnyog, midön Budáról Pestre a' Dunán által evezne, a' Hit ellen való gyülölségből meg-ölettetvén,

Digitized by Google

vén, Sz. Gellért Püspököt társaival együtt a' bóldog örökkévalóſágra követte.

(f) Lássad ezen negyedik Szakaſzban §. 49. a' betű alatt tett fel-jegyzésemet.

(g) Sz. Gellért Püspök midőn Fehérvárról Pestre útazna, az úton nem meſzſze Fehérvártól azon a' tájékon, a' mint most Velentze nevezetű helység vagyon, Misét mondott az ott lévő templomban, melly Sz. Sabina tiſzteletére vólt építve; és megjövendölte úti társainak, hogy ők minnyájan Benetha Püspökön kívül mártyromſágot fognak ſzenvedni: bé-is tellyesedett a' jövendölés, mert le-érvén Budára, elsőben Szent Gellért Püspököt ragadták-meg a' Pogány Magyarok, és azon hegyről, a' melly még most-is azon időtől fogva Sz. Gellért hegyének neveztetik, ſzekerestül le-taſzíttatván, minden tagjait öſzve törték. Azon kő, a' mellyen Sz. Gellért feje öſzſze zúzattatott, azután a' Duna folyása mellé hengeríttetett; és ámbár azt a' ſebessen folyó Duna hét eſztendeig áztatta, a' vért mindazonáltal rólla le nem moshatta. Hét eſztendő múlva azután a' Papok azon véres követ Csanádra nagy tiſztelettel által vitték, és a' Templomban helyheztették. Történt ezen üldözés a' Magyar Anya Szentegyházban 1046-*dik* eſztendőben.

§. 60.

I. András Király meg-koronáztatik, és a' Pogány rendtartást, mellyet előbb félelemből meg-engedett, most keményen meg-tílttya.

Mind addig meg nem koronáztatta magát András, még az ő testvér Öttse Leventa meg-nem halt. Ennek halála után pedig, melly történt 1047-dik eſztendőben, ítélte, hogy a' Pogányſágra viſzſza

viſzſza hanyatlott népet könyebben meg-zaboláz-hatná, Orſzág Gyülésit tart Székes Fehérváratt, a' hol minekutánna meg-koronáztatott vólna, el-söbe-is Péter Királynak gyilkosſait mindenek pél-dájára meg-büntette; azután azon Gyülésben je-len lévö Püspököknek tanátsából, a' kiknek jelen léttére nagyon meg-vidámúlt a' Király, elöbbeni engedelmit viſzſza húzta, és fejvétel alatt meg-parantsolta minyájoknak, hogy ki-rekeſztvén a' Pogány ſzertartást, minden tétovázás nélkül azon Szent Hitre állanának, mellyet Sz. István gya-rapított vala Magyar Orſzágban; az el-rontott, és el-puſztíttatott templomokat minden hallaſztás nélkül meg-tsináltatnák; Püspököknek, és Papok-nak el-foglalt jóſzágit, és lakó helyeit viſzſza adnák. Ezen, és több illy rendeléseivel azt vit-te végbe András, hogy a' Kereſztény Hit, a' melly nagyon meg-erötlenedett Orſzágunkban, ismét újonnan talpra állana. Hogy pedig az Or-ſzág óltalmazásában nagyobb ereje lenne, Le-venta halála után Bélát, az ifjabb testvér Öttsit Pomerániából Magyar Orſzágban hívá, és har-mad réſzit az Orſzágnak néki adta, olly igéret-tel, hogy hólta után a' Királyſágot-is nem más-ra, hanem ö reá hagyná: a' melly hirtelenkedése ál-tal András mint magát, mint pedig az egéſz Or-ſzágot utóbb nagy veſzélybe hozta.

§. 61.

Elöbb, hogy ſem III-dik Henrik Csáſzárral meg-ütközzön András, a' Tihányi Klastrom épittéséröl fogadást téſzen.

Nem vólt még olly ereje Andrásnak, hogy Henrik Csáſzárnak ellene álhatna, tudta pedig bizonyosan, hogy Henrik, Péter Királyon el-kö-vetett tsúfságot kemény boſzſzú állás nélkül el nem halgatná, követeket külde tehát a' Csáſzár-

Digitized by Google

hoz, mentvén magát elötte; hogy az ö híre, és akarattya nélkül bántak vólna olly rútúl a' Magyarok Péter Királlyal; a' kik közül némellyek elkövetett vakmerőségekért már halállal fizettek, mások pedig ſanyarú tömlötzbe ſzorossan fogva tartatnak, a' kiket is ha kívánnya Henrik, azonnal kezére adná; ezen fellül eſztendönként való adót, és engedelmeſséget igére, ha Henrik nyúgodalmassan engedné ötet uralkodni Magyar Orſzágban. Ezek olly igéretek vóltak Andrástól, a' mellyeknél nagyobbakat Henrik maga ſem kívánhatott: nem állott mindazonáltal Andrásnak kérésére, hanem mivel magának *Gothfrid* és *Balduin* ellen kellett menni, a' kik akkor Flandriában zenebonát indítottak, a' Magyarok ellen Albertet, Austriának Fö Urát küldé, a' kinek András könnyen ellene állhatott; meg nem ſzünt azomba követek által Henrik elött esedezni, hogy ellenkezéssel ne lenne Magyar Orſzághoz, de kélelhetetlen vólt Henrik Csáſzár, a' ki nagyobb erövel akarván a' Magyarokra rohanni, három Fö Hadi vezért küld ellenek; Gebehárdot Ratisboniai Püspököt, Konrádot Bavériai Fö Hertzeget, és Albert Austriának Fö Urát. András azomba meg nem halgattatván Henrik Csáſzártól, az Istenhez folyamoda, és fogadást téſzen; hogy ha Henrik ellen nyertes léſzen, Tihányban a' Bóldog Aſzſzony, és Sz. Aniánus tiſzteletére Klastromot, és templomot az Sz. Benedek Szerzetes ſiainak fog épiteni, a' mint ezen hadnak ſzerentsés kimentele után végbe-is vitte. (*h*) Meg-indúlt azomba András Király ellen a' Német tábor, mellynek egyik réſzit vezétte maga Henrik, másik réſzit pedig Gebehárdra, és a' két említett Hadivezérre bízta. Henrik már annyira vitte táborát, hogy közel ſzékes Fehérvárhoz vólna; Geberhárd pedig a' hajók*k* al már

Gyö-

Digitized by Google

Györig le-jött vala: ezt előre által látván a' Magyarok, a' merre Henriket jönni gondolták, arra minden szénát, gabonát és egyébb mezei veteséket részszerint el-égették, részszerint el-takarították, a' marhákot pedig ismeretlen útakon hegyek közé hajtották, úgy hogy Henrik táborába se a' lovaknak, se az embereknek eledele nem vólna, el-annyira, hogy az éhség miatt annyi ereje nem vólt a' Német Katonaságnak, hogy a' harisnyáját meg-köthette vólna: ír tehát Henrik Geberhárdnak, hogy minden hallaszás nélkül az éhel haló táborba a' hajókról eleséget küldene; azomba a' levelet András Királynak kémlői előbb, hogy sem az Györre vitetne, az úton kezekhez kerítették, a' melly Német levelet Miklós nevezetű Püspök magyarázá-meg András Királynak; a' ki új hadi mesterséggel élvén, azon levelet magánál tartotta, és a' helyett más levelet küldött Geberhárdnak, mellyben az vólt írva, hogy mivel a' Császár a' Német Birodalmat illető terhes dolgaira nézve viszsza térni kénszerítettetett vólna, ő-is el-rontván minden hajókat nagy sietséggel viszsza térne az egész táborával Német Országba, és Ratisbónában tanátskozás véget jelenne-meg. Gebehárd valóságnak állítván a' költött dolgot, a' melly eleséget hirtelen magával el-nem vihetett, el-égette, és a' tábort Német Ország felé vezette. Henrik haszontalanúl várván az eledelt, egy felől az éhségtől, másfelől a' Magyar hadi seregtől annyira ostromoltatott, hogy az egész népével, mint a' kétségbe esett ember, Német Ország felé, a' mennyire az éhség engedte, jobban szaladna, hogy sem lépne. (*i*) Azomba a' Magyarok azon vizek partyánál, a' mellyeken által kellett menni Henrik táborának, el-állván az úttyokat, annyira meg-szabdalták a' Német sereget, hogy abból hír mondó

Digitized by Google

ſem maradott vólna, ha a' Burgundiaiak, és a' Száſzok, a' kik Henrik záſzlója alatt ſzolgáltak, magok veſzedelmével útat nem nyitottak vólna.

(*h*) Ezen Tihányi Apáturſágot, mellyet Elsö András Király állított-fel, és Királyi petsétes levelével 1055-*dik* eſztendöben meg-erösített, Hazánkban esett ſok változások között fen tartották a' Sz. Benedeknek Szerzetes fiai egéſz 1787-*dik* eſztendöig, mellyben, Januárius Holnapnak 18-*dik* napján, Felſéges II. *dik* Jósef Csáſzár kegyes tetſzése ſzerint azt az említtett Szerzetesektöl el-vévén, annak minden jövedelmit a' Religio Fundusſába töltötte, eſztendönként járandó fizetést rendelvén a' benne vólt Szerzetes Atyáknak, a' kiknek Apáturok akkor vólt vala ama' Nagy Érdemü és Fö tiſzteletre méltó Vajda Samu Úr. Azomba ezen régi jó Hazafiaknak ſok ſzáz eſztendökig bírt Klastromokban való viſzſza tételeket, valamint kívánnya, úgy talán nem ſokára látni-is fogja az Orſzág.

(*i*) Henrik Csáſzár táborában akkor ſok Fö Emberek, és nagy Urak vóltak Német Orſzágból, a' kik ezen ütközetben meg-ſebesíttetvén, Méltóſágokhoz képest Bárſony paplanyokkal bé-fedezve ſzekéreken vitetének Németh Orſzág felé. Ezt meg-ſajdítván a' Magyar ſeregnek egyik réſze, utánnok esett; ezek-is látván, hogy a' nyakokba van a' veſzedelem, a' kitöl mikép lehetett, le-ugrándoznak ſzekereikröl, el-hagyák fegyvereiket, és drága ágyi, és más tett fedezö ruháikat, arra ſzaladtak, a' merre biztoſabb útat láthattak. A' Magyarok el-foglalván ama' ſok drága bársony ruháikat, a' helyet mellyen e' veſzedelem esett, *Bársonyosnak* nevezték, a' melly nevét még a' mi idönkbe-is meg-tartya. Söt azt írja Kéza Simon. *Edit. Hordny. f.* 113. hogy még az ö ideiben-is ſok kardokat, és más-féle

féle hadi vas ſzerſzámokat találtak ugyan azon Bársonyosi hegynek óldala mellett, a' mint el-ſzalada a' Német tábornak gazdagabb ſzárnya.

§. 62.

Henrik Csáſzárt másodſzor-is meg-győzi András Király.

Ki gondolta vólna már, hogy tsak motzanni-is merjen Henrik a' Magyarok ellen, minekutánna illy nagy veſzedelemmel, és nem kissebb ſzégyennel viſzſza verettetett? ellenek támad még-is, és rendbe ſzedvén hadi erejit, Poſony Várának meg-vételin akarta meg-mutatni elsö próba tételit: meg-is ſzállotta a' Vár Környékit, és több féle hadi eſzközeit a' Vár falainak ſzegezte, de a' jámbornak ismét benn-törött a' kése, mert a' Magyarok éjſzakának idein, valamelly Zothmund nevezetü közkatonát küldöttek-ki a' várból, a' ki igen mesterſégessen tudott vala úſzni, talán valamikor búját vólt; ez egy fúrót vévén magával, le-ment a' Duna partra, és Henrik Csáſzárnak hajóihoz úſzván, minden hajónak, a' mellybe Henrik táborának eledele, és fegyvere vólt, ſetétbe meg-fúrta a' fenekit, és így Henrik Csáſzárnak minden eleſéges, és fegyveres hajóját azon éjtſzakán el-süllesztette. Látván a' jelen lévö veſzedelmet Henrik, követeket külde András Királyhoz, a' kik által esküvéssel ígéri vala, hogy ſoha ſemmi ellenkezéssel nem léſzen a' Magyarok ellen, sött azoknak védelmére mindenkor hathatós ſegítſéget ajánlott, ha most ehel haló táborának eledelt adván, András azt minden ſérelem nélkül Német Orſzágba viſzſza botsáttya. Semmit nem ellenkezett a' Csáſzárnak kérésével ama' békeſég ſzeretö Király András, hanem azonnal külde Henrik táborában 50. egéſz vizát, két ezer ſzalonnát, ezer

Digitized by Google

bikát, ſzámtalan juhokat, és ökröket, kenyeret, és bort igen böven. A' meg-éhezett nép igen mohon kezdett enni, úgy, hogy ſokan közülök a' mértéktelen étel miatt, ott helybe meg-haltak, a' többiek pedig, a' kikben az eledel által meg-elevenedett az éhségtől el-lankadt lélek nagy ſietséggel hazájokba viſzſza ſzaladtak. Ezen veſzedelem történt 1051-*dik* eſztendőben.

§. 63.

IX-dik Leo Pápa Magyar Orſzágba jön, és Henrik Csáſzár, 's András Magyar Király között békeſséget ſzerez.

Hitit 's minden emberségit félre tévén Henrik, harmadſzor-is ellenek üt a' Magyaroknak; nem is vólt más, a' ki az ő álhatatlanſágának határt vethetett vólna, hanem tsak maga a' Római Pápa, a' kinek követek által eleibe adá az egéſz dolgot András, és kérte, hogy magát közbe vetvén illy hoſzſzas, és ártalmas viſzálkodásnak végit ſzakaſztaná. Utra indulván tehát Leo Pápa, és 1052-*dik* eſztendőben Magyar Orſzágba jövén a' Henrik Csáſzár, és András Király között békeſséget ſzerzett olly kötéssel, hogy Magyar Orſzág ſoha a' Német Csáſzárnak adózó ne lenne, azon réſze mindazonáltal az Orſzágnak, mellyet Henrik, Aba Samu ideiben foglaltel, ugyan annak hatalmában meg-maradna. Ezen kötés hogy annál tartóssabb légyen, tsomóképpen azt kötötték hozzá, hogy András Királynak nem rég' ſzületett Salamon nevezetü fia, Henrik Csáſzárnak Zsófi leányát annak idejében venné Feleſégül. Meg-lévén a' kötés, békeſséggel kiki haza ballagott.

§. 64.

Digitized by Google

§. 64.

Radó Palatinus emberül viseli magát a' Horvátok ellen.

Békesſégre lépvén András Henrikkel, Radót, a' ki akkor Nádor Ispán vala, válogatott hadi ſereggel küldi a' Horvátok ellen, hogy Pannóniának Száva mellett való réſzit, mellyet Zenebona idein a' Magyar Koronától el-tsíptek, ahoz ismét viſzſza ragaſztaná. Emberül meg-felelt a' reá bízott dolognak Radó, és az említett réſzit Pannóniának viſzſza vévén a' ſzomſzéd Horvátoktól, Magyar Orſzágot annyival-is meg-tágította.

§. 65.

András és Béla között viſzálkodás támad, mellyből Andrásnak veſzedelme következik.

Meg-feletkezett-é, vagy emlékezni nem akart András Király azon igéretéről, mellyet Bélának tett vala, midőn ötet Lengyel Orſzágból maga ſegítſégére hítta; akkor erőssen fogadta néki, hogy a' Királyſágot nem másra, hanem ö reá hagyja; minekutánna pedig Salamon ſzületett, egéſz eſzit arra fordította, hogy ezt Béla előtt miképp taſzíthatná-bé a' Királyságba: azért alig töltötte-bé a' hetedik eſztendőt ezen gyenge Hertzeg, azonnal azt András Fehérvárra vivén, Bélának nagy ſzomorúságára Királynak koronáztatta 1058-*dik* eſztendőben. Azután a' hízelkedők ſok hazudozások által a' Király előtt olly gyanuságba hozták Bélát, hogy András annak el-veſztésit magában el-tökéllené; Béla hogy a' veſzedelemtől távúl essen, el-ment Lengyel Orſzágba, és kevés idő múlva Boleslausnak, ugyan azon Orſzág Fejedelmének ſegítſégével András ellen bé-üt Magyar Orſzágba András

Ki-

Digitized by Google

Király a' Magyarságnak nagy réſzivel el-küldi Salamont Német Orſzágba, maga pedig Vilhelm, és Pothot rendelvén hadi vezéreknek, meg-indúl leg-többnyire Német Katonákkal, és a' Tiſza vizén által menvén meg-ütközik Béla Hertzeggel, de ſzerentsétlenül, mert Béla tábora a' Németſéget tsak nem egy lábig le-kontzolta, Vezéreket pedig el-fogta; a' Magyarſág-is, a' melly András réſzéről vólt, Bélához által ſzalada, mellyet látván András, ſebesfutással Német Orſzág felé veſzi az útat, azomba Bélának embereitöl Mosonnál el-fogattatik; onnan az örzök vígyázatlansága miatt kiſzabadúlván, a' Bakonyi erdönek veſzi ſzaladását, de ugyan tsak másodſzor-is kezekbe kerül Béla Katonáinak; a' ki azután Szirtzen, a' hol fogságba tartatott, ſzomorúságában meg-halt, és a' Tihányi templomban el-temettetett 1061-*dik* eſztendöben.

§. 66.

I. András Királynak hibái, és ditsíretes erköltsei.

Két nevezetesebb hibát találnak a' régi dolgoknak fel-jegyzöi András Királyunkban. Elöſzör, hogy Királyságának kezdetin meg-engedte a' Magyaroknak a' Pogány rend-tartást. Másodſzor, hogy Orſzáglásának, vége felé gyanakodó kezdett lenni Béla Hertzeg felöl, mintha ez hozzá igaz, Atyafiúi ſzívet nem viselne. Vélem én, hogy ebben mind a' kettöben mentſéget érdemel eme' jó Királyunk: Mivel ö nem ſzabad akaratból, hanem a' néptöl való félelemből adta azt az engedelmet; mellyre ha reá nem állott vólna, Orſzágával együtt életét-is el-veſztette vólna; helyre-is állította ezen hibáját András, midön azon engedelmet viſzſza húzta, és olly idvesſéges törvényeket ſza-

Digitized by Google

ſzabott, mellyek nagy haſznára váltak a' köz jónak, és az Anya ſzent-egy-háznak. A' gyanúságra pedig ötet nem annyira maga indúlattya vitte, mint az Udvari hízelkedöknek titkos hazudozása, a' kik azt vélték, hogy mennél többet koholnak Béla ellen, annál nagyobb kegyelembe léſznek a' Királynál. Sok gonoſz indúlatú ember hamarább meg-tántoríthat egy okos Fejedelmet, hogy ſem ez éſzbe vehesse mindeniknek a' tsalfaságát. Azomban András Király azon nagy ſzélvéſzben-is, melly Orſzágunkat fel-zavarta, állandó vólt a' Hitben, tiſztelettel viseltetett a' felſzentelt Papokhoz, és Püspökökhez, az Isteni tiſzteletnek elöbb emelésére ſerényen munkálkodott: mellyről bizonyságot téſz a' ki-üresült Tihányi Klastromnak még most-is fenn álló falai. Bizonyságot tehetne ezen Királyunk ájtatosságáról a' Sz. Endrei Apáturság, nem meſze Visegrádtól, mellyet ezen András Király állított. Ennek már most tsak a' puſzta neve vagyon fenn.

I. Béla.

§. 67.

I. Béla Királynak koronáztatván, okos, és haſznos rendeléseket téſz az Orſzágban.

András Király ellen nyertes lévén Béla (*k*) egyenessen Fehérvárra vezette hadi ſeregit, a' honnan illendö jutalom és hálá-adás után viſzſza botsátván Lengyel Orſzágból ſegítſégére jött Katonákot, az egéſz népnek akaráttyából Királynak válaſztatott, és meg-koronáztatott 1061-*dik* éſztendöben. Mingyárt Királyságának kezdetin meg-mutatta mind kegyességét, mind okosságát. Elsöben-is ſokkal kevesebb adót vetett az Orſzágra, hogy ſem az elötte való Királyok; azt

állít-

Digitized by Google

állítván, hogy nem lehet szükölködö az a' Király, a' kinek gazdag jobbágyai vagynak. Ezen fellül, hogy az adásbá, és vevésbe a' kalmárok, és kereskedök a' köz népnek tsalásával igasságtalanúl ne gazdagodhassanak, mindennek bizonyos, és igaz árát szabta: mivel pedig Béla Király ideje elött az adásba, és vevésbe nem igen éltek pénzel, hanem tsak tserével, ezt a' népnek nagy haszнára, és könnyebségére el-változtatta, és a' szokott tserélést pénzen való vevésre fordította: e' végre meg-engedte, hogy a' Görög Császárnak arannya kelendö lenne Országunkban, söt maga-is ezüst pénzt veretett, ollyat, a' mellyböl 40. érhe egy Bizantziumi aranyat, mellynek 4. forint vólt az értéke: az akkori ezüst pénz tehát annyit ért, mint most nálunk két garás. Ezen fellül parantsolta Béla, hogy minden szombaton (*l*) héti vásár tartassék, a' hol kiki szükségе szerént adhasson, és vehessen. Ezen kegyes, és okos rendeléseivel azt vitte végbe, hogy azokis, a' kik elöbb Salamon részéröl vóltak, Béla hívségére magokat örömest le-köteleznék.

(*k*) Elsö Béla Királyunknak több nevei vóltak: neveztetett tudniillik ö *Albert*nek, neveztett *Benyn*nak söt más neveken-is, mindazonáltal azon külömbözö nevezetek azon egy embert jegyeznek.

(*l*) Illyetén Vásárok elöbb vasárnap tartattak, ezen Vásárt el-változtatta Béla szombatra. Azért neveztetett pedig a' Magyaroktól ezen nap vasárnapnak, mert azon a' napon vasat szoktak régenten adni, és venni; onnan neveztetett azután Vas-ár-nap, melly három szót egybe vévén utóbb lett belöle vasárnap.

§. 68.

Digitized by Google

§. 68.

Az Orſzág gyülésiben okossan, és erössen védelmezi a' Kereſztényi Hitet.

Hogy a' közjóról az Orſzág népével tanátsot tarthasson Béla, Orſzág Gyülésit hírdet ſzékes Fehérvárra, a' hová parantsolta, hogy minden helységből, és faluból ketö, a' ki okossabbnak, és nagyobb tapaſztalásúnak ítéltetik lenni, jelennyen-meg. Meg-jelentek, de nem ketten, hanem igen-is ſokan minden helyſégből, a' kik mingyárt kezdetin a' gyülésnek eröszakos kiáltással engedelmet kívantak a' Királytól arra, hogy a' ſzityai Hitet viſzſza vehessék, a' Püspököket, és Papokat meg-ölhessék, templomokat le-ronthassák, harangokat öſzſze törhessék. Ama' jó, és okos Király Béla mind ezekre ſemmit meg nem háborodván, azt válaſzolta nagy kegyessen nékik, hogy ezekről elöbb az Orſzág Nagygyaival tanátskozni akarna, lennének azért egy kevés tsendességben, és harmad nap múlva kérésekhez illendö válaſzot vennének. Illy okos, és kegyes ſzavával le-tsendesítette valamennyire a' fel-zendült népet, azomba ſzükséges rendeléseket téſz, hogy a' katonaság közel lenne a' Városhoz; ezek midön fegyverbe lévén tsak a' Király parantsolattyára várakoztak vólna, a' Király kinyilatkoztatta a' nép elött, hogy néki el-tökéllett ſzándéka légyen, hogy Sz. Istvántól Orſzágunkba bé-gyökeresített Szent Hitet utólsó tsepp vérével-is védelmezné, jelt adatott azért a' kéſzen lévö katonaságnak, a' kik a' párt ütök közül némellyeket, a' kik vakmeröbbek vóltak, meg-öltek, némellyeket ſzorossan meg-kötözvén tömlötzbe rekeſztettek; mellynek látására bóldogoknak tartották magokat a' többiek, hogy ſzaladással meg-menthették életeket, és ſzabadságokat, nemis

Digitized by Google

is bátorkodtak azután Béla Királynak rendelései ellen rúgodózni.

§. 69.

Hirtelen halállal végzi Országlását.

Ezen jó szívü Királyunk Béla, Salamonra akarván hagyni a' Királyságot, azt akarta, hogy ez, mivel Magyar Király lészen, Magyar Országban Hazafiai között neveltessék, hogy azoknak szokásait annál könnyebben tapasztalásból felvehesse: e' végre viszsza kérte azt Ernesttől, Austriának Fő Urától, a' kinek gondviselése alatt Német Országban neveltetett. Ernest a' Tsászártól való félelmében, a' ki Salamont gondviselésére bízta, nem tett eleget Béla kérésének, ugyan azért Béla hadi erővel támadja-meg őtet, de viszsza üzettetik. Az Országban szerentsétlenül viszsza térvén: Dömösön, nem messze Esztergomtól, azon székről, a' mellyen ült, véletlen le-esvén, kevés órák alatt meg-halt 1063-dik esztendőben, minekutánna két esztendeig, és egynéhány holnapokig Országlott vólna. Meg-halt teste Béla Királyunknak a' Szegszárdi Klastromba, mellyet Idvezítőnk tiszteletére építtetett vala, Királyi tisztelettel el-temettetett. Életben hagyott maga után három fiat, és három leányt, a' kiket *Richsa*, Micislaus Lengyel Fejedelemnek leánya nemzett vala. Leányainak nevei ezek: *Jojada*, a' ki előbb Thuringiai Vilhelmel vólt jegybe, azután pedig *Udalrikus* Karinthiai Hertzeggel házasságra lépett. Másik vólt *Ilona*, vagy a' mint mások nevezik *Lepa*, ezt vette-el Zvonimir Horvát Országi Király. Harmadik vólt *Euphemia*, másoknál *Ludmilla*, a' ki Otto Morva Fejedelemmel házasságra lépett. Fiai pedig ezek vóltak: *Geisa*, *László*, és *Lampert*; a' kik közül Geisa, és László utóbb Magyar Királyokká lettek.

Sala-

Digitized by Google

Salamon.

§. 70.

Salamont másodszor-is meg-koronázzák a' Magyarok.

Béla halála után olly kajlanlandósággal vólt az egész Ország ennek mind a' három fiához, hogy mint attyának érdemire, mint pedig ezeknek tulajdon erköltsökre nézve, akár mellyket ezek közül Fejedelemnek inkább akarták vólna esmérni, hogy sem Salamont, a' ki már több esztendök előtt meg vala koronázva; ezek mindazonáltal ellent állottak az Ország akarattyának, nem akarván el-ragadni a' Királyságot attól, a' ki már előbb törvényessen Királynak koronáztatott, kérték-is az Ország Nagygyait, hogy Salamont Német Országból haza hoznák, és törvényessen választott Királyoknak lenni esmérnék, azt az egyet ki-kérvén magoknak, hogy Hertzegi Méltóságokhoz képest nékik mint Király Fiainak illendő el-tartás rendeltetnék. Reá állott az Ország ezen három Királyi Hertzegnek kérésire, és IV*dik* Henrik Császárhoz Követeket rendeltek, a' kik Koronás Királyunkat Salamont Országunkba viszsza vezetnék. Hallván az egész dolgot Henrik, nem győzött eleget tsudálkozni az említett három Magyar Hertzegnek mértékletességin, égig magasztalta azoknak erköltsit, és Salamont nagy pompával önnön maga le-vezeti Székes Fehérvárra 1063*dik* esztendöben, a' hol elsöben a' Király, és három Hertzegek között olly kötés tétetett, hogy egy harmadrészit az Országnak a' három Hertzegek bírnák, két része pedig a' Király hatalmába maradna. Végbe menvén az egyezés, Henrik jelen léttébe Salamon másodszor meg-koronáztatik; Koronázás után

Digitized by Google

pedig Zsófi nevezetû mátkájával, a' kit most Német Orſzágból magával le-hoza, Menyegzõs innepléſt tart, mellynek vége lévén, Henrik Csáſzárt Nemes úti társaival együtt Német Orſzágba viſzſza botsáttya.

§. 71.

Gróf Vid veſzedelmes tanátsából Zendûles támad az Orſzágba.

Sváb Orſzágból ide Nemes Hazánkba ſzármazott Vid nevezetû Gróf, elsõ, és leg-kedvessebb tanátsossa vala Salamon Királyunknak. Ez látván, hogy az õ híre, és helybe hagyása nélkûl a' Király ſemmit nem tselekedne; gonoſz tanátsával a' Királyt orránál fogva mint a' Lengyel a' medvét, a' merre tetſzett, arra vezette. Örömest magáévá tette vólna ez Magyar Orſzágnak azon harmad réſzit, a' melly az egyeſûles ſzerint Béla Király három fiainak vólt igérve; hogy tehát ezen el-tökéllett gonoſz akarattyát a' Király hirtelen éſzbe ne vehesse, ſzéles feneket kezde keríteni fel-tett ſzándékának, és azt kezdé jávaslani a' Királynak, hogy harmad réſzit az Orſzágnak oda ne engedné Béla Király fiainak, mert félõ, ne hogy olly hatalomba lévén az egéſz Orſzágot magokhoz kaptsollyák. Engedett a' fiatal Király Vid javaslásának, és ſok tsavargás után kerekessen ki-mondá a' Hertzegeknek, hogy Magyar Orſzág harmad réſzére ſzájokat ſe táttanák. Ezek, ſzégyenlették-is, fájlalták-is Salamon Királynak törvénytelenségit, tehát Boleslaus Lengyel Királyhoz, a' ki velek unoka gyermek vala, folyamodnak, és atyaſiságossan kérik, hogy Salamon ellen, gyámoltalan ügyöket tehetsége ſzerint védelmezné: nem vólt haſzon nélkûl Béla fiainak kérése, és fáradtsága, mert Boleslaus ámbár akkor maga-

is

Digitized by Google

is hadat viselne a' párt ütö Oroſzok ellen, két réſzre oſztá mindazonáltal hadi erejit, mellynek egy réſzit Oroſz Orſzágban hagya, a' zenebonának tsillapíttására, más réſzivel pedig Magyar Orſzágba siete Salamon Király ellen. Salamon nem vévén tréfára a' dolgot, bellyebb húzza taborát, magát pedig Mosony Várába (*m*) elrejti.

(*m*) Timon Samu után ama' Nagy nevezetü Pray György. *Annal. Reg. Hung. Part. I. L. II. F.* 66. olly vélekedésbe vagyon, hogy Salamon nem a' Mosony Várában, hanem Óvárra rekeſzkedett-el, mivel, úgymond, ezen Vár, mellyben Salamon vette magát, igen erösnek mondatik, Mosonnál pedig ſemmi ollyatén erösségnek régi maradványi nem tünnek ſzemünkbe, Ó várnak ellenben földből ki-álló töredék falai hajdani erösségéről még most-is bizonyságot teſznek. Ezen okoskodást igen-is helybe hagynám, ha mind Kéza Simonnál, mind Turótzinál, mind Cromernál, sőt más regiebb Hazabéli, és idegen Orſzági íróknál-is Mosonnak neve ki nem vólna téve; de mivel mind ezek azt írják, hogy Mosony Várában vette magát, Mosonyon Mosont, nem Óvárt kell értenünk. Igaz ugyan Mosonnál ollyatén töredék régi falak nem tünnek elönkbe, a' minöket Óváratt láthatunk, de az-is igaz ám, hogy ſok helyeken most egyenes ſzántó földek vagynak, a' hol valaha győzhetetlen erösségek vóltak: bizonyságot tehet errül Szombathely, és annak határa, a' hol most ezen fel-jegyzéseimet teſzem; melly roppant erösségek vóltak ezen Város tájékán valaha, a' hol most mind a' kaſzás, mind pedig az arató eleget izzad. Ha Mosonnál Vár, és erösség nem vólt, honnan vette tehát Moson Vármegye nevezetit? holott tudjuk, hogy minden Vármegyék valamelly Vártól, a' mellynek vidékin v óltak, neveztettek légyen.

Digitized by Google

§. 72.

Desiderius Győri Püspök egyességet szerez Salamon Király és Béla fiai között, azután Geisa maga kezével teszi Salamon Fejébe a' Koronát.

Bé-jött már Geisa Hertzeg Lengyel Királynak segítségével Magyar Országban, és Salamon Király ellen indúlván kész vala a' Vérontásra; de megállította mind a' két ellenkező felnék sebes indúlattyát Országunban lévő Püspököknek, leginkább pedig *Desiderius* Győri Püspöknek atyai okos tanátsa. Ez, okossága, és ékes szóllása által egygyességet szerze ismét a' Király, és Geisa Hertzeg között, azt leg-inkább emlegetvén, hogy semmiből olly nagy veszedelme nem következne Országunknak, mintha Haza népünk egymás ellen fegyverkezvén, magok tulajdon vérit ontanák, egy mást pusztítanák. Geisa és annak testvéri mint igazság szerető atyafiak, örömest reá állottak a' békességre, azt az egyet kívánván, hogy az előbbeni egyesülés szerint, harmad része az Országnak nékik adatnék. Salamont-is reá beszélette Desiderius az egyességre: kezet fognak tehát Salamon, és Geisa, és az egyesülés után, a' melly Győr Városában ment végbe, viszsza tért Boleslaus Lengyel Országban, a' Hertzegek pedig le-mentek Salamon Királlyal Pétsre; a' hol Geisa hogy a' Királyhoz való egyenes szívéről bizonyítást tégyen, az egész nép láttára maga tette Salamon fejébe a' Királyi Koronát. Már ez harmadik koronázása vólt Salamon Királynak. Ez meg-lévén, következendő éjtzakán, a' mint Salamon Geisa Hertzeg által meg-Koronáztatott, a' templom, mellyben ezen szertartás végbe ment, véletlenül fel-gyúlladván, mindeneknek rémülésére nagy ropogással földig le-égett; a' mellyből sokan azt a' jövendölést hoz-

ták,

Digitized by Google

ták, hogy a' Salamon, és Geisa között vetett szövetség ismét fel-bomlana, a' mint ez nem sokára bé-is tellyesedett.

§. 73.

Salamon Király a' Kunokkal való hadban nagy hasznot veszi Geisának, és Lászlónak.

Hív vólt mindenekben Geisa, és László Salamon Királyhoz, a' mint ezt tapasztalható-képpen meg-mutatták mind a' Tsehek, mind pedig, és leg-inkább a' Kunok ellen való hadakozásban. Ezek, a' Meszesi nyíláson bé-ütvén Magyar Országban, annak szélin, leg-inkább pedig Bihar Vármegyében nagy pusztítást tettek: rántzbá akarta szedni a' nyughatatlan szomszédokat Salamon Király, azért Geisának és Lászlónak segítségivel ellenek indúl; a' Meszesi nyiláson veletlenül, és nagy sietséggel által menvén Dobókáig vezette táborát, és ott meg-állapodott; elöre küldé azután valamelly Fantiska nevezetü kémlöt, a' ki öt nap alatt viszsza térvén azt a' hirt hozta. hogy a' Kunok már útba vólnának Magyar Ország felé. A' Király, Geisa tanátsából még azon éjtszaka elöre mozdítván a' tábort, a' Kunokat, a' kik valamelly ellenkezö akadályról még olly hirtelen nem-is gondolkodtak, megközelítették, és ott tartandó ütközetre igen alkalmatos helyet választván, a' Kunokat korán reggel tábori fölöstökömre várták: emberül végbe-is vitték, a' mit fel-tettek a' Magyarok, mert a' Kunok hadi seregének elsö osztállya midön a' Magyarok táborába véletlenül ütközött vólna, ijedtébe tsak nem egészen nyúllá változott; hírül adják tehát nagy serényen a' Fö Hadi vezérnek, kinek *Oslu* neve vala, hogy a' Magyarok nagy erövel jelen, és készen vólnának, Oslu, a' ki elöbb a' Magyarok erejéröl, és bátor-

Digitized by Google

ſágáról nem ſokat tartott, mivel ſoha velek tsatába nem lévén erről ſemmi tapaſztalása nem vólt, éppen meg nem ijedett, hanem egy közel lévő hegyre, melly Tserhalomnak neveztetik, vezeti táborát: a' hegynek közép óldalán hagyja a' leg-tudóssabb nyilazókat, maga a' többivel a' hegy tetejit foglallya-el. El-érkezik az alatt az egéſz Magyar tábor, és a' hegyet körül vévén el-kezdi az ostromlást: elöſzör tsak távúlról röptették ezek a' hegyre, amazok pedig hegyről a' völgybe a' nyilakat, de látván Salamon, hogy a' völgybe maradván nem ſokra mennének, néki vezeti vitézi bátorſággal a' maga ſeregit nagy erőſzakkal a' hegynek, és éppen olly helyen a' hol leg-nehezebb, azért-is leg-veſzedelmessebb vala a' fel-menetel. Dült itt a' Magyarokra a' nyilaknak ſokaſága, mint a' zápor eső; nagy veſzedelembe-is vólt Salamon a' maga ſeregével, de ki-emelte ezen veſzélyből a' Királyt Geisa és Láſzló Hertzegeknek okos bátorſága, ezek körül nézvén a' hegyet, hátúlról, a' hol leg-könnyebb felmenetel vala, fel-kapaſzkodnak magok ſeregével a' hegy tetejére, és a' Kunok táborát elöbb, hogy ſem azt éſzre vehetnék, hátul, és óldalaslag bé-keríttik. Akkor vették éſzbe a' Kunok a' veſzedelmet, mikor már annak közepette vóltak, nem esett-el mindazonáltal a' bátorſágok, hanem mint az Oroſzlányok vedelmezték magokat. Fel-érkeze azomba Salamon Király-is maga ſeregével a' hegyre, meg újúl a' vérontás, dülnek mind a' két reſzről a' leg-erössebb vitézek; maga Láſzló Hertzeg (*n*) négy leg-erössebb Kun vezéreket mingyárt az elsö ütközetben vert által dárdájával, midön ötödikkel viaskodna, attól veſzedelmessen meg-ſebesíttetett. Azomba a' Kunok tábora tovább ellene nem álhatván a' Magyarok erejének, meg-futamodik, utánnok rohan a' Magyar-

Digitized by Google

Magyarság, és annak minden tár-szekereit, és tábori éleményit el-foglalván a' Kunokon ditsőségessen győzedelmeskede.

(*n*) Ezen László Hertzeg vólt az, a' ki utóbb Magyar Király lett, és a' kit Sz. László Király nevezete alatt tisztel a' Római Anyaszentegyház. Ezen László Hertzegnek az említett ütközetben, az vólt emlékezetre leg-méltóbb kereszténi vitézhez illendő tselekedete, midőn egy Magyar szűz leányt a' Kun katonának tisztátalan körmei közül ki-szabadítta. Latta tudni-illik Sz. László, hogy egy a' meg-futamodott Kun katonák közül, egy igen ékes Magyar szűz leányt lovára fel-vetvén, magával el-ragadta vólna, utánna rugaszkodik László, de mivel veszedelmessen meg-sebesítetett tagjából nagyon foly vala a' vér, kénszerítetett bé kötni; azon idő alatt annyira futamoda a' Kun katona szép ragadományával, hogy azt László majd el nem érhetné; kialtya tehát a' Leánzónak, hogy a' katonának ruhájába kapaszkodván, azt magával együtt a' lóról le-rántaná: úgy tselekede a' félelmes leány; és míglen a' katona a' földről fel tenyészne, el-éri őtet László Hertzeg, le-kontzollya, és az el-ragadott leányt tisztátalan körmei közűl ki-szabadíttya.

§. 74.

Belgrád meg-vételekor, a' hol leg-ditsőségesebben viselte magát a' Sopron Vármegyei Nemesség, Geisa, és László gyanúságba esnek Salamon Király előtt.

Geisának és Lászlónak okosságát, hadi erejit, és hívségit ismét tapasztalta Salamon Belgrád meg-vételében 1072-*dik* esztendőben; vajha azt meg-ismerte és jobban meg-betsülte vólna; ebben vólt az egesz dolog: A' Bolgárok egybe

Digitized by Google

ſzürvén a' levet a' Görögökkel, gyakran bé-tsaptak Magyar Orſzág ſzélire, a' hol ſok károkat tettek; Magyarosan meg akarta letzkézni ezen tolvaj forma katonákat Salamon, azért többi katonáin kívül ellenek vezeti a' Nemeſséget, Fő vezérek vóltak Geisa, és Láſzló, a' Király maga-is jelen vólt; mivel pedig Nitzétás, Belgrád Várának kapitánnya ezen tolvajkodó ellenſéggel együtt tzimborála, ezt akarta elöſzör megnyakazni; azért-is a' Száva vizin által ereſztvén hadi ſeregit, a' Vár mellyékin nap keletre nézö ſzép mezöſéget foglallya-el, azután az egéſz Várost úgy el-rekeſzté, hogy abba ſe erö, ſe elédel bé nem vitethetnék. Látván a' Belgrádiak, hogy veſzedelemben vólna a' Város, titkos izenetek által kérik a' közel lévö Bosnyákokat, hogy a' ſzükſégben lévö városnak ſegedelmére lennének; reá-is bírták a' Bosnyákokat, a' kik nagy hadi erövel egyenesen azon réſzit támadák-meg a' Magyar tábornak, a' hol a' Sopron Vármegyei Nemeſség vala, *Jan* Grófnak okos vezérlése alatt; itt olly vitézül, és férfi módon viselte magát azon Vármegyei Nemeſség, hogy nem tsak bátran meg-állott a' Bosnyákok fegyvere elött, de azoknak táborát-is egéſzlen megfutamította, ſöt kevésben múlt-el, hogy maga-is a' Bosnyákok Fejedelme, kinek *Kazár* vala neve, az említett Sopron Vármegyei Nemeseknek kezébe nem kerülne. A' Bosnyákok megalázása után bátrabban bánhatott Belgrád Várával a' Magyar tábor, de még-is azt meg nem vehette mind addig, míglen egy Magyar leány, a' ki a' Várban rab képen vala, erre alkalmatoſságot nem nyújtott vólna: ez, midön éppen napkelet felöl rettentö ſzél fújna, el-tökéllett ſzándékkal fel-gyútá a' Várast, és azonnal a' házak tetejin nagy füstel, és rapogással terjed a' láng.

Digitized by Google

láng. Midőn a' Városnak véd falairól a' tűznek óltására bé tódúlna az óltalmazó nép, azon a' részin a' Városnak, a' hol a' hasadott véd falak könnyebb útat engedtek, bé-rohannak a' Magyarok, és abba az emésztő tűznél nagyobb pusztíttást tésznek, minnyájokat, valakik a' várba szaladván meg nem mentették életeket, le-aprították. Az el-foglalt városban meg-betsülhetetlen kintset találtak, a' mellynek igasságtalan felosztása nagyon meg-szomorította Geisa Hertzeget. (o) Más nap a' Várbéliek-is meg-adták magokat, a' kinek része midőn Geisa Hertzeghez folyamodna, ez nagy kegyességgel fogadá, és minden sérelem nélkül Görög Országba botsáttá őket. A' napkeleti Császár hallván, melly kegyessen bánt légyen Geisa a' Belgrádi foglyokkal, Követeket küldé hozzá, a' kik által, népihez mutatott emberségit meg-köszöni, és hálá adásra hajlandó kész szívességét jelenti néki. Geisának a' Belgrádi foglyokhoz mutatott kegyessége, és a' Görög Császártól hozzá küldött Követség új ok vala, mellyel ama' bátor lelkű Tanátsos, Gróf Vid gyanúságba, és gyülölségbe ejtette Geisát a' Király előtt, annyira, hogy ennek titkos el-veszтését el-tökélli vala magában Salamon Király.

(o) Belgrádban talált kintsnek fel-osztását Salamon Király ama' gonosz indúlatú Vid Grófnak embertelenségére bízta, a' ki az osztályban se magaról, se pedig Illiás nevezetű vejéről meg nem felejtkezett: mivel az egész kintset négy részre osztotta, egy negyed részt adott a' Királynak, annyit adott a' három Hertzegnek-is Geisának tudni-illik, Lászlónák, és Lampertnek, egy negyed részt tartott egészszen magának, és ugyan annyit adott a' vejének-is; annyit vett tehát ezen sohonnából szakadott ember magának, a' mennyit a' Királynak

Digitized by Google

adott, vagy a' három Hertzegnek öſzvesſégesen, mintha annyi lett vólna az ő érdeme, mint magáé a' Királyé, vagy együtt mind a' három Hertzegé,

§. 75.

Vid Grófnak roſz tanátsát követvén Salamon Király, az Orſzágot el-veſzti.

Geisa meg-öléséről el tökéllett ſzándékát tellyesítteni akarván Salamon Király, ötet magához hívattya olly ſzín alatt, mintha vele tanátskozni ſzándéka vólna. Geisa meg-érzette a' veſzedelmet, azért-is meg-jelenik ugyan a' Király előtt, de Láſzlót, és Lampertet-is el-vitte magával, a' kik erős vitézeket vezetvén báttyok védelmére, nem meſzſze kéſzen állottak: ezt látván a' Király minden ſérelem nélkül el-botsátta Geisát, jobb alkalmatoſságot várván eltökéllett gonoſz ſzándékának tellyesíttésére. Geisa, által látván, hogy a' titkos gyülölſég kevés idő alatt nagy vér ontásra fog fakadni, el-küldé Láſzlót az Oroſzokhoz, Lampertet pedig a' Lengyelekhez, hogy onnan hadi ſegítſéget hoznának: az alatt a' Püspökök nagyon fáradoztak, hogy meg-békéltessék Salamont a' Hertzegekkel, mellyet Geisa maga-is igen kívánt, de az Istentelen Vidnek ártalmas tanátsi ebben mindenkor akadályt tettek; a' ki a' Szegſzárdi Klastromba lévén a' Királlyal, azt javaslotta vala, hogy midőn vadáſzni menne Geisa, az erdőben arra el-rendelt emberek hirtelen rohannának reá, és mind a' két ſzemét ki-vájnák; ugyan azután e' ſem kívánná a' Királyſágot, az őttsei ſem bátorkodnának valamelly ellenkezést kezdeni. Ezen beſzédet valamiképp meg-hallván ugyan azon Klastromnak Wilhelm nevezetű Apátura, nagy ſietſéggel egy igen titkos levelet küld

Geisá-

Digitized by Google

Geisához, a' mellyben meg-írja a' Királynak szándékát: Geisa vévén a' levelet, közli azt három vélt jó baráttyával, Petruddal tudni-illik, Zonukkal, és Bykásival, a' kik már akkor a' Királytól meg-vóltak veszteget've, azért-is azt mondották Geisának, hogy semmit ne félne, az Apátur maga sem tudta mit tselekedett mikor azt írta, ez illyen gondolatok tsak a' Szegszárdi pintzékbe juthatnak az ember eszébe; ezt pedig tsak azért mondották, hogy a' dologgal semmit nem gondolván, hamarább a' Királynak töribe kerüllyön: azomba reggeli imádságát más nap el-vegezvén az Apátur olly titkos helyre rejtette el-magát, a' honnan a' Királynak, és a' Vid Grófnak beszedjit meg-halhatta, a' ki midön értette vólna, hogy az elötte való napon tett végzést meg-újíttanák, le-tészi a' szerzetes ruhát, és világi köntösbe öltözvén, hogy meg ne ismértessen, nagy sietséggel nyargal Geisa Hertzeghez, és ötet a' veszedelemről személlyében meg-inti. Látván Geisa, hogy fegyverrel kellene magát védelmezni, négy osztályba rendeli kevés katonáit: egyik osztályt bízta *Petrudra*, másikat *Zonukra*, harmadikat *Bykásira*, negyediket pedig maga vezette. Ezen álnok szívü három Vezérek pedig titkon azt jelentették a' Királynak, hogy ha öket hivatallyokban megtartándja, el-hagyván Geisát, seregestöl Salamon táborában által szaladnak: reá állott a' kérésekre Salamon, ezek-is meg-tartották a' hamis parolát, a' mellyért az Isten meg-büntette öket, mert midön meg-ütközne Geisa Salamon Királlyal, alig kezdödött a' verekedés, Geisának három Hadi vezére minden katonáikkal együtt fel-emelvén paisaikat (ez vólt az által szaladásnak a' jele) Salamon tábora felé sebessen szaladának; Salamonnak katonái, a' kiknek ezen

titkos

titkos árulás elöbb talán feledékenyſégből meg nem mondatott, ellenſégnek állítván öket, mind egy lábig vezérekkel együtt le-kontzolták. Így tsalattak-meg a' Hit ſzegö álnok emberek! Geisa maga oſztályába lévö kevés katonáit megakarván tartani a' veſzedelemtöl, ſzaladásra botsáttya öket; maga-is úgy tselekedvén, ſok tévelygés után Tiſza mellyékéröl Vátzra érkezik, a' hol már kéſzſzen várta ötet Láſzló, és Lampert ſegítséggel, vólt-is ſzükſége reá, mert Vid tsaknem eröszakkal Geisa ellen vezette a' Király táborát; ezt jól tudván Geisa, maga megy eleibe a' Királynak, a' ki már akkor Rákos mezeit megközelítette, és a' Mogyorúdi hegyeknek óldalánál meg-állapodván, kéſzen várja Salamon Királyt. Már tsak az említett hegy válaſztotta-el egymástól a' két ellenkezö tábort, midön Láſzló így intézi-el az egéſz hadi rendet: középre állíttya a' Bihar Vármegyei katonaſágot, maga bal kézröl áll, Ottót pedig Morva katonáival jobb kézre állíttya, a' középsö rendnek háta megé küldi Geisát katonáival, két felöl pedig kilentz oſztályból álló ſereget rendel óldalaslag, a' kik minden esetre vígyázván, a' melly réſz meg-ſzakadozna, annak lennének ſegítſégére. Így el-rendelvén az egéſz tábort, azt elöbb gyors paripájával körül nyargallya, azután eleibe léptetvén az egéſz tábornak, mindenek példájára le-ſzáll lováról, és térdre borúlván a' ſeregek Urát Istenét híjja ſegítſégül, fogadást-is téſz a' kegyes Egeknek, hogy ha ütközetének ſzerentsés kimenetele léſzen, az ütközetnek helyén templomot fog épitteni Sz. Márton tiſzteletére; alig végzi buzgóſágát Láſzló, hát már a' túl lévö völgyböl a' hegy tetejére Salamon Királlyal együtt tóldúl a' katonaſág, a' kik a' hegyröl ſebesſen le-ereſzkedvén, nagy rohanást téſznek Geisa táborára, dül mint a' vágot fa minden felöl a' le-

Digitized by Google

génység; Salamon Király bátrabb lévén a' többinél egyenessen arra vezeti a' maga oſztállyát, a' merre Geisa Hertzegnek tzímjit villogni látta, erössen-is kezdi nyakazni Geisa Katonáit, úgy, hogy a' Nitra Vármegyei Nemességből, a' kik Geisa vezérlese alatt vóltak, már ſokan el-esnének; észbe vészi a' veſzedelmet Láſzló, és hogy meg-mentse báttyát, nagy hadi okossággal tsak hamar parantsollya, hogy a' tzímek és Záſzlók el-változtassanak, maga Záſzlóit adta Geisa Katonáinak, azokét magához vette; ebbe meg-tsalattatván Salamon, arra ment, a' merre Geisa tzímjit villogni, Záſzlóit lobogni látta; azomba midön már Láſzlóhoz, a' ki a' Báttya veſzedelmét maga fejére vette, érkezett vólna, meg rettenvén Láſzlónak reménytelen látásától, hátrább hagyott az elsö bátorságban, Láſzló pedig egy felöl, más felöl Geisa erössen tsépelik Salamon Katonájit, úgy, hogy a' Királynak legfőbb hadi vezerei-is, *Vid* és *Erney* az ellenség fegyvere által el-estek vólna; (*p*) maga-is Salamon ſzaladásnak indúl, egyenesen a' mennyire lehetett Mosonnak vévén az úttyát. Geisa, és Láſzló látván a' Király táborának meg-futamodását, nem ereſzték utánnok magok katonájit, meg-elégedtek azzal, hogy az egeknek gondviselö Ura kezekben adta a' győzedelmet. Vólt ezen veſzedelmes ütközet 1074-*dik* eſztendöben, mellyben Salamon Orſzágát veſzté.

(*p*) Midön *Vid* öſztönözné a' Királyt az ütközetre, *Erney* mint békesség ſzeretö probált vitéz, és okos Magyar ember, le akarta beſzélleni ötet ellenkezö ſzándékáról, ſöt midön látta vólna a' két ellenkezö tábort egy máshoz közelítteni, sírva fakadott, úgy, hogy hívsége felöl kételkedni kezdene Salamon, azért így ſzólla néki: Erney! nékem, ugy látſzik, mintha te tsak külsö képpen mutatnád hoz-

Digitized by Google

hozzám való hívségedet, ſzíved pedig valósággal Geisához vólna ragaſztva. Erney okát adván ſzomorúságának, így viſzállá a' Király ſzavait: Felséges Uram! ſohá ſemmit olly ſzentül meg nem tartottam, mint a' Királyomhoz való hívségemet, állandó vólt mindenkor hozzád hitem, és ſzívem, fájdalmas érzékenységre fakaſzt mindazonáltal Nemzetemnek veſzedelme, midőn látom, hogy Hazám fiai, a' külsö ellenségre kéſzített pallost magunk tulajdon vérivel piſzkollyák-meg. Okos tanáts adó vólt Erney, vajha ezen egyenes ſzívü Magyar embernek ſzavát követte vólna a' Király. ſzerentsétlen ütközete által, Királyi Méltóságát Orſzágával együtt el nem veſztette vólna. Ugyan ezen jo ſzívü Magyar vitéznek maga vérében fekvö hólt tetemit midőn az ütközet' helyén látta vólna Láſzló Hertzeg, néhány Magyar ſzívből fakadott tsepp könyhúllatással áldoza néki, azután maga kezeivel fel-emelvén meg-merevedett testét, a' több el-esett Magyar, és más vitézeknek hólt testei közül el-vitette Vátzra, és ott nagy tiſztelettel el-temettette. Reá akadott azután amaz ellenkezö ſzívü Vid tetemére-is, a' kinek így ſzóllott: ámbár mindenkor esküt ellenségem vóltál, kívánnám, hogy életbe vólnál, és el-követett ſok gonosságidat meg-jobbíthatnád. Ezt-is el-temettette.

I. Geisa.

§. 76.

Geisa akarattya ellen fel veſzi a' Királyságot.

Salamon Király meg gyzettetvén, elöſzör Mosonba, onnan Posonyba ſzaladott. Az Orſzág Nagygyai pedig Székes Fehérvárra egybe gyülekezvén, Salamont mint Orſzág nyúgodalmának

Digitized by Google

nak ártalmas fel-zavaróját, a' Királyságból köz akarattal ki-rekeſztik, helyébe Geisát, I. Béla Királynak Fiát ültetik. Ez, valamint nem kereste, úgy fel ſem akarta venni a' Királyságot; vegtére még-is ſokaknak kérése által meg győzettetvén magára válalta az Orſzág gondviselésit 1074-*dik* eſztendöben. Salamon azonba Henrik Császárhoz folyamodik, töle erőt kér, mellyel magát a' Királyságra viſzſza tehesse. Hat erős Várnak bírtokát, és eſztendönként való adót igére néki ezen reménylett ſegítségnek megnyeréséért. Henrik azonnal válogatott katonákot küld Posonba Salamonnak ſegítségére; hozzá-is kezdettek a' dologhoz, de kevésre mehettek, mert Geisa mind az embereknek, mind pedig a' barmoknak éleménnyit az Orſzág ſzéléről bellyebb takarítván, Henrik katonáit éhség által viſzſza menésre kénſzerítette. (*q*) El hagyatván Henrik Császártól Salamon, VII-*dik* Gergely Papához folyamodott, a' ki a' helyett, hogy ſegítséget adott vólna néki, ötet levél által keményen meg-dorgálta, hogy Magyar Orſzágnak ſzabadságát, Henrik Császárnál árúba botsáttotta. Ezek után az Orſzág Nagygyai Geisát, a' kit 1074-*dik* eſztendöben Királynak válaſztottak, 1076-*dikba* Székes Fehérvárra vezetvén meg-koronázták.

(*q*) Turótzi L. II. C. LIV. azt beſzélli erről az ütközetről, hogy midőn Henrik már egéſz Vátzig le-jött vólna táborával Geisa az Akvileai Patriarkát, a' ki jelen vala Henrik táborába, ſok, és drága ajándékokkal meg-veſztegette, nem külömben a' többi Fő tiſzteket-is, hogy Henriket valami módon reá vennék a' viſzſza menetelre. A' Patriárka eleibe menvén Henriknek, azt rebesgette előtte, hogy álmába valamelly látás jelent vólna

még

meg néki; mellyből Henriknek bizonyos veszedelmek következnének, ha jó korán magának gondját nem viselvén, viszsza nem térne Németh Országban; ezt a' több Fő tisztek-is tsak nem esküvéssel bizonyították, hogy őket-is hasonló látás rettentette vólna; illyen fonyó házból költsönözött mesével, a' mint Turótzi akarja, reá beszélették Henrik Császárt, hogy táborát haza vezetné. Azonba, hogy ez így történt vólna, Turótzi Uram ámbár sokban hiteles ember, velem el nem hiteti: ki-is hinné azt el az Akvileai Sigefrid nevezetű Patriakáról, hogy Császárához való hívségét árúba botsájtotta vólna? ki hinné azt-is el, hogy Henriknek minden Fő tisztyei így meg-veztegetődhettek vólna Geisától, a' nélkül, hogy ennek valamelly homályos jelét-is meg-sajdíthatta vólna Henrik? Végtére azt-is nehéz el-hinni, hogy Geisa, a' kinek védelméért az egész Ország kész vólt fegyvert ragadni, illy félelmes alávalóságot minden szükség nélkül el akart vólna követni.

§. 77.

Geisa midőn Salamonnal egyességre akar lépni, a' világból ki-szállíttatik.

Bóldogtalan időben viselte a' Királyságot Geisa, mivel sok ellenkezéseken kívül, mellyek az Országnak nyugodalmát fel-zavárták, Geisa Királyságának első esztendeiben nagy éhség gyötrötte Magyar Országot. Mind ezek az alkalmatlan esetek között-is nagy gondja vólt néki az Isteni tisztelet előbb mozdíttására, azért Vátz Városát meg-nagyobbítván, abban Bóldog Aszszony tiszteletére ékes templomot, előbb tett fogadása szerint építtetett. Nem külömben Budán a' Sz. Péter és Pál Apostolok templomát, mellyet Sz. István kezde építteni, Geisa el-végezte.

Digitized by Google

gezte. Garan vize mellett pedig Sz. Benedek tiszteletére templomot Klastrommal együtt épített, mellyben Sz. Benedek szerzetesseit helyheztette. Mind ezen Szent foglalatosságok között, midőn Ország Gyülésébe Szegszárdra menne, ott *Desiderius'* előbb Győri, akkor pedig Kalotsai Püspöknek prédikállását a' templomban, mellyet éppen Karátsony napján a' békességről, és egyességről tartott vala, nagy figyelemmel hallgatná; szentebb indúlatokra gerjede a' Király, és vége lévén a' prédikátziónak, a' világi renden lévő embereket ki-parantsolá a'templomból, egyedül a' Püspökök, és Egyházi renden lévő Méltóságok maradtak ott, kiknek jelen létekben létérdepelvén a' Király, magát vétkesnek vallotta, hogy Salamontól mint törvényes Királytól az Országot el-ragadta vólna, ki-nyilatkoztatta eltökélett szándékát, hogy kész vólna Salamonnak engedni az Országlást, csak néki testvéreivel együtt, az előbbeni egyezés szerint harmad része az Országnak ada engedtetnék. A' Püspökök azontúl a' Világi Fő rendekkel közlik a' dolgot; közben járók rendeltetnek, kik által az egyesség végbe mehessen. Geisa azonba kevés holnapok alatt sullyos betegségbe esvén, ez életből, állandóbb bóldogságba által költözött 1077-*dik* esztendőben. Teste Vátzon temettetett-el a' Bóldog Aszszony templomában. Ezen Királyunk nemze vala néhány magzatokat, azoknak mindazonáltal, valamint a' Feleségének nevéről, hétséget nem szenvedhető fel-jegyzést nem találhatunk. Akkor időbéli leg-nevezetessebb vitéz, *Opus* vólt (*r*)

(*r*) Ezen nevezetes Magyar vitéz *Opus* olly ditséretesen viselte magát a' Nitrai ostromban, hogy az ellenségtől-is meg-ditsértetnék. Eredetit

Digitized by Google

vette Gróf Ventzellinustól, a' ki Sz. István idei-ben Kupa Hertzeget meg-győzte. Ventzéllin nemzé Radót a' ki Nádor Ispány vólt. Radó nemzé Miskát, Miska Mártont, Márton Opust, a' ki más néven Bátornak neveztetett: ettől vette ama' nevezetes Bátori familia eredetit, a' mellyből Bátori István előbb Magyar Ország Palatinussa, azután Erdélyi Hertzeg, végre Lengyel Király lett.

Sz. László.

§. 78.

Sz. László Salamont a' Vissegrádi tömlötzbe rekeszteti.

Geisa halála után László választatik Magyar Királyá 1077-*dik* esztendőbe, a' melly Méltóságot ez mind addig fel nem vállálta, méglen Salamonnal egyességre lépvén azt néki maga által nem adta. Salamonnak azután mint Királyi nevet viselő Fejedelemnek elégséges jövedelmet rendelt, maga pedig az Ország igazgatásához fogván Fehér Váratt meg-koronáztatott. Kéntelenségből engedte Salamon Lászlónak a' Királyságot, azért tselekedetit nem soká meg-bánta, keresett-is útakat ennek viszsza nyerésére; mivel pedig tudta, hogy míglen László élne, addig ő a' Királyságra viszsza nem léphetne, el-tökélli magában ennek meg-ölését; minekutánna ezt meg-gondolta, nem késett sokat, mint ha ennek mingyárt meg kellett vólna lenni: magához hivattya Lászlót barátságos beszélgetésnek színe alatt, a' tör pedig már el vólt készítve néki, ezt előre meg-sajdítván László meg-jelent ugyan, de néhány tenyeres talpas katonákot szükséges védelmére vitt vala magával, kiknek jelen léttében ki-világosodván Salamonnak gonosz szándéka,

Digitized by Google

déka, hogy se az Országba zenebonát, se a' Királynak veszedelmet ne okozhasson, maga katonái által László meg-kötöztette, és a' Vissegrádi tömlötzbe hűssre tétette.

§. 79.

Sz. István koporsója fel-nyitásakor a' Vissegrádi tömlötzből ki-eresztetvén Salamon, új háborúságot kezd maga veszedelmére.

Talán meg-is únta a' Vissegrádi szállást Salamon, mire onnan ki-eresztetett. Így történt pedig ki-szabadulása: midőn Székes Fehérváratt Sz. István koporsóját fel-akará nyittatni László Király 1083-*dik* esztendőben, a' követ, melly a' koporsó tetején volt, semmi erővel le nem lehetett emelni, de még meg sem lehetett mozdíttani; senki ennek okát ki nem gondolhatta, sem el-mozdításának módját fel nem találhatta; midőn az egész nép ezen szokatlan dolgot bámúlva tsodállya, meg-szóllamlik a' nép között egy tökéletes életű leányzó, *Charitas* volt a' neve, és azt mondja Lászlo Királynak, hogy mind addig a' követ semmi erővel el nem mozdíthattya, míglen Salamon Király a' Vissegrádi tömlötzből ki nem botsáttatik. Ezt hallván, azontúl parantsolatot ád a' Király, hogy minden hallasztás nélkül Salamon a' tömlötzből ki-eresztetvén ide Fehérvárra vezettetnék, hogy néki-is első Szent Királyunk tetemének fel-emelésében öröme lenne. Nagy sietséggel végbe ment a' Királynak parantsolattya, ki-eresztetik Salamon a' Vissegrádi toronyból, és Fehérvárra vezettetik. Salamon jelen léttébe probállyák a' kőnek le-emelését, és azt mintha egész nehézségét el-vesztette vólna, minden erőltetés nélkül könnyen le-tehették. A' kőnek le-vétele után halhatatlan jó illat-

Digitized by Google

tal lett tele az egész templom, holott Sz. István koporsójában valamennyire a' vérhez hasonló nedvesség vólt, testéből pedig Sz. Királyunknak rodhadatlanúl éppen marada az ő bő adakozó szentséges jobb keze, mellyet a' Budai Várba 1778-*dik* és 1782-*dik* esztendőben magam-is sokszor nagy tisztelettel kezembe vettem, midőn az ájtatos népnek nyilvánságos tiszteletére ki-tétetett vólna. Salamon tehát első Sz. Királyunk koporsójának fel-fedezésekor ki-szabadulván a' Visségrádi fogságból, új zenebonát kezde támasztani: olly szövetséget vetett ő *Kuteski* Kun Fejedelemmel, hogy az egész Erdély Országot örökösen néki engedi, ha segítsége által a' Magyar Királyságot viszsza veheti; meg-örült a' nagy ígéretnek *Kuteski*, és hirtelen fel-szedett Katonaival Moldva Országból leg-rövidebb úton bé-tsuszamszik Magyar Országba, a' hol leg-inkább Ung, és Borsod Vármegyéit pusztíttá; megjelenik László Király-is, kevesebb ugyan, de gyakoroltabb vitézekkel, és *Kuteski* táborát ki-szorítya Magyar Országból Salamonnal együtt. Ezen tsata után meg sem pihent, hanem egyenesen a' Bolgárok, és Görögök ellen indúlt Salamon *Kuteski* táborával, melly ütközetet talán nem másért vállalta-fel, hanem hogy meg-nyerettessen, úgy-is lett, mert vakmerő képpen meg-ütközvén az egész tábort veszedelembe vezette: maga Salamon kevés társaival szaladással mentette-meg életit; azután vég-bútsút vévén a' világtól Remete ruhába öltözött, és mind hóltig tsendes magányosságban sanyarú életet élvén nagyobb bóldogságra talált a' barlangba, hogy sem a' Királyi palotába (s) így bánt Salamon Királyunkal a' mostohálkodó irígy szerentse, a' kit háromszor engede Királynak koronázni, és mind annyiszor attól meg-foszta ötet, míglen az emberek közül

a'

Digitized by Google

a' Vadak társaságában, a' palotából kö-ſziklás barlangba ki nem rekeſztette.

(s) Salamon Királyſágának kimeneteléről több féle vélekedések vannak: némellyek azt állíttyák, hogy a' Görögökkel való hadban el-esett vólna. Mások azt írják, hogy harmadſzor megfoſztatván Orſzágától, Austriában ment, és ott el-titkolván Királyi vérből eredett Felséges ſzeméllyét, 24 eſztendeig kanáſz vólt, azután ugyan ott Austriában a' Sz. Kereſzti Klastromba ſzerzetes ruhát vévén magára ſzentül halt-meg. Hazánkba pedig ez a' közönséges vélekedés Salamon felől, hogy a' Görögökkel vólt végső tsatája után Istriába ment, és ott Remete ruhát vévén magára, ſok eſztendőkig ſanyarú, és ſzent életet élt. Ez a' három vélemény vagyon Salamon Királynak élete vége felől, mellyek közzül azt válaſzthattya kiki, a' mellyet hitelre méltóbnak gondol. Az bizonyossabb mind ezeknél, hogy Kálmán Király ideiben egyſzer láttatott Magyar Orſzágba Székes Fehérváratt, a' hová Sz. István koporsójának tiſzteletére Remete ruhába jelent vala meg: a' templom ajtaja előtt állott a' koldúsok között, és ótt egy a' Király udvarlói közzül megismérte ötet; ez-is éſzbe vévé, hogy meg-ismértetett, előbb el-rejtette magát, hogy ſem a' kitől meg-ismértetett meg-találtathatott vólna.

§. 80.

Horváth Orſzágot a' Magyar Koronához kaptsollya Sz. Láſzló Király.

Svonimir, Horváth Orſzágnak Királlya (t) a' kinél Sz. Láſzló Királyunk Lepa nevezetű Huga vólt férjnél; magzat nélkül meg-halván, egéſz Orſzágot minden javaival együtt életben mara-

Digitized by Google

dott Felességének hagyja örökségül; mellyet Lepa, jóbb kormányozás végett, László Királyunknak, mint testvér Báttyának által adá, László pedig azt örökössen a' Magyar Koronának birtoka alá hozta 1091-*dik* esztendőben, (*u*) hozzájok küldvén Almust Lampertnek fiát, a' ki ott Lászlónak személlyit viselvén Horvátoknak Királyi hely tartó Fejedelme lenne.

(*t*) Horváth Országnak közel öt száz esztendeig Fő Hertzegek vólt, nem pedig Királyok; első vólt *Dircislaus*, öregebbik, vagy-is első Cresimirnek fia, a' ki 970-*dik* esztendőben a' Horvátok között Királyi névvel, és hatalommal kezdett élni; ez vólt azután a' Horváth Országi Királyoknak rende; Dricislaus után lett ifjabbik, vagy-is II-*dik* Cresimir, ezt követte István, Istvánt III-*dik* Cresimir, a' ki más néven Péternek is mondatott; azután lett Szlavizó, végre Zvonimir; a' ki után Magyar kézre került Horváth Ország.

(*u*) Miképp kaptsoltatott légyen Horváth Ország a' Magyar Koronához, erről nem lehet éppen bizonyossan szóllani. Vannak, a' kik erről a' dologról azt a' fel-jegyzést teszik, hogy Svonimir halála után, a' kinek semmi magzattya nem maradott, nagy hasonlás támada Horváth Országba: ki ki magához akarta húzni a' népet, fegyverbe vólt egy-más ellen az egész Horvátság; a' kik a' népnek Nagygyai közül inkább néztek a' közjóra, hogy sem a' magok tulajdon hasznára, azok László Királyunkat szóllították vala, hogy az árván maradott Országot szárnyai alá venné, nem késettt László, hanem le-tsillapítván a' fel-zendült népet, békességet szerzett, 's azok kérésére, a' kikben jóbb értelem, 's érzékenység vólt, az Ország kormányozását magára, 's utánna leendő

Magyar-

Digitized by Google

Magyar Királyokra által vette. Igaz értelemnek határán kívûl járnak tehát azok, a' kik Sz. László Királyunkat, Horváth Országʼ erõszakos, és törvénytelen el-foglalójának mondják. Hogyanis hihessük-el azt, hogy László, a' ki a' Romái Császárságot fel nem akarta venni, Horváth Országnak el-foglalásában törvénytelenûl munkálkodott vólna?

§. 81.

Sz. László kétszer ütközik-meg a' Kunokkal, és mind annyiszor gyõzedelmeskedik.

Midõn Horváth Országban vólna László, hogy annak birtokát által vegye, harmas sereggel bé-ütnek a' Kunok Magyar Országba, a' hol leg-inkább Bihar, és Békés Vármegyéi pusztíttyák, 's abból meg-betsülhetetlen aranyon, és ezüstõn kívûl sok ezer leányokat, és aszszonyokat rab képpen hajtottak-el. Ezen szomorú hírt hallván László leg-rövidebb úton olly serénységgel vezeti ellenek vitéz katonáit, hogy meg-indulásának hírit sem halhatták a' Kunok, midõn válogatott vitézeivel el-lepte õket, és ki-vévén a' körmek közûl az el-ragadott holmit, meg-kegyelmeze életeknek, ha Magyar Országba meg-maradván a' Kristus Hitit fel akarnák venni: reá állottak a' Kunok, *Kopulch* Hadivezérekkel együtt László Királynak kegyes ajánlására, László pedig azt a' Tartományt rendeli nékik lakó helyûl, mellyet mi Jászságnak nevezünk, és egyszer 's mind keresztény Papokat-is külde közikbe, a' kik azon tudatlan Pogány népet taníttanák, és meg-keresztelnék. A' Kunok Fejedelme hallván, hogy nagy részit a' népinek Magyar Országba tartóztatta vólna László, követeket küldé, a' kik által parantsolta inkább, hogy sem kérte el-maradott Haza népinek visz-

Digitized by Google

ſza ereſztésit, fenyegetvén Láſzlót, hogy népinek fenntartóztatását boſzſzú állás nélkül nem hagyná el-múlni. Láſzló a' követeket azon úton a' mellyen jöttek, nevetve viſzſza botsáttya, vígyáz azomba a' hívatlan vendégeknek el-érkezésére: meg-is jelent kevés idö alatt maga *Alkus* a' Kunok Fejedelme ſzámtalan ſereggel, a' Láſzló-is eleibe jött nem kissebb erövel; elsöben-is Alkussal magányos bajvívásra ki-kelvén Láſzló, azt az egéſz népnek láttára, mint az éretlen tököt öſzſze darabólta; ſzaladni kezdenek azután a' Kunok, nyomokba vagyon mindenütt a' Magyarſág, de bár ne indúltak vólna rémült ellenſégek után, mert olly helyre jutottak, a' hol a' Víz, és eledel ſzükſége miatt éhel, és ſzomjan el-kellett vólna veſzni a' Magyar tábornak, ha Sz. Láſzló tsudálatosan mint víz forrást a' kemény köſziklából, nem fakaſztott, mint pedig eledelre ſzámtalan bivalokat, és ſzarvasokat elöl nem állított vólna. (*v*)

(*v*) Vólt a' Lengyelekkel-is hadakozása Sz. Láſzló Királyunknak, a' mellynek ez vólt az oka, és kezdete: II-*dik* Boleslaus, Kasimirusnak ſzent Láſzló édes annya testvérinek fia Lengyel Király lévén ſok gonoſzſágokra vetemedett: ezeket látván Sz. Stanislaus Krakoviai Püspök, meg-íntette a' Királyt, hogy meg-emlékezvén kereſztényi kötelesſégéröl, botránkoztató életét jobbra fordítaná; Boleslaus meg-boſzſzonkodván Stanislaus Püspökre, a' templomba az oltár elött maga keze által ölte-meg ötet; ezen újjabb gonoſzſága után *Miesco* nevezetü fiával együtt Magyar Országba ſzaladott Láſzló Királyhoz, a' ki néki rokonnya-is vólt, ſok jót-is tett mind vele, mind pedig az Attyával Bélával: Láſzló mint attyafiát, és régi jó tévöit kegyessen fogadta, azonba Boleslaus búját meg-bolondúlt, és azon eſzelösſégében

Digitized by Google

gében magát meg-ölte. Ennek fiát *Miescot* akarta azután bé-tenni Láſzló a' Lengyel Királyſágban, azért-is elegendő erőt vezetvén magával, meg-ſzállá Krakó városát, mellynek ostromlásában midőn hoſzſzas ideig haſzon nélkül fáradozna, éhſéggel akarta meg-venni a' Várat, de azonba a' maga tábora-is ſzükſéget ſzenvedett, ezt pedig tudták a' Várbéliek, azért nem akarták meg-adni magokat, vélvén, hogy magától-is önként el-hagyná a' meg-ſzállott Várat az ellenſég; a' Magyarok az alatt ezt a' hadi okosſágot követték-el: éjtſzaka, minden katonának tele kellett mérni földel a' ſarúját, és azt a' tábor eleibe egy rakásba tölteni, úgy, hogy az öſzſze töltött földből egy jó nagy domb kerekedne, ezen dombot pedig ugyan azon éjtſzaka liſztel bé hintették. Ezt látván reggel a' Várbéliek, vélték, hogy az mind liſzt vólna, és így még a' külső tábor eleſségből bővelkedne, ők nem ſzenvedhetvén tovább az éhſéget, fel-adtak a' várat, *Miescot*-is bé-vették a' Lengyelek Királyſágra, a' Magyar tábor pedig ditsőſégesen viſzſza tért Láſzlóval Magyar Országban.

§. 82.

A' Magyar Anyaſzentegyházban meg vólt engedve a' fel-ſzentelendő Egyházi embereknek az Házaſság Sz. Láſzló Király ideiben.

Sokán vóltak Sz. Láſzló Királyunk ideiben az Egyházi renden lévő aldozó Papok közül, a' kik házaſságba lévén Egyházi hivatalt viseltek, úgy mindazonáltal, hogy ezeknek tsak egy-ſzer, és pedig fel-ſzentelések előtt vólt ſzabad házaſságra lépni, meg-halván az első feleſége, tilalmaztatott más ſzeméllyel magát házaſságra le-kötelezni, nem külömben, mint most-is a' Görög Anyaſzentegyházba láttyuk. Hogy ezen

Digitized by Google

ſza ereſztésit, fenyegetvén Láſzlót, hogy népinek fenntartóztatását boſzſzú állás nélkül nem hagyná el-múlni. Láſzló a' követeket azon úton a' mellyen jöttek, nevetve viſzſza botsáttya, vígyáz azomba a' hívatlan vendégeknek el-érkezésére: meg-is jelent kevés idö alatt maga *Alkus* a' Kunok Fejedelme ſzámtalan ſereggel, a' Láſzló-is eleibe jött nem kissebb erövel; elsöben-is Alkussal magányos bajvívásra ki-kelvén Láſzló, azt az egéſz népnek láttára, mint az éretlen tököt öſzſze darabólta; ſzaladni kezdenek azután a' Kunok, nyomokba vagyon mindenütt a' Magyarſág, de bár ne indúltak vólna rémült ellenſégek után, mert olly helyre jutottak, a' hol a' Víz, és eledel ſzükſége miatt éhel, és ſzomjan el-kellett vólna veſzni a' Magyar tábornak, ha Sz. Láſzló tsudálatosan mint víz forrást a' kemény köſziklából, nem fakaſztott, mint pedig eledelre ſzámtalan bivalokat, és ſzarvasokat elöl nem állított vólna. (*v*)

(*v*) Vólt a' Lengyelekkel-is hadakozása Sz. Láſzló Királyunknak, a' mellynek ez vólt az oka, és kezdete: II-*dik* Boleslaus, Kasimirusnak ſzent Láſzló édes annya testvérinek fia Lengyel Király lévén ſok gonoſzſágokra vetemedett: ezeket látván Sz. Stanislaus Krakoviai Püspök, meg-íntette a' Királyt, hogy meg-emlékezvén kereſztényi kötelesſégéröl, botránkoztató életét jobbra fordítaná; Boleslaus meg-boſzſzonkodván Stanislaus Püspökre, a' templomba az oltár elött maga keze által ölte-meg ötet; ezen újjabb gonoſzſága után *Miesco* nevezetü fiával együtt Magyar Orſzágba ſzaladott Láſzló Királyhoz, a' ki néki rokonnya-is vólt, ſok jót-is tett mind vele, mind pedig az Attyával Bélával: Láſzló mint attyafiát, és régi jó tévöit kegyessen fogadta, azonba Boleslaus bújába meg-bolondúlt, és azon eſzelösſégében

gében magát meg-ölte. Ennek fiát *Miescot* akarta azután bé-tenni Láſzló a' Lengyel Királyſágban, azért-is elegendő erőt vezetvén magával, meg-ſzállá Krakó városát, mellynek ostromlásában midőn hoſzſzas ideig haſzon nélkül fáradozna, éhſéggel akarta meg-venni a' Várat, de azonba a' maga tábora-is ſzükſéget ſzenvedett, ezt pedig tudták a' Várbéliek, azért nem akarták meg-adni magokat, vélvén, hogy magától-is önként el-hagyná a' meg-ſzállott Várat az ellenſég; a' Magyarok az alatt ezt a' hadi okosſágot követték-el: éjtſzaka, minden katonának tele kellett mérni földel a' ſarujját, és azt a' tábor eleibe egy rakásba tölteni, úgy, hogy az öſzſze töltött földből egy jó nagy domb kerekedne, ezen dombot pedig ugyan azon éjtſzaka liſztel bé hintették. Ezt látván reggel a' Várbéliek, vélték, hogy az mind liſzt vólna, és így még a' külső tábor eleſségből bővelkedne, ők nem ſzenvedhetvén tovább az éhſéget, fel-adtak a' várat, *Miescot*-is bé-vették a' Lengyelek Királyſágra, a' Magyar tábor pedig ditsőſégesen viſzſza tért Láſzlóval Magyar Orſzágban.

§. 82.

A' Magyar Anyaſzentegyházban meg vólt engedve a' fel-ſzentelendő Egyházi embereknek az Házaſság Sz. Láſzló Király ideiben.

Sokán vóltak Sz. Láſzló Királyunk ideiben az Egyházi renden lévő aldozó Papok közül, a' kik házaſságba lévén Egyházi hivatalt viseltek, úgy mindazonáltal, hogy ezeknek tsak egyſzer, és pedig fel-ſzentelések előtt vólt ſzabad házaſságra lépni, meg-halván az első feleſége, tilalmaztatott más ſzemellyel magát házaſságra le-kötelezni, nem külömben, mint most-is a' Görög Anyaſzentegyházba láttyuk. Hogy ezen

Digitized by Google

rendtartás fent vala azon időben Magyar Hazánkba, ezt világos következéssel ki-hozhattyuk Sz. László Király rendeléseiből: tartott tudni-illik Sz. László Ország Gyülésit szabólts Városában, 1092-dik esztendőben, a' hol sok törvényeket hozott, mellyek az Egyházi dolgokat, és személyeket illetik; a' hol elsőben-is parantsollya, hogy azon Papok, a' kik masodszor házasodtak-meg (ertvén az első feleségek halála után) azon második feleségektől el-választhassanak, a' ki pedig el nem akarna állani azon második házasságtól, az Egyházi rendelések szerint Papi hivatallyából le-tétessék: meg vólt tehát engedve az első házasság ahol tsak a' második tilalmaztatott. Nem szükséges ezt okoskodás által kihozni, midőn elég világosan szóll felőle Sz. László Király; ugyan azon Szabóltsi Gyülésben, midőn az Egyházi személyek eránt tett harmadik végzésit ezen szókkal adja elöl: *Az áldozó Papoknak pedig, a' kik elsőben, és törvényesen házasodtak-meg, ideig való engedelem adatik, hogy az házasságban meg-maradhassanak, a' békességnek, és egyességnek meg-tartásáért, miglen az Apostoli Szék erről más rendelést nem tészen.* Ha talán ezen szók homállyossaknak látszotnának, hogy azoknak értelme világossabban meg-ismértessék, ide tészem Deák nyelven a' mint a' Törvénybe találtatik Sz. László szavait: *Presbyteris autem, qui prima, & legitima duxere conjugia, indulgentia ad tempus datur, propter vinculum pacis, & unitatem Spiritus Sancti, quousque nobis in hoc Domini Apostolici Paternitas consilietur.*

§. 83.

Az Ország boldogságával egybe kaptsollya László az Istenni ditsőségnek elől-mozdittását.

Valamint Szabóltson, úgy utóbb Sz. Márton hegyin-is Ország Gyülésit tartván, nem tsak

Digitized by Google

az Orszâg tsendességére, hanem az Egyházi dolgok díszes rendének meg-tartására nézõ dolgokat-is (x) a' Püspökök tanáts adásából el-intérte László, Mind ezeken fellül Zágrábban Püspökséget rendelt. Nagy Váradon, és Kis-várdán, a' hol a' Kunokat meg-gyözte, ékes templomot épitett. A' Pannónia hegyin, és Szalában lévõ Apáturságnak jövedelmit nagyobb erszényhez szabta; majd nem-is vólt Hazánkba Püspökség, Prépostság, és Apáturság, mellyre Sz. László adakozása ki nem terjedett vólna.

(x) Szabólts Városában ki-adott rendelései között László Királyunknak azon végzése különös emlékezetet érdemel, mellyel parantsollya, hogy az Olasz Orszâgi kereskedõk, a' kik itt Magyar Orszâgban mulatnak, a' negyven napi böjtnek elein, tudni-illik hús hagyó hetfõn, és hús hagyó kedden, Hazánkban lévõ szokáshoz magokat alkalmaztatván a' hús eledeltöl magokat meg-tartóztatnák: ezt ha tselekedni nem akarnák, az Orszâgban meg ne szenvedtessenek. Sz. László Király ideiben tudni-illik a' negyven napi böjt Magyar Hazánkba nem hanvazó szerdán, hanem hús hagyó hetfõn kezdõdött, úgy, hogy fársáng utolsó Vasárnapján meg-szünnének a' hús eledeltöl.

§. 84

Sz. László Király Orszâglásának vége.

Midõn az egész Európában lévõ kereszténység Fejedelmek Jerusálemet, és ahoz tartozandó szent helyeket a' pogány szeretsenyek kezéböl viszsza akarnák venni, keresztel jegyzett hadi sereget állítottak II-*dik* Orbán Pápának helybe hagyásából, és ezen Hadi seregnek Fõ Vezérségit László Királyunkra adták; a' melly terhes bétsüle-

tsületet fel-válalt ugyan Láfzló 1094-*dik* eſztendöben, de elöbb, hogy ſem az említett kereſztes katonák egybe ſzedetnének, ez árnyék világbúl bóldogabb életre által költözött. Ez vólt az halálának közelebb való környül állása: midön az Európai Fejedelmek a' kereſztes katonáknak fel-kéſzíttésében munkálkodnak; Láfzló II-*dik* Boleslausnak, a' ki Tseh Orſzági Fejedelem, és Láfzló Királyunknak rokonnya vala, ſegítſégére indúlt ugyan Tseh Orſzágban; azuton hideglelésben esik, a' melly ötet annyira meg-bádgyaſztotta, hogy egésſégének helyre állíttásához ſemmi reményſége nem vólna: néki kéſzül tehát keréſztény ſzokás ſzerént az örökké valóſágnak úttyához, és életének ſzentül töltött napjait ſzent, és tsendes halállal fejezi-bé 1095-*dik* eſztendöben, Királyſágának 19-*dik* eſztendeiben. Meg-halt Királyunknak teste Nagy Váradra vitetett, és ott azon templomban mellyet valaha Király költſéggel építtetett vala, ſzomorú innepléssel temettetett-el. Hogy pedig az Orſzág meg-mutassa kegyes Királlyához való igaz ſzeretetit, három eſztendeig gyáſzolta ötet az egéſz Orſzág, úgy, hogy azon idö alatt ſemmi muzsika ſzerſzámnak hangja az egéſz Orſzágban nem hallatott. Még a' Királyok élnek, nehéz éſzbe venni, minémü ſzívvel viseltetnek hozzájok az Orſzág népei, mert némellyek félelemböl, mások hizelkedésböl nem merik ki-nyilatkoztatni Királyokról való igaz értelmeket, hanem midön mint a' félelem, mint pedig a' reményſég meg-ſzünik, akkor nyilatkoztattya-ki bátran mindenik Királlyához való ſzíve indúlattyát: azért-is nem azt a' Királyt ſzeretik a' jobbágyok, a' kit éltében magaſztalnak, hanem a' kinek hólta után az Orſzág népei igaz ſzívböl fakadott könyhúllajtással áldoznak; miképp tse-

lekede

Digitized by Google

lekede valaha László Királyunkal az egész Ország. Felesége László Királyunknak vólt Adelhais, Rudolfnak Németh Országi Hertzegnek leánya; kitől több magzatokat nemze ugyan, de tsak kettő maradott-meg az emberek emlékezetében: *Kálmán*, a' ki László után Magyar Király lett, és *Priska*, a' ki János nevezetű Görög Tsászárhoz ment vala férjhez: ezen Priska némellyektől *Irene* néven-is neveztetik.

Kálmán.

§. 85.

Kálmán a' Magyar Koronához kaptsollya Dalmátziát, Rámát, és Horváth Országnak tengerhez közelebb való részit.

Sz. László Királyunk halála után, annak fia Kálmán lép a' Királyságra. Ez előbb Egri Püspök vala, mivel pedig a' többi testvérei, a' kikre szálhatott vólna az Országlás, el-haltak, a' Római Pápa hatalmával fel-szabadíttatván az Egyházi rendnek törvénnyétől, mellyre mint Püspök köteles vala, Magyar Királynak Koronáztatott Fehérváratt 1095-*dik* esztendőben. Ez, minthogy Királyságában-is magával szokta hordozni a' Papok Zsóltáros könyvét, *Breviariumot*, és abból naponként imádkozni szokott, *könyves Kálmánynak* neveztetett. Mingyárt Királyságának kezdetin el-vette Almustól az Horváth Országi Fejedelemséget, és a' helyett Magyar Országnak harmad részit adá néki, hogy abból mint Királyi Hertzeg kedve szerint élne: maga pedig Kálmán nem tsak az előbb bírt részit Horváth Országnak, hanem azon tájékát-is, melly a' tenger felé terjed, el-foglalta 1102-*dik* esztendőben; mivél pedig valaha Dalmátzia-is a' Horváth

tsületet fel-válalt ugyan Láſzló 1094-*dik* eſztendöben, de elöbb, hogy ſem az említett kereſztes katonák egybe ſzedetnének, ez árnyék világbúl bóldogabb életre által költözött. Ez vólt az halálának közelebb való környül állása: midön az Európai Fejedelmek a' kereſztes katonáknak fel-kéſzíttésében munkálkodnak; Láſzló II-*dik* Boleslausnak, a' ki Tseh Orſzági Fejedelem, és Láſzló Királyunknak rokonnya vala, ſegítſégére indúlt ugyan Tseh Orſzágban; azuton hideglelésben esik, a' melly ötet annyira meg-bádgyaſztotta, hogy egésſégének helyre állíttásához ſemmi reményſége nem vólna: néki kéſzûl tehát kerélztény ſzokás ſzerént az örökké valóſágnak úttyához, és életének ſzentûl töltött napjait ſzent, és tsendes halállal fejezi-bé 1095-*dik* eſztendöben, Királyſágának 19-*dik* eſztendeiben. Meg-halt Királyunknak teste Nagy Váradra vitetett, és ott azon templomban mellyet valaha Király költſéggel építtetett vala, ſzomorú innepléssel temettetett-el. Hogy pedig az Orſzág meg-mutassa kegyes Királlyához való igaz ſzeretetit, három eſztendeig gyáſzolta ötet az egéſz Orſzág, úgy, hogy azon idö alatt ſemmi muzsika ſzerſzámnak hangja az egéſz Orſzágban nem hallatott. Még a' Királyok élnek, nehéz éſzbe venni, minémü ſzívvel viseltetnek hozzájok az Orſzág népei, mert némellyek félelemböl, mások hizelkedésböl nem merik ki-nyilatkoztatni Királyokról való igaz értelmeket, hanem midön mint a' félelem, mint pedig a' reményſég meg-ſzünik, akkor nyilatkoztattya-ki bátran mindenik Királlyához való ſzíve indúlattyát: azért-is nem azt a' Királyt ſzeretik a' jobbágyok, a' kit éltében magaſztalnak, hanem a' kinek hólta után az Orſzág népei igaz ſzívböl fakadott könyhúllajtással áldoznak; miképp tse-

lekede

lekede valaha László Királyunkal az egész Ország. Felesége László Királyunknak vólt Adelhais, Rudolfnak Németh Országi Hertzegnek leánya; kitől több magzatokat nemze ugyan, de tsak kettő maradott-meg az emberek emlékezetében: *Kálmán*, a' ki László után Magyar Király lett, és *Priska*, a' ki János nevezetű Görög Tsászárhoz ment vala férjhez: ezen Priska némellyektől *Irene* néven-is neveztetik.

Kálmán.

§. 85.

Kálmán a' Magyar Koronához kaptsollya Dalmátziát, Rámát, és Horváth Országnak tengerhez közelebb való részit.

Sz. László Királyunk halála után, annak fia Kálmán lép a' Királyságra. Ez előbb Egri Püspök vala, mivel pedig a' többi testvérei, a' kikre szállhatott vólna az Országlás, el-haltak, a' Római Pápa hatalmával fel-szabadíttatván az Egyházi rendnek törvénnyétől, mellyre mint Püspök köteles vala, Magyar Királynak Koronáztatott Fehérváratt 1095-*dik* esztendőben. Ez, minthogy Királyságában-is magával szokta hordozni a' Papok Zsóltáros könyvét, *Breviariumot*, és abból naponként imádkozni szokott, *könyves Kálmánynak* neveztetett. Mingyárt Királyságának kezdetin el-vette Almustól az Horváth Országi Fejedelemséget, és a' helyett Magyar Országnak harmad részit adá néki, hogy abból mint Királyi Hertzeg kedve szerint élne: maga pedig Kálmán nem tsak az előbb bírt részit Horváth Országnak, hanem azon tájékát-is, melly a' tenger felé terjed, el-foglalta 1102-*dik* esztendőben; mivél pedig valaha Dalmátzia-is a' Horváth

Digitized by Google

váth Országi Királynak birtoka alatt vólt, egyenessen által megy ezen Országban, és annak Nemessebb Városait, úgy mint Spalatumot, Traguriumot, Jadrát el-foglallya, és Belgrádban Dalmátziának tenger partyán lévö Városában, Horváth és Dálmátzia Ország Királlyának megkoronáztatik; nem külömben tselekszik Bosnyák Országgal-is, melly másképp *Rámának* neveztetik, úgy, hogy Kálmán Királyunk már 1103-*dik* esztendöben Horváth, Dalmátzia, és Ráma Ország Királlyának nevezné magát; el akartak ugyan a' Dalmátziaiak Kálmántól pártolni, úgy, hogy Jadra Városa a' Velentzeiek hívségére által-is szegödött, de ezeket ismét észre hozta Kálmán 1105-*dik* esztendöben.

§. 86.

A Kereszтes Katonák Magyar Országba zenebonát támasztanak.

Ezen lépéseit Kálmán Királyunknak félbe szakasztotta a' Kereszтes Katonák embertelensége. Ezek három osztállyal jöttek Magyar Ország felé: az elsö sereg, mellyet vezetett *Péter* Remete, állott tizenöt ezerböl, a' kik midön Magyar Országban érkeztenek, itt sok féle törvénytelenségeket követtek-el, úgymint, pusztítást, lopást, gyilkosságokat, gyújtogatást, meg mást-is — a' marhákot seregestöl el-hajtották, falukat kastélokat gyújtogattak; egy szóval, úgy bántak Magyar Országgal, a' hol a' Király és az Ország kegyessen fogadta öket, mintha ellenség földén lettek vólna: ezt látván a' Király, nékik vezeti tanúlt katonájit, és tsak nem egy lábig le-kontzolta ezen embertelen vendégeket, a' kik már elöbb többet négy ezernél az Ország népei közzül gyilkosúl meg-öltek; mivel pedig tud-

ta

ta Kálmán, hogy nem sokára a' második sereg-is el-fog érkezni, ezeknek Magyar Országon szabad által menetelt nem akart engedni; úgy-is lett; Godescalkus nevezetű Pap, a' második Keresztes seregnek tudatlan vezére el-érkezik, más tizenöt ezer jött-ment katonákkal, és Magyar Országba érkezése után, csak hamar meg-tsinállya Mosony Vármegyébe a' katona remeket: bé-kerétté Mosony Várát, és azt hat hetig keményen ostromollya, annyira, hogy már maga Kálmán Király-is meg-rettenvén ettől a' szemétten szedett népnek egy-más után tóldúló sokaságától, már Orosz Ország felé szándékozna el-indúlni; azomba midőn már Mosony Várának falai rútúl öszve hasogatva vólnának, hirtelen az egész Keresztes sereget valamelly rémülés fogja-el, szaladásra indúlnak, rohan a' Magyarság, és ezen második sereget-is azokon kívül, a' kiket a' Duna vize meg-fojtott vala, a' Magyar népnek boszszú-álló kardja emészté-meg. Kevés idő múlva el-érkezett a' harmadik sereg-is, a' mellynek vezére vala *Gottfrid* Lotharingiai Fejedelem, és ugyan ennek testvére *Baldevinus*, ezek az Ország szélihez érvén, Lajta vize mellett meg-állapodtak, és *Prugg* Várossába bé-szálván, Követeket küldöttek Kálmán Királyhoz, a' kik a' Király kegyetlenségének okát ki-tanúlnák: Kálmán nagy betsülettel, és nem kissebb kegyességgel fogadta a' Követeket, és elöl beszélli nékik az előbbeni két seregnek rút vakmerőségit, a' mellyről bővebben akarván Gottfrid Fejedelemmel értekezni, ötet hozzá rendelt Követek által magához hívatta, a' ki előtt előbbeni tselekedetének igaz, és értelmes okát adván, meg-engedte, hogy ezen harmadik felekezet minden akadály nélkül Magyar Országon által mehessen, sőt parantsolatot adott, hogy minden szükséges

éle-

elemény nékik mindenütt kéſzen légyen, és óltsó pénzen adassék; más réſzről Gottfrid Fejedelem is, mihent a' Kereſztes ſereg bé-lépett Magyar Országba, ki-doboltatta az egéſz táborba, hogy halálnak büntetése alatt ſenki az Ország lakoſinak kárt, vagy alkalmatlanságot ne okozna, hanem mindent, a' mire ſzükségek leénde-ne, illendő áron fizetnének-meg. Illy rendelé-sek után minden ſérelem nélkül által mentek Magyar Országon; Kálmán még-is mint okos Fejedelem kötve hitt a' Kunának, mert Baldevinust, más tizenkét fő emberekkel kezességbé-li Zálogúl maga hatalma alatt tartotta mind ad-dig, míg az idegen ſereg ki nem takarodott az Országból, ne talán ezek-is társaiknak boſzſzúállására valamelly zendülést támaſz-tanának.

§. 87.

Az Oroſzokkal, és Kunokkal ſzerentsétlenül bíbközik-meg.

Kálmán Király boſzſzút akarván állani mind a' Kunokon, elöbbeni kártételekért, mind pedig az Oroſzokon, hogy ezen rablóknak ſzabad ál-talmenetelt engedtek Országokon, mind a' két Nemzétet egyſzerre fel-akarta falni: nagy rémü-lést-is okozott mind az Oroſzoknál, mind pedig a' Kunoknál, el-annyira, hogy az Oroſz Országi özvegy Fejedelem Aſzſzony kinek *Lanka* neve, Kálmán Királyunknak eleibe menne, és elötte térdre esvén sírva könyörögne a' botsánatért, és békeſségért; a' kinek Kálmán nem tekintvén Hertzégi ſzeméllyét, nagy embertelenül meg-rugdalá, és el-üzi magától; tsak nem hasonló-képpen tselekedett a' Kunok Követtyeivel-is, a' kik azután elől vévén mind eſzeket, mind ere-jeket, közép éjtſzaka, midön ſenki nem gondolta

vólna

Digitized by Google

vólna reá rohannak a' kéfzületlen Magyarokra, és azokat olly kegyetlenül darabollyák, hogy a' Király élete-is veſzedelembe vólna. A' Nevezetessebb férjfiak közzül, a' kik el-estek ezen viadalban, ezek vóltak: *Jula*, Orſzág Palatinussa; *Euzem*, a' kinek véréből ſzármazik az *Almási* Nemzetség. A' Püspökök közzül el-estek *Kupán*, és *Lörintz*; azok pedig, a' kik az erdőben el-ſzélledvén az ellenség kardjától megmenekedtek, olly ſzükségre jutának, hogy, ha Turótzi bizonyságának hitelt adhatunk, nem lévén más eledelek, éhségek enyhítésére a' ſarujok talpát fütötték, és rágták-meg.

§. 88.

Kálmánnak Almuson el-követett kegyetlensége.

Arra vették mint Kálmán Királyt, mint pedig Almus Hertzeget, mind a' két réſzről való hizelkedő lelkek, hogy ezen két atyafi között ſoha állandó egyesség nem lehetett, ugyan azért többſzör fegyverre-is keltek: elöſzör ugyan 1098-*dik* eſztendőben Várkonnál, ugy, hogy már tsak a' Tiſza vize válaſztaná-el a' Hertzeg táborát a' Királyétól, midőn a' táborban lévő Magyarság illy okossan kezde egymás között beſzélgetni: *vallyon mért ölnénk, és fogyaſztanánk mi mind Magyarok lévén egymást? ha Kálmánnak valami pöre vagyon Almus ellen, vagy viſzontag, végezzék-el ő kegyelmek magok között; ha meg nem egyezhetnek, bírkozzanak ők ketten egymással, és a' ki erősebb leſzſz, a' legyen a' nyertes; mért fogyaſztanánk mi Hazánk haſzna nélkül az Orſzág népit?* A' mit magok között el-végeztek, azt a' Fejedelmeknek eleikbe-is tették, és mivel a' Fejedelmek közzül egyiknek ſem tetſzett a' magányos bajvivás, egymással meg-békélvén,

Digitized by Google

minden ſérelem nélkül haza botsáttyák mind a' két tábort; magok-is haza mentek. Kevés idő múlván ismét a' Lengyelekhez ſzaladott Almus, és azoktól vett ſegétséggel magát meg-erősítvén bé-ſzállott Abaújvárba, a' hol a' Király ſzorossan bé-kerétette őtet: másnap, egyedül minden inas vagy test őrző katona nélkül ki-menvén a' Várból, nagy bátran egyenessen Kálmán Király ſátorához ment, ott le-térdepelvén előtte, botsánatot kért, a' mellyet meg-is nyert: ezen ellenkezés történt 1106-*dik* eſztendőben. Nem ſoká tartott közöttök ismét a' barátság, mert Almus V-*dik* Henrik Csáſzárhoz folyamodván, Kálmán ellen védelmet kért, és kéſz ſegítſéget-is talált; mivel Henrik maga le-jövén Magyar Orſzágban, Posony Várának ostromán akarta kezdeni ellenkezésit; Kálmán azomba meg-rettenvén Henrik Csáſzárnak erejétől, alkura lépett, meg-is békélt Almus Hertzeggel, Henrik pedig viſzſza tért Német Orſzágban: ezen harmadik egyesülés vólt 1109-*dik* eſztendőben. Történt azomba, hogy Almus Hertzeg; Kálmán Király engedelméből Jerusálembe menne, hogy azon Szent földet meg-látogassa, mellyen váltságunknak leg-félségessebb titkai ki-nyilatkoztattak: ezen ájtatos útazását végbe vitte ugyan Almus, de azt ſem mulatta-el, hogy Konſtantzinápol felé vévén úttyát Komnenus Elekhez, akkor-béli Görög Csáſzárhoz bé ne ſzóllana; mit végzett vele? mit nem? magok leg-jobban tudják, ottan tett látogatása mindazonáltal titokban nem maradhatott; talán ez nyújtott Kálmán Királynak okot, hogy nagyobb gyanúságba esne előtte Almus, a' kin azután azt a' vad kegyetlenséget követte-el Kálmán, hogy, nem tekéntvén ſem Hertzegi Méltóságát, ſem vér ſzerint való rokonſágát, mind a' két ſzemét ki-vájatta mint Almus Hertzegnek, mint pe-

Digitized by Google

pedig Almus Hertzeg ártatlan gyenge fiának Bélának; sőt azt-is parantsolatba hagyta, hogy Béla, Almusnak férfi magzattya ki-heréltetnek, de ugyan tsak ezen törvénytelen kegyetlenséget el nem követte az, a' kire ennek végbe vitele bízattatott; hogy pedig magát a' Király parantsolattyának tellyesíttésében hívnek lenni mutassa, egy kis kutyát herélt-meg, és annak jelit mutátván-bé a' Királynak, el-hitette vele, hogy minden, a' mi reá bízatott, végbe ment vólna. A' szegény világtalan Almus pedig világtalan fiával Bélával együtt, a' Demesi Klastromba, a' mellyet maga Almus Hertzeg előbb építtetett vala, bé-rekesztetett. De itt sem vólt szegénynek nyúgodalma (y) annyira, hogy Kálmán kegyetlenkedése elől a' Görög Császárhoz Konstantzinápolyban szaladni kénszeríttetnék.

(y) El-tökéllette magában Kálmán, hogy Almust fiával együtt meg-öletteti: ezen gonosz akarattyának gonoszszabb tellyesíttésit valamelly Benedek nevezetű gyilkos természetű emberre bízta; el-is küldötte ezt Demesre, hogy a' két világtalan Hértzeget a' Klastromból kivezetvén mészárszékre vigye. Midőn ló háton sebes nyargalással magához hasonló eb társaival Demesre érkezne Benedek, éppen akkor a' Klastrom előtt kint üldögelt az utszán Almus, és ott, nyomorúságából eredett szomorú képzelődéseit sírással egyelítette; hallván az el-közelítő poroszlóknak ropogó lépéseit, mintha a' jelen lévő veszedelemről meg-intetett vólna, fel-ugrik; és a' mennyire vak szemeit tántorgó labai követhették, bészalad a' templomba, és meg-kapaszkodván az ott lévő Sz. Margit oltárában, nagy jajgatással még a' puszta falakat-is hívta segétségül. Utánna szalad a' templomba az említett Benedek, a' kire kegyetlen akarattyát bízta a' Király, és Almust

Digitized by Google

onnan erőszakkal ki akarja húzni: ezen kegyetlenséget, és a' templomnak szentsége ellen el-követett tiszteletlenséget látván azon Klastromban lévő szerzetes Atyák, a' kik a' lármára fel-zendültek, Almusnak védelmére bé-zárták a' templom ajtaját, és a' gyilkosságra szándékozó Benedeket onnan más után ki-igazították, a' ki azután a'Pillisi erdőn által akarván menni, lováról le-esett, és nyaka szakadva meg-halt; dög testit pedig ugyan azon helyen a' kutyák ették-meg. Almust azomba titkos útakon el-illantották a' szerzetes Atyák Görög Országba: Fiát pedig Béla Hertzeget, a' Demesi Klastromnak Pál nevezetű Apátura, és *Othmár* Gróf el-rejtették, és titkossan fel-nevelték, a' kiből utóbb Magyar Király lett, és II-*dik*, vagy közönségessen Vak Bélának neveztetett.

§. 89.

Kálmán Királynak végső rendelése, és halála.

Kálmán Királyunknak két felesége vólt: az első *Drusilla* Szitziliai Gróf Royeriusnak leánya, a' kitől nemzett három férfi magzatot: Istvánt, Lászlót, és Miklóst, és egy Zsófi nevezetű leánzót. Drusilla halála után Predszlavát, Svatoplugnak Orosz Fejedelemnek leányát vette feleségül, a' ki mivel hazasság törésről Ura előtt gyanúságba esett, viszsza üzettetett Kálmántúl Oroszországban, a' hol terhbe lévén Kálmán Királytól-é, vagy mástól? Borich nevezetű fiat szült. Kálmán azomba, a' kinek két ifjabbik fia, László tudni-illik, és Miklós meg-haltak, Istvánt Királynak Koronáztatta 1114-*dik* esztendőben; maga pedig midőn nagy fejfájást szenvedne, az Orvosnak vígyázatlanságа miatt ugyan azon esztendőben meg-halt: az Orvos tudni-illik tagítani akarván a' fej-fájást, olly erős flastromat találtа

Digitized by Google

lált vala tenni a' Király fülére, hogy feje-velejének nagy részível együtt a' fáját örökre kihúzná, a' Király fejéből: így lett Kálmán Király életének vége 1114-dik esztendőben. Teste Fehérváratt a' Királyok temetőjében tétetett-el.

II. István.

§. 30.

Nem vólt egészen 15. esztendős István, midőn az Attyának Királyi székibe lépett; gyenge lévén, ő viselte ugyan a' Királyi nevet, de az Ország Nagygyaié vólt a' köz társasságnak gondviselése, mind addig míglen nevelésből, 's tapasztalásból vett okosságára nézve maga alkalmatos vólna az Ország kormányozására. Ez midőn az Ország Nagygyainak igazgatásától függ, nagy veszély támad Dalmátziában, mellynek eredete vólt a' Spalatumi toronyban lévő Magyar Katonaságnak Vezére, és a' Spalatumi Érsek, a' kik Spalatum Városát nem annyira akarták hadi erővel meg-venni, mint el-lopni. Ezt a' végzést tették magok közőtt, hogy az Érsek, kinek *Manasses* vala neve, bizonyos napra, távul a' Városon kívül lévő templomnak fel-szentelését hirdetné, ezen Inneplésre midőn a' nép a' Városból ki-takarodna, a' Magyar katonaság ki-rohanván a' toronyból, az üres Várost foglalná-el. Ez vólt a' Vezérnek, és az Érseknek nem derék végzése, mellynek rosz vólt a' kezdete, roszszabb a' kimenetele, azért leg-inkább, hogy az Isteni tisztelet palástyával takarták-bé hamis szándékokat; titkon látszottak ugyan ők ezen dolgot forralni, de még-is úgy el nem titkolhatták, hogy a' Városbéliek meg nem sajdétották vólna ezen tsalfaságot, azért nem takarodtak-ki minnyájan a' Városból, sőt más Vá-

Digitized by Google

rosbélieket-is alattomba segítségre szóllítottak, 's úgy várták készen a' Magyarok serentsétlen kirohanását: ezek előbb tett rendelés szerint bátorságosnak lenni ítélvén a' dolognak el-kezdését, jelt adnak a' tornyon kívül lévő társaiknak a' Város el-foglalására; erre a' Városiak fel-zendülvén fel-gyújtyák a' tornyot, és a' benne lévő Magyarság részt szerint tüz, és füst által, részt szerint pedig a' Városiak keze által meg-emésztettek. Igy ki-nyilatkozván Manassesnek titkos álnoksága, midőn a' templom szentelése színe alatt a' Várost el akarta adni, többet Spalatumba magát nem mutatta, hanem egyenesen Magyar Országba útazott. A' Város nem bízván a' Magyar Királynak oltalmában, annak hívségétől el-állott, mellynek példáját követték Dalmátziának több Városi-is, mellyek vagy önkint, vagy *Ordelaphus* Velentzei Fejedelemnek fegyvere által a' Magyar Koronától el-szakadtak. (s)

Midőn Kálmán Király Dalmátziát a' Magyar Korona alá hódította, azt olly Kötés alatt vitte végbe, hogy Dalmátziának Városaiban Magyar Őrizet ne lenne, ki-vévén Spalatum Városának egy tornyát, a' mellyben meg-engedtetett, hogy Magyar Katonák Királyi költséggel tartatnának, a' kiknek Vezerek, 's Fő tisztyek az vólt, a' ki Horváth Országban a' Királyi adót bé-szokta szedni: ugyan ez vólt, a' ki Manassest Spalatumi Érseket a' Városnak nem illendő úton való el-foglalására reá beszéllette. Talán nem-is gondolkodott szegény jámbor a' dolognak illetlenségéről, hanem tsak a' Királynak hasznára nézett, leg-inkább, hogy sok kegyelmeket vett mint II-*dik* Istvántól, mint pedig, és kiváltképpen ennek Attyától Kálmántól, a' ki őtet maga Udvarából Spalatumi Érsekségre küldötte.

§. 91.

Digitized by Google

§. 91.

Előbb a' Görögökkel, utóbb a' Velentzeiekkel hadat visel, és Dalmátziát viszsza nyeri.

Nevelkedik azonba István, és az Ország igazgatasát az Ország Nagygyaitól egészszen által veszi: Követeket küld azontúl a' Görög Császárhoz Komnen Jánoshoz, a' kinek Bírodalmában 's óltalma alatt tartózkodik vala Almus Hertzeg, és hogy ezt minden hallasztás nélkül viszsza küldgye Magyar Országba, parantsolta inkább, hogy sem kívánta; talán ezen gyámóltalan Hertzegnek, a' kit szeme világától meg-foztatott Kálmán, meg-maradott nyomorúságos életét-is irígylé István, azért hogy Almusnak élete-is új keleptzébe ne kerüllyön, üressen botsáttá viszsza a' Követeket *Komnen János*: erre fel-gyúllad a' boszszúság Istvánba, és a' Görög Császár ellen hadat indít, a' mellyben Belgrád el-rontásán kívül (*a*) semmi nevezetesebb dolog nem történt. Két esztendeig tartott ez a' villongás, végre úgy egyeztek-meg, hogy valamikor a' szükség úgy hozná magával, a' Görögök, tengeren hadakozó Katonákkal, és ahoz szükséges hajókkal a' Velentzeiek ellen segíttenék a' Magyarokat. Élt ezen alkalmatossággal István, és a' Görögök segítségével viszsza ragadja a' Velentzeiektől Dalmátziának minden nevezetessebb Városait az egy Jadrán kívül, a' melly mivel bízott erejében, meg-maradott a' Velentzei köz társaságnak hívsége mellett.

(*a*) II-*dik* István Király ezen hadban 1123-*dik* esztendőben Belgrád Várát meg-vette, és annak falait talpig le-rontatta; követi pedig a' Száva vizin hajókon által hordatván belölök Zimony, *Zemlén*, Várát épitette Sirmiumnak a' sarkán. Állott azutánn ezen Zimony Vára Mánuel Görög Császár idejéig; ez ismét Istvántól épittetett Zi-

Digitized by Google

mony Várát meg-vévén földig le-rontatta, és annak köveit Serviába Száván által viszsza hordatta, és Belgrádot maga falainak régi romladékjaiból meg-újíttatta.

§. 92.

Mind az Oroszok, mind pedig a' Tsehek ellen haszontalanúl indúl-meg István.

Jól emlékezett arról István, hogy az ö Attya Kálmán Király utólsó betegségben lévén, több parantsolattyai között ezt-is keményen fejére hagyta néki, hogy az Oroszokat esendö elsö alkalmatossággal Magyarossan nyakazná-meg: erre néki 1125-*dik* esztendö táján alkalmatosság nyújtatott ugyan, hozzá-is kezdett a' dologhoz, de a' föbb hadi vezéreknek nyakassága miatt viszsza kellett néki térni az Országba. (*b*) Más villongása vólt István Királynak *Vladislaus* Tseh Fejedelemmel, a' melly ellenkezés egy gonosz, és már elöbb Magyar Országból ki-tsapott *Solth* nevezetü gaz embernek tsalfaságából következett: így vólt a' dolog, István, és Vladislaus valamelly terhessebb dolgokról akarván magok között végzést tenni, az Ország határához mentek, úgy, hogy tsak az Oltzava vize választaná-el öket; ott Vladislaus követségbe elöre által küldi Istvánhoz az elöbb említett rosz embert, a' ki mint a' Magyar Királyból Istvánból, mint pedig a' maga Fejedelméböl Vladislausból bolondot tett; mivel Istvánhoz jövén azt súgta fülébe, hogy vígyázna magára, mert Vladislaus tudván, hogy fegyver nélkül vólna, mihent hozzá menend, azonnal meg-fogattándja ötet, azért-is válogatott fegyveres népet vinne magával. Viszsza menvén Solth Vladislaushoz, azt-is hasonló hazugsággal kerülte-meg; úgy hogy egyik a'másik ellen neheztelne, félne-is egyik a' másiktól; által

megy

Digitized by Google

megy tehát István a' Tseh Fejedelemhez, de egynéhány markos legényeket-is rendel maga mellé, a' kik fel-fegyverkezve lévén, minden esetre óltalmára lennének. Látván Istvánnak nyilas katonáit Vladislaus, azokat meg-támadja, és olly vérontás léſzen, hogy már a' Királynak Felſéges ſzeméllye-is veſzedelembe vólna; meg-menekedett még-is. Solthnak tsalfaſága-is világoſságra jött; ſajnálta mind a' két Fejedelem, hogy egymás ellen tudatlanſágból annyira kegyetlenkedtek. Vladislaus azután Solthot István Király kezére adta, a' ki ötet négy ló farkára köttetvén, négy réſzre ſzakaſztatta.

(*b*) Az Oroſzoknak meg-pofozására útat mutatott *Bezen*, akkori Oroſz Fejedelemnek Wladimirnak testvér öttse: ettől mivel a' Báttya a' Wladimiri Hertzegſéghez tartozó jóſzágot el-vette, a' Magyar Királyhoz folyamodott ſegétſégért; ez pedig, hogy az Attyának végső parantsolattyát bé-tellyeſíttse, minden hallaſztás nélkül meg-indúlt az Oroſz Fejedelem ellen, de nem ſoká tartott a' viaskodás, mert Wladimir Fejedelem a' Magyar tábornak egyik oſztállyával addig kúlkódött, míglen halálos ſebbe esvén a' tsata partzon végezé-el éltit. Mihent a' Fejedelem halálának híre futamodott a' Magyarok között, nem akarták a' Magyar Vezérek haſzontalanúl a' népet tovább veſztegetni, azért a' Királynak akarattya ellen-is reá dobolták a' tábort hazájokban viſzſza menetelre.

§. 93.

Kunoknak ismét más felekezete telepedik-le Magyar Országba.

Meg-ölvén a' Kunok magok Fejedelmét, valamelly *Tatár* nevezetű Fő Embernek vezérlése

Digitized by Google

alatt hazájokból igen sokann ki-költöztek, és István Királytól Országunkba szállást kérvén, Pesten alól a' Duna, és Tisza között le-telepedtek 1125-*dik* esztendőben; a' kik az után sok zendüléseknek okai vóltak Magyar Országban.

§. 94.

II-dik István okos rendeléseket tész az Országban, maga pedig az Istenhez tér.

Ki volt vala II-*dik* István felesége, nem bizonyos. Vannak a' kik Juditot, Boleslaus Lengyel Királynak leányát írják István felségének. Mások Adelhaist, Henrik Rietemburgi Grófnak leányát teszik azzá: ez mind a' kettő bizonytalan. Az bizonyossabb, hogy semmi magzattya nem vólt, nem-is lehetett, kivált azután, midőn a' *Kun* aszszonyoknak rútabb társaságába eresztkedvén, nem tsak a' Felséges Királyi vért, ezen alá való személlyekkel meg-tiszteleníttette, hanem egésségét-is mértékletlen rút életével megveszteggette. Okossan gondolkodott még-is élete vége felé, mert mint Almus hólt tetemének Királyi tiszteletet adott, (*c*) mint pedig annak fiát Bélát, midőn hallotta, hogy életbe vólna, felkerestetvén magához vitette, és Királynak Koronáztatta; méltóságának meg-tartására pedig addig-is, míglen az egész Ország reá szállana, Tólna Vármegyének jövedelmit rendeli néki. Felesegül Ilonát, *Urosius* Rátz Ország Fejedelmének okos, és jól nevelt leányát adá, a' ki második esztendőre férfi magzatot Geisa név alatt szülvén, meg-vígásztalta mind a' maga férjét, mind István Királyt, mind pedig az egész Országot. Midőn ezek történnek, István veszedelmes has-menésbe esik, mellyből látván fel nem épülését, szerzetes ruhába öltözött, és tö-

redel-

Digitized by Google

rédelmes szívből meg-bánván emberi gyarlóságból el-követett sok gonoszságait, halála előtt igaz szívvel Istenhez tért, és életét Királyságával együtt el-végezte 1131-*dik* esztendőben, uralkodásának 18-*dik* esztendejében. Meg-hidegült teteme Nagy-Váradon temettetett-el, nem messze Sz. László Király koporsójától.

(c) István, ámbár Királyságának kezdetin gyűlölte Almust, azután még-is szívéből szerette őtet: melly szeretetének örökös bizonyságát tette, midőn Almusnak halálát értvén, azonnal Fulbert Kalotsai Ersek által annak hólt tetemit Görög Országból Hazájába viszsza hozatta, és Fehérváratt a' Királyok temető helyébe nagy tisztelettel helyheztette.

II. Béla.

§. 95.

Második, vagy-is Vak Béla szerentsésszen kezdi Királyságát.

II-*dik* Béla, Almus Hertzegnek, és Ingelburgis, Ingó *Svecus* Király leányának fia, II-*dik* István halála után 1131-*dik* esztendőben kezde az Ország igazgatásához. Mihent a' Királyi hatalmat egésszen által vette, azonnal Aradon Ország Gyülését tartott, a' hol jelen vólt a' Királyné-is; a' ki bé-vezetvén akkor életben lévő nevendék magzattyait, Asszonyi elmét meg-határozó okossággal maga szóllott Ura helyett az egész Ország előtt a' Gyülésben, és azt kívánta, hogy szoros kérdés alá vétetődjenek azok, a' kik Kálmán Király, és Almus Hertzeg között háborúságot szerezvén arra vették a' Királyt, hogy Almusnak, és Bélának itt jelen lévő Országunk Attyának szemei ki-vájattatnának. Nyers, és okos

Digitized by Google

okos beſzédjével azt vitte végbe a' Királyné, hogy azontúl nagy Zendülés támadván a' népben, azok, a' kiknek ebben a' gonoſzſágban réſzek vólt, minden hallaſztás nélkül mindenek láttára agyon vagdaltatnának; feleſégeik pedig, és gyermekeik minden rokonſágokkal együtt ſzámkivetésben küldetnének. Talán ez adott okot némellyeknek, hogy alattomba való izenetekkel arra bírnák Borichot, a' ki magát erövel-is Kálmán Király fiává akarta tenni, hogy Oroſz Orſzágból ki-híván, Béla ellen lóra ültetnék. Maga-is azt akarta *Borich*, hogy a' Magyaroknak valamelly réſzit magához húzhassa, reménlette azután, hogy egyenessebb úttya léſzen a' Királyſágra: ſegítſéget vévén tehát Borich a' Lengyelektöl, Béla ellen indúl Magyar Orſzág felé; Béla Király-is ſegítſégül híván Austriai Albertet, a' kinél testvér húga Hedvigis vala férnél, eleibe megy Borichnak: minek elötte pedig meg lenne az ütközet, akarván, tudni, kik legyenek hozzá igaz ſzívvel, és kik hajlanának Borichoz, egybe gyüjti a' népnek Nagygyait, és azt kérdi tölök, mit ítélnének Borich felöl, ha vallyon ö Kálmánnak igaz ſia vólna-é? mondanák-ki-bátran ítéleteket, mivel ezt tudni, úgy mond, annál ſzükſégessebb, mennél bizonyosſabb, hogy ez légyen mint a' hadnak, mint pedig a' békesſég kötésnek egyedül indító oka. Nem tudván a' nép hová tzélozna Béla, a' kik hozzá állandó hívſéggel vóltak, Borichot költsön vett gyermeknek, nem pedig Kálmán igaz fiának mondották; a' kik ellenben titkon a' Borichal tzimboráltak, vagy kétſégesnek mondották, vagy pedig minden kérdésen kívül való bizonyos dolognak állították, hogy Borich igaz fia vólna meg-halt Kálmán Királynak: akkor Béla el-válaſztya ezeket amazoktól, és a' kik Borichoz

hajlot-

hajlottak, réſz ſzerint azon a' helyen agyon verette, réſz ſzerint ſzámkivetésbe küldötte. Megütközött azután Borichal, a' kinn annál könnyebb vólt győzedelmeskedni, hogy már ſenki nem vólt a' Magyar táborba, a' ki ſegítségére lehetett vólna; azért ſzerentséssen viſzſza-is veretett. El-jött azután még egyſzer Borich Magyar Orſzágba Béla Király ellen, Boleslaus Lengyel Fejedelemnek ſegítségével, és egyenessen Wissegrád felé tartotta a' Kantárt, a' hol Béla Király vala; de itt-is meg-előzte Béla Borichnak igyekezetit, mert gyors hírmondó által kérette Sobieslaus Tseh Királyt, hogy ütne-bé Lengyel Orſzágba; ſzót fogadott Sobieslaus, és ſietséggel bé-vezeti Lengyel Orſzágba rabló Katonáit; Boleslaus azomba, a' ki Borich ſegítségére Vissegrád felé útazott, hallván a' maga Orſzágának veſzedelmét, maga Házájának védelmére viſzſza sietet, és úgy Borichot a' jégen hagyta, Bélát pedig minden félelemtől akarattya ellen-is meg-ſzabadította.

§. 96.

Egyéb tselekedetei, és élete vége.

Vak Béla Királyunk minden vérontás nélkül el-foglalván Serviát, a' Magyar Koronának örökségihez kaptsolta. (*d*) Azomba vízi betegségbe esvén, Magyar Orſzágnak békességes kormányozása után az örök tsendességbe által költözött 1141-*dik* eſztendőben. Nemze ezen Királyunk négy férfi, és két leány magzatokat. A' férfiak vóltak: *Geisa*, *Láſzló*, *István* és *Almus*; a' kik közül Almus gyenge korában meg-halt, a' többi pedig idővel Királyságra léptek. Leányai vóltak: *Gertrudis Micislaus* Lengyel Királynak felesége; és *Zsófi*, a' Henriknek III-*dik* Kon-

Digitized by Google

Konrád Csáſzár fiának jegyesse lévén, mivel a' mátkája előbb meg-halt, hogy ſem egymást láthatták vólna, az Admontai Apátzák Klastromába esküdött, és ott ſzomorú magányosságban töltötte élete napjait. Ezen Béla Királyunk ideiben állíttatott-fell a' Bozoki Prépostság Gróf Lampertnek böv adakozása által. A' Pannónia hegyén való Klasromot pedig 1137-*dik* és a' Demesi Prépostságot 1138-*dik* eſztendőben, meg-ſzaporítván azoknak jövedelmit, Királyi levelével maga II-*dik* Béla-Királyunk meg-erősítette.

(*d*) *Urósius* Rátz Orſzági Fejedelem halála után, annak három gyermekei, *Desa*, *Primislaus*, és *Béld* egymás között meg nem egyezhettek Attyoktól marádott örökségeken. Béla el-únván a' versengést, által adta Serviát II-*dik* Béla Király igazgatására, magát pedig annak atyai oltalmára bízta: Ugyan akkor Béla Király a' Magyar Koronának örökségét egy ſzép termékeny Orſzággal gazdagabbá tette. Ennek bizonyos eſztendeit jól lehet nem tudni, 1135-*dik* eſztendőben mindazonáltál *Servia* már a' Magyar Király bírtoka alatt vólt, mivel az említett eſztendőbe a' Bozoki Prépostság' meg-erősíttő levelében Béla magát Servia Királlyának-is nevezi.

II. Geisa.

§. 97.

Geisa Kirdly idejében ſzállottak-bé a' Németek Erdély Orſzágban.

Nemzetünknek bé-vett ſzokása ſzerint megkoronáztatván Geisa Székes Fehérváratt 1141-*dik* eſztendőben, Erdély Orſzágnak puſztább réſzeiben, a' mellyek előbb vadállatoknak lakó helyei,

Digitized by Google

lyei, vagy más szelídebb barmoknak legelő mezei vóltak, Flandriából ki-vezetett Nemzeteket ide bé szállított; tudván, hogy annál nagyobb az Országnak ereje, mennél több népet nevel maga védelmére; és annál nagyobb a' köz társaságnak bóidogsága, mennél többen vannak, a' kik munkálkodnak annak elöl mozdíttásában; könnyebben-is viseli az Ország akkor a' terhet, midőn népessebb, mert azon munka, és adó, a' mellyet kevessebb polgároknak kellene viselni, több között osztatik-fel. Ugyan ezen Németh Országi Nemzetet, a' kiknek unokái most-is Erdély Országnak nagy részit lakják, (e) bé-szállítván 1143-*dik* esztendőben, nékik lakó hellyel együtt sok szabadságokat-is adott, a' mellyeket utóbb meg-erősített II-*dik* András Király.

(e) Az Erdély Országi Szászoknak eredetéről, és Erdélyben való költözéseknek okáról 's ideiről különböző vélekedések vagynak. Én azoknak ítéletéhez ragaszkodván, a' kik erről nyomossabban szóllottak, azt állíttom, hogy ezen Erdélyi Németh Nemzet II-*dik* Geisa Királyunk ideiben 1143-*dik* esztendőben hívattatot-ki Flandriából, hogy ezen Országnak pusztább részeit meg-szálván hasznossabbá tegye. Hogy ezek Flandriából jöttek-ki, arról bizonyságot tesz II-*dik* Andrásnak Királyi levele, mellyel 1224-*dik* esztendőben ugyan ezen Nemzetnek szabadságait meg-erősítette. Nem különben, ha Erdélyben a' Brassói, más néven Koronai templomon való köre ki-metszett írásmak hitelt adhatunk, ott ezen Deák szók esztendő számmal együtt találtatnak: 1143. *Geisa II. avus Andreæ Regis, Saxones evocavit in Transilvaniam*, a' melly írás meg-mutattya oda költözéseknek idejit; abba pedig meg nem kell ütköznünk, hogy ezen felmetszett írásban Szászoknak, nem pedig Flandriabelieknek mondatnak; mert ámbár az első feleke-

kezet

kezet Flandriából jött Erdélybe, azok mindazonáltal meg-szaporodtak Száſz Orſzágból oda érkezett jövevényekkel, a' kiknek nevezete a' többi Erdélyi Németekre-is reá ragadott. Azon írás pedig nem Geisa Király ideiből való, hanem hihető, hogy akkor vágatott légyen a' Brassói templomnak kövére, midőn már átallyában Száſz nevet viseltek az Erdélyi Nemetek. Bizonyos dolog az-is, hogy Imre Királyunk ideiben 1206-*dik* eſztendőben, a' bányákban való értznek mivelésére ſok Száſzok mentek-bé, és le-telepedtek Erdély Orſzágban: Ámbár tehát az Erdélyi Németeknek első felekezete Flandriából ſzármazott, ezen Nemzet mindazonáltal utóbb Száſzokból megſzaporodván, Száſz Nemzetnek mondatott. Ezen Erdély Orſzági Német Nemzet igen gyűlöletes vólt Báthori Gábor Erdélyi Fejedelem előtt, mivel hogy az említett Fejedelem 1612-*dik* eſztendőben, az Erdélyi Németh Község' réſzére olly petsét-nyomót parantsola tsináltatni, mellynek közepin hét Várak vóltak, körületin pedig ezen ſzók vóltak metſzve, fele Deákúl, fele pedig Magyarúl: *Sigillum nationis Saxonicæ*: *Roſáſz Nemzetből dll.* Utóbb ezen tsúf béllyeget el-fordították.

§. 98.

Győzedelmeskedik mint a' Borich, mint pedig az Austriai Németek ellen.

Borich tsak nem az egéſz Európában lévő Fejedelmeknek Udvarit bé-töltvén panaſzkodó esedezéssel, Geisa ellen az Austria béliektől ſegítſéget nyert. Meg-indúl tehát, *Ratiboldus* Austriai Fő Kapitányt vévén társúl, és igen könnyen Posony Várát *Julianus* kezéből, a' kire a' Vár őrzése vólt vala bízva, ki-ragadván magáévá tette. El-hitette már akkor Borichnak tsak a' neve

Digitized by Google

neve hallására-is azonnal meg-hódúlna az egész Ország, de más kimenetele vólt a' dolognak, bé-kerítvén az el-foglalt Várat, azt mind ostrommal, mind éhséggel annyira szorongatták, hogy végtére semmi segítség Austriából nem érkezvén, a' Várat viszsza adni kínteleníttettek, olly kötéssel, hogy ezer font veretlen ezüstöt magokkal el-vihetnének, más egyéb holmiek pedig a' Várba maradna. Mivel pedig az Austriaiak ezen hadban a' Borichnak segítséget adván a' Magyarok ellen vóltak, Geisa ezen jó szomszédságot meg-akarván hasonló jó akarattal jutalmazni, hirtelenséggel hetven ezer katonát fegyverbe öltöztet, és velek szápora lépéssel Austria felé siet, hogy általok az Henrik Austriai Fejedelem orra alá tormát reszeltessen. Igaz dolog; hogy Henrik sem ijedett-meg a' maga árnyékától, és az ütközet kezdetin igen nyersen kezdette aprítani a' Magyar tábornak elsö osztállyát, mellybe leg-többnyire Bolgárok vóltak, midön azomba a' yéres szájú, sudaras bajúszú, és szikrázó szemü Magyar vitézekre jutott, ezek annyira meg-melegítették Henriknek harisnyás katonáit, hogy már meg nem álhatván a' Magyarok erejének, hátat fordítottak, és a' Magyar tábort magok után egész Bétsig szalasztották. El-esett a' Németek közül ezen ütközetben hét ezer, azokon kívül, a' kik elevenen el-fogattatván rabságba estek. Így győzedelmeskedvén sok drága kintsel rakva Hazájokba viszsza tértek a' Magyarok Geisa Királyokkal együtt. Borich pedig minden reménségit le-tévén a' Magyar Királyságnak el-nyeréséröl, Görög Ország felé költözött, a' hol utóbb egy közönséges Kun Katonától nyíllal által lövetvén, nyughatatlan életit nyomorúságos halállal fejezte-bé.

Digitized by Google

§. 99.

Konrád Császár a' Kereszтes Vitézeket által vezetvén Magyar Országon, minden Klastromokba nagy húzást, vonást tesz.

Az egész Európában lévő Keresztény Tartományokból számtalan férfiak állottak vala a' Keresztet viselő Katonák közé, II-*dik* Geisa Királyunk ideiben, a' kik közül Konrád Császár maga-is fel-vévén a' Keresztet, ezen Katonák közül két száz ezer gyalog, és hetven ezer lovasakat vezete által Magyar Országon 1147-*dik* esztendőben. A' ki félre tévén minden Keresztény erköltsöt, és igazságot, olly pusztíttást, és olly sok erőszakos huzást, vonást tett Magyar Országban, hogy egy Templom, vagy Klastrom nem vólt az egész Országban, a' honnan erőszakossan valamelly summa pénzt ki nem szatúlt vólna: azt gondolta vólna az Ország, hogy merő haramijáknak, és latroknak, Vezére vólna, ha a' Keresztet a' meljeken nem látták vólna. Geisa Király-is, mivel Konrádnak nagy erejét látta, ezen foztogatást szomorú szemmel nézte ugyan, de még-is el-halgatta.

§. 100.

Mánuel Görög Császár, és Geisa Királyunk között ellenkezések történnek.

Bachinus Rátz Országnak Hertzege, Geisa Király segítségével ki akarván rázni nyakából a' Görög igát, és a' Magyar Koronához akarván szegödni, fegyvert rántott Mánuel ellen: Korán észbe vette *Bachinus* szándékát Mánuel, és erőt vévén rajta, elöször botsánat kérésre, azután állandó hívségnek fogadására kénszerítette ötet. Geisának-is, a' ki *Bachinust* erövel, és tanáts adással segített vala, meg-köszönte a' jó szom-

széd-

Digitized by Google

ſzédſágot, de az következendö eſztendöre maradott, midön Geisa Minoslaus Oroſz Fejedelemnek ſegítſégére, *Ladomer* Halitziai Fejedelem ellen hadba vólna, be-üt Sirmiumba, és annak ſzomſzéd határait el-puſztítván viſzſza tér Konstantzinápolyban. Nem lett vége az ellenkezésnek: meg-ütköznek ismét Geisa, és Mánuel, mellyre Mánuelnek attyafia Andronicus beſzéllette reá Geiſát; a' kiknek titkossabb ſzövetſégekröl bizonyoſſá tétetvén Mánuel, Andronicust vasra verette, Geisával pedig meg-ütközött, de meg-is győzettetett. Végre ök-is békeſséget tettek. Tartott ezen ellenkezés a' Magyarok, és Görögök között 1151-*töl* fogva 1158-*dik* eſztendeig.

§. 101.

Viſzſzálkodás támad Geisa Király, és annak testvérei között.

Az a' Fejedelmeknek leg-nagyobb bóldogtalanſága, hogy ſok mindenkor az oldalok mellett az hízelkedö, kevés pedig, vagy majd ſenki nints, a' ki az igazat meg-merné mondani; holott ſokſzor illyen hizelkedö róka terméſzettel béllett ártalmas emberek, mind a' Királyt, mind az Országot veſzedelembe döntik: a' kiknek annál nehezebben vehetik észbe hamis ſzándékokat a' Fejedelmek, hogy mindenkor a' köz-jó, vagy az haſzon forog a' nyelveken. Illyen terméſzetü emberek támaſztottak ellenkezést Geisa Király, és annak testvérei között, a' kik egy réſzröl Láſzlót, és Istvánt Geisa ellen, más réſzröl pedig Geisát testvérei ellen gyánúſágba vitték: mellyböl olly gyülölſég következett, hogy Geisa Király ezen két testvéreit, Fö Hertzegi névvel bírt jóſzágoktól-is meg-foſztotta. Báttyoknak üldözése elöl Mánuel Görög Csáſzárhoz ſzaladnak, a' ki öket nagy betsülettel fogadta és,

Digitized by Google

Istvánnak Feleségül Mánuel a' maga unokáját Máriát adta; nem-is mulatott-el semmi alkalmatosságot, hogy kettőnek egyikét a' Magyar Királyságra be ne tsúsztassa, de ez mind utóbb ment végbe. Addig-is István Fridrik Napnyúgoti Császárnál kereste óltalmát, de itt semmire sem mehetett, mert Geisa Követeket küldé Fridrikhez, a' kik Istvánt a' Római Császár előtt feketébbé tették a' koromnál; ugyan azért szép móddal el-botsáttá magától, a' nélkül hogy néki Geisa ellen segítséget adna. Viszsza tért onnan István ismét Görög Országba, bóldogabb tsillagzatra bízván el-hagyott ügyének elől mozdítását.

§. 102.

Némelly nevezetessebb tselekedetei, és élete vége II-dik Geisa Királynak.

Geisa Királyunk emlékezetre méltóbb tselekedetei közzé számlálhattyuk, hogy az Nitrai Püspökséget, melly még a' Hét Vezérek Pannóniában való érkezések előtt fent vólt, de az idők ellenkezései miatt meg-szünt, újonnan 1157-*dik* esztendőben II-*dik* Geisa Királytól fell-álíttatott, és jövedelmekkel meg-gazdagíttatott; a' hol első Püspököt rendele Geisa Everárdot, a' kit némellyek Edvárdnak neveznek. Ugyan ezen 1157-*dik* esztendőben Németh Újvárat Vas-Vármegyében Apáturságot állított Geisa Királyunk' engedelmével *Walferus* Gróf, és abban Sz. Benedek fiait vezette-bé, a' kik a' Sz. Mártoni Fő Apáturnak gondviselése alá vóltak adva; a' mint ez ki-tetszik az említett Grófnak Királyi hatalommal meg-erősíttetett leveléből. Ezen Apáturságnak az emlékezete még *Gissing* néven fent vagyon. Mind ezeken fellül a' Budai Prépostságnak

Digitized by Google

nak jövedelmit fellyebb emelte. Hogy pedig hólta után valamelly Zenebona a' Királyság miatt ne lámadna, az öregebbik fiára Istvánra a' Magyar Királyságot hagyta; Bélának, mint ifjabbnak *Sclavonia*, és *Dalmátzia* Országok Fejedelemségit adta: maga bé-töltvén az Országlásban 20. esztendöt, meg-halt 1161-*dik* esztendöben. Az említett két férfi magzaton kívül nemze három leányzót; kik közzül Ilona, Austriai Leopoldhoz került házasságra; Érsébeth, Fridrik Tseh Királyhoz; Hulika, Svatoplug Tseh Országi Hertzeghez.

III. István.

§. 103.

A' Magyarok III-dik Istvánt Kirdlynak választák, és a' Görögöktől való félelmekben azt ismet a' Királyságtól meg-foszták.

II-*dik* Geisa halálát III-*dik* Istvánnak megkoronázása követte 1161-*dik* esztendöben: a' ki bizonyossan tudván, hogy László, és István, a' kik a' Görög Császár Udvarában tartózkodtak Magyar Országba, nem sokára nagy szélvészt fognak indíttani, elöre-is az Országot emlékezetre méltó kegyességgel hív állandóságra le-kötelezte, midön az egész Országot három esztendeig való adótól fel-szabadította; reménlvén, hogy ezen kegyességnek tapasztalása állandobbá tenné a' Magyarokat. Okossan gondolta ezt ki István, és jól-is tselekedte, de még-is ez által a' veszedelmet magától el nem mellékelhette, mert Mánuel, hogy Magyar Országot könnyebben a' Görög Birodalomhoz kaptsolhassa, már régen el-végzé vala magában, hogy Istvánt, Béla Királynak fiát, vagy ha ez nem lehetne,

Digitized by Google

Láſzlót, ennek testvérit bé-iktatná a' Magyar Királyságba a' melly ſzándékát ha végbe vihetné, már akkor vagy az egéſz Magyar Orſzág vagy leg-alább annak valamelly réſze a' Napkeleti Birodalomnak határában keríttetnék: ezt hogy végbe vihesse, elöre el-küldé Istvánt, meg-halt Geisa Királynak ifjabbig testvérit, vele pedig maga testvér Nénynyének fiát Eleket, a' ki a' Magyarokat mind adománnyal, mind ígéretekkel, mind pedig félelemmel Istvánnak, vagy ha ez nem lehetne, Láſzlónak réſzire húzná; maga azonba fegyveres ſereggel követte öket. Elek, valamint reá bízatott, egy felöl a' Magyarok tenyerit keményen aranyozta: más felöl pedig, ha Istvánt, Béla fiát bé nem vennék Királynak, Mánuel haragjával rettenti; de a' Magyarok úgy meg-gyülölték Istvánt Béla fiát, hogy kéſzebbek vóltak akármelly esetet tapaſztalni, hogy ſem a' Magyar Koronát ennek fejébe tenni; Láſzlónak ügyit vette tehát elöl, és végbe vitte, hogy ennek adatnék a' Királyi hatalom: féltek tudni illik a' Magyarok, tudván hogy Mánuel nagy hadi ſereggel nem meſzſzire vólna, ne hogy az egéſz Orſzágot veſzedelembe ejtsék, idötül vártak, és Láſzlónak által adták a' Királyságot; testvérinek pedig Fö Hertzegi Méltóságot adtak. (*f*) III-*dik* István, Geisának fia azonba látván, hogy a' Királyság töle el-ragadtatott vólna, kevés hív embereivel Posonba hordozkodott, és ottan várta a' ſzélvéſznek le-tsíllapodását.

(*f*) Némelly Görög Orſzági könyvekben mellyek Hazánk eseteiröl írattattak, úgy találtatik, hogy István, Láſzlónak testvére *Urami*, az az Úri Méltoságra emeltetett: mellyböl éſzbe veſzſzük, hogy régenten a' Magyarok a' Fö Királyi Hertzegeket nem más, hanem *Uram*, vagy *Ur* ne-

nevezettel tiſztelték: nem vólt tehát a' régiebb Magyaroknál olly közönséges, és óltsó az Úr nevezet, hogy azt minden jött-ment embernek a' nyakába akaſztanák. Vélem én, hogy azólt[a] lett a' Magyaroknál olly óltsó ez a' ſzó, miólt[a] a' Németekkel jobban öſzve keveredett: mert ezeknél az Úr nevezet egy pénzbe ſem telik, kivált annak, a' ki ezt a' tiſzteletet adja.

II. Láſzló.

§. 104.

II-dik Láſzlónak rövid ideig tartó Királysága.

Kedvessebb lett vólna a' Görög Csáſzár elött, ha István válaſztatott vólna a' Királyságra, most még-is meg-elégedett Láſzlónak válaſztásával; nem akarván a' Magyarokat erössebben kéniſzeritteni, ne talán ha a' húrt igen magossan felhúzza, el-ſzakadjon. Meg-koronázták tehát a' Magyarok Láſzlót, nem annyira ſzabad akaratból, mint kéntelenségböl, ne hogy ellene állván Mánuel kívánságának, III-*dik* Istvánt Orſzágával együtt nagyobb veſzélybe taſzíttsák. Láſzlónak mindazonáltal igen rövid vólt a' Királysága, a' ki tudni-illik tsak hat hólnapig uralkodott: Királynak koronáztatott 1161-*dik* eſztendöben *Augustus* Hólnapban, és meg-halt 1162-*dik* eſztendönek kezdetin. Halálának oka és módja ismeretlen: némellyek úgy vélekednek, hogy méreg által ölettetett-meg. Ki vólt légyen az Felesége? hitelessen fel nem találni, hogy azonba vólt hitves társa, az bizonyos, mivel *Dandulus* bizonyság tévö irásaiból tudjuk, hogy Láſzlónak leánya Mária, Arbai Grófnál, Vitalis Velentzei Fejedelem fiánál vólt vala férnél.

Digitized by Google

IV. István.

§. 105.

IV-dik István a' Görög Csáſzár ſegítsége által Magyar Király léſzen, de attól ismét megfoſztatik.

Vólt ugyan a' Magyaroknak törvényessen válaſztott igaz Királyok III-*dik* István, de valamint ettől elöbb a' Görög Csáſzár ijeſztése miatt el-állottak, úgy most azon Csáſzártól való félelmekbe IV-*dik* Istvánt válaſztották; a' ki mivel az említett Csáſzárnak fegyvere által léphetett a' Királyságra, meg akarván hálálni annak tapaſztalt jó téteményit, Zimont, Sirmiumot, és Sclavoniának nagyobb réſzit néki ajándékozta; ezen fellül a' Görög Udvarban tanúlt hetyke ſzókás ſzó ſzerint igen alávaló módon kezdett bánni az érdemes, és emberséges Magyar emberekkel; a' kiknél azután olly gyülölségben esett, hogy III-*dik* Istvánnak viſzſza tételéről tanátskoznak. Látván IV-*dik* István, hogy igen róſz renden vólna ſzénája, Mánuelt a' Magyarok ſzándékáról tudósíttya, töle védelmet kérvén: mivel pedig ez által az Orſzágba nagyobb zendülés támada, elöbb, hogy ſem Mánueltől ſegítség jönne, titkon Görög Orſzágba ſzalada, és így öt hólnapig tartó Királyságát, mellyet 1165-*dik* eſztendöben kezdett, ugyan azon eſztendöben el-is végezte. Igaz ugyan, hogy kéſzen vólt Mánuel, Istvánnak ſegítségére: a' ki hadi ſeregének egyik réſzivel ötet Elekkel együtt elöre küldötte a' Magyarok ellen, másik réſzt pedig egéſz Zimonyig maga vezette, a' hol meg-állapodván, a' ſzerentsének minden elöl bukkanására két ſzemmel vígyázott: Sogorát még-is a' Királyságra többet viſzſza nem tehette.

§. 106.

Digitized by Google

§. 106.

III-dik István viſzſza tétetik a' Királyságra, és a' Görög Császárral meg-egyegyez.

A' Magyarok tudni-illik viſzſza tették II-*dik* Istvánt a' Királyságba, és az egéſz Orſzág öſzve kaptsolt erővel fel-álla védelmére; ugyan azért egéſz erejével *Sclavonia*felé indúla, hogy a' Görög tábor eleibe árkot keríthessen. Midőn láttya Mánuel, hogy az egéſz Magyarság mint a' raj fel-zendűlvén ellene vólna, le-tette a' fegyvert, és a' véröntás helyett Görög mesterséget vett vala elől: elküldé István Királyhoz követségbe *Phalæologus* Györgyöt a' Görög tábornak Fő vezérét egynéhány Görög Orſzági Fő Emberekkel együtt, a' kik hírűl vinnék, hogy Mánuel egyetlen egy leányát Máriát Bélának, István testvérinek akarná adni feleségül, és egyſzersmind ötet, mivel még akkor férfi magzattya nem vólt Mánuelnek, Napkeleti Csáſzárságnak örökösivé akárná tenni; addig-is pedig Béla Konstantzinápolyba a' Görög Csáſzár Udvarába vitetnék, és annak öröksége, melly *Sirmium* és *Sclavonia* vólt, a' Görögök emberségére bízatnék. Meg-örültek a' Magyarok ennek a' nagy betsületnek, nem-is győzték tsudálni, hogy Mánuel olly nyughatatlan ellenségből hirtelen melly jó akaróvá változott; holott ez merő álnokság vólt Mánueltől, a' kinek ſoha igaz ſzándéka nem vólt Bélának adni leányát, a' mint ezt oda ſem adta, (g) hanem ez által Bélának örökségit akarta kezéhez keríttetni, és úgy Magyar Orſzág el-foglalására magának egyenessebb útat tsinálni; de ezt akkor a' Magyarok éſzbe nem vették, azért-is Bélát örökségivel együtt a' Görögök kezére adták, a' kik ezen Királyi Hertzeget Konstantzinápolyba vezették, a' hol Mánuel ötet nagy betsülettel fo-

Digitized by Google

gadta, és *Despota*, vagy-is Kis-Király nevezettel tiſztelte-meg.

(g) Mánuelnek mihent ferfi magzattya ſzületett, azonnal meg-mentette Bélát a' Csáſzári Koronának reménységétől, mellynek örökösivé a' maga fiát tette. De még leányát ſem adta néki feleségül, azt vetvén a' latba, hogy atyafiság, és ebből eredett házasság-béli akadály vólna közöttök: mint ha ezen akadályt, és Bélával való rokonyságot, előbb, hogy ſem leányát néki ígérte, nem tudta vólna, vagy mintha a' Fejedelmi ſzemélyek között illyetén akadályt az Egyházi hatalom el nem oſzlathatna; a' mi Közönségessebb rendbéli emberekkel-is ſokſzor meg-történik.

§. 107.

Béldt viſzſza kivánnya a' Görögöktől.

Észbe vették, de már későn a' Magyarok Mánuel ravaſzságát, és magok hibáját; de már Bélát örökségivel együtt ſzépségessen viſzſza nem vehették a' Görögök kezéből: öſzve kaptsollyák tehát Uladislaus Tseh Királlyal magokat, és annak ſegítségivel Sirmiumot és Sclavoniát a' Görögök kezéből ki-ragadják. Ezen változásnak híre midőn Mánuelhez vitetett vólna, ſajnálta, hogy a' Magyarok olly ſzemessek vóltak, hogy a' Görög tsalárdságot észbe vehették; fel-fegyverkezteti azután katonáit, és azokat Belgrád alá vezetvén meg-állopodik: ott midőn hallotta, hogy a' Tseh Király-is jelen vólna a' Magyarok ſegítségére, hátrább hagyott a' Vérontásra kéſztető heves indúlatokban, inkább békességre akara lépni, azért egyet a' maga Katonái közűl, a' ki Tseh nyelvet igen jól tudta, Magyar ruhában öltöztetvén titkon által küldé Uladislaushoz, hogy őtet az ütközetről le-beſzéllené: meg-

nyerte

Digitized by Google

nyerte a' Tseh Királynak a' ſzívét, a' kinek közben vetése által meg-is lett az egyesség, olly feltétellel, hogy Béla örökségivel együtt a' Görögök gondviselése alatt maradna, IV-*dik* Istvánt mindazonáltal Mánuel a' Magyarok ellen való hadakozásra ſe tanáts adással, ſe pénzel, ſe katonával ne ſegíttené.

§. 108.

A Görögökkel való hadakozásra okot nyújt IV-dik Istvánnak nyughatatlansága.

Okkossan vették-fel a' Magyarok a' békeség kötésnek ezen tzikkelit, mert IV-*dik* István el nem felejthetvén a' Magyar Királyságnak ízit, mellyet már előbb öt hólnapig meg-kóstolt vala, III-*dik* István ellen újonnan fel-támadott; a' kinek ſegítségére, előbb tett fogadása ellen, rendelte Mánuel *Kaluph Nicephorust* Fő hadi vezért. Ezen hit ſzegésit Mánuelnek tapaſztalván a' Magyarok, fegyvert rántanak, és *Kaluph Necephorust* IV-*dik* Istvánnal együtt ki-ſzorítván Magyar Orſzágból, *Sirmiumba* kergetik, a' hol Zimony Várát, melly a' Görögök' kezébe vólt, kemény ostrommal bé-keríttik, a' Görögök kezéből mindazonáltal azt ki nem tekerhették, mind addig, míglen Istvánnak méreg által, a' mint némellyek gyanakodnak, élete vétetett vólna a' Várba. Életét végezvén, a' védelmező ſeregnek Fő gondviselője, meg-adták magokat a' Várbéliek, a' Várat-is által adták, a' melly nem ſoká maradott a' Magyarok kezébe; mivel kevés időre el-érkezvén Mánuel, halhatatlan erővel kezdé ostromlani Zimony Várát, mellyet olly vitézül védelmeztek a' benne lévő Magyarok, hogy a' falaknak hasadékaira tulajdon meljeket tennék erősségül, mind addig, míglen vagy ditsőséges ha-

Digitized by Google

halállal Hazájoknak áldozati nem lemének, vagy elevenen az ellenség kezében nem kerülnének: úgy-is lett, mert végtére a' kevés Magyar Vitézeket el-lepvén a' Görögöknek számlálhatatlan sokassága, Zimony Vára Mánuel kezébe került. El-érkeze az alatt a' Király a' veszedelembe lévő Várnak védelmére, de már késő vólt akkor a' segítség, midőn a' Vár az ellenség' kezébe került. Követeket külde tehát István Mánuelhez, a' kik-is míg egyességet szerzettek a' Görögök, és Magyarok között, úgy, hogy Bélának öröksége tovább-is Görög kézbe maradna.

§. 109.

A' Görögök el-foglallyák Dalmatziát, III-dik István pedig ezen kárán való szomorúságába meg-hal.

Nem sokáig tartott a' Magyarok, és Görögök között az egyesség, mert a' Görög Császár *Kaluphus Nicephorus* nevezetű Hadi vezérit el-küldé Dalmátziában, hogy azt foglalná-el olly szín alatt, mintha azon Ország Béla Hertzegnek örökségihez tartozandó vólna. Meg-indúlt *Kaluph*, és el-foglalá Spalatumot, Traguriumot, Szibenitziumot, Dalmátziának leg-nevezetessebb Városait más alább való nevezetű ötvenhét Városokkal együtt 1166-*dik* esztendőben. Ezen szép Tartománynak el-veszte gyötrötte III-*dik* Istvánt, gyötrötte a' Magyarokat-is: tsak hamar tehát parantsolat adatik a' Magyar seregek Fő Vezérének Dénisnek, hogy indúlna-meg Sirmiumnak pusztíttására, és addig-is míglen Dalmátzia' viszsza nyerésére jobb mód esne, itt állana boszszút a' hitszegő Görög népen. Meg-indúl Dénis Sirmiumba, és ott meg-ütközvén Mánuelnek két Fő hadi vezéreivel, Gabra Mihállal, és Brana Györgyel, olly nagy vér ontást tett, hogy a'

Görög

Digitized by Google

Görög tábornak meg-futamása után, a' tsata piartzon maradott Görögök testéből egy ſzörnyü halmot rakatna. Mánuel halván a' maga Vezéreinek ſzerentsétlen ütközetit, tsalt vetett a' Magyaroknak, mert Eleknek azt parantsolá, hogy a' Duna felé vezetné táborát, más réſzről pedig Leo Batatzest a' Fekete tenger felé küldé, hogy egy ismeretlen Karimát kerétvén, az említett tenger felöl ütne-bé Magyar Orſzágba. A' Magyarok ezen második hadi ſeregnek ſzándékáról ſemmit nem tudván, az egéſz erejeket Elek tábora ellen fordították. Leo azonba a' Fekete tenger felöl bé-ütvén Magyar Orſzágban, nem Katona, hanem tolvaj módra garázdálkodott a' fegyveretlen népen, és ſok ragadománnyal terhelve viſzſza tért maga hazájában; mentek lévén tehát ezen réſzről az ellenſégtöl, Dalmátzia felé indíttyák a' tábort, hogy azt a' Görögök hatalmából viſzſza vehessék: ſzerentsés kimenetele vólt fel-tett ſzándékoknak, mert *Kaluph Nicephorust* a' ki Dalmátziának Vezére vala, elfogván az ütközetben, az Orſzágot-is könnyen magokéva tették. Reményſégek támadott innen a' Magyaroknak, hogy Sirmiumot-is a' megijedett ellenſégtöl most viſzſza vehetnék: ezen dolog Dénisnek, a' ki már több tsatákban mágát bátor vitéznek mutatta, emberſégére bízattatott, a' ki ellen a' Görög Csáſzár *Andronicust* állította: midön már a' két ellenkező ſereg egymáshoz közelíttene; előbb, hogy ſem a' Magyarok meg-ütköznének a' Görögökkel, Dénis a' Magyarok Vezére, mosolygó bátorſággal azt parantsolá Katonáinak, hogy előbb egy pohár bort innának, és azt tsúfságból a' Görögökre, a' kik már igen közel vóltak, köſzönnék: megivá ki ki a' borát, és úgy fel-ugra lovára; elkezdődik a' vérontás, és olly átalkodással hadako-

Digitized by Google

dakoza egész nap nyúgotig mind a' két részz, hogy az ütközet végin mind a' két ellenkező Fél magát nyertesnek vélte. Midőn a' buríttó setétség el-válaſztá egymástól őket, egy kevesé lé-tsillapodtak; *Andronicus* azonba félvén, ne hogy a' Magyarok részéről segítség érkezett vólna, még azon éjtszaka Száva vizin által vezeti meg-maradott Katonáit, és az ellenkezést félbe szakaſztya. Szerentsétlen vólt mindazonáltal más felől a' Magyarság, mert Dalmátzia ismét a' Magyar Koronától el-szakadván a' Görögökhez szegődöt; melly Országnak el-veſztése annyira meg-szomoríttá István Királyt, hogy bújjában hírtelen halála történne Esztergomba 1173-*dik* esztendőben, minekutánna Koronázásától fogva 12. esztendőt élt vólna. Ez Feleségül el-jegyzé vala magának *Hieroslaus* Halitziai Fejedelemnek leányát, azt mindazonáltal Mánuel Csáſzár rágalmazása miatt meg nem nyerte: Mánuel Csáſzár tudni-illik III-*dik* Istvánt *Hieroslaus* előtt, mint igazſágtalan, hitszegő, álhatatlan, és szemétre való embert úgy le-festette, kérte azután, hogy leányát illy alávaló indúlatú Fejedelemnek hitire ne bízná; kosarat-is kapott azután Hieroslausnál ezen emberséges és állandó szívű Király III-*dik* István. El-jegyzé azután, és Házaſság béli társaſságra valaſztá magának Ágnest, Austriai Hertzegnek leányát, a' ki a' Király halálakor terhet viselvén, mi nemen lévő magzatot hozott a' világra? nem tudni, az bizonyos, hogy kevés időre világra létte után ezen Királyi szülemény meg-halt.

III. Bé-

Digitized by Google

III. Béla.

§. 110.

III-dik Béla Követek által Görög Országból Királyságra hivattatik.

Ambár III-*dik* István halála után Királyi Magyar Vérből származott Hertzeg több életben nem vólna Bélánál, ennek választása mindazonáltal valamelly ideig függőben maradott, leginkább két fő okokra nézve: először, mert félt Bélától a' Magyarság, ne hogy a' ki Görögök között nevelkedett, ugyan azoknak szokásához szabja a' Magyarok kormányozását: másodszor, mivel a' Királyné terhben marada, szükségesnek lenni ítélte az Ország a' várakozást, mind addig, míglen az özvegy Királyné terhétől megkönnyebbedne; ne talán, ha Béla meg-koronáztatnék, a' Királyné pedig azomba férfi magzatot szülne, az Ország népe között hasonlás, ebből pedig belső had következnék; mindazonáltal meg-mentette kevés időre a' Magyarokat ezen gondoskodástól a' Királyné gyenge szüleményinek korán való halála: minden tovább való tétovázást tehát félre tévén az Ország, Követeket küldenek Mánuel Görög Császárhoz (*h*) a' kik Béla Hertzeget mint választott Magyar Királyt haza hívnák töle. Örömmel hallotta ezen óhajtott izenetet Mánuel, és azonnal sok Fő Embereknek fényes társaságában el-küldé Bélát Magyar Országba, előbb mindazonáltal meg-esküdtette, hogy minden esendő alkalmatosságban a' Konstantzinápolyi Udvarnak hasznát előbb mozdíttani iparkodik. El-érkezvén Hazájában Béla, Székes Fehérváratt a' Kalotsai Érsektől meg-koronáztatott 1174-*dik* esztendőben; előbb mindazonáltal Királyi levelével bizonyságot tett, hogy

Digitized by Google

hogy ez által az Eſztergomi Érseknek hatalmát, a' ki talán akkor betegſége miatt a' Koronázást végbe nem vihette, nem akarná meg-ſérteni.

(*h*) Midőn a' Magyar Követek Béláért mentek Mánuelhez, Mánuel már akkor erős hadi ſereggel Bolgár Országnak Szardika nevű Városában, a' mellynek le-omlott köveiből, most fent álló *Sophia* Városa épittetett, kéſzen vólt, és onnan kémlette a' Magyarok ſzándékát, a' kik ha Bélára nem vaksoltak vólna a' Király válaſztásban, azonnal bé-ütvén Magyar Országban, fegyverrel kereste vólna Béla igazſágát.

§. III.

Az Kantzelláriusi Hivatal kezdődik Magyar Országban.

III-*dik* Béla ideje előtt a' Magyar Királyok tsak Titkost, vagy Iró deákot tartottak, ismeretlen vólt előttök a' Kantzellárius név, és hivatal; Béla Király hozta-bé Görög Országból ezen hivatalt a' Magyarok közé: előbb tudniillik a' kinek valamelly panaſzſza, vagy kérése vólt a' Király előtt, azt vagy ſzóval vitte végbe, a' Királynak nagy alkalmatlanſágával, vagy írásba tévén magának a' Királynak adta; a' melly díſztelen ſzokás alkalmatlan-is vólt a' Királynak, ellenkezett-is Méltóſágával. Béla ezen rendetlenſéget ſzépen meg-orvoslotta, midőn a' Királyi Udvarba két Kantzellariust rendelt, a' mint Görög Országba tapaſztalta, a' kik a' népnek a' Királyhoz nyújtott kéréseit írásba tennék, és a' Királynak híven bé-mutatnák. Ezen fellül a' tsendeſſégnek meg-tartására keményen parantsolta, hogy az igazſágtalanſágok, és ragadozások az Országban példássan meg-büntettetnének.

Digitized by Google

§. 112.

Az Egyházi dolgokban rendeléseket tesz.

Tapasztalta azt eleven példákból Béla, hogy az előtt Uralkodó Királyok sokakat Püspökségekre, Apáturságokra, és más Egyházi méltóságokra fel-emeltek ollyanokat, a' kiknek olly fényes hivatalhoz se idejek, se tudományok, se erkölcsök, se érdemek nem vólt; illy rosz, és az Egyházi törvényel nagyon ellenkező szokást jobb karba akarván állíttani Béla, parantsolta, hogy az említett Egyházi méltóságokra koros, böltsz, érdemes, és sedhetetlen életű férfiak választatnának. Parantsolta ezen felűl, hogy az Egyházi jószágoknak gondviselése, ugyan Egyházi emberek hívségére bízattatnék. Hogy senkit a' Király Püspökségtől, se pedig a' Püspök a' kissebb Egyházi jövedelmektől és hívataloktól meg ne fosztana, ha tsak előbb, azon büntetést érdemlő rosz tselekedete törvényessen néki meg nem bizonyíttatna. Mind ezeket Királyi hatalma szerínt igen böltsen rendelte Béla. Az-is halhatatlan ditsőségére válik III-*dik* Béla Királyunknak, hogy se fáradtságát, se Királyi költségit nem kémélte, hogy Első László Királyunk a' Római Anyaszentegyháznak törvényes meg-vizsgálása szerínt a' Szentek lajstromában írattatnék, a' melly dolog végbe-is ment ugyan ezen Királyunk ideiben 1192-*dik* esztendőben, midőn III-*dik* *Cœlestinus* Pápa ülne Sz. Péter székibe; a' ki II-*dik* Szent Királyunk ditsőséginek ki-hirdetésire Gergely Kardinálist küldé Magyar Országban. Szentséges teteme Sz. László Királyunknak tizen-kettődik századtól fogva, tizenhetedik századig Nagy Váradon nyugova ezüst koporsóban. (*i*) Egyházi dolgokban tett érdemes tselekedetei közé számlálhattyuk Béla Királyunknak azt-is, hogy a'

Digitized by Google

Cistercita ſzerzetes Atyáknak Apáturſágot állítta Bakonyba a' Veſzprémi Püspök Megyébe, vélem Szirtzen, 1182-*dik* eſztendőben. Nem külömben Szent Gothárdon Vasvármegyébe; a' melly akkor a' Győri, most pedig a' Szombathelyi Püspökſégnek határában vagyon: ezen Sz Gothárdi Klastromot pedig olly ſzabadſággal ajándékozta-meg 1183-*dik* eſztendőben, a' minő ſzabadſágot Frantzia Orſzágban bírnak. Hasonló Klastromot épitte Páſztón az Egri Püspök Megyében 1190-*dik* eſztendőben. Ezen Királyunk állította a' Szebeni Prépostſágot Erdély Orſzágban 1189-*dik* eſztendőben. A' Sepesi Prépostſágnakis méltán kezdőivé tehettyük Bélát, tsak azon okra nézve-is, hogy Imre Királyunk ideiben, a' ki III-*dik* Béla után viselte a' Koronát, elsö emlékezet vagyon a' Sepesi Prépostſágról: hihetös dolog tehát, hogy ezen Prépostſágot élete vége felé állította-fel Béla.

(*i*) Ámbár IV-*dik* Béla Király ideiben, mellyröl utóbb ſzóllunk, nagy puſztíttást tettek Orſzágunkban a' Tatárok, ſöt Nagy Váradot-is, a' hol ezen ſzent test tsendessen nyugova, földig le-rontották, koporsója mindazonáltal Sz. Láſzló Királyunknak a' Tatárok emésztö Kezétöl menten marada. Nagy tiſzteletben-is tartatott ez, az öregebbik Rákótzi Györgynek idejéig; a' ki midön Erdélyi Fejedelem lett vólna, ſzentſég törö fösvényſéggel a' föld alatt lévő bóltozatot, a' hol Szent Királyunknak koporsója vala, fel-törette, és testit az ezüst koporsóból ki-vétetvén fa koporsóba tétette; az elöbbeni ezüst koporsóját pedig, arany Koronájával együtt, a' melly vele el vala temetve, nem tolvaj, hanem haramja módra el-ragadta. Ezen ſzentſég-törö gonoſz fösvényſégit Rákótzi Györgynek, nem hagyta a' mindenható Isten boſzſzúállás nélkül, mert azután

Digitized by Google

tán a' Rákótzi Nemzetſégéből mind addig, még annak egéſzen magva nem veſzett, egynek a' teste ſem maradhatott hólta után azon a' helyen, a' hol el-temettetett, hanem vagy ki ásatván más helyre vitetett, vagy a' földből tellyesſéggel kivettetett, vagy ki-hányattatván temető helyéből, meg-égettetett. Ezt írásban hagyta ama' hiteles Úri ember Kapi Gábor 1691-*dik* eſztendőben; a' ki tovább negyven eſztendőnél különössen vígyázott a' Rákótzi György Nemzetéből el-temettetteknek végső esetére, és az maga tapaſztalását írásba tévén, nevezet ſzerínt fel-téſzi, holta után mindeniket minémű eset érte.

§. 113.

Dalmátziát a' Görögöktül viſzſza veſzi, Galitziát pedig a' Magyar Koronához kaptsollya.

Midőn Béla Magyar Királlyá válaſztatván a' Görög Csáſzár Udvarát el-hagyta, annak örökſége Dalmátziával együtt a' Görögök kezében maradott, mind addig, míglen Mánuel Bírodalmának, 's életének végít nem érte. Mánuel halála után Spalatum, Jadra, Tragurium több Városokkal együtt minden vér-ontás nélkül az igaz Uroknak kezébe jöttek 1180-*dik* eſztendőben: ezen Dalmátziát azután Horváth Orſzággal együtt Béla, öregebbik fiának Imrének kormányozására bízta; mivel mindazonáltal gyenge vólt még az okoſága a' fiatal Királyi Hertzegnek, Béla Kalánust Pétsi Püſpököt küldé, hogy mind a' Hertzegnek, mind pedig ezen két Orſzágnak Fő igazgatója lenne. Melly eſztendőbe lett ezen Orſzágok kormányozójává Imre, nem lehet bizonyoſſan el-találni; az ſemmi kétſéget nem ſzenved, hogy 1193-*dik* eſztendőben Imre Dalmátziát és Horváth Orſzágot Kalánus eſzével igazgatta. (*k*) Ezen idő táján, tudni illik 1185-*dik*

Digitized by Google

eſztendöben Galitziát vagy-is Halitziát a' Magyar Koronának bírtoka alá hozta illy környül állásſal: *Volodimirus* Halitziának Fejedelme Kazimir Lengyel Fejedelemmel ſzerentsétlenül hadakozván Orſzágát el-veſztette, és a' Magyarokhoz ſzaladott; Kazimir az alatt *Micislaust* tette az el-foglalt Orſzág gondviselöjévé, a' kit három eſztendö alatt az Orſzág népe gyülölſégböl méreggel el-veſztett. Utánna tette gondviselövé Kazimir *Romanust*; ezt azután Magyarok ſegítſégivel Volodimir ki-vetvén Halitziából, viſzſza vette elöbbeni Orſzágát, és hatalmát, mindazonáltal a' Magyar Királynak óltalma alatt marada olly egyesüléssel, hogy halála után Halitzia a' Magyar Király hatalmába maradna. Kezéhez vette ezen Orſzágot Béla, és azt ifjabbik fiának Andrásnak igazgatására bízta.

(*k*) Dalmátzia viſzſza foglalása után tapaſztalható képpen meg-mutatta, hogy igen ſzeretné kedves Magyar Nemzetit III-*dik* Béla Királyunk; mert ezen Orſzágnak Spalatum nevezetü leg-föbb Városában nem engedte, hogy más nemzetböl válaſztatnék Érsek, hanem tsak ollyan, a' ki igaz Magyar Vérböl venné eredetit. Sokáig ellenkeztek Béla Királyunk akarattyával a' Spalatum-béliek, utóllyára még-is reá tértek, és valamelly *Chileni Pétert*, a' ki régi Fö Nemes Magyar Nemzetſégböl vette ſzületését, Érsekké tették. Ezen *Chileni* Péterröl írja *Archidiaconus* Tamás. *Hist. Salonit. Cap.* 19. hogy hasonlíthatatlan tudományú ember vólt, kiváltképpen a' terméſzet tudománnyában olly értelemmel bírt, hogy reá tekíntvén az egéſséges emberre, tsak egyedül ábrázattyának látásából-is meg-ismérte, mikor, és minémü betegſége fog következni, és minémü orvoſſággal kerülhetné-el azon nyavalyának veſzedelmét. §. 114.

Digitized by Google

§. 114.

III-dik Béla Király több eſztendőkig békeſséggel Uralkodván életét végzi.

Igen békeſséges vólt Bélának Urálkodása, nem-is tudjuk, hogy ennek Orſzáglása alatt valamelly nevezetes ellenség háborgatta vólna Nemzetünket, és Orſzágunkat. Az ugyan bizonyos dolog, hogy Mánuel halála után a' Görögök nem jó kedvel adták viſzſza Horváth és Dalmátzia Orſzágot a' Magyaroknak, ezen által adásnak közelebbről való környülállásait mindazonáltal ſehol írva nem találályuk. Minden villongások között, mellyek ezen Kiralyunk ideiben történtek, az leg-nevezetessebb, melly nem meſzſze Ikónia Városától Liſztria tartománnyában történt, midön Mánuel a' Persák ellen menne a' Magyarok ſegítségével, kiknek Hadi-vezérek vólt *Ompudin* Horváth Orſzági, és *Lenſtathi* Erdély Orſzági Király ſzeméllyit viselő kórmányozók; Mánuel olly ſzoros helyre találta vezetni az egéſz tábort, hogy az, két hegy közé ſzoríttatván, a' Persáktol egéſzen bé-keríttetett vólna, annyira, hogy ſemmi felé útat nem találhatnának: néki ereſzkedik tehát Mánuel a' veſzedelemnek, és az ellenségnek öſzve tolakodott fegyveres rendin az Erdélyi Magyaroknak ſegítségével ſzerentséssen által vágta magát, de mégis nagy veſzedelemmel, annyira, hogy midön kilépett a' Persák fegyveri közül, paissában harmintz nyilat hoza-ki, és a' mellett az egéſz teste vérbe, és ſebbe vólt. Hogy élete meg-marada, azt leg-inkább *Lob* és *Tamás* nevezetű két egytestvér Erdélyi Magyar vitézeknek köſzönte, a' kik, midön az ellenség nyilai, és dárdái répülnének Mánuel Csáſzárra, magok testével fedezték vala be-ötet; a' melly hív vitézsége ezen két

Digitized by Google

ditséretes Erdélyi Magyarnak nem marada jutalmazatlan, mivel Béla, Doboka Vármegyében ſok helységeket ajándékoza nékik. Ezen adakozását III-*dik* Béla Királynak, meg-erősítette IV-*dik* Béla Királyi levelével, mellyet *Lob* fiának *Csamának* adott-ki 1230-*dik* eſztendőben. Vóltak más tsekéllyebb ellenkezései-is a' ſzomſzéd Tartományokban a' Magyaroknak, de mivel azok vagy tellyességgel nem bizonyossak, vagy nem nevezetessek, feledékenységben maradhatnak. Mind ezek alatt Béla mint okos Atya, bőlts rendeléseket tett fiairól: Imrét az őregebbik fiát 1185-*dik* eſztendőben Magyar Királynak koronáztatta. Andrást pedig Dalmátzia és Horváth Orſzág Fejedelmivé tette: ugyan erre hagyta több eſztendőkig gyűjtött Királyi kintseit-is, olly parantsolattal, hogy mivel maga Béla, betegsége miatt a' Szent földet meg nem látogathatná, ez eránt tett fogadását az ő fia András tellyesíttené-bé. Leányai közül Margitot *Isacius Angelus* Görög Csáſzárnak adá férhez. *Constantzidt* pedig Fridriknek, Fridrik Csáſzár fiának jegyzé-el, midőn az említett Csáſzár a' Kereſztes Vitézeket 1189-*dik* eſztendőbe Magyar Orſzágon által vezette: mivel azonba Fridrik Hertzeg előbb, hogy ſem az házasság meg-lenne meg-halt, Konstantzia Primislaus Otokarus Tseh Fejedelemnek kezére került. Ezen négy magzatot nemzé Béla Agnestől, más néven Annától, Antiokiai Fejedelemnek leányától, a' ki Bélának első felesége vólt. Második feleségétől Margittól, a' ki Henrik Hertzegnek, Angliai Király fiának Özvegye vala, ſemmi magzattya nem vólt. Minékutánna pedig magát III-*dik* Béla Királyunk kedves Magyar Nemzetének ſzívében, és emlékezetében halhatatlanná tette vólna, meghalt 1196-*dik* eſztendőben.

Imre.

Digitized by Google

Imre.

§. 115.

Imre nagy illetlenséggel bánik a' Vátzi Püspökkel mingyárt Királyságának kezdetinn.

Imre még az Attya éltiben, 1185-*dik* eſztendőbe meg-koronáztatván, annak halála után 1196-*dik* eſztendőben hatalma alá vette Magyar Orſzágot hozzá tártozandó örökségivel együtt. Ez mingyárt Uralkodásának kezdetin, Felséges Személlyéhez eppen nem illő tselekedetet követett-el: mivel bé-menvén Vátzon a' Káptalan templomában, a' hol éppen a' Püspök, kinek *Boleslaus* vala neve, Isteni ditséretet éneklett vala maga Papjaival, hatalmassan parantsolta a' nevezett Püspöknek, hogy a' tárháznak kúltsait minden hallaſztás nélkül elől adván a' templomból ki-takarodna: meg-döbbent a' Királynak törvénytelen parantsolattyára az Isten félő öreg Püspök, és annak tellyesíttésit tétovázó gondolkodásival a' mennyire lehetett, hátráltatta. Azomba a' Király néki ugrik a' Püspöknek, és azt az Oltár elől le-rantzigálván, embertelenül a' földre le-taſzította, meg-rugdalta, és ott jelen lévő katonái által tsak nem fél hóltan nagy dühösséggel a' templomból ki-hurtzoltatta. Feltörte azután erőſzakossan a' tárháznak zárjait, és abból véghetetlen ſok kintset, mellynek nagy réſzit az említett Püspök a' Leleſzi Prépostságnak fel-állítására kéſzítte vala, el-ragadta. Ezen Királyi Méltóságot motskoló tselekedete Imrének, III-*dik Innocentius* Római Pápa eleibe került, a' ki levél által meg-dorgálván a' Királyt, parantsolta, hogy azon kintset; mellyet a' Vátzi templomtól, és Püspöktől igazságtalan erőſzakkal el-ragadott, minden hiba nélkül viſzſza fizes-

Digitized by Google

se; e' mellett az egéſz dolognak lelki iſméret ſzerént való új meg-vizsgálását a' Kalotsai Érsekre Saulra (*l*) bízta, parantsolván néki, hogy Rómában az egéſz esetről minden emberi tekintetet félre tévén új tudósíttást küldene. Mivel azután a' Király eleget tett a' meg-ſértett Félnek, az egéſz pör tsendességgel el-födöztetett.

(*l*) Ezen *Saul* nevezetű Kalotsai Érsek ſzármazott ama' régi Magyar eredetű Hederváry Grófoknak Nemes Véréből; a' ki nem tsak Nemes Eleire, hanem böltsességére, és fedhetelen életére nézve-is nevezetes vólt nem tsak Magyar Hazánkba, hanem az egéſz Europában. Maga a' Szentséges Római Pápa-is olly nagyra betsülte ezen meg-betsülhetetlen érdemű Hazánk fiát, hogy az Imre Király, és Vátzi Püspök között támadott pörnek meg-vizsgálását, és békességes letsillapíttását egyedül ennek eſzére, okosságára, és hitire bízta. Ugyan ezen Nagy Érdemű Hederváry Nemzetből ſzármazott Érseknek hólta után-is ſok jelekkel bizonyíttatott-meg fedhetetlen élete, úgy, hogy a' Magyar Orſzági Anyaſzentegyház többször kérte a' Római Széket, hogy ennek eletit törvényessen meg-vizsgálván a' Szentek rendébe ſzámlálná.

§. 116.

A' testvér Öttsével Andrással meg nem egyezik.

András Hertzeg Imre Királynak testvére fiatal indúlattól el-ragadtatván, attyáról reá maradott meg-betsülhetetlen Királyi kintset kevés idő alatt el-tékozlotta: midőn tehát látná, hogy örökségül néki haggott Tartományokból kevesebb jövedelme vólna, hogy ſem ollyan egy bőven költő Hertzegnek elégséges lehetne, Báttyának

Digitized by Google

nak Tartományit kezdette tsipkedni: Keményen meg-feddette a' ſzeleskedö ifjat Imre az ö Báttya, zabolát-is vetett rendetlen indúlatinak, mivel Horváth Orſzágban és Sclavoniában, melly András öröksége vólt, Nádasdi Domonkost rendelte *Bánusnak*, az az: Királyi ſzemélyt viselö igazgatónak. Bökte ezen rendelés az érzékeny lfjúnak Andrásnak érzékenyebb ſzívét: fegyverre kél tehát Imre Királlyal, ſegítséget véven Leopold Austriai Hertzegtöl; a' kivel minthogy Imrét kéſzületlen találták, ök vóltak a' nyertesek; kevés napok után azonba meg-erösítvén hadi ſeregit Imre; új tsatára áll-ki András öttse ellen, és midön mind a' két ellenkezö Fél egy más ellen tsak nem dobot akarna ütni, Imre Király le-tévén minden fegyverit, maga embereinek meg-parantsollya, hogy ſenki utánna ne jönne, egy ſzál veſzſzöt veſz a' kezébe, és azt fel-emelvén ſebessen indúl az Öttsének tábora ellen, az alatt nagy ſzóval azt kiáltya: *meg-látom ki léſzen olly vakmerö, hogy a' maga Királlya ellen fegyvert merjen fogni, és annak Fejedelmi vérit Istentelen gyilkossággal ki-ontani.* Ezt látván, és hallván András katonái, két réſzre vonván magokat a' tábor közepin útat adtak néki, a' nélkül, hogy valaki tsak a' kezét-is bátorkodott vólna ellene fel-emelni. Imre egyenessen András ſátorába megy, és ott azt kemény ſzókkal meg-dorgálván, tulajdon katonái által meg-kötöztette, és mint rabot *Kehene* várába kötözve vitette: azután öttsének réſzéröl való Katonákhoz fordúla, a' kik midön térdre esvén kegyelemért esedeztek vólna, botsánatot adván nékik, minnyájokat békességgel haza botsátotta. Bizonnyal nagy bátorságot követett-el itten Imre Király, mellyet talán vakmeröségnek-is lehetne mondani, midön fegyver nélkül egy ſzál veſzſzövel az

Digitized by Google

ellenség táborának közepében meré magát ereſzteni. De valamint nagy a' Koronás Fejeknek Méltósága, úgy nagy azokra a' kegyes Egeknek vígyázása.

§. 117.

Servia egéſzen a' Magyar Koronához kaptsoltatik.

Serviában: a' mellyet a' *Morava* vizéig elöbbis bírták a' Magyarok, nem tudom mi okra nézve hadat viselt Imre Király 1202-*dik* eſztendöben, István, azon Orſzágnak Megajupánya, az az: Fö Hertzege ellen: meg-gyözvén Imre István Hertzeget, annák Orſzágát el-foglallya, és abban Királyi ſzemélyt viselövé Vulkust Istvánnak testvér öttsét tette. Azután *Joannitius* Bolgárok Fejedelme ellen indúlt, és Bolgár Orſzágnak-is valamelly réſzit el-tsípte, és a' Magyar Koronának határiba rekeſztette. Midön ezek történnek alsó réſzin az Orſzágnak, Dalmátziában Jadra Városát eröſzákos ostrommal el-foglalják a' Velentzeiek, és a' Várost földig le-rontyák, melly nyughatatlanságért Dandulust Velentzei Fejedelmet, és minnyájokat, a' kik ebben vele egygyet értettek, III-*dik Innocentius* Pápa az Anyaſzentegyházból ki-átkozta. Utóbb ezen átoktól fel-óldozta öket.

§. 118.

Imre a' Koronát maga fiára Láſzlóra hagyja.

Látván Imre, hogy beteges állapottyára nézve, már nem ſokára Orſzáglásának, és életének vége ſzakadna, testvér Öttsét András a' Kehemei Várból, a' hol fogva tartatott, ki-ereſztvén, elöbbeni ſzabadságába viſzſza tette; azután egyetlen egy fiát Láſzlót, a' ki akkor mint-egy hat eſztendös gyenge Hertzegetske vala, Királynak koro-

Digitized by Google

koronáztatta 1204-*dik* esztendőben; gondviselőivé rendelvén mind az Országnak, mind pedig a' neveletlen gyenge Királynak Andrást, mind addig, míglen László, Királyi terh viselésre elég idős lenne. Ezen végső rendelését meg-tévén bóldogabb életre által költöze 1204-*dik* esztendőben, Egerbe, a' hol éltébe tett rendelése szerént el-is temettetett. Imre Királyunknak felesége vólt Konstántzia, Alfonsus Aragoniai Királynak leánya, a' ki Imre halála után II-*dik* Fridrik Császárhoz ment vala férhez.

III. László.

§. 119.

László Bétsbe viszi az Annya, és ott meg-hal.

Imre halála után III-*dik Innocentius* Római Pápa igaz Atyai szorgalmatosságot mutatott Lászlóhoz, midőn több leveleket küldvén Magyar Országban, elsőben-is Andrást, az Országnak és Királynak igazgatóját, azután az egész Egyházi rendet, és Ország Nagygyait hathatósan intette, és kérte, hogy mindenekben hívek lennének a' neveletlen Királyokhoz. András, a' kit leg-inkább illetett a' Pápának intése, első vólt a' ki azt meg nem tartotta, mert nem tsak hív védelmezője nem vólt az árva gyenge Királynak, de rendeléseket-is tett, mellyekből nyilván ki-lehetett hozni, hogy maga ásítozna a' Királyságra. Ezt mindenek között leg-hamarább észbe vette Konstantzia az özvegy Királyné, hogy tehát minden következhető vefzedelmet meg-előzzön, egybe rakván drágább kintseit, Lászlóval Bétsbe szalada Leopold Hertzeghez: a' Magyar Koronát-is el-vitte magával. Ebből rosz következéseket jövendölvén mind magának,

Digitized by Google

gának, mind pedig az Országnak András, viszsza kéri nevelése alá bízattatott Királyt Lászlót Leopoldtól. Leopold hallatlanná tette magát András kérésére: végre a' sok haszontalan izenetek, és feleletek után háborúság támad András, és Leopold között. Már az Ország határánál vólt mind a' Magyar, mind pedig a' Német tábor, midőn László hat holnapig való Királysága után Bétsbe meg-hal. Híre futamodván László halálának, azonnal le-tette a' fegyvert Leopold, és meg-halt Királyunknak tetemit a' Magyar Koronával együtt, mellyet 1204-*dik* esztendőben el-vitt vala az Özvegy Királyné, *Ugrinus* Györi Püspök által viszsza küldé Magyar Országban 1205-*dik* esztendőben, mellyben László rövid ideig tartó Királyságát, állandóbb Országlással tsérelte-fel. Ártatlan Királyunknak meg-hidegült teste Székes Fehérváratt a' Királyok temető helyében szokott rend tartással tétetett-el Konstantzia Királyné pedig Aragoniában a' maga Attya Udvarában viszsza téré.

II. András.

§. 120.

Gertrudis Királyné meg-ölettetik.

Valamint nagyon óhajtotta, úgy meg-is nyerte II-*dik* András 1205-*dik* esztendőben a' Királyságot, mellynek kezdete se okos, se szerentsés nem vólt: mivel Királyságának elein Gertrudisnak az ő feleségének kedvéért, annak három testvéreit, Egbertet, Berthóldot, és Jánost Magyar Országba hozta, és itt leg-méltóságossabb hívatalokat, igaz Hazafiainak nagy megbántásával ezek nyakába akasztotta. Jánost, Kalánusnak meg-sértésével (*m*) Esztergami Ersek-

Digitized by Google

ſekké tette. Bertholdnak a' Kalotsai Érsekſéget adta; (*n*) ezen fellül *Sclavoniai Vice* Királyſágot, Erdélyi Fejedelemſéget, Báts, és Bodrog Vármegyei Fő Ispánſágot reá fűzte. Egbértet pedig előbb Sepesſégben nagy jövedelmű jóſzággal meg-ajándékozta, azután Bambergai Püspökſégnek el-nyerésére ſegítette; midőn azonba ſok Haza fiainak, és az Orſzág haſznos tagjainak érdemi nem tsak meg nem jutalmaztattak, de még kérdésbe ſe vétettek. Ezen helytelen tselekedeti Andrást a' Királynéval együtt olly gyülölſégbe ejtették az Orſzág előtt, hogy egynehányon az Orſzág Nagygyai közül Gertrudis Királynénak meg-öléséről tanátskoznának: nemis maradott-el fel-tett gonoſz ſzándékjok, mert midőn András Király Kálmán Hertzeget, második ſzülött fiát Galitzia, és Lodomeriai Királyſágban 1213-*dik* eſztendőben bé-iktatná, (*o*) a' Királynak othon nem léttéből alkalmatoſſágot vévén *Banko*, a'kit nem régen *Vice* Királyſágra emelt András, nagy háláadatlanſággal Gertrudis Királynét gyilkoſúl meg-ölte; (*p*) a' kinek teste Pillis hegyének oldalán épittetett templomban, melly a' *Cistercita* ſzerzetes Atyáké vólt, temettetett-el. Banko, a' ki a' Királynét megölte, következendő éjtzakán maga-is meg-ölettetett; a' többi társait pedig, úgy mint Simont, Pétert, és a' többieket, a' kikre ezen gonoſzſág hárámlott, (*q*) András Király az Orſzágban viſzſza térvén fájdalmas halállal meg-büntette.

(*m*) Hogy András Király Jánost, Feleségének testvérit az Eſztergomi Érsekségben Kalánusnak, a' ki Pétsi Püspök vala, eleibe tehesse, illetlen, és igen nagy gonoſzságot kent vala ezen ártatlan, és nagy érdemű férfiúra; a' kinek, az említett Érsekségben a' maga Sogorát eleibe-is tette.

Ka-

Digitized by Google

Kalánus betsûletessen meg-ôſzült Püspök, és emberséges Magyar ember, az hamissan reá kent gonoſzságból nem tsak az *Ugrinus* Györi, és *Saul* Tsanádi Püspök elôtt, a' kikre bízta a' Szentséges Pápa a' dolognak meg-vizsgálását, hanem az egéſz Orſzág elôtt ártatlanságáról bizonyságot tévén, Érseki palástal tiſzteltetett-meg III-*dik* *Innocentius* Szentséges Pápától: ezen különös Egyházi tiſzteletnek jele Kalánus halála után azon Püspöki ſzékben meg-ſzûnt, mellyet 1754-*dik* eſztendôben Klimo György akkori Pétsi Püspök, XIII-*dik* Kelemen Pápától ismét ki-nyert, úgy hogy azon Érseki palástot viselô hatalom a' Pétsi Püspöki ſzékbe örökös lenne. Az által-is igen meg-gyûlôltette magát, 's feleségét II-*dik* András az Orſzág elôtt, hogy ezen tiſztességes életû, és fiatal eſztendejétôl fogva meg-ôſzült vénségig mindenkor jó nevet viselô Püspökre Kalánusra, öreg napjaiban olly tiſztátalanságot akart mázolni, a' mitôl ifjú napjaiban-is mindenkor irtózott vólna. Ezen okokból ſzármazott gyûlôlség indíttá az után némellyeknek bátorságát Gertrudis Királynénak meg-ölésére; nem pedig a' mint *Bonfinius* írja, hogy Gertrudis egyiknek a' maga testvérei közül alkalmatosságot nyújtott vólna az említett *Banko* Bán Feleségének erôſzakos meg-ſzeplôsíttésére. De ne tsudállyuk, hogy itt meg-botlott Bonfinius, mert másutt ſem igen vólt ſzerentséje az igaz mondáshoz.

(*n*) Ezen Bertholdnak az említett hívatalokra való fel-magaſztalásában-is igen meg-mutatta András, hogy inkább nézne a' maga honnyainak haſznára, hogy ſem az Orſzág köz javára; midôn ezen Bertholdot Kalotsai Érsekké tette, elöbb, hogy ſem Deákúl tsak olvasni-is tudott vólna: de

Digitized by Google

de okossabb vólt akkorbéli Római Papa III-*dik* *Innocentius*, a' ki valamennyire meg-orvoslotta a'Király hirtelenkedésit, midőn mind addig Bertholdnak válaſztássát helybe nem hagyta, míglen ſzükséges tudományt nem ſzerezne magának. Tudván Innocentius Pápa, hogy az Érsekek a' Püspököknek Mesterei vólnának; hogy lehet, úgy mond azon levelében, mellyet András Királynak írt Rómából, *hogy lehet Mestereknek Mestere az, a' ki még a' tanítványoknak tanítványa ſem lehet?* Lássuk erről III-*dik* *Innocentiusnak* ezen dologban András Királyunkoz írt levelének valamelly réſzit: *Nos ergo ſuper iis habito cum Fratribus noſtris diligenti tractatu perpendimus evidenter; eum nec in Jure Canonico, nec in Divino eloquio vel tenuiter commendatum, et ætatem ipſius non ſolum non eſſe perfectam ſed nec etiam perfectioni vicinam. Quæ duo, videlicet ætas legitima, et litteratura ſufficiens adeo ſunt Archi-Epiſcopo neceſſaria, qui debet eſſe Pater Patrum et Magiſtrorum Magiſter, ut juxta Statutum Lateranenſis Concilii, ſi Clerici præſumpſerint quemquam eligere non ſolum in Archi-Epiſcopum, ſed etiam in Epiſcopum, qui patiatur in illis duobus, aut alterutro eorum defectum, præter hoc, quod irrita eſt talis electio, ipſi ea vice ſint eligendi potestate privati, et per triennium a beneficiorum perceptione ſuſpenſi.* Ezek magának a' Pápának a' ſzavai, mellyeket 1205-*dik* eſztendőben írt András Királyhoz, meg-nem engedvén néki, hogy Feleségének testvérit, mivel fiatal, és elégséges tudomány nélkül ſzűkölködő vólt, Egyházi Méltóságra léphessen. De mit-is tehetett mást *Innocentius* Pápa, ha az Isten törvénnye ſzerént akart tselekedni? Annak, a' kire mások lelkei bízattatnak, ſzükséges a' tudomány:

mert

Digitized by Google

mert a' Vak ha vakot vezet, mind a' ketten verembe esnek. Ha a' só meg-izetlenül mivel fózzanak? sem a' földbe sem a' ganéjba nem hasznos, hanem ki-vettetik. A' kinek fülei vannak a' hallásra hallya meg. *Lukáts. Evang.* 14. *Resz.* 34 *és* 35. *Vers.*

(o) Lodomeria 1206-*dik* esztendőben kaptsoltatott a' Magyar Koronához II-*dik* András Király ideiben. Minekutánna tudni-illik Halitziának, és Lodomériának Fejedelme meg-ölettetett vólna, ezen két Országnak népe önként kérték vala Andrást, hogy jönne a' zenebonának le-tsendesíttésére, és az Országot hatalma alá venné: meg-indúlt András Kálmán Hertzeggel, a' kit ezen két Ország Királlyává koronáztatta ugyan, de kevés esztendők múlva ezen Bírodalmától Kálmán meg-foztatott, és az Attyához viszsza térvén Magyar Országba, *Sclavonia* Vezérivé tétetett.

(p) Ezen meg-ölletett Gertrudis Királynéról azt írja Severini János, *Lib.* 1. *de Reg. Indigen. f.* 62. hogy utóbb a' Szentek lajstromába számláltatott. Ebben a' mondásban meg-botlott a' jámbor: mert ezen Gertrudis Királynét soha Szenteknek adni szokott tiszteletel nem tiszteli, nemis tisztelte a' Római Anyaszentegyház. De könnyen meg-botsáthattyuk ezen hibáját az emberséges, és másként tanúlt embernek, mivel nem lévén a' Római Anyaszentegyháznak Hitin, csák hallotta, vagy olvasta Szent Gertrudisnak a' nevét, és azt András Király meg-ölt feleségére értette; holott azon Gertrudis, a' kit a' Szentek között tisztel a' Római Anyaszentegyház, Saxoniában az Islebiai Klastromba Apátza szűz vólt, nem pedig Magyar Királyné. Azonba azt el-hiszem, nem rosz szándékból tsusztatta-ki író tollából, annál-is inkább, hogy minden írásaiban igen

Digitized by Google

igen tiſztesſégessen ſzokta említtehi azon dolgokat, mellyek valami képpen a' Római Anyaſzentegyházat illetik.

(q) Hermán Altahi Apátur az beſzélli, hogy a' Királyné meg-ölettetése előtt, azon Péternek, a' kiről itt emlékezet vagyon, levelet írt vólna az Eſzergomi Érsek, mellyben ezen két értelmű ſzók vóltak: *Reginam occidere nolite timere bonum eſt. Si omnes conſentiunt, ego non contradico.* A' melly ſzókat mint jó, mint roſz értelemmel lehet olvasni. Ezt hogy írta vólna az Érsek, két okom vagyon, hogy el nem hihetem: előſzőr, mert akkori Eſztergomi Érsek testvére vólt a' Királynénak, ki hidje tehát el, hogy annak gyilkossai, veſzedelmes ſzándékokban, bátorkodtak vólna réſzessé tenni az Érseket? Máſodſzor: mert jól lehet más vólt vólna-is az Eſztergomi Érsek, ſoha el nem hitethetem magammal, hogy illy nagy gonoſzſágban tsak tanátsával-is réſzes akart vólna lenni. Ne nehezteljen tehát reánk Magyarokra az említett Apátur, ha ebben a' dologban nem hiſzünk néki.

§. 181.

András Király Jérusálem felé meg-indúl.

Emlékezett András az ő Attyának III-*dik* Bélának végső rendeléséről, a' ki a' Jérusálemi útnak terhit Királyi kintsével együtt Andrásra hagyta. Ezen fogadását Bélának, hogy le-fizesse András, a' Római Pápa-is nagyon ösztönözte őtet; meg-téſz tehát minden kéſzületeket: elsöben-is hogy Gertrudis halála után maradott neveletlen gyermekeinek gondviselője légyen, Jolanthát Antisidoriai Gróf Péternek leányát Feleſégül el-jegyzi magának, és arra bízza Gertrudistól maradott őt gyenge magzatit. Azu-

Digitized by Google

tán az elsö szülöttit Bélát Királynak Koronáztattya. Az Ország Kormányozását pedig az Esztergomi Érsekre Jánosra bízza: úgy meg-indúl, tizezérből álló lovas sereget vévén maga mellé Magyar Országból 1217-*dik* esztendöben, a' kikkel 23-*dik Augustusban* Dalmátzia Országnak Spalatum Városában érkezett. Készen várta itten András, más Fejedelmektöl küldött kereszтes vitézeknek nagy sokasága, a' kik valamint óhajtva várták, úgy nagy örömmel fogadták ötet. Spalatumnál hajókra ülvén Czyprus Szigettyéig eveztek; ott várokozó kereszтes seregekkel meg-szaporodván Ptolemaisban hajóztak, a' hova 3-*dik Novemberbe* érkezvén szárazra ki-szállottak; egy napi nyúgodalom után a' *Gelboé* hegyein által Betzaida felé siettek, a' hol vólt Korandinusnak, Szefadin Szeretsenyek Királlya sziának tábora, hogy ott vele meg-ütköznének; de *Koradin* annyira meg-rettent a' Magyar Király jelen léttétöl, hogy a' kereszтes tábornak, a' kinek Fö Vezére András Király vala, sehol meg-állani nem akarna: szüntelen elöbbre ballagot, és maga után sok falukat, és Városokat a' kereszтes vitézek hatalmába hagyott. Ezek az ellenséget mindenütt követvén a' Jordán vizéig értek, a' hol meg-förödvén, hogy haszontalan lépéseket ne tennének, *Tábor* hegyin lévö Várat, a' mellyen hetven hét védelmezö torony vólt, kezdették vala ostromlani. Ezen Városba két ezer Szeretsent hagyott vala Koradinus, hogy azt a' Kereszтények ostromi ellen védelmeznék; kezekre-is került vólna bizonyossan a' Kereszтényeknek, ha János Jérusálemi Király látván András Királynak szerentséit, irígységböl a' maga Katonáit az említett Várnak ostromlásától viszsza nem húzta vólna. Látván András a' Jérusálemi Királynak tsalfaságát, ö-is el-

Digitized by Google

el-állott a' Várnak ostromjától, és haza felé kezdé vezetni Katonáit, leg-inkább, hogy a' társait arra vitte már az irígység, hogy valamelly mérges italt adtak vala néki, a' melly meg nem ölte ugyan, de még-is nagyon meg-bádgyaſztotta Andrást; annál nagyobb vólt tudni-illik vetekedő társaiban az irígység, hogy ötet a' Napkeleti Csáſzárſágra hívattatni hallanák. András azonba, hogy minden eshető veſzedelemtől távúl légyen, viſzſza tér Magyar Orſzágban 1218-*dik* eſztendőben. Ezen úttyában Görög Orſzágból Máriát Theodor Laskar Görög Királynak leányát hozá magával Magyar Orſzágban, hogy azt Bélának, a' kit már Királynak koronáztatott, feleſégül adná. Bolgár Orſzágban érvén, azon Orſzágnak Királlya el-fogá Andrást, és addig el-nem botsáttá, míglen fogadást nem tett, hogy egyiket a' leányai közül oda adná néki feleſégül.

§. 122.

Hazájában viſzſza tervén Orſzág Gyűlését tart.

A' Jérusálemi útból viſzſza térvén András, az egéſz Orſzágban minden törvényt, és igazſágot fel-zavarva talált: annyira meg vólt tudni-illik veſztegetve az Orſzág, hogy azt, a' mint III-*dik* Honórius Pápához írt levelében meg-vallotta maga a' Király, lehetetlen vala 15. eſztendő alatt-is azt az előbbeni Karba viſzſza tenni: hogy tehát az Orſzágnak tsaknem gyógyíthatatlan ſebeit a' mennyire lehet minden hallaſztás nélkül meg-orvosollya, Orſzág Gyűlését tart 1222-*dik* eſztendőben, a' hol Hazánk bóldogſágának viſzſza állíttására igen haſznos törvényeket hoztak az Orſzág-Rendei a' Királlyal, mellyeket, így fejeznek vala bé: Ha maga András Király, vagy az utánna lévő Királyok közül va-

Digitized by Google

laki ezeket, a' mellyek rendeltettek, meg nem tarraná, a' Püspököknek, és az Orſzág Nagygyainak (*r*) és a' Nemesſégnek tellyes ſzabadſágok légyen a' Királynak ellene állani. Ezen végzés mivel azután ſok zendülésekre okot nyújtott, 1687-*dik*, 1715-*dik*, és 1741-*dik* eſztendöben elrontatott, úgy, hogy midön a' Magyar Királyok, meg-koronázások idejin az Orſzág ſzabadſágának meg-tartására fel-esküſznek, ezen végzését II-*dik* András Királynak nevezet ſzerint ki-rekeſztik, erre magokat éppen nem kötelezvén.

(*r*) András Király itt az Orſzág Nagygyait *Jobbágy* névvel nevezi: mellyből éſzbe veſzük elöſzör, hogy tiſztesſégessebb vólt régenten ezen névnek értelme, hogy ſem most, midön Jobbágy néven közönſégessen a' Földes Urak ſzolgálattyaira le-kötelezett föld müves paraſztokat értünk. *Másodſzor*, hogy ezen Jobbágy névnek eredete nem onnan ſzármazik, a' mint a' köz nép eddig vélekedett, hogy a' kik a' régiebb idökben az Orſzág védelmére hadba nem akartak menni, paraſzt ſorsra le-taſzíttatván, adózni kénſzeríttettek, és mivel Katona fizetést adni jobbnak ítéltek, hogy ſem hadba menni, mint egy *jobb-adj*, Jobbágyoknak mondattak. Némellyek pedig ezen nevezetnek eredetéröl azt mondják, hogy a' régi Magyaroknál a' kik hadból oda haza maradván inkább maradtak az ágyba, hogy ſem a' hadba, ezeket, mintegy haſzontalan henyélö embereket, a' kiknek jobb vólt az ágy mint a' had, paraſzt ſorsra taſzították, és az ágytól Jobbágyoknak neveztettek. Nékem egyik vélemény ſem tetſzik; mert ſok régi Királyaink leveleiben azon leg-föbb Emberek, a' kik az Orſzág Nagygyai között elsök vóltak, Jobbágyoknak neveztetnek, a' minö Levelek egynéhányok vóltak

a'

Digitized by Google

a' kezembe: azt pedig tudjuk, hogy a' Királyok a' leg-alább való paraſztokat nem hívták, hogy az ő Királyi leveleknek nagyobb erősíttésére, neveket a' Király neve után írják; hanem ezek legfőbb Emberek vóltak az Orſzágban. Így Kálmán Hertzeg, András Királynak fia Julát, a' ki Bán, vagy-is *Vice* Király vólt, és annak fiát, Tálnok Mestert, 1231-*dik* eſztendőben ki-adott levelében Jobbágyoknak nevezi. Nem eredett tehát ezen ſzó a' ſzerínt, a' mint a' köz nép vélekedik.

§. 123.

András Királynak az öregebbik fiával Bélával való viſzſzálkodása.

Meg-lévén koronázva Béla, minekutánna meg-feleſégesedett vólna, talán bővebben kezdett költeni, mert meg nem elégedvén Attyától néki engedett Tartománynak jövedelmével, az Attya bírtoka alatt lévő Tartományból valamelly réſzt el-akara tsípni. Dénis Palatinus tanáts adásából ellene állott András Béla ſzeleſſégének, Béla, mivel hirtelen más boſzſzút nem tehetett, Feleſégit, a' kit az Attya Görög Orſzágból hozott néki, és a' kivel már két eſztendőtül fogva házaſság-béli ſzövetſégben vólt, magától el-üzte; a' kit azután III-*dik* Honórius Pápa intésére viſzſza vett magához; az Attyával még-is nem lehetett egygyeſſégbe, míglen ez, Tiſzán-túl való réſzit Magyar Orſzágnak oda nem engedte: viſzſza térvén azután Leopold Austriai Hertzeg Udvarából, a' hová Feleſégével, és gyermekeivel együtt az Attya haragja elől ſzaladott, mindenkor engedelmes vala, és hóltig igaz tiſztelője az Attyának.

Digitized by Google

§. 124.

Sz. Domonkos fiainak bé-jövetele, és Remete Sz. Pál Szerzetének kezdete Magyar Országban.

Előbb hogy sem Magyar Királyságra emeltetett vólna András, maga jószágában Glogonitzára bé-vezette a' Jérusálemi Sz. koporsótól neveztetett Szerzeteseket, és nékik hét falut ajándékoza, melly adakozását 1207-*dik* esztendőben levelével, mint Magyar Király, meg-erősítette: ezen szerzeteseket kereszteseknek nevezték közönségessen; mivel két Kereszt vólt vala varva ruhájokra. Ugyan ezeknek Kereszt es Komlóson-is Klastromot épített András Király 1218-*dik* esztendőben. A' Sz. Domonkos szerzete-is II-*dik* András Király ideiben jött-bé Magyar Országba, a' melly Sz. Szerzetnek első Klastrom épittetett Győr Városában 1221-*dik* esztendőben, és a' melly szerzetből azután sok, és hasznos Apostoli férfiakat, sőt Püspököket-is vett a' Magyar Anyaszentegyház. Négy esztendő múlván Remete Sz. Pál szerzete kezdőde Magyar Országban; a' melly meg-szeretesedett Remetéknek egybe szedője vólt Eusébius Esztergomi Kanonok; első Klastromot pedig épített nékik Patakon Baranya Vármegyében Bertalan nevezetű Pétsi Püspök. (*s*)

(*s*) Már András Király ideje előtt vóltak Magyar Országban *Templarista* szerzetesek, a' kiknek emlékezete *Vörös Papok* nevezete alatt mostanság-is fent vagyon: be-jöveteleknek idejit tudni nem lehet; hol-létek szinte úgy bizonytalan: mivel tsak egy helyet sem mutathatunk minden kételkedés nélkül Magyar Országba, a' hol ezeknek Klastroma lett vólna: itt lettek mindazonáltal semmi kérdést nem szenvedhet, minekutánna

IX-*dik*

Digitized by Google

IX-*dik* Gergely Pápának Imre Királyunkhoz ereſztett levelében ezen ſzókat olvassuk: *Magiſtro, & fratribus Templi de Ungaria.*

§. 125.

A Sirmai Püspökſég és több Apátúrſágok kezdődnek.

Nem csak a' Király, hanem az Egyházi, Méltóſágok között-is vóltak, a' kik a' jövendő időben-is örök emlékezetet érdemlettek; illyen vólt ſok közül Ugrinus, előbb Győri Püspök, az után Kalotsai Érsek, a' ki, hogy a' Bosnyák Orſzágban féſzkelődő *Patarenus* Éretnekek eleibe, az igaz Hit védelmére kő-falat vessen, maga költſégével Sirmiumba Püspökſéget állított Szent *Irenæus* tiſztelete alatt. Jakab, Nitrai Püspök Szkalkán nem meſzſze Trentséntül Sz. Benedek Szerzetesseinek, mértékletesſége által ſzerzett pénzből 1224-*dik* eſztendőben Apátúrſágot épített. István, Zágrábi Püspök hasonló úton ſzerzett pénzből *Chasmán* egy Prépostból, és tizen két Kanonokból alló Káptalánt állítottfel 1232-*dik* eſztendőben. A' világi Méltóſágok közül Csefan és Poth, Sz. Jakabtúl neveztetett Apáturſágot Lébenyen rendeltek Sz. Benedek fiainak 1208-*dik* eſztendőben. Az-is emlékezetre méltó dolog, hogy még II-*dik* András Királyunk ideiben Püspököket a' Káptalanok, Érſekeket pedig, azon Érsek Megyében lévő Püspökök ſzoktak válaſztani, úgy még-is, hogy a' Király mindenkor hármat ſzokott a' válaſztóknak eleibe adni, kik közül az válaſztatott, a' kire több vaks ſzállott.

Digitized by Google

§. 126.

Robert Eſztergomi Érsek egynéhányat az Orſzág Nagygyai közül ki-átkoz az Anyaſzentegyházból.

Olly nagy vólt András Király ideiben, Orſzágunkba ſzorúlt Zsidóknak, és Szeretsenyeknek hatalma, hogy minden só, és értz bányákban való hívatalok az ő kezeken vólna: vámokat, harmitzadokat, és más Királyi Kamarát illető hívatalokat ők bírtak, ámbár ez előtt az Orſzág Gyülésében, ezen hivatalokból, hogy ki-rekeſztetnének, törvényes rendelés tétetett; vóltak még-is a' Fő Emberek közül a' kik kedveztek nékik, nevezet ſzerínt pedig az Orſzág Palatinussa Dénis, maga haſznára tekéntvén azt ſúgta ſzüntelen a' Király fülébe, hogy ezen hivatalokat ſoha olly haſznossan a' Kereſztények nem viselnék, mint a' Zsidók, és Szeretsenyek: tovább-is tehát ezen hívatalokban meg-hagyattak; mellyből tovább az következett, hogy elterjedvén hatalmok, ſok Kereſztény Aſzſzonyokat, a' kiket a' ſzükſég reá hajtott, tartottak ágyasoknak, a' kik gyakorta a' Kereſztény Hitet-is farba rúgták. Sok Kereſztény Atyáknak gyermekeit pénzen meg-vették, és a' pogány ſzertartáson fel-nevelték; más ezer féle nagynál nagyobb gonoſzſágokat követtek-el; de mivel a' Palatinusnak, és más némelly főbb Méltóſágokban lévőknek különössen kedveztek, ezek a' Királyt reá beſzéllették, hogy azon hívatalokban ſzenvedné-meg őket. Eleget munkálkodtak a' Püspökök, kivált pedig Robert Eſztergomi Érsek, hogy ezen ártalmas emberek gonoſzſáginak határt vessenek; a' Király előtt-is közbe vetették minden hatalmokat, és okosságokat, de tsak haſzontalan vólt minden igyekezetek, mert valamit ők építettek, a' Palatinus el-rontotta.

Egy-

Digitized by Google

Egyházi hatalmát vette tehát elöl Robert, es a' Dénis Palatinust, Miklós Tarnok Mestert, és Samut Királyi Kamarást az Anyaſzentegyház átka alá vetette, *excommunicálta*; ſöt IX-*dik* Gergely Pápa Jakabot, mint Apostoli követet, küldé Magyar Orſzágban az egéſz dolognak meg-visgálására, a' ki ſokat haſznált ugyan jelen-léttével, de már annyira el-áradott az Orſzágban a' gonoſzſág, hogy azt gyökerestül ki-írtani nem lehetett: ugyan azért nem ſokára Tatárok által ostorozá Isten az Orſzágot.

§. 127.

András Királynak gyermekei erant tett rendelései, és élete vége.

András Királynak elsö feleſége vólt Gertrudis, Merániai Fejedelemnek leánya, a' kitül három férfi, és két leány magzattya vólt. Fiai közül elsö vólt Béla, a' kit még éltében 1207-*dik* eſztendöben Királynak koronáztatott. Második vólt Kálmán, elöbb Galitziai, és Lodoméria Király, azután Horváth, Rátz, és Dalmátzia Orſzágnak Fejedelme, a' ki *Salomea* feleſégével hóltig ſzüzen élt. Harmadik vólt András, a' ki nem akarván két öregebb testvérjeivel viſzálkodni, Velentzébe ment, a' hol igen gazdag házaſſágra lépvén nemzé Márkust, a' ki azután Frantzia Orſzágban költözvén ama' nevezetes *Croy* Hertzegek Nemzetſégének kezdöje vólt (*t*) Leányai közül egyik vólt Mária, Ausan Bolgár Orſzági Királynak Feleſége. Második vólt Erzsébeth, a' ki Lajos Thuringiai, 's Haſziai Fejedelemhez adatott férhez: ezen jól nevelt leányában elég vígaſztalása lehetett András Királynak, mivel mingyárt el-temetése után tsudákkal kezde tündökleni, úgy hogy még az Attyának, és testvéreinek éltében, negyedik eſztendöre testének

Digitized by Google

nek el-tétele után, melly vólt 1235-*dik* eſzendőben, az Anyaſzentegyházban, mint Istentől ditsőittett lélek tiſzteltetett. András Királynak második felesége vólt Jolantha, kitől nemzé Jolanthát, Jakab Aragoniai Királynak hitves társát. Harmadik vólt Beatrix, Aldrovandnak leánya, a' ki András halálakor terhbe maradván, Olaſz Orſzágba ment, és ott ſzülte Istvánt, a' ki Velentzébül a' Maurotzenok Nemes vérébül ſzármazott Thomasina Szűzet vevé feleségül, kitől nemzé III-*dik* Andrást, Árpád véréből férfi ágról való utólsó Magyar Királyt. Második András Király, életet,'s Királyságát végzi 1235-*dik* eſztendőben. Meg-halt teste éltében tett rendelése ſzerént Nagy-Váradon Sz. Láſzló Király lábaihoz temettettet-el.

(*t*) Nem fogyott-el még tehát férfi ágról-is Árpádnak Királyi vére, fent vagyon most-is Frantzia Orſzágban, mellyet nagyon el-ſzaporítottak az említett *Croy* nevezetű Hertzegek. Lássad erről ama' ritka tudományú, és meg-betsűlhetetlen érdemű igaz Hazánk fiát Dugonits Andrást, azon könyvében, mellyet *Etelka* néven botsátott-ki; *Első Réſz.* 50. *lev.* 13-*dik fel-jegyzést*, a' hol ezen Croy Familiát Árpád Unokáinak mondja: abban külömbözik, hogy annak kezdőinek nem Andrást, II-*dik* András Király fiát, hanem Márkot II-*dik* Geisa Király testvérit mondja.

Digitized by Google

IV. Béla.

§. 128.

Béla Király első keménységével sokat el-idegenít magától az Országi Nagygyai közzül.

Keménységgel kezdette IV-*dik* Béla Országlását; de úgy vólt szükséges: mert nagyon el-áradott az Országban minden gonoszág leginkább pedig az igazságtalanság. Ez tehát, András Királynak utólsó tiszteletet meg-adván az Ország, ámbár már 1207-*dik* esztendőben meg vala koronázva, 1235-*dik* esztendőben még-is újjonnan meg-koronáztatott. Azontúl kérdésre vette azon nyúghatatlan embereket, a' kik az Ország tsendességét fel-háborították, leg-inkább pedig a' kik ő közötte, és az Attya között vólt gyülölségnek hintegetői vóltak; ezek közzül némellyeket tömlötztzel, némellyeket joszágok veszétésével, némellyeket pedig számkivetéssel büntetett. Ezek között mivel minden törvénytelen Eseteknek leg-főbb oka vólt a' Palatinus, ennek mind a' két szemét ki-vájatta. A' Zsidókat, Szeretsenyeket, és Izmáelitákat minden Hivataltúl el-tíltotta. A' Királyi Méltoságnak fenn-tartására meg-tíltotta, hogy senki a' Király jelenlétében le-ülni ne-mérészelljen; kivévén a' Püspököket, és az Ország Nagygyai közzül válaszott Királyi Udvarban lévő Fő-tiszteket. Több illyetén eszes Rendeléseivel épebb lábra állította az egész Országot. Nem tetszet, ez sokaknak az Országban, azoknak leg-inkább, a'kik Zsidók erszényébül szoktak gazdagúlni; előbb tehát magok között mint a' kígyók titkon fújták a' követ, azután, hogy előbbeni igazságtalanságaikat szabadabban üzhessék, Bélát a' Királyságtúl meg-foszlani, és helyébe Auszstriai Fridriket

tenni

tenni magokban el-tökéllették, követeket-is küldöttek Fridrikhez, a' kik által roſz ſzándékjokat ki-nyilatkoztatták, Még mind titkon vólt a' dolog, de még-is valamit belőle Béla meg-ſajdétott, azért ő-is mintha mást akarna tselekedni kéſzítti a' katonákat: Fridrik azonba meg-örült a' Magyar Királyságnak, a' mellyhez ſemmi igazsága nem vólt, még az öreg Apjának-is, kéſzíti azonban ő-is a' tóldott lábú Katonáit Béla réſzérűl való Magyarok ellen. Ismét Izenetet küldenek a' Pártosok Fridrikhez, és előbbeni ajánlásokat meg-újjittyák, és mellette kérik, hogy ſemmit ne késsen: felele Fridrik, hogy kevés napok mulva harmintz ezer néppel Magyar Orſzág ſzélin léſzen, azért-is kéſzen várnák ötet. Bár okossabb Póstát küldöttek vólna! mert ez levéllel egygyütt Béla kezére kerűlt, a' ki a' levélből ki-tanúlván minémű levest forralnának a' Pártosok a' Fridrik fazekában, ſemmi lármát nem tett, hanem mennél tsendessebben lehetett (sietve még-is:) ugyan tsak igazi kalpagos katonákat, kéſzített; vóltak talám két ſzáz ezeren, és ezeket a' maga, 's az Orſzág védelmére ki-allította, de nem az Orſzág ſzélire, hogy Fridriket rá várhassa a' ſzérdékre; Fridrik el-érkezett, de a' Pártosok közzűl tsak egygyet ſe látott, mert ezeket Béla addig egygyenként öſzſze fogdoztatta, Fridrik pedig hogy héjjába ne essék fáradtsága, Magyar Orſzág ſzélit nagyon el-puſztította, de bár békét hagyott vólna más Tartománnyának, mert Béla azonnal nyomában vólt régen el-kéſzített gyors vitézzeivel, a' kik Fridrik katonáit egéſz Bétsig kergetve kontzolták, ahol Bélától meg-ſzoríttatván, minden kárt, mellyet Magyar Orſzág ſzélin tett, meg-fizetni, kénſzeríttetett, onnan haza térvén Béla törvényessen meg-büntette a' Pártosokat. §. 189.

Digitized by Google

§. 129.

A' Kúnoknak harmadik felekezete le-telepedik Magyar Országban.

Midőn a' Tatárok Tanai, és Boriſztenes vizei között lévő tágas Tartományt irgalmatlanúl el-puſztíttanak, a' Kúnok féltvén a' bőröket, Béla Királyunkhoz követeket rendeltek, a' kik által reménkedve kérik vala ötet, hogy valamellyik réſzét tágas Országának lakó helyûl engedné nékik, igérvén nem tsak a' közjóra nézö haſznos iparkodásokat, hanem azt-is, hogy a' Kristusnak idvességes Hitét-is, tsak erre nékik alkalmatosság nyújtassék, fel-akarnák venni; Örömmel hallotta a' követeknek Beſzédjét Béla, és a' mit kértek, minden ellenvetés nélkûl megigérte nékik. Bé-jöttek tehát közel negyven ezer Kúnok az ö Fejedelmekkel Kuthenussal 1239-*dik* eſztendőben Magyar Országba, és nékik Béla Duna, és Tiſza között azon termékeny földet adálak-helyûl, a' mellyet most Kiss-Kúnságnak nevezünk. Kuthenusnak pedig meg-engedtetett, hogy Pesten lakhasson. Apostoli férjſiakat rendelt azután közikbe Béla, a' kik ezen vad terméſzetü emberekbe az igaz Hitet, és Evangyéliomi ſzelíd Erköltsöt óltanák; vólt-is látattya munkájoknak, mert Kutenus az egéſz Udvarával meg-kereſztelkedett. Ennek példáját követték a' népnek Eleji, azután a' köz emberek-is. De még-is ſokan vóltak, kik elöbbeni pogány Szertartás mellett meg-maradtak. Ezeknek a' minö vólt Hitek, ollyan vólt az Erköltsök, azért-is minden Törvény, minden Igazság nélkûl éltek a' Magyarok között. Lopás, ragadomány, gyilkosság közöttök közönséges vólt. Ezer vólt immár ellenek a' panaſz, azért Béla az Országnak több réſzeire a' Magyarok közzé el-oſztván, mindenütt Magyar

Bírót

Bírót rendelt vala nékik olly parantsolattal, hogy mind a' Kúnoknak, mind a' Magyaroknak minden emberi tekéntet nélkül igazán ſzolgáltatnák az igazſágot. Igy rendbe ſzedvén a' nyúghatatlan Zselléreket, ugy tetſzik, mintha ſzép tsendesség kezdett vólna lenni az orſzágban.

§. 130.

A' Tatárok Siralmas puſztulásra hozzák az egéſz Magyar Orſzágot.

Kristus ſzületése után 1241-*dik* eſztendőben IV-*dik* Béla Királyságának hatodik eſztendejében siralmas puſztúlásra jutott az egéſz Magyar Orſzág. A' Tatárok el-puſztítván Oroſz, és Lengyel Orſzágot, Magyar Orſzágra haſonlíthatatlan erővel rohantak. Ezeknek fő vezerek vólt Bath. Utánna való nyoltz vezérek ezek vóltak: Botsetor, Kádán, Koakton, Fejkán, Peta, Herme, Tseb, Okádár. Ezen kilentz Vezérek alatt, vólt őt ſzáz ezerből álló Nép. Midőn hír futamodott vólna, hogy Lengyel Orſzágból, Magyar Orſzág határa felé ezen kegyetlen nép erőssen takarodna, ezt a' Magyarok hitték-is, nem-is. A' Király azonban nem vette tréfára az Orſzág dolgát, hanem parantsolá az Orſzág Palatinussának, hogy addig-is, míglen ki-adandó parantsolattya ſzerínt az egéſz Nemesség fegyverbe kelne, nagy sietséggel öſzve ſzedett katonáival foglalná-el azon hegyeknek tetejét, mellyek a' Lengyeleket el-válaſztják a' Magyaroktúl, és ott addig-is, még az Orſzág Ereje egybe-verődik, hátráltatná az ellenségnek általjövetelét, ki-adott parantsolat ſzerínt tselekedett a' Palatinus, és el-foglalván az említett hegyek tetejét, el-akará állani utjokat a' Tatároknak. A' Király azomban ſemmi ſzorgalmatosságot el-nem mulata, hogy az Orſzágra rohanandó veſzedelmet el-távoztathassa. Parantsolta,

hogy

Digitized by Google

hogy a' Nemesség fegyverbe öltözzön, az Ország Nagygyai mennél nagyobb számú Katonákkal lehet készen legyenek, és minden tétovázás nélkül az egész Tábor a' Pesti mezőre őszve gyülekezzék, nem a' Királynak, hanem Hazájoknak, hanem önnön magoknak, Jószágaiknak, és kedves gyermekeiknek védelmére. Mind ezeket tsak siket füllel hallották, a' gondatlan emberek, sőtt még ollyanok-is vóltanak, a' kik ezt az egész ijesztő hírt a' Püspökök fejébül koholt mentségnek mondanák, mintha ez által a' Római közönséges Gyülést, a' mellybe hívatalossak vóltak, el-akarnák kerülni. De ki-tetszet kevés napok múlva a' valóság: mert midőn némellyekel az Ország Nagygyai közzül Pesten a' Király a' jelenvaló veszedelemnek el-kerüléséről Tanátsot tartana, ló halálába meg jelenik a' Palatinus, a' kit az Ország határára, a' Tatárok eleibe küldött vala, és nagy rémülve azt kiáltja vala inkább, hogy sem mondja, hogy oda van az egész Ország, nints száma a' pogány Tatárok sokaságának. 12-dik Mártziusban általtörvén magokat Lengyel Országbúl a' hegyek között való szoros útakon, minden katonákat, a' kik a' Határ őrzésére küldettek, egy lábig le-kontzolták. Maga a' Palatinus, a' ki ezeket mondá, hogy a' veszedelemnek hírét hozhassa, gyors Paripájának köszönheti életét. El-halt ezen beszédnek hallására az egész nép, tsak maga ama' nagy lelkű Béla Király vólt, a' ki nem tudot meg-ijedni. El-botsátja tüstént a' Püspököket, és az Ország Nagygyait a' Tanáts házbúl, hogy minden lehetséges erövel jelennének-meg az el-rendelt Pesti mezőre. Azután Istvánnak, a' ki az Ország Nagygyai közzül egyik vólt, Vátzi Püspöknek, Orodi, és Tsanádi Prépostnak parantsolta, hogy a' Királynéhoz sietvén

Digitized by Google

vén, azt Királyi Tsemetéivel egygyütt az Orſzág ſzélire Austria felé vezetnék, ha pedig látnák, hogy a' veſzedelem arra-is terjedne, akkor Dalmátzia Orſzágban a' tenger partjához közel mennének, és ott az Egeknek tovább való rendeléſére várakozzanak, arról azonban jól meg-emlékeznének, hogy a' Királynak leg-nagyobb kintse bízattatott légyen hitekre, 's hívſégekre, ennek védelmére tehát, ha a' ſzükſég úgy hozná, életjeket fel-áldoznák. Hív négy Magyar emberre bízta a' Király kedves Magzattyainak megtartását Királynéval egygyütt. Midőn ezen rendeléseket teſzi a' Király, Pesten nagy zendülés támad: a' köznép el-hitette magával (talám nem ok nélkül) hogy a' Kúnok hítták vólna ki a' Tatárokat Magyar Orſzág ellen. Ezen gyanúſágból reá rohannak Kuthenusnak Kúnok Fejedelmének Palotájára, azt feleſégével, Gyermekeivel, és egéſz udvarával együtt meg-kötözik, és minden tovább való kérdés nélkül a' Pesti piatzon fejeket ſzedik. A' Kúnok Fejedelmén el-követett kegyetlenſégnek híre futamodván az Orſzágban, egybe-verődik, valahol magát öſzve ſzedhette, az egéſz Kúnſág, és valahol a' Magyarokon erőt vehetett, Kutenusnak halálát boſzſzú állás nélkül nem hagyta, hanem valamikor a' Kún a' Magyaron egygyet üthetett, azt mondá néki: *ezt a' Kuthenusért.* Így tselekedtek Bulzó Tsanádi Püspöknek Katonáival, a' ki midőn Pestre a' Király Táborához ſietne, ſemmit nem tudván, a' Kúnok ellenkezése felől, egy tsoport Kúnba ütközik, a' kik meg-támadván a' Püspök katonáit, egygyül egygyig le-kontzolták, azokat ki-vévén, a' kik a' Püspökkel egygyütt mint test-őrzői el-ſzaladhattak. Nevelkedett az alatt Pest körül a' veſzedelem, mert a' Tatárok már benn lévén az Orſzágban, egy Anglia Orſzágból

ſzár-

Digitized by Google

ſzármazott Követet botsátottak vala elöre Béla Királyhoz, a' ki igen ſok féle nyelveket tudott, és ez által izenték, hogy minden ſérelem nélkül hagynák az Orſzágot, ha Béla magát Orſzágával egygyütt a' Tatárok hatalmába által adná, ſemmit ſem végezvén viſzſza tért a' Követ. Bath tehát a' Tatár Tábornak leg-főbb vezére bellyebb léptet Magyar Orſzágba, és minden falukat, és Városokat tüzzel, 's vassal el-puſztítván Pesttül fél napi járásnyira meg-állapodik, a' hová Böjtben fekete Vasárnap előtt való Pénteken 15-*dik* Mártziusban érkezett, másnap küld egynéhány ſereg lovas katonákat, a' kik Pest Városának faláig nyargalván kémlették-is, tsalogattákis a' mi népünket. 17-*dik* Martziusban, az az: éppen Böjt ötödik Vasárnapján a' Király parantsolattya ellen, Ugolinus Kalotsai Érsek maga katonáival ki-ugrat a' Városbúl, de keleptzébe került, mert midőn a' Tatárok tettetett félelemmel elöbbre ſzaladnának, ez maga gondatlanúl tovább és tovább kergeti öket, míglen a' Tatároktúl olly helyre nem vezettetett, a' hol az ingoványos posványſágban el-ſüllyedvén lovaiknak lábai ſe előre, ſe hátra nem mehetnének; itt meg-fordúltak a' Tatárok, egy lábig le-kontzolták öket, a' Püspök negyed magával nagy nehezen térhetett viſzſza Pest Városába. Ugyan az napon más ſerege a' Tatár Tábornak Vátz Városának puſztíttására indúla: hallották ezek, hogy a' körül terjedő Tartományból az egéſz Nemesſég, minden házi tselédgyeikkel, és drágább holmiekkel ide mint bíztossabb helyre takarodott, a' Várost, mivel nem igen erös vólt, könnyü erövel meg-vették, el-is rablották. A' Káptalan Temploma, és ahoz közel lévő magasſabb házak egy darab ideig ſokaknak, a' kik oda rekeſzkettek, védelmekre ſzolgált, ſokáig ha-

Digitized by Google

ſzontalanokká-is tették a' Tatároknak igyekezetit, míglen azok félre tévén a' fegyvert, tüzet vetettek azon épületekbe, úgy az oda rekeſzkedett nép, midön a' Tatárok nyilaitól meg akara menekedni, a' tüztöl meg-emésztetett. Ezen napokban nem kissebb veſzedelem érte a' Nagy-Váradi Püspök Záſzlója alatt lévö katonákat. Ezeket, midön már a' Tiſza vizén által vezette vólna az említett Püspök, ſietett ugyan, hogy annál hamarább a' Király Táborához Pestre mehessen, mivel azonban hallotta, hogy a' Tatárok el-puſztították vólna Egerben nem tsak a' Káptalan Templomát hanem az egéſz Várost, és már ott öſzve ſzedett kintsel Bath fö vezérek felé útban vólnának, bátran utánnok indúl, hogy az Egri ragadományt kezekböl viſzſza ragadja. Meg-ſajdították ezt a' Tatárok, és valamennyire félvén a' Magyarok erejétül, azoknak bátorſágát ijeſztéssel akarták el-venni, hírtelen tehát ezt a' tsalvetést gondolták-ki: vóltak az ott lévö Tatár ſereggel ſzámtalan ſok lovak, emberek pedig a' lovak ſzámához képest igen kevesen vóltak, hírtelen tehát váſz-képeket, vagyis lázokat tsináltak holmi ringy rongy ruhából, és azokat az üres lovaknak hátára helyheztették, rendbe állítván azon lovakat, mintha valóſágos emberek vólnának. A' Magyarok közelebb jutván a' Tatár Táborhoz, midön a' váſzképeknek ſokaſságát látták, vélvén, hogy valóſágos Tatárok vólnának, ſzaladásra indúltak, a' Tatárok pedig látván, hogy hátat fordítta a' Magyarſág, utánnok rohanván közzülök tsak azt nem ölték-meg, a' kit az utánnok reptetett nyílak el-nem érhettek. Meg-maradott kevés katonáival Benedek Nagy-Váradi Püspök, ismét viſzſza térvén Nagy-Váradra, új katonákat ſzedett-fel, és azokat más úton Pestre a' Királyhoz vezette.

Sza-

Digitized by Google

Szaporodtak lassanként más réſzeirül-is az orſzágnak a' Magyar Seregek. Kálmán-is el-érkezett a' maga Horvátjaival. Reménylvén tehát Béla, hogy elegendö ereje vólna, mellyel a' Tatárokkal ſzembe ſzállhatna, leg-inkább Ugolin Kalotsai Érsek nógatására meg-indíttya az egéſz Tábort. Ezt mihent meg-ſajdították a' Tatárok, tüstént egynéhány ezerből álló ſereget állíttanak Béla Táborának eleibe, a' kik ennek lépéſeit mind addig késtetnék, míglen a' többi öſzve ſzedvén hadi ſzerſzámaikat éleményekkel egygyütt a' Tiſza felé elöbre mehetne, nemis állapottak-meg mind addig, míg a' Tiſza vizén által nem mentek, tsak azért, hogy a' mi Táborunkat magok után tágassabb helyre tsalhassák. Által kelvén a' Tiſzán a' Sajó vizéhez jutottak, a' mellynek túlsó partján meg-állapodik, és ſátort vér az egéſz Tatár Sereg, nem külömben tselekeſznek a' mieink ugyan azon Sajó vizének innentsö réſzén, úgy hogy tsak az említett víz válaſztaná egymástólöket. Itt Béla ſemmit azokból el nem mulatott, a' mi egy gondos Hadi Vezérnél kívántatik, körül nyargallya az egéſz Tábornak minden Szárnyait; bíztattya, ſött kéri minnyájokat, hogy Hazájoknak megtartására igaz Magyar Bojnokoknak lenni mutatnák magokat. Ezer válogatott legényeket rendel, a' kik a' víz' parttyán örtt állván az ellenségnek minden mozdúlására vígyáznának. Mind ezen gondoskodási mellett-is Béla Királynak vóltak, a' kik ki-nevették ötet, és mértéken fellül valónak, sött haſzontalannak lenni mondották azt a' nagy gondoskodást. Még ollyanok-is vóltak, a' kik nagy balgatagúl óhajtották, hogy a' Király meg-gyözettessen, tsak azért, hogy illy formán meg-aláztatván a' néphez folyamodni kénſzeríttetnék. Mindenek el-

Digitized by Google

vóltak immár rendelve Béla Táborában, midõn Bath fel-menvén a' leg-közelebb lévõ hegyre onnan kémlette-ki mind ſzámát, mind állását a' mi Táborunknak, a' nélkül, hogy vagy mi azok ellen, vagy õk mi ellenünk mozdúlnának. De ugyan tsak õk kezdették-el még-is a' veſzekedést: ſetét éjtſzaka egy oroſz rab által-ſzökött a' Tatároktúl, és egyenessen Kálmánhoz menvén a' Tatárok ſzándékát ki-nyilatkoztattya, hogy még ezen éjtſzaka ütnének a' Magyarokra. Kálmán tsak hamar a' Kalotsai Érsekhez ſzalad, és kéri, hogy mennél ſerényebben lehetne de még-is nagy tsendességgel a' Sajó hídjához indíttaná katonáit, Kálmán-is oda vezette a' maga ſeregét, így kéſzen lévén a' mieink, midõn el-foglalták vólna a'Tatárok, Kálmánnak, és a' Kalotsai Érseknek õſzve kaptsoltt Seregi el-állák úttyokat, és a' hídra viſzſza ſzorítván az által tolongó népet réſz ſzerént fegyverrel emészteték meg, réſz ſzerént a' vízbe merítették, viſzſza vervén az elsõ Tsatában a' Pogányokat, új õrállokat rendel Kálmán a' hídhoz, a' többit pedig nyugodalomra viſzſza botsáttya, maga-is ſzellõs Sátorában le-heveredik, hogy el-fáradt inait valamennyire meg-nyúgoſztallya. Senkinek eſzébe ſe tünt, hogy a' Tatárok még azon éjtſzaka ellenünk támadnának, leg-inkább hogy éppen most nagy kárral, de nagyobb ſzégyennel viſzſzaverettek. Nem esett-el azonban még-is kedvek, ſem heves indúlattyok meg nem tikkadott, mert egy kevessé elõbb hogy ſem a' hajnal piros ſugárival az éjtſzakának rémittõ homályát el-oſzlatná, a' híd eleibe mozdíttyák kõ döntögetõ hadi ſzerſzámaikat, hogy abbúl az ellenek álló katonákra görtsös köſziklákat erõssebben lövöldözven, mind a'Magyaroknak nagyobb veſzedelmére, mind pedig magok Táborának erõssebb védelmé-

delmére lennének. El-készítvén ezen szerszámokat, neki futamodnak még ugyan hajnal előtt a' hídnak, és egy sereg a' másik után a' Sajónak innentső részére, a' hol a' mi Táborunk vala, által hordozkodik, tüstént ott termett ugyan Kálmán a' Kalotsai Érseknek, és a' Templáristáknak segítségével, de már nagyobb vólt a' Tatároknak száma, és hatalma, hogy sem azt viszsza szoríthatta vólna, tollangottak tehát a' vízen által a' Tatárok olly sürün, mint a' sáskák sokasága, nevelkedett a' veszedelem-is. Ezt látván a' Kalotsai Érsek Ugolin. Szóllíttá Kálmán Fő-Hertzeget, hogy engedvén a' Tatároknak, húzná magát viszsza a' Király Serege felé, ne hogy a' Tatároktúl környül vétetvén életét kotzkára vesse. Engedelmeskedett Kálmán Ugolin tanátsának, de még-is már olly szoros környül-állásokba vólt, hogy seb nélkül viszsza nem térhetett. Azonban annyira szaporodott a' Tatárság, hogy reggel hét óra tájján már az egész Táborunkat körül vette, ekkor olly sürün húllott Táborunkra a' nyíl, valamint az érett gyümölts a' fárúl, midőn meg-rázattatik. Biztatta, kérte-is Béla minnyájokat, hogy Hazájoknak siralmas romlását tekintenék, a' melly bizonyossan fogkövetkezni, ha most erőt vészen a' Pogány Tatárság, de ezek meg-felejtkezvén a' Magyar bátorságrúl, inkább gondolkodtak a' szaladásról, hogy sem a' Hazájoknak óltalmáról, úgy, hogy sokan a' nélkül hogy karjaikat az ellenségre felemélték vólna, a' Pogányoknak szomorú áldozati lettek, egész délig tartott a' szörnyü vérontás, midőn már nem szenvedhetvén a' sebesítő nyilaknak sokaságát, meg-futamodik a' Magyar Tábor, ezt látván a' Pogányság, kész akartva útat nyitott, a' veszedelem' közepén maradván a' Király, inté Kálmán szaladna, ne hogy Test őr-

Digitized by Google

zöivel egygyütt, (mellyre egyedûl igyekeznék a' Pogányság) Tatár kézre jusson. El-méne ſebes nyargalással a' meg-ſebesûlt Hertzeg Pestre, onnan pedig Somogy Vármegyébe Segesdre ſzalada, kevés napok múlva Horváth Orſzágba ſiete, hogy onnan a' Tatárok ellen nyúgott katonákat vezessen-ki, azonban elöbb, hogy ſem a' Tatár háborúban vett ſebbûl ki-gyógyúlna, Orſzágunk nagy fájdalmára meg-hal, Tsázma nevû helyen, hol a' T. P. Dominikánus Szerzetes Atyáktól nagy tiſztelettel ugyan, de igen titkos helyre el-temettetett, ne hogy utóbb a' koporsókat-is fel-törö fösvény Tatároknak kezekbe kerûllyön. Béla Király-is körûl nézvén a' Tábor állásnak téres helyét, tsalt vetett a' rája várakozó Pogányoknak, és el-válván maga Test örzö Katonáitúl, igaz Magyar ſzínû hív emberét Forgáts Andrást vette maga mellé, a' kivel ki-menekedett ugyan a' Tatárok keleptzéjéböl, de ezt leg-inkább ezen férjfinak köſzönhette, a' ki midön a' Király alól a' ló el-lövettetett vólna, leſzálla lovárúl, és arra tsak hamar a' Királyt ültetvén, magát veſzedelemre adta, hogy a' Királynak életét meg-tartsa. Béla Király azután meg-halladván a' Pogányok Táborát, Turótz Vármegyébe Znio Várába ſzaladott, és egynehány napokig ott tartózkodott, onnét a' Királyné után Posonyba ment, kit Dalmátziába küldött, maga pedig elöbb Austriába a' Fridrik fö Hertzeghez méne, (*u*) itt mindenétöl meg-foſztatván a' Királyné után Dalmátziába ſietet, és nevelkedvén, a' veſzedelem a' tengeri Szigetekbe rejtözködött. Jajos vólt azonban Sajó vize mellett a' ſzegény Magyar Tábornak állapottya: mert midön ſzaladásnak eredtek vólna, engedtek ugyan nékik útat a' Tatárok, de úgy, hogy két felöl mintegy kerítésbe tartanák öket, és

mind

Digitized by Google

mind addig mellettek mentek, míglen azok a' ſzaladásban, és jelenlévõ halálnak félelmében el-lankadának, akkor könnyû erövel más világra küldötték õket, másokat pedig posványos helyre kerítvén, minden vér ontás nélkül az iſzapos vízbe úgy bé-ſzorították, hogy abból ſoha többé ki nem gázolhattak. El-hányták ugyan a' meg-gyözetett Magyarok fegyverekkel egygyütt ezüſtjöket, Aranyokat, és drágább ſelyem ruhájokat, hogy annál könnyebben ſzaladhassanak, 's a' Pogányokat azon hagyhassák, de nem gondoltak õk ezen drága hûllatványokkal, mindenütt nyomokban vóltak a' futó Magyaroknak, egyedûl az éjtſzakának kézzel fogható ſetétſége maraſztá õket hátra, a' kik ezen ſzerentsétlen eseten által estek, más nap a' holttaktúl vettek ſegítſéget, mert a' meg-hóltt Társaiknak véres nyomdokába keveredvén, azoknak meg-merevedett testjeik közzé rejteztek vala el, míglen az éjtſzakának alkalmatosſága további menésre ſzolgált vólna nékik. El-estek ezen ſzerentsétlen ütközetben az Egyházi Méltóſágok közzûl ezek: Mátyás Eſztergomi Érſek, Ugolinus Kalotsai Érsek, Gergely Györi Püspök, Rajnold Erdélyi Püspök, Jakab Nitrai Püspök, Miklós Szebenyi Prépost, és a' Királynak Vice-Kancelláriussa. A' világi fõ Méltóſágok közzûl pedig olly ſokan, hogy Neveiket, Számokat ſenki az Istenen kivûl fel-nem róhattya. Hogy a' Pétsi Püspöknek Bertalannak élete meg-maradott, azt a' Somogy Vármegyei fõ Ispánnak Láſzlónak hálálhattya, mivel midõn ezt a' Tatár Tábornak egy ſzakadékja kergetné, feles ſzámú katonasággal érkezett a' nevezett Fõ Ispány a' Királynak ſegítſégére a' Püspök Magyar Záſzlójokról (kétſég kivûl a' Magyarok nagy Aſzſzonyának képe vala) meg-esmérvén, hozzájok kaptsolta magát, mivel itt a' Magyarok többen vóltak, hogy ſem

Digitized by Google

a' kergetö Tatár ſzakadék, Pogány Társaikhoz ezek viſſza verettek. A' Pogányſág mindenütt a' Királyt nyomozván, de kezére nem kerithetvén, az Orſzágnak el-felejthetetlen puſztitására minden felé ízéllyel botsátták az egéſz pogány népet, a' kiknek kegyetlenſégét még azok ſem magyarázhatták-meg elegendö-képpen, a' kik ezt ſzemeikkel látták. (*v*) A' Sajó vize mellett való ütközet után elsö gonoſzſágok az vólt, hogy midön az ütközetben el-esett Magyaroknak ruháit, és velek talált kintseit oſztálra vennék, a' Király Kantzelláriussának zsebjében megtalálák vala a' Király Petsét nyomóját; hogy tehát a' Népet meg-tsalhassák, és könnyebben kezekre keríthessék, a' Király Petsétjével ugyan a' Király Neve alatt hamis Levelet botsátottak minden felé az Orſzágba, melly ezen ſzókkal vala: *A' kutyáknak kegyetlen döhösſégétül ſemmit ſe tartsatok, ſe a' házaitokból ki ne mozdúljatok; ámbár ugyan valamelly gondatlanſág miatt mind a' Tábori eſzközeinket, mind a' Sátorainkat el-hagytuk. Lassanként mindazáltal Isten engedelmébül azokat viſſza nyerni ſzándékozunk ellenek erös ütközettel indúlván: azért tsak imádſágban foglalatoskodjatok, hogy az Irgalmas Isten a' ti ellenſégeiteknek fejét általam engedje kalapátsoltatni.* Ez vólt a' Tatároknak levele, mellyet Kereſztény rabok által írattak, és az egéſz Orſzágban Béla Király Petsétje alatt minden felé küldöztek; mellybül a' következett, hogy ſokan hitelt adván ezen költött Levélnek, midön nem-is gondolták a' Tatároktól el-lepettek. Igy ſok nép kezekbe került, a' kiknek meg-ölésével, hogy ſok veſzödſégek ne lenne, valamennyit mezítelenre vetkeztetvén a' földre rendbe ültették, és egygyenként fel-emelvén a' bal karjokat, a' ſzívekbe ütöttek nyilat. A' mit tselekedtek a' Tatár

Digitized by Google

tár férfiak a' Keresztény férjfiakkal: azt tselekedték a' Tatár Aszszonyok a' Magyar Aszszonyokkal, a' kiket pedig magok szolgálattyokra alkalmatosoknak lenni ítéltek azoknak életét meg-hagyták ugyan, de az órrokat mind el-metélték. Nem kissebb kegyetlenséggel bántak a' Tatár gyermekek az ártatlan Keresztény kisded gyermekekkel: ezeket-is egy rendbe ültették a' földre, azután nyers fának vastagabb ágát vévén a' kezekbe, azt petzkelték a' fejek lágygyára, és kegyetlenül úgy végzik vala ki az ártatlan kisdedeket a' világból, magok pedig a' Tatárok ezt nevetve nézék, söt tapsolva dítsérék, a' ki helyessebben tudta vala fejekre a' nyersfa ágat petzkelni. A' faluknak, és Kastélyoknak számát, mellyeknek tsak a' puszta helyét hagyták, tsak az mondhattya-meg, a' ki tudja hány falú volt Béla Király idejében Magyar Országban. A' városok közzül pedig első volt Pest, a' mellynek le-rontását el-tökéllették, azért leg-inkább, mivel az egész környül lévő Térségbül a' sok Nemesség oda gyülekezett, ide olly hirtelenséggel annyi élelmet nem vihettek-bé, hogy az oda tódúltt népnek tsak két hétig-is elég lehetne; bé-kerítvén tehát azt a' Tatár Tábor, 's négy nap alatt le-rontván falait, ostrommal meg-vette, a' mit éhséggel-is bizonyossan meg-vett volna. Itt többet száz ezer népnél, öregeket, ifjakat, és kisdedekkel egygyütt kardra hánytak a' Pogányok úgy, hogy a' meg-öletteknek folyadék vére össze elegyedvén a' Duna vizével nagy darabon a' Dunát meg-veresítette. El terjedett azután egész Tiszáig, sőtt egész Erdélly Országig az ő kegyetlenségek. Az volt pedig mind ezeknél leg-keservessebb, hogy midőn a' Tatárok Tisza tájjékán Hazánkat, 's Nemzetünket rongálták, ugyan akkor Fridrik Austriának fő Hertzege Magyar

Digitized by Google

Országot egész Györig pusztította, úgy, hogy egy felöl a' Tatárok más felöl a' Németek garázdálkodnának gyámoltalan szegény Hazánkon. A' Tatárokon nem tsudálkozom, mert Pogányok vóltak; de ezek Keresztények-is, szomszédink-is. Minekutánna Tisza környékét minden felöl szörnyüképpen el-pusztították vólna, fellyebb mentek, és mivel azon idöben Esztergom vala Országunknak leg-nemessebb Városa, ennek le-rontására minden erövel tzéloztak. Öszsze gyülekezik tehát Párkány felöl a' Duna parton a' kegyetlen Pogányoknak számtalan sokasága, a' kik, mivel a' zaj sürün foly vala a' Dunán hajókra ülni nem bátorkodtak, leg-inkább mivel tudták, hogy az Esztergomi nép sem nézné akadályozás nélkül által jöveteleket, meg-állapodtak tanátsot tartván a' Párkányi mezön, azután hidegebb all-szél támadván meg-állíttá a' Duna jegét: ezt látván meg-ijedtek valamennyire Esztergom városának vedelmezöi, bíztak mégis az Istenben, okosságokban, 's erejekben, a' jeget több helyeken fel-vágták, hogy a' túlsó parton leselkedö Tábor által ne jöhessen. Több napokig tartott az Esztergomiaknak ezen gondosságok, míglen éjszáki kemény szél meg-vastagítván a' jeget, minden munkájokat haszontalanná tette. A' Pogányság még sem méréslett lovastúl, és nehéz hadi szerszámostúl a' jégen, mellynek erejét nem tudta, által költözni, hanem tsalt vetett a' Keresztényeknek; Párkányi Duna parton sok lovakat hagytak, magok pedig mind el-mentek úgy, hogy harmad napig Párkány tájjékán, egy Tatár sem látszatott, vélvén az Esztergomiak, hogy az ellenség tellyességgel el-távozott légyen, a' lovakat által vezették Esztergomba a' jégen, el-jön a' Tatárság, 's a' lovak által vezetésébül tapasztalta (mellyeket tsak

Digitized by Google

tsak éppen arra a' végre hagyták a' Duna parton) hogy már a' jégen veſzedelem nélkül által lehetne menni, minnyájan által nyomódtak, és a' város falai ellen harmintz fal-törö kosokat állítván éjjel nappal annak bástyáit törették annyira, hogy a' Város meg-vételére elég nyíllások vólnának; ezt látván a' Várasbéliek ezüstjöket, arannyokat a' földbe ásák, 's a' várost magok meg-gyújták, hogy a' rabló ellenség kezére ſemmi haſzonra való ne kerülhessen, Azomban a' Tatárok bé-törvén a' város kapuját, ſzörnyü kegyetlenſéget követtek-el a' népen úgy hogy tsak a' fö Méltóſágú Áſzſzonyok közzül több három ſzáznál ölettetett-meg, nem-is vólt, az egéſz Városban lévö nép közzül több tizen ötnél, kik a' Tatárok haragja elöl el-ſzaladhattak; a' kiket kezekre keríthettek, elevenen fütögették, hogy vallanák-meg hol létét el-ásott kintseknek. Le rontván az egéſz várost, a' Vár ellen dühösködtek, de réſzint magas köſziklás hegyen vólta, réſzint a' Vár Kapitánnyának Gróff Simonnak emberül való védelmezése meg-mentette. Eſztergombúl Székes Fehér-Vár felé nyargaltak, itt ſem mehettek ſemmire-is, mert a' ſzélessen el-terjedett motsáros Tóval erössen bé vala kerítvé. Innen Györi ſzent Mártony felé siettek, mivel a' raboktúl hallották, hogy ott a' Pannónia hegyén lévö Kalastromban ſok Nemesség rekeſzkedett vólna bé a' magas hegyen épített kö falak közzé, de a' Pogányok iparkodását haſzontalanná tette azon Kalastromnak Fö Apátura, ki a' benn lévö Nemességgel olly emberül viselte magát, hogy az ostromló Tatárok ſzégyennel viſzſza térni kénſzeríttettek. Nem-is maradott ezen réſzében Magyar Orſzágnak akkori haborúban több hely ezen háromnál: úgymint az Eſztergomi Vár, Székes Fehér-Vár, és

Szent

Szent Mártony hegye, mellyekre a' pogány Tatárok kegyetlenſége ki-nem terjedett vólna. Ezen éktelen puſztítása Magyar Orſzágnak harmad fél eſztendeig tartott, midön tudni-illik már az egéſz Orſzágban ſemmi élelemre való nem vólt, ſem kints nem találtatott, minekutánna még a' Kriptákat, és azokban lévö koporsókat-is feltörték vólna, a' holtt testeket-is meg-foſztván, az egéſz rabló Sereg Bolgár Orſzág ſzélin egybe gyült, 's a' Vezérek Tanátsot tartottak, hol Asiába való viſzſza téréseken annál-is inkább ſiettették, mivel onnan izenetet vettek, hogy Oktoday az egéſz Nemzetnek Fejedelme Asiában meg-hólt vólna, ſiettek tehát haza Fejedelem válaſztásra, a' melly hatalom azon Nemzetnél a' Katonaſág mellett vagyon. Elöbb mégis, hogy ſem napkelet-felé haza indúlnának, végsö kegyetlenſégeknek Hazánkban örök emlékezetét hagyták, mert Bath, és Kajdán mind a' kettö fö Vezér látván, hogy a' raboknak ſokaſága nagy terhekre lenne azon ſovány földön, mellyen kereſztül kellett útazniok, azt hirdetik az egéſz nép elött, hogy a' kinek kedve vólna Hazájába viſzſza térni, erre a' fö vezérektül engedelem adatik, állanak tehát magánossan, a' kik viſzſza ſzándékoznának, kaptak ezen ſokan; midön ſok ezeren az el-rendeltt helyre állanának, ezen fegyvertelen népre egynehány ezer Tatárok botsáttattak, 's egygyül egygyig le-kontzolták öket. És így ezen tigris téjjel tartott fene Nemzetség hagyá a' ſzegény Magyar Hazát (x) 1242-dik eſztendöben.

(u) Az egéſz világ elött magát ítéletbe hozta Fridrik Austriai Hertzeg, midön Béla Királyt, a' ki a' Tatárok dühössége elöl Dalmátzia-felé ſzaladott, minden kintsétöl az úton meg-foſztotta. Szegény

Digitized by Google

gény Hertzeg! mikor ennek az Országa veſztett Királynak kintsére ſzorúlt, és azt igazságtalan erőſzakkal el-is húzta tőle; rövideden, így vólt az egéſz dolog: Béla a' Tatárok előtt ſzaladván Dalmátziában, Béts felé ment, ott a' Fridrik betsülettel fogadta, jól-is tartotta őtet, tudta ő, hogy miért; harmad nap mulván, midőn Béla odább akarna menni, Fridrik el-állotta az útját, és mind addig el nem botsátotta körme közül, míglen minden pénzit, ſőt még a' Királynénak ruháját-is, mellyet Dalmátziában utánna akart vinni, oda nem adta; e' mellett még egynehány Vármegyét-is oda kellett néki engedni Magyar Országból. Szépen meg-vígaſztalta ezt a' ſzerentsétlen Királyt, midőn a' miben utólsó ſzükség idejin egyedül vígaſztalása lehetett, azt-is ki körmölte kezéből; dejnen nem gazdagodott ám meg vele: mert a' mit Bélától el-húzván nem jó úton keresett, azt nem ſokára hasonló úton életével együtt elveſztette.

(v) A' Tatároktól Hazánkban okozott puſztúlást leg-igazábban, és leg-hitelesebben jegyzetefel Rogérius, a' ki azon Tatár háborúnak idején Nagy-Váradon Kanonok vólt: maga ſzemeivel látta, ſőt tapaſztalta-is a' veſzedelmet, mert maga-is Nagy-Várad tájékán a' Tatárok kezébe került, és több hetekig azoknak rabja vólt, míglen tőlök el-nem ſzökött: ſoká lappangott azután az erdőben, és kőſziklás hegyekbe, a' merre a' rettegtető ſzerentse vezette őtet; leg-többnyire egy kenyeren vólt a' vad, és más ſzelídebb állatokkal: az erdőkbe nappal a' fáknak le-húlladozott leveleivel magát bé-födözvén nem bátorkodott ſzabadon járni; éjjel pedig a' füvek, és gyökerek vóltak éhező gyomrának enyhíttő eledele. Illy keserves nyomorúságok között meg-oltalmaztak

ták még-is a' Mennyei fények, a' ki a' Tatárok ki-költözése után, minekutánna tsendesség lenne Orſzágunkban, Spalatumi Érsekségre emeltetett Béla Királytól.

(x) Fellyebb említett *Rogérius*, a' ki élő ſzemeivel látta az Orſzágunkat puſztíttó Tatár ſereget, így ábrázollya-le őket: A' Tatároknak, úgy mond, rettentő tekíntetek vagyon, ſzéles fehér ábrázattya, kitsiny ſzeme, ritka ſzakálla, görbe órra, ſzéles melyje; termetek középſzerű, lábok feje rövid; ruhájok, mellybe ütközet idején öltöznek, olly kemény bika bőrből vagyon, hogy azt a' nyíl, és kard meg nem hasíthattya; vas sisakjok, görbe kardjok, hoſzſzú nyílok, mellyeknek hegye vas, vagy tsont, vagy ſzarv. Kisded, de igen ſerény lovok, a' mellyeknek eledelére ſe ſzéna, ſe abrak nem ſzükséges; fa héjjával, vagy akár melly kóróval-is meg-elégeſznek; a' mellett mégis igen gyors futások vagyon. Szinte úgy magok a' Tatárok-is kényes ételekre nem tudnak vágyodni: alutt téj ló vérrel öſzve keverve az eledelek. A' ki közöttök ütközet előtt félelmet mutat, annak magok ſzegik-le a' fejét. Midőn az úton mennek, vagy meg-ütköznek, mintha valamennyin némák vólnának, egy ſzót ſem ſzóllanak. Az útazást olly sietséggel viſzik végbe, hogy egy nap alatt, három napi járást-is meg-halladnak, úgy, hogy előbb meg-lehet őket látni, hogy ſem híreket hallani.

§. 131.

Viſzſza tér Béla Király, és a' Tatároktól el-puſztíttatott Orſzágot helyre állíttya.

Hallván Béla Király, hogy Magyar Orſzágból a' kegyetlen Tatár ſereg ki-költözött vólna, Kliſzſza Várába hagyván a' Királynét, maga egy-

Digitized by Google

egynéhány Magyar társaival, a' kik mindenütt vele bújdostak vala, Hazájában viſzſza tért; a' kit Gróf Frangepán válogatott katonáival együtt réſz ſzerént, hogy a' Királynak ez által tiſztelettet tégyen, réſz ſzerént pedig, hogy minden eshető veſzedelemben védelmére lehessen, Dalmátziából Magyar Orſzágba késérte. Bé-jövén Béla Király Hazájában, azt meg nem ismérte: az útakat minden felöl bé-nyölte a' fü, minden felöl a' meg-rothadott testeknek tsontyait halomba látta, a' templomoknak, és tornyoknak tsak a' födél nélkül való tsonka falai vóltak, embert tizen-négy tizen-öt mért földnyire ſem lehehetet látni, minden felöl mint a' halottak tartományában olly tsendesség vala az egéſz el-puſztúlt Magyar Orſzágban. A' Királynak haza érkezése után elöl jöttek lassan kint a' barlangokból, és köſziklák hasadékjaiból, a' kik félelmekben el-rejtözvén, fent tarthatták nyomorúságos életeket; de ezek-is egy veſzedelemből kimenekedvén, másba ütköztek: mert olly nagy ſzükség vólt az Orſzágban, hogy más éleményre való eledel nem lévén, a' meg-hólt embereknek genyetséggel folyó húsát árúlnák a' méſzárſzékben, a' mellyet annál bizonyossabban el-lehet hinni, hogy erről Rogérius, azon idö-béli Kanonok bizonyságot téſzen: nem-is tsudálhattyuk, mert a' földet három eſztendeig ſe nem ſzántották, ſe nem vetették, ezen fellül a' ſáskáknak ſokassága el-lepvén Orſzágunkat, még azt-is, a' mit a' föld munka nélkül termeſzt, meg-emésztették. Marha az egéſz Orſzágban ném vólt, mivel azt az éhel haló Tatárok réſz ſzerént le-vágták, réſz ſzerént magok tovább való táplálására elhajtották. Mind ezeken fellül, olly ſok vólt a' farkasoknak ſzáma, és olly nagy vólt a' kegyetlensége, hogy az házakban-is bé-mentek, és a'

kis-

Digitized by Google

kisded gyermeket az annya ölébûl-is erõszakosan ki-ragadták, sõt még a' fegyveres férfiakkal-is meg-küszkõdtek. Illy sok nyomorúságból, hogy ki-emellye szerentsétlen Hazánkot Béla Király, a' szomszéd Tartományokból marhákot hajtatott, gabonát vett, azt az egész Országban fel-osztotta, hogy mind a' puszta földeket bé-vethessék, mind pedig az éhségtõl el-lankadtt tagjaikat egésségessebb eledellel enyhíthessék. Ugyan a' szomszéd Országokból több embereket el-puztúlt Hazánkba bé-vezetvén, azt meg-népesítette. Várakat magassabb hegyekre építtetett, (*y*) a' mellybe a' Királynak példáját követték más Fõ-Urak-is: mivel tapasztalták, hogy a' magassabb hegyeken való Várakon a' Tatárok erõt nem vehettek. A' meg-ölettetett Püspökök helyébe új lelki Pásztorokat rendelt. Esztergom Várát, mellyet addig az Érsek együtt bírta a' Királlyal, minden jövedelmével együtt egészen az Érseknek ajándékozta. Istvánt, a' ki ama' híres *Vanchi* nevezetû Magyar familiából származott, Vátzi Püspökségbõl az Esztergomi Érsekségre által tette; a' ki azután 1252-*dik* esztendõben a' Prenestei Olasz Országi Fõ lelki Pásztorságra, és egyszersmind Kárdinális Méltóságra választatott. Ugyan ezen *Vanchi* István vólt legelsõ, a' ki a' Magyar Országi Püspökök közûl Kárdinális Méltóságra emeltetett. Nem kissebb szorgalommal vólt Béla Király hogy a' több Püspökségekben-is Fõ-gondviselõ Pásztorok rendeltessenek. Abban talán hibázott Béla, hogy *Timotheus* nevezetû Veszprémi Kanonokot, a' ki Zágrábi Püspöknek választtatott, nem akará engedni, hogy Püspöki Méltóságra emeltessék, egyedûl azért, hogy nem Nemes, hanem szegény atyáktól született légyen: minekutánna azonba szép okoskodással meg-mutatta vólna IV-*dik* Orbán

Digitized by Google

bán Pápa Béla Királynak, hogy az Egyházi hívataloknak osztogatásában nem a' Nemzetségre, hanem az erköltsre, tudományra, és érdemre kell tekéntenünk, leginkább, hogy Kristus-is az Apostolságra nem Nemesseket, hanem szegény halászokat választott: e'mellett, senkinek hatalmában nints, hogy magának szülöket válaszszon, nem lehet, tehát a' szülöknek nemtelensége oka a' meg-vetésnek. Ezen, és több e' féle okokkal meg-győzettetvén Béla, reá állott *Timotheus* választására 1269-*dik* esztendöben, és azután ötet, mint fedhetetlen életü Püspököt, és jó Hazafiát nagyon-is szerette. Több Szerzetes Házak közül, mellyeket Magyar, 's ahoz tartozandó Országokban állított, Premonstratensis Szerzeteseknek Turótzon 1251-*dik* eszt. nevezetes Klastromot épített. Buda mellett a' nyúlak szigetében vólt Klastromot a' Sz. Domonkos rend tartásán lévö Apátzáknak meg-újította, és jövedelmekkel meg-gazdagította 1259-*dik* esztendöben, a' melly Klastromban Margit, ugyan ezen IV-*dik* Béla Királynak leánya az ott lévö Apátzák között szent életet viselt. Mivel pedig a' Tatár rablásnak idein, tsak nem minden Levél tartó házak a' bennek lévö Királyi, Nemes levelekkel együtt a' pusztíttó tüztül meg-emésztettek, a' Káptalanokban, és más nyilván való hitelességü helyeken vólt Királyi adományokat, leveleket meg-újítván, meg-erösítette. Úgy, hogy Béla Királyunk, mint egy újonnan fel-állítván Magyar Országot, méltán Magyar Ország Attyának neveztethetik.

(y) Több nagy nevezetü Várak között, Buda Vára vólt, melly a' Tatár pusztíttás után IV-*dik* Béla Királytól építtetett. Igaz ugyan, hogy Buda Városa már egynéhány szaz esztendöktöl fogva annak elötte fent állott, de azon hegy, mellyen

Digitized by Google

most Buda Vára a' ſzomſzéd Tartományokon uralkodik, minden erőſség nélkül vólt. IV-*dik* Béla Király leg-elsőben ezen hegyre Várat épitte, mellyben azután ſok Magyar Királyok kedves lakó helyeket találták.

§. 132.

Béla Király Austriai Fridrikkel hadakozik. Stájer Orſzágot meg-hóditttya, de azt ismét maga Fiának meg-bántásával Ottokarusnak engedi.

Hogy az Orſzág óhajtott bóldogſágára ſemmi ne kivántatnék, Béla elsőben-is a' Kúnokat olly törvény alá vetette; hogy ſemmit az Orſzág veſzedelmére magok között ezután ne forralhatnának: mindenekben őket az Orſzág Palatinussa' hatalma alá vetette, magát pedig, Béla Király vólt, a' ki a' Királyi levelekben Kúnok Királlyának leg-elsőben nevezte. Jó rendbe ſzedvén a' Kúnokat, Követeket küldé Fridrik Austriai Fejedelemhez, hogy azon Vármegyéket, mellyeket Tatár háborúnak idején, törvénytelen erőſzakkal Magyar Orſzágtól el-ſzakaſztott, és el-foglalt, minden tétovázás nélkül igaz Urának viſzſza adná: Fridrik mind ezekről ſemmit ſem akart hallani, ſzükſéges vólt tehát fegyverrel ſzakaſztani végit a' pörnek. Meg-ütközik tehát Béla Fridrik Hertzeggel, úgy, hogy a' ſzerentse nagyon Fridrik réſzire hajolna, sőt Bélának táborát már ſzaladásra kénſzerítette, de nem engedték az igazſág ſzerető hatalmas Egek, hogy ezen igazſágtalan Hertzeg gonoſzſágának nagyobb védelmére győzedelmeskedjék: ugyan azért midőn Fridrik ſebes nyargalással az előtte ſzaladó Magyar tábornak nyomába vólna, egy, utolsó rendben lévő Kún Katona, Fridrik lovának fejit, reá lött, ſzerentsés nyilával úgy el-találta, hogy azonnal együtt a' ló, Urával együtt lábáról le-esne;

ezt

Digitized by Google

ezt midőn láttya Gróff Frangepán, két pántzélos Magyar Katonával oda ugrik, és dárdáját olly vitézi erővel találta Fridriknek szemébe bőkni, hogy a' dárdának vége, Fridrik feje velejin és kaponyáján keresztül menne. Így fizettek az emberekre gond-viselő Mennyei fények egy fösvény ragadozónak, hogy midőn másé után esenkedett, maga tulajdon Országát-is életével együtt el-veszténé. Viszsza vette azután Béla azon Vármegyéket, mellyeket Fridrik a' Magyaroktól bírt vala, és talán azon kintset-is, mellytől ötet Fridrik valaha meg-foszstotta, magának valamennyire viszsza térítette. Fridrik halála után, mivel férfi gyermek nem maradott, mind az Austriai, mind pedig a' Stájer Országi Rendek, magoknak Fejedelmet válaszstottak: az Austriaiak ugyan Ottokarust, Első *Wenceslaus* Tseh Királynak fiát, a' Stájerok pedig Istvánt Béla Királynak öregebbik fiát, a' melly akarattyát a' Stájeroknak helybe hagyta Gertrudis-is, Fridrik leánya, a' ki nem régen Uladislaus Misnai Hertzeghez férhez menvén, Urának halála után özvegységre maradott; Stájer Ország mindazonáltal Ottokarnak titkos mesterségei által a' Magyaroktól el-pártolván, Ottokarhoz kaptsolta magát, és Istvánt minden ok nélkül el-hagyván, az említett Tseh Királynak fiához szegődtek. Itt ugyan embertelenül, igazságtalanúl-is tselekedtek a' Stájer Uraimék: talán azt gondolták a' jámborok, hogy a' Fejedelem csak Juhász bunda, hogy arra veti a' merre tetszik, le-teszi, ha nem tetszik. Ezen tselekedetit a' Stájeroknak, nehezen ugyan, de még-is el-nyögte István, kivált, minekutánna Béla Király-is békességet kötvén Ottokarral, az említett dombos Országot néki engedte. Bélának lágy engedelmessége, mellyel olly könnyen Ottokarnak engedte Stájer Or-

Digitized by Google

ſzágot, nyújta talán okot Istvánnak, hogy Attyának a' fiúi tiſztelettel adós maradna: titkolta ugyan egy darabig Attyához való idegenſégit, utóbb még-is a' mit régen ſzívébe forralt, ki-találta, midőn a' Magyarokat, Tótokat. Tseheket és Németeket, a' kik Béla Tartományában laktak, maga réſzire húzván, Attya ellen hadat indítta: többſzör esett villongások után mind a' két réſz egéſz erejét egybe húzván végső próbáját akarta tenni, Tiſza tájékát válaſzták tsata piatznak, a' hol midőn mind a' két tábor tsak az ütközésre adandó jelét várná, István egyedül maga minden fegyver, és test őrző nélkül által ment Béla táborába, és Attyának ſátorához jutván fiúi meg-alázással, és engedelmesſéggel le-borúlt Attya előtt a' földre, botsánatot kért, átkozta előbbeni vétkes ſzelesſégit, és fogadta jövendő napjaiban állhatatos fiúi engedelmesſégit. Meg-örült a' kegyes Atya, látván fiának ſzelídebb indúlattyát, és hogy ezen fiúi engedelmesſégit jutalom nélkül ne hagygya, Fülek tajékán lévő ſzep darab földel meg-ajándékozta. Azon kárt pedig, mellyet Béla és István Stájer Országnak el-veſztése által ſzenvedtek, jól viſzſza pótolta Bolgár Ország; a' Bolgárok minden ok nélkül tsupa nyughatatlanſágból Serviát, melly immár a' Magyarok birtokába vólt, puſztíttani kezdék, ezeknek vakmerőſégit éſzre akarván hozni István, rajtok üt, és Bolgár Országnak nagy réſzit el-foglalván, fegyver által a' Magyar Korona birtoka alá hódította.

§. 133.

A' Tatárok ismét ſzándékoznak Magyar Országba ki-ütni, ezt hogy meg-gátollya, Követeket küld Tatár Országba a' Római Pápa.

Ezer két ſzáz negyven negyedik eſztendőben ismét új hír ſutamoda Magyar Országba, hogy

hogy a' Tatárok Napkeleti Tartományaikból ismét ki-ütni szándékoznának. Béla Király ezen hírnek hallására minden ki-gondolható rendeléseket tesz; a' Római Pápát-is tudósíttya a' veszedelemről, IV-*dik Innocentius* vólt akkor a' Római székbe, a' ki hogy Magyar Országtól, és annak vidékiben lévő Keresztény Országoktol ezen rút fergeteget el-távoztassa, Követeket küldé Tatár Országba; mind a' *Kuyne* nevezetű Tatár Fejedelemhez, mind pedig a' Tatár tábornak *Bath* nevezetű első, és leg-főbb vezéréhez, a' ki már előbb Hazánkat siralmas pusztúlásra hozván, Magyar Ország felé tudta az útat. Ezen követséget bízta PlanoKarpiomtúl neveztetett Jánosra, kinek társaságába rendelt a' Szent Ferentz Szerzetéből egynéhány tudóssabb férfiakat, a' kik, ha alkalmatosság mutatná magát, azon Tartományokban lévő vad erkőltsű népet a' Keresztény Hitnek fel-vételére el-készíttenék. 1246-*dik* esztendőbe értek-bé Tatár Országba ezen Keresztény Követek, éppen midőn a' Tatárok Fejedelmet választottak, melly szertartást szemeikkel látták. A' Követekhez, pogány természetekhez képpest szívességgel vóltak; meg-is engedte nékik a' Fejedelem, hogy a' Keresztény Hitet Tartományaiban szabadon hírdethessék, azt mindazonáltal tudokra adta, hogy el-tökéllett szándéka légyen nem csak minden Keresztény Országokat, hanem az egész világot birodalma alá hódíttani: azért a' Fejedelem maga neve mellé ezen szókat írta: *Istennek erősége, és minden embereknek Fejedelme.* A' petsét nyomója kerületin pedig ezen szók vóltak ki-metzve: *Az Isten az Égben, és Kuyne Fejedelem a' földön, Isten erősége, és minden emberek Fejedelme.* Nem beszélhették tehát le az ütközetről Innocentius Pápanak Követtyei a' Fejedelmet más-

Digitized by Google

kép, hanem ha eſztendönként való adót ígérnének, mellyröl végzést tenni nem vólt a' hatalmokba: ezen réſzröl tehát függöben maradott mind a' Tatár Fejedelem ſzandéka, mint pedig a' Követek fáradtſága. A' második rendbéli Követſég, melly *Innocentius* Pápától Bath Fö Vezérhez küldetett, 1247-*dik* eſztendöben érkezett az el-rendelt helyre; melly követſégben leg-föbb ſzemélyt viselt *Aſcelinus* nevezetü Sz. Domonkos Szerzetébül való Pap: ſe ez, ſe pedig ennek társai nem ereſztettek a' Fö-Vezérnek ſátorában, hanem ez egynéhány tanátsossait küldé eleikbe, a' kik illendö idvezlés után így ſzóllottak a' Pápa Követtyeihez: *Kinek a' Követtyei vagytok? Aſcelinus* így felelt: *Én a' Papdnak Követtye vagyok, a' kit a' Kereſztények minden emberek között leg-nagyobb méltóſágúnak lenni állíttanak, és azt minnyájan mint tulajdon Attyokat, úgy tiſztelik.* Ezen ſzavain *Aſcelinusnak* megneheztelvén a' Tatár Vezérnek Tanátsossai, így viſzáltak néki: *mért ſzóllaſz olly kevélyen? nem tudod-é, hogy a' mi Fejedelmünk Isten fia? és Baython, és Bath annak Fö-Vezerei légyenek? a' kiknek neve, és hatalma esméretes az egéſz világon*: erre a' Pápa Követtye valamennyivel okossabban mint ſem elöbb, így felelt: *Ezt az én Uram a' Pápa nem tudta, kétseg kívül, ha erröl értelmessebb tudósíttást venne, hozzátok, 's Fejedelmetekhez nagyobb tiſztelettel viseltetnék*; kérték tehát, hogy a' Vezér eleibe menni engedtetnének, de ezt annak Udvarló tiſztyei meg nem engedték, ha tsak bé-menetelekor három térd hajtással Bath vezért nem imádná: *Aſcelinus*, nem tudván okos külömbſéget ténni az emberi, és Isteni tiſztelet között, mintha, mihent térdhajtás, mingyárt Isteni tiſztelet vólna, nem akarta ſzegény együgyü térdit meg-hajtani Bath vezér

Digitized by Google

zér előtt, ne talán bálvány-imádó légyen; ezen annyira fel-zendültek a' pogányok, hogy *Aſcelinust* társaival együtt azonnal le-kontzolták vólna, ha a' közönſéges törvény, melly ſzéles e' világon minden Követeknek leg-kissebb sérelmit-is tilalmazza, heves indúlattyokat okossabb mértékre nem vette vólna; azt még-is meg nem nyerték, hogy Bath vezér eleibe ereſztetnének, hanem ez, maga emberei által kezéhez vévén a' Római Pápa levelit, viſzſza írt igen fel-fúvalkodott ſzókkal, a' melly levelében parantsolta néki, hogy a' Pápa maga ſzeméllye ſzerint jelenne-meg, előre pedig izenetet, és Követeket botsáttana, a' kik úton léttét előre meg-jelentenék. Ezen levelet *Aybey* és *Sargis* fő-tanátsossai által a' Követeknek kezébe adatván, Európában viſzſza küldötte; magok pedig ismét ki-ütvén Európának némelly Tartománnyaiban, nem tudom mi okra nézve, nem bátorkodtak Magyar Orſzághoz közelebb jönni, hanem azon ragadományokkal, mellyeket a' távúl lévő Tartományokban öſzve ſzedtek, hazájokban ismét viſzſza tértek. Tsendesſégben vólt azután közel tizen két eſztendeig ezen nyughatatlan nép, úgy, hogy ſe Magyar Orſzágban, ſe annak ſzomſzéd Tartománnyaiban nékik ſemmi hírek nem hallatna. 1259-*dik* eſztendőben ismét új mozdúlást kezdettek, még nagyobb ſzámú ſereget vezetvén Magyar Orſzág ellen, hogy ſem ez előtt tizen kilentz eſztendővel: ezek midőn Erdély Orſzág ſzéléhez érkeztek vólna, meg-állapodtak, és Követeket küldöttek Béla Királyhoz, a' kik Budára érkezvén e' képpen ſzóllottak a' Királyhoz: *A' Tatárok Fejedelme minden Kereſztény Orſzágokat birodalma ala akarván hódíttani, téged társaſsdgba hív, nem azért, mintha a' te ſegedelmedre ſzükſége vólna, hanem hogy nyereſſe-*

Digitized by Google

gének haſznát, és győzedelmének ditsőſégit közöllye veled; ezen társaſság pedig, mellyet veled akar kötni, hogy annál erőssebb, és állandóbb légyen, kívánnya, hogy lednyaid közül egyikét a' mi Fejedelmünk fiának adjad feleſégül, avagy a' te fiadnak feleſége légyen egy a' mi Fejedelmünk lednyai közül: illyen társaſságra ha reá állaſz minden nyeresſégünknek ötöd réſze tiéd léſzen, ha pedig Fejedelmünknek, általunk ki-jelentett akarattyával ellenkezel, az egéſz Tatár tábor, mellynek társaſságát meg-veted, ellenſéged léſzen. Meg ijedett ezen ſzóknak hallására Béla Király, félelmét mindazonáltal el-titkolta, és ökossan így válaſzolt, hogy mivel ez olly dolog légyen, melly tanátstalan hírtelenſéggel végbe nem mehetne, térnének viſzſza békeſségessen a' táborhoz, és minekutánna érről az Orſzág Nagygyaival tanátskozást fog-tartani, azokkal teendő végzésit Követség által tudtokra fogja adni. Ezt Béla talán nem más okra nézve mondotta nékik, hanem hogy több ideje légyen hadi erejének egybe ſzedésére: nem-is késedelmeskedett, hanem leg-elsőben-is IV-*dik* Sándor Pápát tudósította, a' ki más ſegítséget néki nem küldött, hanem keményen inté vala, hogy a' Tatárok társaſságában ne egyeledne, azonba egéſz reményſégit a' Magosſágbéliben helyheztetné. Bízott ugyan Béla az Istenben, de a' mellett a' hadhoz való ſzükſéges rendeléseket-is gondossan meg-tette, mellyhez annál több időt engedtek néki a' Tatárok, hogy a' Követeknek viſzſza menetele után Lengyel Orſzág ellen fordították kegyetlen nyilaikat. Lengyel Orſzágot el-puſztítván 1260-*dik* eſztendőben Magyar Orſzág felé fordúltak, a' kiknek előbb, hogy ſem az Orſzág ſzélén bétsapnának, eleikbe állott Béla Király, és ötvenkét ezeret le-nyakazván közülök, minden tábo-

ri

Digitized by Google

ki éſzközöket éleményekkel együtt el-foglalta, mellyből Béla Királyunkra nem tsak betsülhetetlen kints, hanem halhatatlan ditsöſég-is háramlott, mivel ezen győzedelemnek híre nem tsak az egéſz Europát, hanem Asiának-is nagy réſzit, a' hová ezen rabló pogányok viſzſza ſzaladtak, bé-töltötte.

§. 134.

IV-dik Béla Király fel-keresteti a' Napkeleti Tartományokban maradott Magyarokat, a' kik a' Vólga vize mellett fel-is taldltattak.

Midőn a' régi Magyar Eleink, Napkeleti lakó helyekből Europában ki-költöztek, ſokan el-maradtak közülök az előbbenyi anya-földeken, a' kik ide Európában ki-költözött régi Eleinkel egy vérből ſzármaztak. Hogy ezek Asiának valamelly réſzét bírnák, tudták ezt még Béla Királyunk idejében-is az Európai Magyarok, de melly réſzében vólnának, nem tudták. IV-*dik* Béla Királyunk idejében tehát négyen ſzent Domonkos Szerzetessei közzül azoknak fel-keresését magokra válalták: tsak nem három eſztendeig tételygetek e' világnak esméretlen Tartománnyaiban, a' nélkül, hogy azon régi édes Eleinket, 's azoknak lakó helyit meg-találhatták vólna; egy még-is, kinek *Otto* vala neve, azon Napkeleti Magyar Orſzágból való emberekre talált, a' kiktől, anya-nyelvünkön beſzélgetvén, mindent meg-tudakozott vala, mellyeket azon kedves Eleinknek fel-találására ſzükſégesnek lenni ítélt; onnan-bé ſem ment a' Napkeleti Magyar Orſzágba, ámbár már annak tudta az úttyát, hanem egyenessen viſzſza tért Európában Béla, Királyhoz, a' ki előtt el-beſzélvén a' Napkeleti Magyarok fel-keresésének módját, haza érkezése után nyóltzad napra az Urban el-

Digitized by Google

nyúgodott. Otto halála után, ugyan ſzent Domonkos ſzerzetébûl négyet rendelt vala ismét Béla Király, a' kik az említett Napkeleti Magyarok fel-keresését magokra válalnák. Meg-indúltak ezek világi ruhát vévén magokra, elsöben-is Bolgár Orſzágba, onnan Románián kereſztûl menvén Béla Király' költſégivel Konstantzinápolig értek; ott hajóra ûlvén a' Fekete-tengeren harmintz-három napig tartó útazások után *Zichia* Tartománynak *Matrica* Városában értek, itt mivel reményſégek vólt, hogy ezen Városbúl-is némellyek lennének, a' kik velek együtt Napkeletnek belsöbb réſzei felé útazni ſzándékoznának, ezen úti-társaſágnak kedviért ötven napokig várakoztak; látván, hogy haſzontalan vólna hoſzſzassabb várakozások meg-indúltak, és tizen három napig olly puſztában vólt útazások, mellyben ſe házat, ſe embert nem láttak; tizen negyedik napra *Aldnia* Tartományában jutottak. Onnan a' Tatároktúl való félelem miatt út mutató Kalaútz nem találhattak, azért kettö közûlök viſzſza tért Európa felé, kettö ott maradott, ha talán útjok folytatására valamelly mód nyújtatnék nékik: minekutánna hat hólnapig ott nyomorúſágossan tengödtek vólna, találkoztak valamelly Pogányok, a' kikkel felvett útjokon elöbbre mehettek; harmintz hét napig tartó nyomorúſágos útazás után Szeretsenyek *Veda* Tartománnyának *Bunda* nevü Városában értek, a' hol Bernárd, a' ki meg-bontakozott egéſſége miatt alig juthatott ezen Tartományban, ugyan itt meg-halt, el-is temettetett. Maga maradott tehát egyedûl Juliánus, a' Napkeleti Magyarok tovább való keresésére, a' ki valamelly Szeretsen Paphoz ſzolgálatba ſzegödvén, vele együtt Nagy Bolgár Orſzágba ment, a' melly Orſzágnak egynémelly Városában talált egy Magyar aſzſzonyra, a' ki a' Napkeleti Magyar Orſzág-

bûl

Digitized by Google

búl vitetett oda férjhez; ez nagyon bíztatta az említett Juliánust, hogy már igen közel vólnának oda a' Magyarok, és könnyen hozzájok juthatna, útba igazította ötet. Meg-indúlt tehát, és az *Etel* vagy más néven Volga vize mellett, a' régen keresett kedves rokonnyainkra reá talált; a' kik tapaſztalván, hogy Magyar vólna, igen nagy örömmel fogadták ötet, valamerre ment, mindenütt körül fogták, és az Európában lévő atyafiakrúl nagy ſzorgalommal tudakozódtak, egy másnak a' ſzavát jól érthették; valamit beſzéllett Juliánus akár a' Hitről, akár pedig az Európában lévő Magyar atyafiakról, ſzáj-tátva halgatták, minden felül olly ſzívességgel látták ötet, mintha az Isten *póstája* ſzállott vólna közikbe: kérték azután ötet, a' Napkeleti atyafiak, hogy maradna velek; de ő viſzſza ſzándékozott jönni Európában, azért leg-inkább, hogy ha ott maradna, haſzontalanná tenné az Európai Magyaroknak kívánságát, midőn nékik hírt nem vihetne: nem erőltették tehát a' meg-maradásra, hanem más rövidebb, és bátrabb útat mutattak néki, mellyen mint hamarább, mint kissebb veſzedelemmel viſzſza térhetne Európában. Meg-indúlt tehát Napkeleti Magyar Orſzágból 21-*dik Juniusba*, és 26-*dik Decemberbe* haza ért Magyar Orſzágban, ahol a' Nap-keletben lévő Magyarokrúl azt beſzéllette, hogy ezek mind Pagányok de ſemmi bálványok közöttök nem láttatnak. A' ló hús nálok kedves eledel; és a' ló téj, és ló vér kellemetes ital. Lovok, és fegyverek bőven vagyon, a' hadban pedig igen ſerények. Tudták azt-is, és most-is tudják a' régi Eleiktől vett hagyományokbúl, hogy vannak még más réſzin-is a' világnak Magyarok, a' kikkel ők egy eredetűek, de hol-létteket nem tudták: annál inkabb örültek tehát, hogy erről-is bizo-

nos

Digitized by Google

nyos tudósíttást vehettek. Azon Napkeleti Magyar Országban, a' Tatár Fejedelemnek Követtyével-is beszéllett ezen *Julianus*, a' melly Követről azt beszéllé, hogy az Magyar, Orosz, Kún, Szeretsen, Német, és Tatár nyelvet tsak nem egy aránt tudta, a' kinek beszédjéből azt értette, hogy a' Tatárok fegyverbe vólnának a' Német Tartományok ellen, és tsak azon társaiknak viszsza jövetelére várakoznának, a' kik a' Persák ellen küldettek. (z) Bizonyos dolog tehát, hogy Napkeletben, a' régi Eleinknek lakó helyében, még most-is uralkodik a' Magyar Nemzet, és ugyan ott még most-is igaz, 's valóságos Magyarok találtatnak. Vajha Béla után Uralkodó Királyaink, ezen Napkeleti rokonnyainkal kezdett ismeretséget Követség által tovább folytatták vólna.

(z) Ezen fel-keresése, és fel-találása a' Napkeleti Magyaroknak IX-*dik* Gergely Pápa ideiben írásba tétetett, a' melly írás Rómába a' Vatikánomi Könyv-tartóházban fel-találtatik: ugyan ott ezen írásra találván Nagy Tiszteletű P. *Innocentius Deseritius*, azt, azon Könyvében, mellyet illy nevezet alatt botsátott-ki: *De initiis, ac Majoribus Hungarorum* azokkal, a' kiket illyetén régi dolgoknak ismérete gyönyörködtet, igazán közlötte.

§. 135.

Életit végzi.

Minekutánna IV-dik Béla Királyunk szám-talan változó esetek között harmintz öt esztendeig hasznossan igazgatta vólna Magyar Hazánkat, ditséretes élete után bóldogúl halt-meg Buda mellett a' nyúlak szigetében; a' kinek teste, a' mint éltében parantsolta vala, Esztergomba

Digitized by Google

ba a' Szürke-Barátok Templomában Királyt illető tiſztelettel takaríttatott-el, 1270-dik eſztendőben. Ezen végső akarattyát Béla Királynak meg-másolván Fülöp azon idő-béli Eſztergomi Érsek, a' Királynak testit, melly a' Barátoknál már el-vőlt temetve, fel-vétette, és a' Káptalan templomában temettette: ez, mivel a' Király végső rendelésének fel-bontása vőlt, a' Római Pápa eleibe adatott, a' ki ezen pőrnek végit ſzakaſztván azt parantsolta, hogy a' Királynak végső akarattya bé-tellyesíttessék, és úgy annak hőlt teteme a' Szent Ferentz Szerzetesseinek templomában viſzſza vitessék. Béla Királyunknak Magzati illy rendel következnek: *Első* vőlt István, a' ki Attya után Magyar Király lett. *Második.* Béla, Dalmátzia, és Horváth Orſzágnak Fejedelme. *Harmadik* Mihály, *Negyedik* Kunegundis, Boleslaus Lengyel Hertzegnek hitvesse. *Ötödik* Margit. *Hatodik* Kutalin. Ez mind a' kettő kisded korában halt-meg, és Dalmátziába Spoletum Városába temettetett-el. *Hetedik* vőlt Margit, a' ki a' Nyúlak ſzigetében levő Klastromba (*a*) Szent életű Apátza vőlt. *Nyőltzadik* Erſébeth, Henrik Bavarus Fejedelemnek felesége. *Kilentzedik* Anna, a' ki Radislaus Halitziai Fejedelemnél vőlt. *Tizedik* Ágota, Konrád Massóviai Fejedelem hitves társa. *Tizen egyedik* Konſtántzia, Leo Oroſz Fejedelemnek hitvesse. *Tizenkettődik* Ilona, Boleslaus Piusnak felesége. *Tizenharmadik* Sabina, Moyses Palatinusnak hitves-társa.

(*a*) Ezen Szent életű Apátza, minekutánna már a' Klastromi magányosságra fel-esküdött vőlna-is, ſok Követségek által ostromoltatott a' Klastromi életnek Fejedelmi házasſággal való fel-tserélléſére: Követek által kérették vala őtet a'

Digitized by Google

a' Lengyel Fejedelem, kérette a' Tseh Orſzági Király, kérette a' Szitzilai Király-is, a' kinek Követtyei midőn azt mondották vólna Margitnak, hogy a' Római Pápa a' Szerzetes életre tett fogadástól minden ellen-vetés nélkül fel-ſzabadíttaná ötet, azt felelte ezen Királyi vérből ſzületett ſzűz, hogy a' fel-vett életet meg-másolni éppen nem akarná; ſőt ha a' Római Pápa, akarattya ellen-is fel-ſzabadíttaná ötet a' Klastromi fogadástól, kéſzſzebb vólna maga tulajdon orrát elmetſzeni, és maga ſaját vérével az utánna fohászkodó vő-legényeknek heves indúlattyát el-óltani. No ugyan ſzerette az Apátza Klastromot.

V. István.

§. 136.

V. István Ottokarral hadakozik, azzal meg-békélvén életit végzi.

Még Béla Király életében V-*dik* István meg vala koronázva, az egéſz Orſzágnak bírtoka pedig az Attya halála után ſzállott reá 1270-*dik* eſztendőben. Ottokar Tseh Királlyal vólt néki ellenkezése, mellynek három oka vólt: *elsőször*, hogy Stajer Orſzágot még Béla Király éltében a' Magyaroktól el-ragadta. *Másodſzor*, mert Magyar Orſzágnak határin belűyebb tsúſzván, annak-is valamelly réſzét el-foglalta. *Harmadſzor*, mert Anna, ezen V-*dik* Istvánnak testvér húga, midőn férhez ment Radislaus Halitzai Fejedelemhez, Magyar Orſzágból halhatatlan ſok kintset vitt vala el, mellyet ő azután Kunegundisnak, Ottokar második feleségének ajándékozta: ezen kintset-is kívánta tehát viſzſza adatni István. Mivel ezen három kérésben ellenkezett Istvánnak kívánságával Ottokar, István bé-üt Austriá-

Digitized by Google

striában, és annak nagy részét el-pusztítván, visszatér Magyar Országban. Keveset nyúgodott: ismét be-üt Morva Országba olly rendeléssel, hogy azonba Fülöp Só-vári, *Salisburgi* Érsek, a' kivel frígyet kötött Ottokar ellen, Karinthiának pusztíttására menne. Ottokar bizonyossá tétetvén Istvánnak minden rendeléseiről, elsöben-is Fülöp Érsek után megy, és azt Karinthiából haza kergeti; azután hajókra ültetvén több Nemzetekből öszve szédettt Katonáit, Posony alatt szárazra szállította öket: mivel kevés Katona vólt az Országba, a' Király sem vólt ide haza, Posony Vára könnyen Ottokaré lett. Onnan Szent György, Bazinba, Nagy Szombatba ment, és azt az egész Tartományt el-foglalta; által került Nitra felé, onnan Györre, ezen nevezetes két Várat-is hatalma alá hódította, úgy, hogy Dunán túl nagy része az Országnak Ottokar kezébe vólna, míglen István Morva Országból maga Honnyainak védelmére viszsza jöhetne. Nagy vér-ontás nélkül az el-foglalt szép Tartományt viszsza nem vehette, hogy tehát a' népet ne fogy aszsza, egyességre lépett, a' mellyre Ottokar izenetek által sokszor szorgalmaztatta ötet: meg-lett a' békesség olly kötéssel, hogy mind a' két fél valamit el-foglalt erőszakossan, azt a' meg-ká, rosodott résznek, meg-tsalás nélkül igazán viszsza-adná; az Ország határai pedig hitelessen meg-visgáltatnának, és kiki az el-rendelendő határhoz szabná a' maga hatalmát, mellynek meg-vizsgálása fő-képpen bízattatott Fülöp Esztergomi Érsekre, és Bruno Olmitzi Püspökre; e' mellett mind a' két rész, több Fejedelmeket vett közben-járóúl. — Egyességre lépvén Ottokarral, kevés napok múlva életit végzi István 1272-*dik* esztendöben. Rövid ideig, mert tsak két esztendeig tartott Királysága; rövid vólt az éle-

te-is,

Digitized by Google

te-is, talán hogy vala az Attyát IV-dik Béla Királyt illendő képpen nem tiſztelte, néki nem engedelmeskedett; azomba ezen gyermeki ſzeleségből eredett engedetlenségit, mellyet a' bofzſzú-álló Egek büntetés nélkül nem engedtek, nem csak meg-bánta, de igazán meg-is jobbította, midőn a' meg-bántódott Attyának lábaihoz borúlván tőle botsánatot kért, néki engedelmességet fogadott. Ezen Királyunknak meg-hidegült teste, Buda mellett, a' nyúlak Szigetében lévő Apátzák templomában temettetett-el. Azon Apátzák Klastromában vólt Sz. Margit, ezen V-dik István Királynak testvér húga, és Ersébeth, ugyan ezen István Királynak leánya, a' ki mivel el-tőkéllett ſzándékkal a' Klastromi tsendességben akara rekeſzkedni, az Attya, mind azon kintset, mellyet ezen Hertzeg-Aſſzonynak jövendő-béli házasságára kéſzített, az említett Klastromnak ajándékozta, melly bőv-adakozását, ki-adott Királyi levelével meg-is erősítette. Felesége V-dik Istvánnak vólt Ersébeth, a' ki Kún Nemzetségből vala. Királyi magzattyai pedig ezek vóltak: *Ládſzló*, ezen nevezeten IV-dik Magyar Király. *András* Sclavoniai Vezér. *Salamon*, *Ersébeth*, a' ki a' nyúlak Szigetében Apátza lévén ſzent életet viselt, és a' Bóldogok közé ſzámláltatott. *Mária*, Károlynak, Szitziliai Király fiának felesége. *Anna*, Andronikusnak, Phaleologus Mihály fiának hitves társa. *Gethela*, avagy *Judith*, a' ki Szent Domonkos rend-tartásán lévő Apátzák közé állván, nyúgodalmas magányosságba élte világát.

IV. vagyis

Digitized by Google

IV. vagy-is: Kún László.

§. 137.

Ditsőséges vólt IV-dik László uralkodásának kezdete.

Gyenge vólt még mint idejére, mint okosságára nézve László, midőn az Attya székébe lépett 1272-dik esztendőben, ugyan azért X-*dik* Gergely Pápa Attyai nagy gondviseléssel lévén hozzá, kérte mind az Országot, hogy az ifjú-Királyhoz mindenekben hívséget mutatna, mind pedig a' Királyt-is, hogy Királyi Méltóságárúl meg-emlékezvén, azt valamelly erköltstelenséggel meg ne piszkolna. Használt a' gondos Atyának szorgalmatossága, mert László olly ditséretessen kezde országlani, hogy még az idegen Fejedelmeknél-is nagy betsűben vólna. Ohajtozott László Királynak társaságában Rudolf, Habsburgi Grófok Nemzetéből első Napnyúgoti Császár, a' ki midőn Ottokar Tseh Király ellen hadat viselne, kérte Lászlót, hogy segítségére lenne: készen vólt László, és Rudolfal magát összve kaptsolván Ottokart annyira meg-rémítette, hogy még az ütközet előtt békességet kérne; meg-lett az egyesség, úgy, hogy Ottokar Austriái, Stájer Országot Margitnak örökségével együtt Rudolfnak engedné: által adta mind ezeket, de haza térvén meg-bánta tselekedetit, kivált minekutánna feleségének ez eránt tett szemre hányásait többször hallotta vólna, visszza tér tehát következendő esztendőben az ütközet helyre, és a' mit előbb kötés-által engedett, azt most fegyverrel visszza akarja venni. Készen vagyon ellene Rudolf, készen vagyon László részéről-is a' segítség. A' Kúnok kezdették a' tsatat, a' kik László táborában igen so-

Digitized by Google

kan vóltak : ſoká tartott a' vér-ontás, úgy, hogy a' ſzerentse már az egyik, már a' másik réſzre kétſéges változással hajolna; utólsó próbát akara tenni Ottokar, és erössebb vitézeivel ogyenessen Rudolf ellen vágtata, és magát a' Cſáſzárt derekassan kezdé ſzabdalni; nehezen-is kerülte vólna el a' veſzedelmet, ha azon vitézek, a' kik minden esetre kéſzen-állva várták a' parantsolatot, a' Cſáſzárhoz ugorván Ottokart le-nem kontzolták, és Rudolfot a' veſzedelemből ki nem emelték vólna. Mivel ezen győzedelemnek nagyobb réſze Láſzlónak tulajdoníttatott, ebből reá nem kis ditsöség hárámlott.

§. 138.

Annak erköltse meg-veſztegettetik.

Vitézi erejét, és bátorságát tapaſztalta Láſzló a' Kúnoknak Ottokarral való hadakozásban, ugyan az okot adott néki, hogy velek bizodalmassabban társalkodna, melly, kezdete vólt a' Király erköltse meg-romlásának : mivel a' férjfiak társalkodásából a' Kún aſzſzonyoknak társaságában ereſzkedett, a' kik annyira megveſztegették a' fiatal Királynak az eſzit, hogy a' Királynét-is magától el-üzvén, tiſztátalan életével Méltóságát, hitit, és Királyi vérit megbetstelenítette, (*b*) mellyből több roſz következések-is ſzármaztak : mert az Orſzág-népe látván a' Királynak roſz példáját, a' mit tőle látott, azt tselekedte; a' Kúnok pedig a' Királlyal olly paj-társágba léptek, hogy vele együtt a' ſátorba, és egy aſztalnál vígan lakoznának: innen arra-is bátorságot vettek, hogy a' Magyarokon minden igazſágtalanságot és kegyetlenséget követnének-el, kivált, minekutánna a' Király öket leg-nemessebb-hivatalokra a' Magyar Nemzetnek

Digitized by Google

nek nagy meg-bántásával emelte. Semmit el-nem mulattak ugyan, kivált a' Püspökök, a' kik a' köz-jóra, és a' Király idvességére, nem pedig a' magok haſznára néztek, hogy Laïzló jó útra hozassék; de haſzon-nélkül volt az ö Szent iparkodások. Maga III-*dik* Miklós Szentséges Pápa-is levél által, Atyai kegyességgel meg-intette ötet; ez-is haſzontalan vólt. Azután maga ſzemélyében Magyar-Orſzágba küldé Firmai Püspököt Fülöpöt, a' ki mint magányos intésével, mint pedig Budán tartott Gyülésben azon vólt, (*c*) hogy a' Királyt jóra vezesse, de Láſzlónak állhatatlansága okozta, hogy a' Pápa Követtye rendelésének nem lenne állandosága: mert már életének jobbíttását fogadta, mutatta-is, már ismét fogadását, elöbbeni törvénytelenségre viſzſza térvén, meg-másolta. Büntetésül azt parantsolá többi között az említett Fülöp Püspök Láſzló Királynak, hogy ez, Szent Ferentz Szerzetesseinek Fehér-Váratt, és Posonba Klastromot építsen (maga Fülöp-is Szent Ferentz ſzerzetébül vólt:) ezt-is meg-tselekedte Láſzló, de a' Kúnok társaſságát még-is meg nem vetette, még akkor-is, minekutánna az Orſzágot magoknak akarván tulajdoníttani, a' Magyarok ellen hadat indítottak vólna; a' kiknek táborát el-ſzéleſztette ugyan Láſzló, úgy, hogy közülök ſokan *Oldamur* Vezérekkel Asiában ſzaladnának a' Tatárokhoz, azokkal még-is, a' kik Orſzágunkban meg-maradtak, tovább-is társalkoda Láſzló.

(*b*) Kettöre találtam azok közül, a' kik a' Magyarok történeteirül nem régen írnak, a' kik Kún Láſzló Királyt a' tiſztátalan életbül ki akarják mosni. Kívánnám én-is, hogy ezek olly ſzapúllóba tették vólna Láſzlót, hogy ſemmi mo-

Digitized by Google

tsok rajta ne maradott vólna, de ezen haſzontalanúl fáradoztak: mert, mind a' régiebb Íróknál, mind a'kézrül kézre adatott hagyományokbúl, mind pedig a' reá ſzáradott *Kún* névből-is éſzbe vehettyük, hogy Láſzló a' Kún aſzſzonyokkal nem derék ſzövetſéget tartott. Nem-is jutott még eddig ſenkinek-is eſzében, hogy Láſzló mellett *Prokátorkodott* vólna, hanem tsak kevés eſztendők előtt Zágráb tájékán akadott egy olly ügyéſzre, a' ki hogy Láſzlót az említett motsoktúl ki-mentse, illy formán okoskodik; Melly templom, vagy Püſpökſég vagyon az egéſz Orſzágban, melly Láſzlónak jó-tetemenyit nem tapaſztalta vólna? ebből azt hozza-ki, hogy a' Kún aſzſzonyokkal nem társalkodott, ſzép következes: mint-ha bőadakozó nem lehetne valaki, ha tsak egyſzersmind nem tiſzta életü. Második okoskodása ugyan azon Ügyéſznek ebben akad-meg: A' Kúnokat eskütt ellenſéginek nevezi Láſzló; ennek-is az a' következése, hogy a' Kún aſzſzonyoknak társaſſágát nem kedvelte. De ez ſem helyes következés ám: mert a' Kúnokat akkor nevezte eskütt ellenſégeinek, minekutánna *Oldamur* a' Kúnok' vezére az Orſzág ellen fegyverbe öltözött vólna. Azonba, ha Kún Láſzlónak ügyit fel-veſzi mint *Prókátor*, arra-is reá állok, hogy az egéſz okoskodásomat viſzſza húzom, hogy Kún Láſzló betsülete fent maradjon; de akkor magát történt dolog fel-jegyzőinek nem tarthattya, mert a' *História* írónak leg-főbb törvénye az, hogy a' történt dolgot igazán, a' mint vólt, elől adja, és abban ſenkinek ſe kedvezzen. Vagyon még egy más Ügyéſzſze-is Kún Láſzlónak, ez-is igen fehérítti Láſzlót; ebből áll az egéſz okoskodása: A' Pápa ſehol ſzemére nem veti Láſzlónak a' tiſztátalan életet; mind addig tehát Láſzlót jónak kell tartanunk, míglen bizonyossan meg nem mu-

Digitized by Google

mutathattyuk, hogy roſzſz vólt. Ez még azt-is kívánnya tőlünk, hogy nem tsak tiſzta, de más képp-is fedhetetlen életűnek tartsuk Láſzlót: vajha úgy vólna! tsak el-hiſzem, hogy Fülöp Firmai Püspöknek nem kellett vólna Olaſz-Orſzágból Magyar-Orſzágba fáradni, hogy a' Királyt jobb útra vezesse. De mi ſzükſég több bizonyſág tételt elől hozni, hallyuk errűl IV-*dik* Honórius Pápának ſzavait, a' ki 1287-*dik* eſztendőbe azon levelében, melly így kezdődik: *Si ſparſa ſemina*, és a' mellyet az említett eſztendőben Rómából küldött Láſzló Királyhoz, minekutánna ſzemére vetette vólna a' meg-nevezett idegen Nemzetekkel való társalkodását, minekutánna ſzemére vetette vólna azon kegyetlenſégét-is, hogy a' Királynét tömlötzbe tétette, ezen ſzókat mondja: *In ipſius domus exterminium thorum fœdare non metuis Conjugalem* (értik ezen ſzókat, a' kik Deákúl tudnak) tehát maga Honórius Pápa Kún Láſzlót itt tiſztátalannak esméri. Adta vólna az Isten, hogy ezek ne történtek vólna, de már ha meg-történtek, rólok vagy tsendessen halgatni, vagy ha elől hozattatnak, igazán kell ſzóllani.

(c) Ezen Budai Gyülésben Lambert Eſztergomi Érsek a' Királynak helybe-hagyásával Primásnak válaſztatott Római Pápa Követtyétől Fülöp Püspöktül; és ugyan ez vólt leg-első, a' ki Magyar Orſzágban, és Magyar Anyaſzentegyházban ezen Méltóſágot nyerte, és az Eſztergomi Érsekſéget azzal örökössen ékesítette 1280-*dik* eſztendőben, úgy, hogy Lambert idejétül fogva, minden, a' ki Eſztergomi Érsekſéget viselt, egyſzersmind Magyar Orſzág Primássának-is esmértetett.

Digitized by Google

tsok rajta ne maradott vólna, de ezen haſzontalanúl fáradoztak: mert, mind a' régiebb Íróknál, mind a'kézrül kézre adatott hagyományokbúl, mind pedig a' reá ſzáradott *Kún* névből-is éſzbe vehettyük, hogy Láſzló a' Kún aſzſzonyokkal nem derék ſzövetſéget tartott. Nem-is jutott még eddig ſenkinek-is eſzében, hogy Láſzló mellett *Prokátorkodott* vólna, hanem tsak kevés eſztendők előtt Zágráb tájékán akadott egy olly ügyéſzre, a' ki hogy Láſzlót az említett motsoktúl ki-mentse, illy formán okoskodik; Melly templom, vagy Püſpökſég vagyon az egéſz Orſzágban, melly Láſzlónak jó-tételményit nem tapaſztalta vólna? ebbúl azt hozza-ki, hogy a' Kún aſzſzonyokkal nem társalkodott, ſzép következes: mint-ha bőadakozó nem lehetne valaki, ha tsak egyſzersmind nem tiſzta életű. Második okoskodása ugyan azón Ügyéſznek ebben akad-meg: A' Kúnokat eskütt ellenſéginek nevezi Láſzló; ennek-is az a' következése, hogy a' Kún aſzſzonyoknak társaſſágát nem kedvelte. De ez ſem helyes következés ám: mert a' Kúnokat akkor nevezte eskütt ellenſégeinek, minekutánna *Oldamur* a' Kúnok' vezére az Orſzág ellen fegyverbe öltözött vólna. Azonba, ha Kún Láſzlónak ügyit fel-veſzi mint *Prókátor*, arra-is reá állok, hogy az egéſz okoskodásomat viſzſza húzom, hogy Kún Láſzló betsülete fent maradjon; de akkor magát történt dolog fel-jegyzőinek nem tarthattya, mert a' *História* írónak leg-főbb törvénye az, hogy a' történt dolgot igazán, a' mint vólt, elől adja, és abban ſenkinek ſe kedvezzen. Vagyon még egy más Ügyéſzſze-is Kún Láſzlónak, ez-is igen fehérítti Láſzlót; ebből áll az egéſz okoskodása: A' Pápa ſehol ſzemére nem veti Láſzlónak a' tiſztátalan életet; mind addig tehát Láſzlót jónak kell tartanunk, míglen bizonyossan meg nem mu-

Digitized by Google

mutathattyuk, hogy roſzſz vólt. Ez még azt-is kívánnya tőlünk, hogy nem tsak tiſzta, de más képp-is fedhetetlen életűnek tartsuk Láſzlót: vajha úgy vólna! tsak el-hiſzem, hogy Fülöp Firmai Püspöknek nem kellett vólna Olaſz-Orſzágból Magyar-Orſzágba fáradni, hogy a' Királyt jobb útra vezesse. De mi ſzükſég több bizonyſág tételt elől hozni, hallyuk errűl IV-*dik* Honórius Pápának ſzavait, a' ki 1287-*dik* eſztendőbe azon levelében, melly így kezdődik: *Si ſparsa ſemina*, és a' mellyet az említett eſztendőben Rómából küldött Láſzló Királyhoz, minekutánna ſzemére vetette vólna a' meg-nevezett idegen Nemzetekkel való társalkodását, minekutánna ſzemére vetette vólna azon kegyetlenſégét-is, hogy a' Királynét tömlötzbe tétette, ezen ſzókat mondja: *In ipſius domus exterminium thorum fœdare non metuis Conjugalem* (értik ezen ſzókat, a' kik Deákúl tudnak) tehát maga Honórius Pápa Kún Láſzlót itt tiſztátalannak esméri. Adta vólna az Isten, hogy ezek ne történtek vólna, de már ha meg-történtek, rólok vagy tsendessen halgatni, vagy ha elől hozattatnak, igazán kell ſzóllani.

(c) Ezen Budai Gyülésben Lambert Eſztergomi Érsek a' Királynak helybe-hagyásával Primásnak válaſztatott Római Pápa Követtyétől Fülöp Püspöktűl; és ugyan ez vólt leg-első, a' ki Magyar Orſzágban, és Magyar Anyaſzentegyházban ezen Méltóſágot nyerte, és az Eſztergomi Érsekſéget azzal örökössen ékesítette 1280-*dik* eſztendőben, úgy, hogy Lambert idejétűl fogva, minden, a' ki Eſztergomi Érsekſéget viselt, egyſzersmind Magyar Orſzág Primássának-is esmértetett.

Digitized by Google

§. 139.

Abból következett az Országnak boldogtalansága.

A' Királynak gondatlan puha életébül következett, hogy semmi rend, semmi igazság semmi egyesség az Országban nem vólna. Jó a' rosszal ösvze vala keverve, minden veszedelemre indúlt. Ezt el-beszéllette *Oldamur* Ásiában a' Tatároknak: azért könnyen reá vette öket, hogy Magyar Országban sokkal nagyobb sereggel, hogy sem valaha annak elötte, ki-jönnének. Készen vólt Magyar Országnak végsö veszedelme, ha a' kegyes Isten azt sok ártatlanok kérésére meg nem óltalmazta vólna: mert már Pestig jött a' Tatár sereg, melly meg-számlálhatatlan vala, annyira, hogy a' táborok, tizen egy mért-földni hosszasságú helyen feküdne. Senki más a' Hatalmas Istenen kívül ezeknek ellene nem-állhata; azomban a' Gondviselö Mennyei Úr meg-mentette utólsó veszedelemre indúló Hazánkat 's Nemzetünket a' Tatárok kegyetlenségétöl: mert az éhség, és a' dög-halál, melly a' Tatár táborba nagyon uralkodott, sok ezereket naponkint meg-emésztett. Ezen felül a' sok zápor és jég esö még azokat-is, a' kiknek élete meg-vólt, a' szaladásra inkább, hogy sem a' tsendes viszsza-menetelre kénszerítette: és így a' kiket a' gondatlan Király az ellenség fegyverétöl nem védelmezhetett, azokat a' Mennyei Úr minden sérelemtül meg-örzötte. Sok kár következett mégis más részrül Országunkra: mert László Király gondatlansága miatt foglalta-el Albert Rudolfnak fia Posont, Sopront, más huszon nyóltz Helységekkel együtt. A' Velentzeiek Dalmátziának nagy részét el-lepték, *Urosius* Serviának Fejedelme is ki-tsúszott a' Magyar iga alól. Az Országban számtalan nyomorgatásokat tettek a' Hatalmasság,

Digitized by Google

ſak, úgy, hogy az erö, és igazſág egy mértékben vólna: nagy réſze az Orſzágnak már annyira el-nyomorodott, hogy majd alig lehetett marhákot találni az Orſzágban, mellyeket ſzekérbe lehetett vólna fogni, úgy, hogy közönſégessen két kereků laptikat kellett ſzekér helyett tartani, és azt marhák helyett magok az emberek húzták: innen azon két kereků laptikát azután *Láſzló ſzekerének* nevezték az Orſzágban.

§. 140.

Annak orvoslásárúl gondolkodnak az Orſzág Nagygyai.

Haſzontalan vólt a' Királynak éſzre hozására minden orvoſság, haſzontalan vólt minden okoskodás: dolgoztak abban az Orſzág Nagygyai, dolgozott a' Római Pápa, dolgoztak a' ſzomſzéd Fejedelmek-is; mind haſzontalan; hogy tehát az egéſz Orſzág, mellyet vér-ontással nyertek, és mind eddig vér-ontással öriztek-meg, egy embernek túnyaſága miatt el ne veſzſzen, a' kikben jobb érzékenyſég vólt, el tökéllették vala magokban, hogy *Sclavonidbúl* Andrást, Láſzlónak test-vérit Báttya helyébe ültetnék; vóltak az alatt olly magok haſznára tekintö hamis emberek, a' kik ezen végzést, midön még éretlen vólt, Láſzlónak ki-jelentették; ez hogy a' Királyſágot meg-tarthassa, testvér Öttsének meg-ölettetését el-tökéllé vala magában: talán valamiképp meg-ſajdíttá András, Báttyának gonoſz ſzándékát, azért Primislaushoz ſzalada Lengyel Orſzágba, hogy Báttyának intselkedésétül meſzſzebb eshessen; bele kerülk még-is az ártatlan jó Hertzeg a' törbe, mert Láſzló olly gonoſz embereket fogada, a' kik Lengyel Orſzágban menvén barátſágnak ſzíne alatt Andráshoz közelebb

Digitized by Google

jutottak, és ötet a' *Nida* vizében taſzítván nyomorúſágos halállal ölték-meg. Andrásnak, Láſzló Király testvérinek veſzedelmit hallván Velentzei András, II-*dik* András Királynak hólta után ſzületett István fiától való unokája, ne hogy hasonló keleptzébe kerüljön, Austriába vette lakását.

§. 141.

IV. Láſzló a' Kúnoktúl meg-ölettetik.

Szerentsétlen Királynak ſzerentsétlen vólt a' halála: mert a' Kúnok-is, a' kiknek társasſágát valaha nagyon kedvelte, meg-gyülölvén ötet, a' Királynak meg-ölését el-végezték vala magok között. Rendeltek ök magok közül három ferjfiat, kiknek neve vala *Arbutz*, *Turtele* és *Kemenche*, a' kikre a' Királynak meg-ölettetése bízattatott. *Körösſzegen* vala éppen a' Király, midön ezen gonoſzſág végbe vitetett, a' ki midön az említett helyſégnek határában éjtſzaka ſátorba fekünne, reá ütnek a' meg-nevezett három gyilkosok, és azt elöbb, hogy ſem elsö álmából magához térne, kegyetlenül agyon vervén örökre el-allították 1290-*dik* eſztendöben, minekutánna tizen nyóltz eſztendeig uralkodott vólna. Teste Csanádon temettetett-el. A' gyilkosok, a' kik ezen könyörületesſégre méltó Királyunkat meg-ölték, nem maradtak boſzſzú-állás nélkül, mert az Orſzág Nádor-Ispánnya *Myze*, a' ki nem régen Szeretsenybül Kereſzténnyé lett, és mind okosſágára, mind pedig birtokára nézve a' Királytúl Palatinusſágra emeltetett, ezen gyilkosokat darabon-kint öſzve vagdaltatta. Hasonló jutalommal fizetett *Edua* nevezetü Kún aſzſzonynak-is, a' ki a' Király erköltse meg-veſztegetésének fö-oka vala. Feleſége ezen Királyunknak Erſébetk I. Károly Szitziliai Királynak leánya vala,

Digitized by Google

la, a' kitül ſemmi magzatot nem nemzett. Valóban ſajnálkodásra méltó Király! a' kinek erköltsit a' Kúnok társaſága veſztegette-meg; ha a' terméſzetet, és a' nevelést tekintyük, valóban jó-indúlatú, és jó nevelésü Király vólt, a' ki az Isteni tiſzteletnek elöbb-mozdíttására ſokat tselekedett; vajha a' jó nevelöknek gondviselése alatt tovább lehetett vólna! az vólt talán erköltse meg-bomlásának az oka, hogy fiatal korában lépett a' ſzabadſágra, midön még tovább-való nevelésre ſzükſége lett vólna.

III. András.

§. 148.

Két ellenſége támad Harmadik Andrásnak.

Beatrix, II. András Királynak harmadik feleſége, férje halála után István Hertzeget ſzülte vala világra, a' ki Velentzébe a' *Mauroceni* Nemzetböl való Katalin Thomasina igen gazdag ſzüzet vevé Feleſégül, a' kitül István Hertzeg II. András Királynak fia nemzé vala III. Andrást, a' ki utólsó vólt az Árpád vérébül ſzármazott ferj-fi ágrúl való Királyok közül. Ez, Láſzlónak halála után bé-ſzállott az öreg Attyának örökſégében Magyar-Orſzágban, és Fehér Váratt Lodomer Eſztergomi Érsektül Királynak koronáztatott 1290-*dik* eſztendöben. Alig koronáztatott-meg, azonnal két vetekedö-társa akadott: egyik vólt Martellus Károly, Sánta Károlynak Szitzilia, és Neápolis Királyának fia; másik pedig Albert Austriai Hertzeg. Ennek Rudolf Római Csáſzár ajándékozta Magyar-Orſzágot, a' mellyhez ſoha ſemmi igazſága nem vólt. (*d*) Amaz pedig, mivel leány ágrúl V. István Magyar

Digitized by Google

jutottak, és ötet a' *Nida* vizében taſzítván nyomorúſágos halállal ölték-meg. Andrásnak, Láſzló Király testvérinek veſzedelmit hallván Velentzei András, II-*dik* András Királynak hólta után ſzületett István fiától való unokája, ne hogy hasonló keleptzébe kerüljön, Austriába vette lakását.

§. 141.

IV. Láſzló a' Kúnoktúl meg-ölettetik.

Szerentsétlen Királynak ſzerentsétlen vólt a' halála: mert a' Kúnok-is, a' kiknek társasſágát valaha nagyon kedvelte, meg-gyülölvén ötet, a' Királynak meg-ölését el-végezték vala magok között. Rendeltek ök magok közül három ferjfiat, kiknek neve vala *Arbutz*, *Turtele* és *Kemenche*, a' kikre a' Királynak meg-ölettetése bízattatott. *Körösſzegen* vala éppen a' Király, midön ezen gonoſzſág végbe vitetett, a' ki midön az említett helyſégnek határában éjtſzaka ſátorba fekünne, reá ütnek a' meg-nevezett három gyilkosok, és azt elöbb, hogy ſem elsö álmából magához térne, kegyetlenül agyon vervén örökre el-allították 1290-*dik* eſztendöben, minekutánna tizen nyóltz eſztendeig uralkodott vólna. Teste Csanádon temettetett-el. A' gyilkosok, a' kik ezen könyörületesſégre méltó Királyunkat meg-ölték, nem maradtak boſzſzú-állás nélkül, mert az Orſzág Nádor-Ispánnya *Myze*, a' ki nem régen Szeretsenybül Kereſzténnyé lett, és mind okosſágára, mind pedig bírtokára nézve a' Királytúl Palatinusſágra emeltetett, ezen gyilkosokat darabon-kint öſzve vagdaltatta. Hasonló jutalommal fizetett *Edua* nevezetü Kún aſzſzonynak-is, a' ki a' Király erköltse meg-veſztegetésének fö oka vala. Feleſége ezen Királyunknak Erſébetk I. Károly Szitziliai Királynak leánya vala,

Digitized by Google

la, a' kitül ſemmi magzatot nem nemzett. Valóban ſajnálkodásra méltó Király! a' kinek erköltsit a' Kúnok társaſága veſztegette-meg; ha a' terméſzetet, és a' nevelést tekíntyük, valóban jó-indúlatú, és jó nevelésü Király vólt, a' ki az Isteni tiſzteletnek elöbb-mozdíttására ſokat tselekedett; vajha a' jó nevelöknek gondviselése alatt tovább lehetett vólna! az vólt talán erköltse meg-bomlásának az oka, hogy fiatal korában lépett a' ſzabadſágra, midön még tovább-való nevelésre ſzükſége lett vólna.

III. András.

§. 142.

Két ellenſége támad Harmadik Andrásnak.

Beatrix, II. András Királynak harmadik feleſége, férje halála után István Hertzeget ſzülte vala világra, a' ki Velentzébe a' *Mauroceni* Nemzetböl való Katalin Thomasina igen gazdag ſzüzet vevé Feleſégül, a' kitül István Hertzeg II. András Királynak fia nemzé vala III. Andrást, a' ki utólsó vólt az Árpád vérébül ſzármazott ferj-fi ágrúl való Királyok közül. Ez, Láſzlónak halála után bé-ſzállott az öreg Attyának örökſégében Magyar-Orſzágban, és Fehér Váratt Lodomer Eſztergomi Érsektül Királynak koronáztatott 1290-*dik* eſztendöben. Alig koronáztatott-meg, azonnal két vetekedö-társa akadott: egyik vólt Martellus Károly, Sánta Károlynak Szitzilia, és Neápolis Királyának fia; másik pedig Albert Austriai Hertzeg. Ennek Rudolf Római Csáſzár ajándékozta Magyar-Orſzágot, a' mellyhez ſoha ſemmi igazſága nem vólt. (*d*) Amaz pedig, mivel leány ágrúl V. István Magyar

Digitized by Google

Királytúl ſzármazott, minthogy ezen Martellus Károlynak annya Mária V. István Királynak leánya vólt, vélte tehát, hogy igazſága vólna Magyar Orſzághoz; Neapolisba a' Római Pápának IV. Miklósnak Követtye által nem tudom mi-némű Koronával magát Magyar Királynak koronáztatta.

(*d*) Rudolf Nap-nyúgoti Csáſzár azért akarta Magyar Orſzágon hatalmát mutatni, mivel IV-*dik* Béla Király azt Fridrik akkor-béli Csaſzárnak óltalma alá ajánlotta. Úgy-é de óltalmazta-é tehát azt Fridrik a' Tatárok ellen? nem de midőn az egéſz Orſzágot kegyetlenül puſztították a' Tatárok, azt tsak távúlrúl nézte a' Római Csáſzár? és még-is azután azon Orſzágon hatalmaskodni akart, a' melly ſoha ſemmi jó-tételénnyit, vagy ſegítségit nem tapaſztalta. Sőt, még azon levelében-is, mellyet az Angliai Királynak írt Fridrik, ſzegény Béla Királyunkat rútúl meg-rágalmazta, mintha az ő tunyaſága miatt kerekedett vólna az Orſzág azon veſzélyben. Nem de midőn utólsó ſzükſéget ſzenvedett Magyar-Orſzág a' Tatárok rablása miatt, akkor a' ſzomſzéd Fejedelmek a' ſzegény Magyaroknak inſégét tsak könnyen nézték; sőt Austriai Fridrik, mint ha a' Tatárok elég nyomorúſágot nem tudtak vólna okozni, nem tsak a' Királyt meg-foſztotta, de a' puſzta Orſzágot-is puſztította: és még-is midőn az Isteni kegyeſség Orſzágunkat magunk Nemzetének iparkodása által helyre állította, mingyárt talált ſzeretőket; de nem úgy járják ám a' Magyar tántzot: ha Fridrik Csáſzár ſegítſégére lett vólna Orſzágunknak, és Béla Királynak a' Tatárok ki-üzésében, igen-is, mind néki, mind pedig az utánna következő Csáſzároknak lett vólna igazſága Orſzágunkhoz; de mivel ők velünk ſemmi jót nem tettek,

Digitized by Google

tettek, mi sem tartozunk semmivel-is nékik; így, a' mennyi ő kegyelmek részéről a' jó-akarat, annyi részünkről a' kötelesség.

§. 143.

Erőt vesz mind a' kettőn.

Tudta András, hogy mind addig nem lészen nyúgodalmas Országlása, míglen ezen követkedő-társait meg nem alázza, fegyvert köszörült tehát mind a' kettő ellen: elsőben Albert ellen ment, a' kinek Tartománnyát Bétsig pusztítván, nem tsak a' Magyar Királyságra való vágyódását el-felejtette vele, de még azon Városokat-is, és helységeket, mellyeket Kőszeg, Soprony, és Posony táján erőszakossan bír vala, viszsza adni kénszerítette: meg-lett azután a' békesség, melly hogy állandóbb légyen, Ágnest Albertnek leányát vette feleségül. Azután Ventzel Tseh Királlyal-is frígyet kötött, és ugyan azon Király Ventzel nevezetű fiának, adá feleségül III-*dik* András Ersébetet, a' kit első felesége *Jenna* nemze vala néki. Úgy ment azután Horváth Országba Martellus Károly ellen, a' kivel nem mesze Zágrábtúl meg-ütközvén olly szerentsés vólt, hogy Károlyt a' tenger felé szorítván Neápolisba viszsza térni kénszeríttené. Nagyobb erővel akart másodszor András ellen jönni Károly, de midőn minden hadi-készületeket meg-tett vólna, mirígy-halálban, melly Neápolis tájékán akkor nagyon uralkodott, Klementzia nevű feleségével együtt két hét alatt más világra jutott, 's András Királyt a' félelemtül valamennyire meg-könnyebbítette.

§. 144.

Digitized by Google

§. 144.

Szomorúságában meg-hal.

Martellus Károly halála után, ismét új ellenſége támadott András Királynak: ugyan ezen Martellus Károlynak tizen egy eſztendõs fia Robert Károly; a' kit az Öreg-Annya Mária, hogy bé-iktathassa a' Magyar Királyſágra, azon Orſzág Koronája alatt lévõ Fõ-Emberek közül ſokakat arany-karikákkal húzott maga, 's unokája réſzére: hozzá-is állott Amadé Máté, Pál Dalmátziának *Vice* Királlya. Ujlaki, Ugrin, és több Fõ-Emberek, a' kiknek hívására Károly le-hozattatik Spalatum Városában, a' hol az egéſz Horvátſágot maga réſzére húzván Zágrábba ment, hogy onnan a' Magyarok ſzándékát közelebbrûl jobban tapaſztalhassa: ugyan ez vólt III-*dik* András Király halálának leg-fõbb oka, mert ez látván, hogy az egéſz Dalmátzia, Sclavonia, és Horváth Orſzág el-pártolt vólna tõle, a' Magyarok közûl-is ſokan Károlynak ígéretei által meg-veſztegetve vólnának, ſzomorúságában meghalt 1301 eſztendõben; teste ugyan Buda Várában, a' hol meg-halt, a' ſzürke Barátok templomában, melly ſzent János Evangyélista tiſzteletére vólt épitve, Királyi tiſztelettel temettetett-el. (*e*) És ugyan ezen III-*dik* András vólt Árpád Fejedelmünk vérébûl, férj-fi ágrúl való utólsó Királyunk.

(*e*) Mivel Árpád Fejedelmünknek igaz Magyar Vérébõl ſzármazott utólsó Királyunknak ſzentſéges hamva Budán a' Szent János Evangyélista templomába nyugſzik, tsak azért-is, hogy e' vólt Orſzágunkban Fejedelmi Magyar vérbõl ſzármazott utólsó Király, illendõ, hogy ennek temetõ helyérûl valamennyire értelmessebb fel-jegyzést tegyek;

Digitized by Google

tegyek; hogy a' következendő idő-is, midőn ennek temető helyét látandja, Magyar ſzívből fakadott foháſzkodással áldozzon néki, meg-emlékezvén, hogy ez légyen az a' hely, a' hol az Árpád Magyar Fejedelemnek négy ſzáz eſztendeig uralkodó Királyi vére temetve nyugſzik. Ezen templomot tehát, a' hová III-*dik* András Király temettetett, melly a' Budai Várban vagyon, építette IV. Béla, 1256-*dik* eſztendőben, Szent Ferentz rendtartásán lévő a' Szerzeteseknek, a' kik az időnek ſok mostoha változási között-is megtartották azt, míglen II. Jósef, Felséges hatalmával 1785-*dik* eſztendőben az említett Szerzeteseket onnan ki-parantsolta, a' templomot ugyan bé-záratta, a' hozzá ragaſztott Szerzetes házat pedig a' bele kívánkozó lakosoknak bérbe ki-adni kegyessen parantsolta. Igaz, hogy ezen templom az idők ellenkező viſzontagſági miatt többſzör puſztúlást ſzenvedett, leg-inkább midőn Buda Vára a' Pogány Töröknek bírtokába vólna, úgy még-is ſoha le nem rontatott, hogy az elsö épületnek valamelly réſze fent nem maradna, a' mint ezen régiſégnek jelit mostanſág-is tapaſztallyák, a' kik az ajtó felett való bóltozatot ſzemessebben nézik. Adják a' Szent Egek, hogy illyetén emlékezetet érdemlő régiségek Hazám fiai előtt betsüben tartassanak.

Digitized by Google

Digitized by Google

AZ

ELSŐ KÖNYVNEK

FOGLALATTYA,

A'

NEVEZETESSEBB DOLGOKNAK

IDŐJEGYZŐ

TÁBLÁJÁVAL

EGYÜTT.

ELSŐ KÖNYV.

A' Magyarok eredetéről, gyarapodásáról, Birodalmáról, és annak változásairól.

ELSŐ SZAKASZ.

Mellyben foglaltatik a' Magyarok eredete, gyarapodása, Nap-keleti Birodalmának kezdete, és abban esett változások, a' Nemzetnek eredetétől fogva Europában való ki-jövetelekig.

Oldal.

§. 1. *A' Magyar Nemzetnek eredete* 1
A' Magyarok Jafetől Noénak harmadik szülöttyétől veszik származattyokat. . . . 1
Nem pedig az Ördögöktől, a' mint Jornandos állítván esztelenkedik. 2
Sem Hunor és Mogortól, a' mint Kéza Simonnak tetszik. 3
§. 2. *A' Magyarok Eleinek első lakó-helye.* . . . 3
A' Sinai Birodalomnak Észak-felé terjedő része vetett határt az Hunnusok első lak-helyének . 4
A' Magyarok és Tatárok egy Nemzetségből származtak. 5
§. 3. *A Magyaroknak, vagy-is akkor úgy nevezetett Hunnusoknak élete rende, és szer-tartása.* . 6
§. 4. *Azoknak áldozattya, es annak ideje és helye.* . 7

Digitized by Google

Oldal.

§. 5. *Birodalmok szaporodván két részre oszlatik.* . . 8
A' Sinaiak 420 mért-földnyi kö-falat építtenek a'Hunnusok rablási-ellen. Ezen fal építtésének vége szakadott Kristus születése-előtt 400 esztendővel, meg-újíttatott pedig 210 esztendővel. 8
§. 6. *Hunnusok Birodalmának első emlékezete a' régi írásokban.* 9
A' Sinaiak írásaiban találtatik 2207 esztendővel előbb, mint-sem Kristus született vólna. . 9
Meg-győzettetvén a' Sinaiaktól szolgálatba esnek Kristus születése-előtt 1116 esztendővel; abból ki-szabadulnak 910 esztendővel előbb, hogy sem Kristus születtetnék. . . 10

Teumán.

§. 7. *Teumán Hunnusoknál Fejedelemséget visel.* . 10
A' Sinai Birodalomnak nagy részét adózóvá teszi. 11

Meteus.

§. 8. *Teumánt a' maga fia Meteus meg-öli, és Birodalmát el-foglallya.* 11
§. 9. *Először a' Tatárok, azután az Északi népekellen hadakozik Meteus.* . . . 12
§. 10. *Meteus a' Sinabéliekkel hadat visel, és rajtok győzedelmeskedik* 13
Ezen győzedelem vólt Kristus születése előtt 201 esztendővel. 13
§. 11. *A' Sinaiak fortéllyal akarják meg-hódíttani a' Hunnusokat.* 14
§. 12. *Meteus Hunnok Fejedelmének halála.* . 15
Történt Kristus születése-előtt 174 esztendővel. 15

Laochám.

§. 13. *A' Sinai Császár Laochámot követséggel tiszteli.* . 15
Tchonhangjue nevezetű Sinai Követ javasollya az Hunnusoknak, hogy Nemzeti öltözettyeket el-ne-másollyák. 16
§. 14. *Midőn a' Sinaiak tétováznak, Laochám nagy pusztíttást tesz Chensy Tartományban.* . 17
Laochám meg-békélvén a' Sinaiakkal életét végzé Kristus születése előtt 158 esztendővel. . 18

Kiunt-

Digitized by Google

Kiuntching.

Oldal.

§. 15. *Kiuntching ellenkezéssel van a' Sinaiakhoz,* . 18
Utóbb meg-békél velek. 18
§. 16. *A' Sinaiak magok szerentsetlenségére fel-bontyák a' békeséget.* 19
Vamkue Sinai Hadi-Vezér haszontalanúl igyekezik az Hunnok Fejedelmének el-fogásán. . 20
§. 17. *A' Sinaiak haszontalanúl szándékoznak a' Hunnok Birodalmát el-rontani.* 20
E' végre Tatár-Országba követséget rendelnek. . 20
Kiuntching meg-hal Kristus születése előtt 126 esztendővel 21

Ichisieus.

§. 18. *Ichisieus Császárságra lépvén a' Sinaiakkal szüntelen ellenkezésbe vagyon.* 21
§. 19. *Békeséget akarván kötni, nagyobb ellenkezésbenesik* 23
A' Sinai Császárnak két követtyei közül egyikét meg-ölette, másikát vasra verette. . . . 23
Országlását végzé Kristus születése-előtt 114 esztendővel. 23

Ougoei.

§. 20. *Ougoei Birodalmának kezdete tiendes.* . . . 23
A' Sinai Császár fegyvert villogtat a' Hunnok határán, mellyért ezek a' Sinai követet békóra vervén *Paj-Kal* névü tó-mellé küldik számkivetésbe. 24
Újonnan egymást követséggel tisztelik. . . 24
§. 21. *A' Hunnok Fejedelme személlye szerént a' Sinai Birodalomba szándékozik.* 24
Ougoei Fejedelem' halála Kristus születése előtt 105 esztendővel. 25

Ousuli.

§. 22. *Gyenge kordában lészen Ousuli Fejedelemmé.* . 26
Két esztendeig Uralkodván életét bé-zárja 102 esztendővel Kristus születése-előtt. . . . 26

Kiulicho.

§. 23. *Kiulicho leſz Császár a' Hunnok között.* . 27
Rövid Uralkodását végzi Kristus születése előtt 100 esztendővel. 27

Digitized by Google

Tcietbie.

Oldal.

§. 24. *Keményen bánik a' Sinai Követtel.* . . 27
§. 25. *A' Hunnok kétfzer győzedelmeskednek a' Sinaiakon.* 28

Holoko.

§. 26. *Ditsérete(ten vetekednek Tcietbiének két fiai a' Birodalomról.* 29
§. 27. *A' Leulán Országot Birodalma-alá bódíttya Holokó Fejedelem.* . . . 31
§. 28. *Hadat visel a' Sinaiakkal.* . . . 32
§. 29. *Kegyetlen áldozatot tefznek a' Hunnusok.* . 34
Holokó Hunnok Fejedelme életének végére jut Kristus fzületése-előtt 85 efztendővel. . 35

Hoyenti.

§. 30. *A' meg-hólt Csáfzárfoknak végső rendelését a' Hunnok el-változtattyák.* . . . 35
§. 31. *Hoyenti Uralkodásának fzerentséisebb a' kezdete, bogy fem a' vége.* . . . 36
Vousi Sinai Követnek maga Fejedelméhez való példás fzeretete. . . . 36

Hiuli.

§. 32. *Az Özvegy Csáfzárnénak Attya zevebonát indít a' Sinaiak, és Hunnok között.* . . 37
Uralkodásának vége lett Kristus fzületése előtt 60 efztendővel. 39

Vojenkiuti.

§. 33. *Roíz erkölcsének emlékezetit hagyta maga után.* . 39

Honházi.

§. 34. *A' Fejedelemfég eránt nagy basonlás vagyon a' Hunnusok között.* 40
A' Hunnoknál öten viaskodnak a' Fejedelemfégért. 40
§. 35. *Honházi az Ötsével viaskodik.* . . 41
A' Hunnok Birodalmát adózóvá teszi a' Sinaiaknak. 42
Honházi az halottak Országába költözik Kristus fzülete előtt 31 efztendővel. . . 43

Fot-

Digitized by Google

Fotchulojoti.

Oldal.

§. 36. *Meg-halt Honházi Csáſzár Feleſégeinek példás vetekedése.* 43

§. 37. *A' Hunnus Fejedelemnek Követtye álhatatlan a' maga Urához.* 43

Fotchulojoti tíz eſztendeig tartó Uralkodását végzi Kristus ſzületése előtt 29 eſztendővel. . 44

Sobiajoti.

§. 38. *Tsendessen Orſzágol.* 45

Kristus ſzületése előtt 21 eſztendővel hal-meg . 45

Toheajoti.

§. 39. *Nyugodalmassan uralkodik.* 45

Kristus ſzületése előtt 17 eſztendővel lett vége Orſzáglásának. 45

Outchoulieoujoti.

§. 40. *Sinai Csáſzár a' Hunnusokhoz idegenſéget mutat.* . 45

§. 41. *A' Hunnok Fejedelme látogatására megy a' Sinai Csáſzárnak.* 46

Kristus ſzületése után történt esetei a' Hunnusoknak.

	Kristus ſzületése után történt dolgoknak eſztend.	Oldal ſzám.
Outchoulieoujoti a' Hunnok Fejedelme Gnaiti nevü Sinai Csáſzárnak látogatására megy éppen azon eſztendőben, mellyben Kristus e' világot ſzületése által meg-látogatta. .	1	47
§. 42. *Fel-bomlik a' két Udvar között való barátság.* . . .	—	47
Mamus Sinai Csáſzár a' Hunnok Birodalmát el-foglallya, és azt 15 réſzre fel-oſztya. . . .	12	48
Outchoulieoujoti Hunnok Fejedelme ſzomorúſágába meg-hal. .	13	48
Hienle.	13	48
§. 43. *Szüntelen való ellenkezésbe vagyon Hienle a' Sinai Csáſzárral.* . .	—	48
Hienle életének vége lett. .	18	49

eſztendőben.

Digitized by Google

	Kris. szül. után.	Old.
Juus.	18	49
§. 44. *A' Sinai Császár Juust le-teszi a' Fejedelemségről.*	—	49
§. 45. *A' Sinai Birodalomnak igáját a' Hunnok ki-rázzák nyakokból.*	42	50
Juus Fejedelem meg-hal.	46	51
Punuh.	46	51
§. 46. *Juusnak fia eránt tett rendelései haszontalanok lettek.*	—	51
§. 47. *A' Hunnusok Napkeleti Birodalmának végső veszedelme kezdődik.*	48	52
Punuh és Peus két részre szakasztyák a' Hunnok Birodalmát, Peus a' Déli, Punuh az Északi Tartományokat kormányozza.	49	53
A' Törökök és Magyarok egy eredetüek.	—	53
§. 48. *Napkeletben a' Hunnusok Birodalmának vége szakad.*	92	56
§. 49. *El-hagyván Hazájokat Napnyugot felé indúlnak.*	93	56
Asiának Baschiria névü Tartományában le-telepedvén, ott laknak 225 esztendeig, az az	318	57
A' Topai Tatároktól Volga vize mellé szorittatván el-tökéllik magokban, hogy Europában ki-költöznek.	318	57

esztendőben.

MASODIK SZAKASZ.

Mellyben foglaltatik a' Magyarok régi Eleinek Europában való első kiköltözése, és ugyan ott a' Hunnusok neve-alatt állított Birodalma, abban esett változásokkal együtt.

§. 1. *A' Hunnusok' Europában való készülete.*	—	57
Balamber.	374	58
§. 2. *Europában való bé-jövetele.*	374	58
Balamber vezette-bé az Hunnusoknak első felekezetét Europában.	374	58

Digitized by Google

	Krist. után		Old.
§. 3. *Pannoniában le-telepednek.*	—		58
Balamber' halála történt.	387		59
Karaton.	387		59
§. 4. *Theodosius Császár embertelenül bánik a' Hunnok' követtyeivel.*	—		59
§. 5. *A' Keresztény Hitnek kezdete a' Hunnusoknál.*	397		60
Karaton Fejedelem meg-hal.	399		60
Uldin.	399		60
§. 6. *A Hunnok Királlya kedvez a' Rómaiaknak.*	—		60
Királyságát életével együtt végzi.	410		61
Bendekutz.	410		61
§. 7. *Aetius Római Vezér a' Hunnusoknál neveltetik.*	—		61
§. 8. *Bendekutz rendelése.*	—		61
Atila.	434		61
§. 9. *Atila kezd Országlani.*	434	esztendőben.	62
Testvérét meg-ölletteti.	451		62
§. 10. *A' Napkeleti Birodalmat adózóvá teszi.*	—		63
Atila Római Birodalom Vezérévé lészen.	—		64
§. 11. *Napnyugoti Népek ellen indúl Atila.*	451		64
§. 12. *Atila Aetiussal vérontó ütközetet tart.*	451		65
Orsola, és annak Szüz társai Atila katonaitúl meg-ölettetnek.	451		67
§. 13. *Olasz Ország romlására készül Atila.*	452		67
§. 14. *Velentze Városának kezdete.*	452		68
§. 15. *Olasz Országnak sok nevezetes Városait pusztíttya Atila.*	—		68
Híven meg-tartya ígéretét.	—		69
Magát Isten-Ostorának nevezi.	—		69
§. 16. *Róma Városának pusztíttásáról Leo Pápa le-beszélli Atilát.*	—		70
§. 17. *Atila halála és temetése.*	454		71
Atila midőn meg-halt, csak ötven és egynéhány esztendős volt.	—		72
§. 18. *A Hunnusok Birodalmának vége szakad Európában.*	469		73
A' Hunnusok Birodalma állott 95 esztendeig Európában.	—		74

Digitized by Google

HARMADIK SZAKASZ.

Mellyben foglaltatik az Avaroknak Napkeletből való ki-költözése, Europában való bé-jövetele, és ott állított Birodalmának változásai.

	Krist. szül. let. után.	Old.
§. 1. *Az Avarok Napkeletben Országlanak.*	—	74
§. 2. *Napnyúgot felé indúlván bé-jönnek i Europában.*	553	75
§. 3. *Pannoniát el-foglallyák.*	553	76
Justiniánus Császárt adó fizetésre kénszerittik.	557	76
§. 4. *Nagy Károly Napnyúgoti Császár az Avarokat meg-győvén, adózóvá teszi.*	791	79
§. 5. *Az Avarok Fejedelme meg-keresztseltetik.*	792	79
§. 6. *Szoros törvény alá veszi Károly Császár az Avarokat.*	—	80
§. 7. *Az Avarok közül sokan Keresztény Hitre tértek Nagy Károly Császár idejében, úgy, hogy már azon időben-is voltak Püspökségek az Avaroknál Pannóniában.*	795	81

NEGYEDIK SZAKASZ.

Mellyben foglaltatik a' Magyarok Eleinek Europában való harmadik bé-jövetele, melly vólt Magyarok nevezete alatt. Pannoniában, és azt Környékező Tartományokban való letelepedése, 's Uralkodása Almus Vezértől fogva III-dik András Királyig.

§. 1. *Magyarok nevezetének eredete.*	—	84
§. 2. *Hazánkban a' Magyarok neve alatt bé-jött népnek eredete.*	—	85
§. 3. *A' Magyaroknak Ásiából Europában való készülete.*	—	86
Az első Fő Kapitányoknak nevei.	—	86

esztendőben.

Almus

	Krist. után.	Old.
Almus.	884	87.
§. 4. *Ki-indúlnak a' Magyarok Ásiából.*	884	87
§. 5. *Europában bé-jövetelek után első ütközetek vólt Orosz-Országba Kiovia Városánál.*	889	88
§. 6. *A' Magyarokhoz kaptsollyák magokat a' hét Kún Vezérek, és bé-szállanak velek együtt Magyar-Országban.*	—	—
Rév-Komárom Városának első épittője vala Oluptulma, Retel Kún Vezérnek fia.	—	90
El-foglallyák Lodomeriát.	889	90
Galitziát.	889	90
Magyar Eleinknek harmadik felekezete, már most úgy neveztetett Magyar Országnak szélére érkezik.	889	91
Munkáts Vára honnan vette nevezetét?	—	91
§. 7. *El-érkezések után leg-elsőben Ung-várt veszik-meg a' Magyarok.*	—	92
Elsőben Ungvarusoknak neveztettek a' Magyarok, és miért?	—	93
Árpád.	889	93
§. 8. *Fejedelemnek választatik Árpád.*	889	93
§. 9. *Árpád Zalánt a' Bolgárok' Fejedelmét, a' ki Duna és Tisza között uralkodik vala meg-győzi, és az egész földet, mellyet bir vala, el-foglallya.*	890	94
§. 10. *Árpád a' Szamos, és Maros Vizei között lévő földnek el-foglalására Menmoroth ellen egynéhány Magyar Vezéreket küld.*	890	98
§. 11. *Bihar Várát el-foglallyák a' Magyarok.*	891	99
A' Székelyek leg-régiebb Magyarok Europában.	—	100
§. 12. *Tuhutum el-foglallya, Erdély-Országot.*	892	100
§. 13. *A' Magyarok Maros Vizétől egész Dunáig terjedett Tartományt magokévá teszik.*	893	101
§. 14. *Belgrádnál szerentsésen viáskodnak a' Magyarok, omnan Horváth Ország-ellen indúlnak.*	893	102
§. 15. *Arnulf Napnyúgoti Császár segítségül hívja a' Magyarokat.*	—	103

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
§. 16. *A Bolgárok Királlyával való had után a' Magyarok magokévá teszik Pannóniát.*	894	104
§. 17. *Árpád Fejedelem, és a' népnek Nagyjai felosztyák magok között az eddig nyert földet.*	896	106
§. 18. *Karintbiát, Bavériát, és Olasz Országot pusztítyák a' Magyarok.*	900	106
§. 19. *Baváriában meg-verettetnek a' Magyarok; ők pedig azután meg-győzvén Lajos Császárt adózóvá teszik.*	901	107
§. 20. *Árpád halála, és temetése.*	907	109
Zoltán.	907	109
§. 21. *Zoltán szerentsésen kezdi Fejedelemségét.*	907	109
§. 22. *Zoltán Fejedelmet el-fogják a' Németek.*	925	110
§. 23. *Henrik Császártól a' Magyarok meg-győzettetnek.*	934	111
§. 24. *Több esztendőkig tartanak a' Magyarok, és Németek között való villongások.*	—	112
Zoltán Fejedelem halála.	948	113
Toxus.	948	113
§. 25. *A' Napkeleti Császárt adózóvá teszik a' Magyarok.*	—	113
§. 26. *Berengárius nagy számú pénzt fizet a' Magyaroknak.*	—	115
§. 26. *Otto Császár a' Magyaroknak három legfőbb Hadi-vezéreit el-fogja, és felakasztattya.*	956	115
§. 28. *A' Görögöktől meg-győzettetnek a' Magyarok Adrianopolis Városánál.*	970	118
§. 29. *A' Magyarok térittésére jönn Sz. Volfgang.*	971	120
Toxus Fejedelemnek halála.	972	121
Geisa.	972	121
§. 30. *Geisa Otto Császárral tett frigyet meg-erősítti.*	972	121
§. 31. *A' Magyaroknak az Evangéliom hirdettetik.*	973	122
Geisa Hertzeg egész Udvarával együtt meg-keresztelkedik.	—	123
§. 32. *Két Püspökségre osztatnak a' Magyarok.*	—	123
§. 33. *Geisának, és Saroltának tsudálatos látása után Sz. István születik.*	983	124

Sz. Adal-

Digitized by Google

	Krist. után.	Old.
Sz. Adalbert Burkus Országba az igaz Hitért halált szenved.	997	125
§. 34. *Geisa Pannónia hegyére bé-hozza a' Sz. Benedek Szerzetesseit.*	995	125
§. 35. *Geisa Hertzegnek magzati, és azok iránt tett okos rendelései.*	—	126
Geisa Fejedelem az Örökkévalóságban által költözik.	997	127
Szent István.	997	127
§. 36. *Sz. István Magyarok Fejedelme lészen, azután pedig Királynak koronáztatik.*	—	127
Fejedelemségét kezdi.	997	127
Királynak koronaztatik.	1000	127
A' Magyar Korona leg-elsöben a' Székes Fejérvári Káptalannak őrizete alatt-tartatott,	—	127
Sz. Istvántól állittatott Püspökségek.	—	128
§. 37. *Kupa Hertzeget meg-győzi Sz. István.*	1003	129
§. 38. *Gyula Hertzeget meg-győzvén Sz. István, Erdélyt Magyar Országhoz kaptsolitya.*	1004	130
§. 39. *A' Bolgárok ellen hadakozik, és azokat meg-győzi Sz. István.*	—	133
§. 40. *Konrád Császár Sz. István ellen hadat indít.*	—	134
§. 41. *Az Ország Vármegyékre fel-osztatik. És a' Nádor Ispánság, és Fő Ispányok kezdödnek Magyar Országban.*	—	135
Mellyek leg-régiebb Vármegyék Magyar Országban?	—	136
§. 42. *Ország Gyülését tart, és törvényeket hoz Sz. István.*	—	137
§. 43. *Első Szerzetes Klastromok Magyar Országban.*	—	138
§. 44. *Imre Hertzegnek jó és okos nevelése.*	—	—
Magyar Országba leg-első Apátza Klastrom Veszprémbe volt.	—	142
§. 45. *Sz. Istvánnak okos rendeléseit Imre Hertzeg' reményltelen halála félbe-szakaszttya.*	1031	142
§. 46. *Péternek a' Magyar Királyságra útat tsinál Sz. István.*	—	143

elztendöben.

§. 47.

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
§. 47. *Négyen az Ország Nagygyai közül Sz. Istvánt orozva meg akarják ölni.*	—	145
§. 48. *Sz. Istvánnak végső rendelései, és annak bóldog halála.*	1038	146
§. 49. *A' Magyar Nemzet már Sz. István idejében nagyon szerette a' Deák nyelvet, vóltak-is Iskolák már akkor Magyar Országban.*	—	147
Melly Helyen vólt leg-elsö Deák Iskola Magyar Országba, és ki vólt abba az elsö Taníttó.	—	147
§. 50. *Sz. István idejében sokan vóltak, a' kik a' Magyar Anyaszentegyházban Szent élettel fényeskedtek.*	—	150
Péter	1038	151
§. 51. *Magyar Királynak koronáztatik.*	1038	151
§. 52. *Pétert erkőltstelensége miatt a' Magyarok leteszik a' Királyságból.*	1041	153
Aba Sámuel.	1041	153
§. 53. *Aba Samut választyák Királynak a' Magyarok, de ez-is kegyetlenkedik rajtok.*	1041	153
Sz. Gellért meg-jövendöli a' Királynak halálát.	—	154
§. 54. *Sz. Gellért Tsanádi Püspök jövendölése szerént Aba Samu Király három esztendeig való Királysága után meg-ölettetik.*	1044	156
§. 55. *Aba Samu Királyban vóltak némelly ditséretes erkőltsök.*	—	198
§. 56. *Péter viszsza-tétetik a' Királyságba, és attól ismét meg-fosztatik.*	1044	160
Életét végzi.	1046	161
I. András	1046	161
§. 57. *I. András emeltetik Péter után a' Királyságra.*	1046	161
§. 58. *I. András meg-engedi az Országban a' Pogány rendtartást.*	1046	161
Honnan neveztetnek Varáslóknak a' boszorkányok a' Magyaroknál?	—	172
§. 59. *Nagy üldözés támad a' Magyar Anyaszentegyházba.*	1046	163
§. 60. *I. András Király meg-koronáztatik, és a' Pogány rendtartást, mellyet előbb félelemből meg-engedett, most keményen megtíltya.*	1047	164

esztendőben.

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
§. 61. *Előbb, hogy sem III-dik Henrik Császárral meg-ütközzön András, a' Tihanyi Klastrom építtéséről fogadást tészen.* . .	—	165
Ezt Királyi Levelével meg-erősíti. .	1055	168
§. 62. *Henrik Császárt másodszor-is meg-győzi András Király.* . . .	1051	169
§. 63. *IX-dik Leo Pápa Magyar Országba jön, és Henrik Császár, 's András Magyar Király között békességet szerez.* . .	1052	170
§. 64. *Radó Palatínus emberül viseli magát a' Horvátok ellen.* . . .	1052	171
§. 65. *András és Béla között viszálkodás támad, mellyből Andrásnak veszedelme következik.*	1061	171
Salamont hét esztendös korába Királynak koronáztattya András. .	1058	171
§. 66. *I. András Királynak bibái és ditséretes erköltsei.*	—	172
I. Béla . . .	1061	173
§. 67. *I. Béla Királynak koronáztatván okos, és hasznos rendeléseket tesz az Országban.* . . .	1061	173
Honnan neveztetik a' Vasárnap az Magyaroknál? . . .	—	174
§. 68. *Az Ország Gyülésében okossan, és erössen védelmezi a' Keresztény Hitet.* .	—	175
§. 69. *Hirtelen halállal végzi Országlását.* .	1063	176
I. Béla Királynak Magzattyai. . .	—	176
Salamon. . . .	1063	177
§. 70. *Salamont másodszor-is meg-koronázzák a' Magyarok.* . . .	1063	177
§. 71. *Gróf Vid veszedelmes tanátsából zendülés támad az Országba.* . . .	—	178
§. 72. *Desiderius Győri Püspök egyességet szerez Salamon Király, és Béla fiai között, azután Geisa maga kezével teszi Salamon fejébe a' Koronát.* . . .	—	180
§. 73. *Salamon Király a' Kunokkal való hadban nagy hasznát veszi Geisának és Lászlónak.*	—	181

§. 74.

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
§. 74. *Belgrád meg-vételekor, a' hol leg-ditsőségessebben viselte magát a' Sopron Vármegyei Nemesség, Geisa és László gyanúságba esnek Salamon Király előtt.*	1072	183
§. 75. *Vid Grófnak rosz tanátsát követvén Salamon Király az Országot el-veszti.*	1074	186
Vilhelm Szegszárdi Apátur gondoskodása meg-menti Geisát élete veszedelmétől.	1074	186
I. Geisa.	1074	190
§. 76. *Geisa akarattya ellen fel-veszi a' Királyságot.*	1074	190
Meg-koronáztatik.	1076	191
§. 77. *Geisa midőn Salamonnal egyességre akar lépni, e' világból ki-szólíttatik.*	1077	192
A' Báthori Familia honnan vette eredetét?	—	193
Sz. László.	1077 esztendőben.	194
§. 78. *Sz. László Salamont a' Vissegrádi tömlötzbe vekeszteti.*	—	194
Sz. László koronáztatása vólt.	1077	194
§. 79. *Sz. István Koporsója fel-nyitásakor a' tömlötzből ki-eresztetvén Salamon, új háborúságot kezd maga veszedelmére.*	1083	195
Salamon Királyunk élete vége felől való több féle vélekedések.	—	197
§. 80. *Horváth Országot a' Magyar Koronához kaptsollya Sz. László Király.*	1092	197
De nem erőszakkal.	—	198
§. 81. *Sz. László kétszer ütközik-meg a' Kunokkal, és mind annyiszor győzedelmeskedik.*	—	199
A' Kunoknak második felekezete Jászságba le-telepedik.	1091	199
A' Lengyelekkel mesterségessen hadakoznak a Magyarok.	—	200
§. 82. *A' Magyar Anyaszentegyházban meg vólt engedve a' fel-szenteleudő Egyházi embereknek az Házasság Sz. László Király idejében.*	—	201

§. 83.

Digitized by Google

	Krist. után.	Old.
§. 83. *Az Ország boldogságával egybe kaptsollya László az Isteni ditsőségnek elől-mozdíttását.*	—	202
Sz. László idejében hús-hagyó hétfőn kezdődött a' 40 napi böjt a' Magyar Anyaszentegyházban.	—	203
§. 84. *Sz. László Király Országlásának vége.*	1095	203
Gyermekei eránt tett rendelései.	—	205
Kálmán.	1095	205
§. 85. *Kálmán a' Magyar koronához kaptsollya Dalmátziát, Rámát, és Horváth Országnak tengerhez közelebb való részét.*	—	205
Dalmátziának és Horváth-Ország tengerhez terjedő részének meg-hódíttása történt.	1102	205
Rámának, vagy-is Bosnyák-Országnak meg-hódíttása.	1103	206
§. 86. *A' Keresztes katonák Magyar Országba zenebonát támasztanak.*	1096	207
§. 87. *Az Oroszokkal és Kunokkal szerentsétlenül ütközik-meg.*	—	208
§. 88. *Kálmánnak Almuson el-követett kegyetlensége.*	—	209
§. 89. *Kálmán Királynak végső rendelése, és halála.*	—	—
Az öregebbik fiát István Királynak koronáztattya.	1114	212
Kálmán' halála történt.	1114	213
II. István.	1114	213
§. 90. *Gyenge korában veszi-fel a' Királyságot.*	—	213
A' Magyarok nem szép mesterséggel akarják el-foglalni Spalatum Városát.	1114	214
Az egész Dalmátziát el-foglallya Ordelafus Velentzei Fejedelem.	1115	214
§. 91. *Előbb a' Görögökkel, utóbb a' Velentzeiekkel had t visel.*	—	215
A' Görögökkel.	1123	215

elztendőben.

Ugyan

Digitized by Google

	Krist. után.	fzül.	Old.
Ugyan akkor Belgrád Vára le-rontatik, és annak dülledékeiből Zimony (*Zemlén*) Vára épittetik.	1123		215
A' Velentzeiekkel hadakozván Dalmátziát viſzſza-foglallya.	1124		215
§. 92. *Mind az Oroſzok, mind pedig a' Tsehek ellen haſzontalanúl indúl-meg István.*	—		216
Az Oroſzok ellen ugyan.	1125		216
A' Tsehek-ellen pedig.	1126		217
§. 93. *Kunoknak ismét más ſelekezete telepedik-le Magyar Országba.*	1125		218
§. 94. *II-dik István okoſ rendeléseket teſz az Országban, maga pedig az Istenhez tér.*	—		218
Bélát Almusnak fiát fel-keresteti, és Magyar Királynak koronáztattya.	1129		218
II-dik István meg-fzün uralkodni, és élni.	1131		219
II. Béla.	1131		219
§. 95. *II-dik vagy-is Vak Béla ſzerentsésſen kezdi Királyſágát.*	1131		219
Borichal ellenkezései vannak.	—		221
§. 96. *Egyéb tselekedetei, és élete vége.*	—		221
Servia Magyar Koronának örökſégéhez kaptsoltatik.	1135		222
Béla Király halála.	1141		221
Ennek életben hagyott gyermekei.	—		221
II. Geisa.	1141		222
§. 79. *Geisa Király idejében ſzállottak-bé a' Németek Erdély-Országban*	1143		222
Báthori Gábor gyülölte az Erdélyi Németeket.	—		224
§. 98. *Győzedelmeskedik mind a' Borich, mind pedig az Austriai Németek-ellen.*	—		224
§. 99. *Konrád Csáſzár a' Kereſztes Vitézeket által vezetvén Magyar Országon, minden Klastromokba nagy húzást vonást teſz*	1147		226
§. 100. *Manuel Görög Csáſzár, és Geisa Királyok között ellenkezések történnek.*	—		226
Kezdödik az ellenkezés.	1151		227
Végződik.	1158		227

eſztendőben.

§. 101.

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
§. 101. *Viszszálkodás támad Geisa Király, és annak testvérei között.*	—	227
§. 102. *Némelly nevezetessebb tselekedetei és élete vége II-dik Geisa Királynak.*	—	228
Nitrai Püspökség fel-állíttatik II-dik Geisa Királytól.	1157	228
A' Némethujvári Apáturság pedig Walferus Gróf által.	1157	228
Geisának halála történik.	1161	229
III. István.	1161	229
§. 103. *A' Magyarok III-dik Istvánt Királynak választyák, és a' Görögöktől való félelmekben azt ismét a' Királyságtól meg-foszttyák.*	—	229
Koronáztatása volt.	1161	229
Királyságtól meg-fosztatott ugyan azon	1161	236
II. László.	1161	231
§. 104. *II. Lászlónak rövid ideig tartó Királysága.*	—	231
Meg-koronáztatott.	1161	231
Életét végezte.	1162	231
IV. István.	1162	232
§. 105. *IV-dik István a' Görög Császár segítsége által Magyar Király lészen, de attól ismét meg-fosztatik.*	—	232
Királyságra lépett.	1162	232
Attól meg-fosztatott ugyan azon.	1162	232
§. 106. *III-dik István viszsza tétetik a' Királyságra, és a' Görög Császárral meg-egyezik.*	—	233
Ez mind a' kettő történt.	1162	233
§. 107. *Bélát viszsza kívánnya a' Görögöktől.*	—	234
§. 108. *A' Görögökkel való hadakozásra okot nyújt IV-dik Istvánnak nyughatatlansága.*	1164	235
§. 109. *A' Görögök el-foglallyák Dalmátziát, III-dik István pedig ezen kárán való szomorúságába meg-hal.*	—	236
Dalmátziának el-foglalása volt.	1166	236
Viszsza foglallyák a' Magyarok.	1167	236

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
Ismét a' Görögökké lészen.	. 1173	238
IV-dik István meg-hal.	. 1173	238
III. Béla.	. 1173	239
§. 110. *III-dik Béla Követek által Görög Országból Királyságra bivattatik.*	. 1173	229
Meg-koronáztatik.	. 1174	239
§. 111. *A' Kantzelláriusi Hivatal kezdödik Magyar Országban.*	. 1175	240
§. 112. *Az Egyházi dolgokban rendeléseket tesz.*	. —	241
Szirtzen a' *Cistertzita* szerzetnek Apáturságot állítt.	. 1182	242
Nem külömben Sz. Gothárdon-is.	. 1183	242
Szebenbe Erdély Országba Prépostságot.	1189	242
Páfzton a' Cistercitáknak Apáturságot.	. 1190	242
Sepesi Prépostságot.	. 1192	242
Első Láfzló Királyunkat a' Szentek lajstromába íratta.	. 1192	241
§. 113. *Dalmátziát a' Görögöktől vifzfza-veszi, Galitziát pedig a' Magyar koronához kaptsollya.*	—	243
Dalmátziának vifzfza-vétele vólt,	. 1180	243
Galitziának Magyar koronához való kaptsolása.	. 1185	245
§. 114. *III-dik Béla Király több esztendőkig békefséggel uralkodván életét végzi.*	. 1196	246
Gyermekei eránt tett rendelései.	. —	246
Imre.	. 1196	247
§. 115. *Imre nagy illetlenséggel bánik a' Vátzi Püspökkel mingyárt Királyságának kezdetin.*	. —	247
Imre még Attya éltében meg-koronáztatott	1185	247
Uralkodni kezdett.	. 1196	247
§. 116. *A' testvér Öttsével Andrással meg nem egyezvén.*	—	248
Vakmerő bátorságot mutat.	. —	249
§. 117. *Servia egészen a' Magyar Koronához kaptsoltatik.*	. 1202	250
Nem külömben Bolgár-Országnak-is valamelly része.	. 1203	250
§. 118. *Imre a' Koronát maga fiára Láfzlóra hagyja.*	1204	250
Ezt meg-koronáztattya ugyan azon	. 1204	251

Szük-

Digitized by Google

	Krist. után.	Old.
Szükséges rendelések' meg-tétele után által megy az örök nyugodalomra. .	1204	251
III. Lászlo. .	1204	251
§. 119. *László Bétsbe viszi az Annyat, és ott meghal.* .	—	251
Konstántzia az özvegy Királyné titkon Bétsbe viszi magával a' Magyar Koronát.	1204	251
Ugyan ott László Király meg-hal.	1205	252
Leopold Austriai Hertzeg viszsza küldi a' Magyar Koronát.	1205	252
II. András. .	1205	252
§. 120. *Gertrudis Királyné meg-ölettetik.* .	—	252
Lodomeria Magyar Országhoz kaptsoltatik.	1206	256
§. 121. *András Király Jérusálem felé meg-indúl.* .	1217	257
Viszsza tér Magyar Országba. .	1218	259
§. 122. *Hazájában viszsza térvén Ország Gyülését tart.* .	1222	259
Szabadságot ád az Ország Nagygyainak hogy ezek a' Királynak ellent-állhassanak, ha törvény-ellen akarna tselekedni. .	1222	260.
§. 123. *András Királynak az öregebbik fiával Bélával való viszszálkodása.* .	—	261
§. 124. *Sz. Domonkos fiainak bé-jövetele, és Remete Sz. Pál szeretének kezdete Magyar Országban.* .	—	262
Dominikánus Szerzetnek első Klastrom Győrött építtetődött.	1221	262
A' Paulinus Szerzetnek pedig Patakon. .	1225	262
§. 125. *A' Sirmai Püspökség és több Apáturságok kezdődnek.* .	—	263
Lebenyi Apáturság Sz. Benedek fiai számára állíttatott.	1208	263
Szkalkányi Apáturság ugyan azoknak .	1224	263
Szirmai Püspökség. .	1229	263
Casmai Prépostság. .	1232	263
Ezen idő tájján Püspököket a' Kaptalan-béliek, Ersekeket pedig a' Püspökök válaszstattak Magyar Országba. .	—	263.

Digitized by Google

	Krist. szül. után.	Old.
§. 126. *Robert Esztergomi Érsek egynehányat az Ország Nagygyai közül ki-átkoz az Anyaszentegyházból.* . . .	—	263
§. 127. *András Királynak gyermekei eránt tett rendelései, és élete vége.* . .	—	265
Az öregebbik fiát Bélát Királynak koronáztattya. . . .	1207	265
Sz. Örsébeth II-dik András Királynak leánnya még az Attyának éltében a' Szentek lajstromába írattatik . .	1235	265
Nem sokára meg-hal II-dik András Király	1235	266
IV. Béla. . .	1235	267
§. 128. *Béla Király első keménységével sokat el-idegenít magától az Ország Nagygyai közül.*	—	267
Béla, a' ki már Attya éltében meg vólt koronázva, újonnan meg-koronáztatik. .	1235	267
§. 129. *A' Kunoknak harmadik felekezete le-telepedik Magyar Országba.* . . .	1239	269
§. 130. *A' Tatárok siralmas pusztulásra hozzák az egész Magyar Országot,* . .	1241	270
Midőn a' Tatárok Hazánkban garázdálkodnak, Austriai Fridrik-is rabollya más részről Magyar Országot. . .	1241	281
Sőt magát a' Számkivetett Béla Királyt-is minden vele lévő kintsétől meg fosztya.	—	285
A' Tatároknak le-ábrázolása. . .	—	286
§. 131. *Viszsza tér Béla Király, és a' Tatároktól el-pusztíttatott Országot helyre állíttya* .	1242	286
Béla az Esztergomi Várat egészszen az oda való Érseknek ajándékozza. - .	1243	288
Vanchi István vólt, a' ki a' Magyar Országi Püspökök közül leg-elsőben a' Kárdinálisi Meltóságra emeltetett. .	1252	288
Buda Vára építtetik. . . .	1243	288
§. 132. *Béla Király Austriai Fridrikkel hadakozik. Stajer Országot meg hódíttya, de azt ismét maga fiának meg-bántásával Ottokarusnak engedi.*	—	290
IV-dik Béla Király nevezi magát leg-elsőben Kunok Királlyának. . .	1243	290

esztendőben.

Bolgár

	Krist. szül. után.	Old.
Bolgár-Ország' nagy részét a' Magyar koronához kaptsollya. . . .	1268	292
§. 133. *A' Tatárok ismét szándékoznak Magyar Országba ki-ütni, ezt hogy meg-gátollya, Követeket küld Tatár Országba a' Római Pápa.*	1245	292
Más rendbéli követséget küld ismét. .	1247	294
A' Tatárok követeket küldenek Béla Királyhoz Budára. . . .	1259	295
A' Tatárok közül ötvén két ezeret le-nyakaz Béla Király. . . .	1260	296
§. 134. *IV dik Béla Király fel-keresteti a' Napkeleti Tartományokban maradott Magyarokat, a kik a' Volga Vize mellett fel-is találtattak.*	1264	299
§. 135. *Életét végzi.*	1270	300
Pör támad a' Király testének el-takarittása eránt. . . .	—	300
V. István. . .	1270	305
§. 136. *V-dik István Ottokarral hadakozik, azzal meg-békülvén életét végzi.* . .	—	302
Királyságának kezdete vólt. . .	1170	302
Vége.	1272	303
IV. vagy-is Kún László. .	1272	805
§. 137. *Ditsőséges vólt IV-dik László Uralkodásának kezdete.*	—	305
Az Attya Székibe lépett. . .	1272	305
Ottokárral két iz-béli hadat visel. .	—	306
§. 138. *Annak erkőltse meg-vesztegettetik* . .	—	306
Lambert Érsek idejében kaptsoltatott az Esztergomi Érsekséghez az Ország Primássának Méltósága. . .	1280	309
§. 139. *Abból következett az Országnak boldogtalansága.* . . .	—	310
Számlálhatatlan sokasságú Tatárok jönnek Magyar Ország' pusztittására. .	1285	310
Albert Austriai Hertzeg el-foglallya Posont, Sopront más 28. Helységekkel együtt. .	1286	310

esztendőben.

Digitized by Google

	Krist. fzül. után.	Old.
A' Velentzeiek Dalmátziát.	1287	310
Urosius le-mond a' Magyar Koronához való hivségről.	1287	310
§. 140. *Annak Orvoslásáról gondolkodnak az Ország Nagyjai.*	—	311
IV-dik László maga testvérit Andrást meg-ölletteti.	1289	312
§. 141. *IV-dik László a' Kunoktúl meg-ölettetik.*	1290	312
III. András.	1290	313
§. 142. *Két ellenſége támad III-dik Andrásnak.*	—	313
§. 143. *Erőt vesz mind a' kettőn.*	—	315
§. 144. *Szomorúságában meg-hal.*	1301	316
Midőn előbb Dalmátzia, Sklavonia és Horváth Ország tőle el-pártolt volna.	1301	316

esztendőben.

A' nyom

Digitized by Google

A' nyomtatásban esett tapasztalhatóbb hibáknak Jobbító Táblája.

Oldal.	Hiba.	Jobbítás.
6	rok . . .	rókák
25	keo . . .	kéz
25	egyik fokat . .	egyik fem fokat
36	vivseltessenek . .	viseltessenek
40	meg - ölete . .	meg - ölette
43	§. 13. . . .	§. 37.
43	Sinai Birodalomtól .	Sinai Birodalomból
43	Birodalomnak . .	Birodalomnal
44	örömest hallotta .	nem örömest hallotta
65	meg - ütköni . .	meg-ütközni
80	vóltak mind . .	nem vóltak mind
83	electione . .	e lectione
89	meg-engedték a' Magyarok	meg-engedték hogy a' Magy.
96	Tartomány . .	Tartományt
101	§. 43. . . .	§. 18
103	meg-vétel . .	meg-vétele
103	Arnuf . . .	Arnulf
103	a' Magyarokltól . .	a' Magyarokról
103	Ettö . . .	Ettől
106	által szökött Tótok .	által szökö Tótok
108	kenzőt . . .	kendőt
119	aludtak . . .	aluttak
124	Magyarok . .	Magyar
129	rentartásán . .	rendtartásán
140	nézett-is . .	nézett
141	107 esztendöben . .	1007 esztendőben
142	látzott a' lenni . .	látszott lenni
144	a' 19-dik rendbe ezen szók el vannak hagyva:	*mint a' termeszettől*
154	Peler . . .	Péter
155	meg-ölettetésével . .	meg-ölettetéssel
166	vezétte . . .	vezette
168	tett fedező . .	tett fedező
173	teſz . . .	teſznek

Digitized by Google

Oldal.	Hiba	Jobbítás.
185	bátor lelkü	botor lelkü
190	meg-gyzettetvén	meg-győzettetvén
192	ki-ſzállettatik	ki-ſzólíttatik
192	fel-zavártak	fel-zavarták
193	ada engedtetnék	oda-engedtetnék
199	Vármegyei	Vármegyeit
203	el-intérte	el-intézte
204	Király	Királyi
213	§. 13.	§. 90.
223	boidogſága	bólnógſága
223	írásnak	irásnak
224	ezen ſzó *hogy* az utólsó rendből	ki-hagyattatott.
226	ſegétett	ſegítette
229	ne-lámadna	ne-támadna
230	ifjabbig	ifjábbik
232	ſzokás ſzó	ſzokása
233	II-dik Istvánt	III-dik Istvánt
257	Eſzergomi	Eſztergomi
260	meg nem tarrana	meg nem tartana
269	adálak - helyül	adá lak - helyül
275	Bojnokoknak	Bajnokoknak
278	ſzinü	ſzívü
284	állanak	állanának
284	hagya	el-hagyga
285	dejen	dejſzen
287	tételygetek	tévelygettek
298	kalaúz	kalauze
302	férhez	férjhez
303	Sz. György	Sz. Györgyre
305	piſzkolna-	piſzkolná
306	ogyenessen	egyenessen

Más elől kerülhető apróbb hibátskaknak meg-jobbíttását Érdemes Olvasóimnak kegyeſségére bízom.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Österreichische Nationalbibliothek
+Z157618904

Digitized by Google

Digitized by Google